

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav hospodářských a sociálních dějin

Diplomová práce

Pavel Baudisch

Šlikové a Loketský kraj

**Vývoj rodových a zástavních držav od roku 1485 do
poloviny 16. století**

The Family of Schlick and the Locket Region

The Development of Family Holdings and Pawns since the Year 1485
until the Half of the 16th Century

Praha 2009

vedoucí práce: doc. PhDr. Václav Ledvinka, CSc.

Na tomto místě bych chtěl vyjádřit své poděkování panu doc. PhDr. Václavu Ledvinkovi, CSc., za jeho vstřícnost při vedení práce a cenné připomínky. Rovněž bych chtěl poděkovat paní prof. PhDr. Lence Bobkové, CSc., za její rady při konzultacích, dále svým rodičům a přátelům za intenzivní podporu a Bohu, který mě vedl k pracovitosti a trpělivosti.

Pavel Baudisch

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 14. srpna 2009

Pavel Baudisch
.....

Anotace:

Diplomová práce se zabývá dosud nevyjasněnými otázkami ohledně správního vývoje Sedlecka a následnického Loketského kraje v severozápadních Čechách, formováním jeho institucí a mocenských a sociálních složek v období od počátku zachycení prvních správních úřadů v pramenech do poloviny 16. století. První část se zaměřuje na popis vývoje hradeckých úřadů, vzniku lenních soustav a jejich vzájemného poměru, druhá část pak rozebírá podobu správy Loketska (a Chebska) v období jejich zástavní držby rodem Šliků.

Sedlecko – Loketsko – 12.–16. století – Šlikové – státní správa – hradecké úřady – lenní soustavy – Chebsko

The diploma paper deals with so far unexplained problems concerning the administrative development of the Province of Sedlec in the north-western Bohemia and the Region of Loket as her successor, and forming of her institutions, power and social elements in the period since the 12th century until the half of the 16th century. The first part is focused on description of the development of the royal offices, genesis of the feudal systems and their mutual relationship. The second part deals with the administration of Loket and Cheb Region under the rule of the Schlick family.

Province of Sedlec – Region of Loket – 12th-16th century – Schlick – state administration – royal offices – feudal systems – Cheb

1. Úvod	
1.1. Cíle práce.....	8
1.2. Přehled využitých pramenů, edic a základní literatury.....	8
2. Počátky Loketska a jeho správní vývoj do 13. století.....	14
2.1. Popis geografické situace Loketského kraje.....	14
2.2. Sedlecká provincie, předchůdkyně Loketského kraje.....	16
2.3. Kolonizace Sedlecka prostřednictvím panovnických klášterů.....	19
2.4. Šlechtické klášterní donace.....	22
2.5. Správa Sedlecka (Loketska) z pohledu imunitních listin.....	27
2.5.1. Imunity premonstrátského kláštera v Doksanech.....	29
2.5.2. Šemnický újezd oseckého kláštera.....	33
2.5.3. Statky kláštera ve Waldsassen.....	38
2.5.4. Statky benediktinských klášterů v Postoloprtech a v Břevnově.....	39
2.5.5. Hroznětínský újezd cisterciáckého kláštera v Teplé.....	41
2.5.6. Interpretace klášterních imunit.....	45
2.6. Pokus o rekonstrukci loketské královské správy do 13. století.....	48
2.6.1. Úřad kastelána (purkrabího) a hradčané.....	49
2.6.2. Soudy na Lokti, spory o interpretace náplně úřadů purkrabího, sudího a vilika v literatuře.....	54
2.6.3. Zhodnocení závěrů literatury a jejich aplikace na loketské prameny.....	58
3. Kolonizační aktivity říšských ministeriálů a lenní soustavy 13.–15. století na Loketsku...	62
3.1. Historický kontext příchodu ministeriálních rodů na Loketsko.....	62
3.2. Expanze významných říšských rodů do Loketska ve 13. století.....	64
3.3. Krize bývalé ministeriální šlechty v souvislosti s vývojem v Chebsku ve 14. st.	69
3.4. Lenní soustavy postministeriálních rodů na Loketsku.....	72
3.4.1. Nothaftská léna.....	72
3.4.2. Hertenberská léna.....	76
3.4.3. Leuchtenberská léna.....	84
3.5. Bezprostřední královská léna Winklerů a Pliků.....	87
4. Správní vývoj kraje po vydání loketského privilegia Janem Lucemburským (1341).....	89
5. Rod Šliků jako zástavní držitel chebského hejtmanství a Loketského kraje v období od roku 1430 do poloviny 16. století.....	94
5.1. Počátky rodu Šliků, nejstarší zmínky o rodu na Chebsku a jeho první významné osobnosti (Jindřich Šlik a synové Kašpar a Mates).....	94

5.2. Získání zástavy chebského purkrabského úřadu (1430).....	107
5.3. Pravomoce Šliků jako chebských hejtmanů a představitelů rodu v tomto úřadě (1430–1505, 1524–1546).....	111
5.4. Šlikové v úřadu loketského purkrabího (1434–1547).....	117
5.4.1. Zástavní listina na Loketsko a další šlikovské listiny, scelování Loketska..	118
5.4.2. Lenní soustavy na Loketsku v době působení rodu Šliků.....	124
5.4.3. Organizace zemského soudnictví a hrdelní právo na Loketsku.....	127
5.4.4. Právní postavení města Lokte vůči purkrabím.....	129
5.4.5. Shrnutí klíčových konfliktů mezi Šliky a krajem v období let 1471–1506..	130
6. Rodová dělení a vývoj majetkové držby rodu Šliků v období od roku 1489 do poloviny 16. století.....	133
6.1. Rodová dělení.....	133
6.1.1. Loketská linie.....	135
6.1.2. Falknovská linie.....	135
6.1.3. Ostrovská linie.....	136
6.2. Přehled šlikovských panství na území Čech v první polovině 16. století.....	137
6.3. Konfiskace – konec jedné etapy dějin šlikovského rodu a Loketského kraje.....	139
7. Závěr.....	143
 Seznam použité literatury a pramenů.....	153
Seznam příloh.....	164
Přílohy	

Seznam zkratek

ACRB	Archivum Coronae regni Bohemiae
AČ	Archiv český
AM Lokte	Státní okresní archiv v Sokolově se sídlem v Jindřichovicích, fond Archiv města Lokte, Pergamenturkunden, Majestätsbriefe
BayHStA München	Bayerisches Hauptstaatsarchiv in München
CDB	Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae
CIB	Codex juris Bohemici
CIM	Codex juris municipalis Regni Bohemiae
ČČH	Český časopis historický
ČSAV	Československá akademie věd
DĚJINY SPRÁVY	Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost
CHMEL	Chmel, Joseph (edd.) – viz <i>seznam literatury</i>
LC	Liber confirmationum
LÜNIG	Lünig, Johann Christian (edd.) – viz <i>seznam literatury</i>
ME	Monumenta Egrana
MGH	Monumenta Germaniae historica
MIÖG	Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung
MVGDB	Mitteilungen des Vereins der Deutschen in Böhmen
NA	Národní archiv
Notthafft-Archiv	Bayerisches Hauptstaatsarchiv in München, Abteilung I Ältere Bestände, 3. Weltliche Herrschaften, Notthafft-Archiv
OC	řád cisterciáků
OPraem	řád premonstrátů
OSB	řád benediktýnů
OSN	Ottův slovník naučný.
RA Šlik	Státní oblastní archiv v Zámrsku, fond Rodinný archiv Šliků
RBM	Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae
Regg. F. III. H. 4	Heinig, Paul Joachim (edd.): Regesten Kaiser Friedrichs III. – viz <i>seznam literatury</i>
RI	Regesta Imperii
SAP	Sborník archivních prací
SHStA Dresden	Sächsisches Hauptstaatsarchiv in Dresden

Úvod

1.1. Cíle práce

Předkládaná diplomová práce si původně kladla za cíl osvětlit postavení Loketského kraje v severozápadních Čechách v zástavní držbě rodu Šliků v období po rozdělení rodu v roce 1489 do poloviny 16. století, kdy Šlikové o svou zástavu přišli. Velmi komplikované mocenské, právní a sociální poměry v kraji, jejichž interpretace byla v literatuře dosti rozdílná, neúplná a mnohdy zkreslující, pak byla impulzem k revizi bádání vývoje tohoto regionu i v dobách starších. Tím se text práce rozpadá do dvou na sebe navazujících celků, z nichž první se zabývá starším obdobím vývoje Loketska, druhý pak jeho dějinám od příchodu Šliků roku 1434.

Cílem práce se stalo pokusit se vyložit proces formování jednotlivých správních úřadů knížecího Sedlecka a nástupnického královského Loketska, dále popsat okolnosti příchodu bývalé štaufské ministeriality na toto území, vznik kolonizačních klášterních celků a vyhodnotit poměry mezi těmito společenskými složkami v regionu. Získané výsledky pak měly posloužit k vyjasnění a případně nové interpretaci faktického mocenského postavení rodu Šliků v Loketském kraji, jak jej roku 1434 převzal od panovníka, a dále pokračovat analýzou vývoje vztahů mezi Šliky, loketskou šlechtou a městem Loket jako nejvýznamnějšími činiteli regionu.

Samotného rodu Šliků se pak týká cíl popsat způsob držení zástavních majetků, proces integračních a dezintegračních jevů v jeho dějinách v souvislosti s majetkovou držbou, ambicí jeho jednotlivých větví a postižení filozofie rodu při vytváření rodového majetku. Úkolem bylo rovněž přinést rámcový přehled svobodně držných statků, jež nebyl vzhledem k jejich rozsáhlosti a častým směnám dosud v literatuře souhrnně podán a který by měl sloužit jako východisko k dalšímu bádání v pramenech.

1.2. Přehled využitých pramenů, edic a základní literatury

Vzhledem k širokému tématickému záběru práce zmíníme na tomto místě ve stručnosti klíčové prameny, jejich edice a zásadní publikace použité k jednotlivým kapitolám, v rámci kterých pak bude o literatuře pojednáno podrobněji.

Ke studiu počátků Sedlecka byla využita především privilegia klášterů (donační listiny a jejich confirmace), editovaná v klasických dílech *Codex diplomaticus et epistolaris Regni*

Bohemiae a Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae.¹ Práce Jaroslava Fialy o osídlení Sedlecka a Rudolfa Schreibera o postavení Loketského kraje spolu s dalšími díly, jež jsou uvedeny v příslušné kapitole, posloužily jako klíčová literatura pro tuto část.²

Kapitoly o formování hradské správy od 13. století byly založeny na interpretaci imunitních listin na Loketsku působících klášterů, jež jsou rovněž obsaženy v uvedených edicích, které byly zároveň konfrontovány s dosavadním bádáním. Vzhledem k vysokému podílu falz bylo u řady listin nutné přikročit ke zjištění jejich původních (pravdivých) částí, k čemuž posloužily jednak diplomatické studie Sáši Duškové a Zdeňka Fialy³ a literatura k dějinám jednotlivých klášterů.⁴ Velmi cenné jsou pak studie Václava Vaněčka, vykládající právní souvislosti expencí.⁵ K vlastnímu vytvoření nástinu podoby loketského správního aparátu bylo přikročeno po vzájemné komparaci rozdílných názorů na podobu hradské správy v období Přemyslovců v obecné literatuře, kde vynikají především práce Libora Jana ve střetu s tradičními koncepcemi.⁶ Názory těchto publikací byly následně konfrontovány s literaturou k Loketsku, tedy s uvedenými díly J. Fialy a R. Schreibera, a také s článkem Viléma Knolla, který se o rekonstrukci správy rovněž pokusil.⁷

Kapitoly o příchodu a kolonizačních aktivitách ministeriálů se opírají především o studii Františka Kubů, který se sice zaměřil především na podobu této mocenské vrstvy na Chebsku, ale jeho studie obsahuje relevantní informace i pro prostředí Loketského kraje. Především však přinesl rozbor vývoje chebského městského státu a popsal pozadí a příčiny odchodu ministeriality na Loketsko. Jím vysvětlený proces rozpadu této společenské vrstvy v době posilování pozic chebské městské rady během 14. století a zásahů Lucemburků v této oblasti lze aplikovat i na poměry Loketského kraje.⁸ K hodnocení lenních svazků mezi panovníkem a vazaly byla využita studie Františka Kavky o západoevropském lenním

¹ Viz seznam literatury.

² FIALA, Jaroslav: *Osídlení Sedlecka na přelomu 12. a 13. století*. In: *Minulostí Západočeského kraje* 28 (1992), s. 33–83; SCHREIBER, Rudolf: *Die Stellung des mittelalterlichen Elbogener Landes zu Böhmen*. In: *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 74 (1936), s. 1–28 a 81–94.

³ DUŠKOVÁ, Sáša: *Dva zvláštní případy konfirmačních listin Václava II., Listina tepelská a herburská*. In: Šebánek, Jindřich – Pražák, Jiří – Dušková, Sáša: *Studie k české diplomatice doby přemyslovské* (Rozpravy ČSAV – Řada společenských věd roč. 69, č. 9), Praha: Nakladatelství ČSAV, 1959, s. 83–109; FIALA, Zdeněk: *Panovnické listiny, kancelář a zemský soud za Přemysla II. (1247 – 1253 – 1278)*. In: *Sborník archivních prací* 1 (1951), s. 165–294.

⁴ Srovnej práce J. Čechury, K. Dolisty, K. Haubertové, M. Hlinomaze a K. Charvátové v seznamu literatury.

⁵ Viz všechny jeho práce v seznamu literatury.

⁶ JAN, Libor: *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy* (Knižnice Matice moravské, sv. 6 – Spisy Masarykovy univerzity v Brně. Filozofická fakulta. Č. 334. Stránky středověké historie. Series II/1 – Historica). Brno: Masarykova univerzita – Matice moravská, 2000; IDEM: *Václav II. a struktury panovnické moci* (Knižnice Matice moravské, sv. 18). Brno: Matice moravská, 2006.

⁷ KNOLL, Vilém: *Štaufští ministeriálové a Sedlecko. Poznámka k počátkům loketského manského systému a loketské krajské správy*. In: *Západočeský historický sborník* 8 (2003), s. 7–27.

⁸ KUBŮ, František: *Štaufská ministerialita na Chebsku*. Cheb: Chebské muzeum, 1997; IDEM: *Chebský městský stát. Vznik a vrcholné období do počátku 16. století*. České Budějovice: Veduta, 2006.

institutu za Lucemburků.⁹ Jako pramenný zdroj sloužily opět zmiňované edice a dále *Monumenta Egrana* Heinricha Gradla, který pro prostředí Chebska (a zčásti Loketska) shromáždil značné množství dokumentů do roku 1322. Jedná se však pouze o registovou edici, jejíž kvalita (i podle využitých zdrojů) dosti kolísá.¹⁰ Kromě toho H. Gradl publikoval několik článků v *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, přinášející další doplňující prameny, mnohdy jinde nepublikované.¹¹ Ke sledování patronátního práva ministeriálů byly ještě použity edice konfirmačních knih.¹² Cenné materiály týkajících se ministeriálního rodu Nothaftů pak zpřístupnil též Harald Stark.¹³

Pro postižení správního vývoje kraje je zásadní prací dílo R. Schreiberera *Der Elbogener Kreis und seine Enklaven nach dem dreissigjährigen Kriege*, jež se navzdory svému názvu rovněž v úvodu velmi podrobně zabývá historií Loketska od jeho počátků.¹⁴ Zásadní privilegium pro kraj Jana Lucemburského z roku 1341, které na dlouhou dobu upevnilo podobu jeho uspořádání, bylo analyzováno na podkladě Jirečkovy edice *Codex juris Bohemici*.¹⁵

Druhá část diplomové práce je věnována rodu Šliků a jeho působení na Chebsku a Loketsku. Souborné zpracování šlikovských dějin použitelných ke studiu zatím není badatelům k dispozici, neboť problematikou rodu jako celku se dosud nikdo důkladně nezabýval. Vzhledem k tomu neexistuje ani žádná ucelená monografie. Práce autorů Maxe Dvořáka¹⁶ a Otakara Vinaře,¹⁷ jediná díla, která se pokusila o pohled na rodové dějiny

⁹ KAVKA, František: *Západoevropský lenní institut jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského*. In: ČČH 88 (1990), s. 225–251.

¹⁰ GRADL, Heinrich (edd.): *Monumenta Egrana. Denkmäler des Egerlandes als Quellen für dessen Geschichte. I. Band (805–1322)*. Eger: A. E. Witz, 1886.

¹¹ GRADL, Heinrich: *Beiträge zur Geschichte Nordwestböhmens*. In: MVGDB 21 (1883), s. 158–173; IDEM: *Beiträge zur Geschichte Nordwestböhmens. 2. Folge. Königswart*. In: MVGDB 21 (1883), s. 318–329; IDEM: *Beiträge zur Geschichte Nordwestböhmens. 3. Folge. Leuchtenberger und Nothaftische Lehen im Elbogenerlande*. In: MVGDB 26 (1888), s. 266–282.

¹² TINGL, Franciscus Antonius (edd.): *Liber primus confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim nunc prima vice typis editus, inchoans ab anno 1354 usque 1362, tomus primus*. Pragae: Ed. Grégr, 1867; IDEM: *Liber secundus confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim nunc prima vice typis editus, inchoans ab anno 1369 usque 1373*. Pragae: Typis typographiae B. Stýblo, 1868; EMLER, Josef (edd.): *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim. Libri primi pars altera ab anno 1363 usque ad annum 1369*. Pragae, Typis Grégerianis, 1874.

¹³ STARK, Harald: *Familie Nothafft* [online], URL: <<http://www.nothafft.de>>.

¹⁴ SCHREIBER, Rudolf: *Der Elbogener Kreis und seine Enklaven nach dem dreissigjährigen Kriege (Sudetendeutsches historisches Archiv 2 – Untersuchungen zu den Bevölkerungsverhältnissen Böhmens in der Mitte des 17. Jahrhunderts 1)*. Prag: Verlag der Deutschen Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tschechoslowakische Republik, 1935.

¹⁵ JIREČEK, Hermenegildus (edd.): *Codex juris Bohemici. Tomi II. Pars 3., Scripta ad rempublicam administrandam spectantia saec. XIVmi*. Pragae: Fried. Tempsky, 1889.

¹⁶ Ve Státním oblastním archivu v Zámrsku je uloženo německé vydání: DVOŘÁK, Max: *Beitrag zur Gräfllich Šliků'schen Herrschafts- und Hausgeschichte*. Jičín 1895. Státní oblastní archiv v Zámrsku, Rodinný archiv Šliků, inv. č. 699, sign. c. 15, k. 102, které vyšlo anonymně v českém jazyce jako: *Stručný nástin dějin panství*

v širším záběru, nelze za vyčerpávající studie považovat a jejich charakter dokonce další seriózní využití neumožňuje. Obě publikace totiž vznikly pouze jako příležitostné.¹⁸ Jediným využitelným dílem tak zůstává práce Michala Novotného, který se především zabýval původem rodu v Adorfu, jeho přesídlení do města Chebu a následným majetkovým vzestupem v prvních generacích.¹⁹

Řadu zmínek o Šlicích raného období shromáždil H. Gradl, jehož článek je vlastně edicí, přinášející doklady o tomto rodu z rozličných zdrojů, především z chebských městských knih.²⁰ Společenský vzestup Šliků je spojen zejména s osobou Kašpara, který se z měšťana vypracoval na kancléře římských císařů. V době jeho působení v úřadu vznikla řada falz, která měla zajistit budoucnost rodu a jež se stala populárním námětem mnoha publikací. Jmenujeme zde tři zásadní práce: studie Maxe Dvořáka *Die Fälschungen des Reichskanzlers Kaspar Schlick*²¹ z počátku 20. století, dále rozsáhlá analýza Artura Zechela *Studien über Kaspar Schlick*,²² jenž Dvořákovy závěry zpochybnil, a dále článek Paula-Joachima Heiniga,²³ který téma falzátorské činnosti jako editor edice *Regest Imperii* z doby Friedricha III. po řadě let znovu otevřel.

Této edici bylo rovněž v předkládané práci využito, a to především pro dokumenty z období vlády Zikmunda a Albrechta Lucemburského a Friedricha III., zahrnující zvláště rodová privilegia a majetková obdarování.²⁴ Vedle ní bylo nutné sáhnout po starším díle Johanna Christiana Lüniga *Spicilegium seculare des Teutschen Reich-Archivs* z 18. století, které na rozdíl od předchozích edic přináší plné znění několika desítek šlikovských listin.²⁵

a hraběcího rodu Šlikovského. Úřednictvo panství Šlikovského. Jičín 1895.

¹⁷ VINAŘ, Otakar: *Pět století Šliků*. In: Heraldika a genealogie 31 (1998), č. 3–4, zvl. otisk.

¹⁸ Vinařova práce vyšla jako zvláštní otisk časopisu Heraldika a genealogie u příležitosti osmdesátých narozenin Jindřicha Františka Schlika, velkopřevora Českého velkopřevorství Suverénního řádu maltézských rytířů, v roce 1997. Dvořákov český překlad na první straně uvádí, že nástin vznikl zcela z „příležitostných důvodů a nepodává mnoho nového“.

¹⁹ NOVOTNÝ, Michal: *Šlikové. Majetková struktura panství a společenské postavení rodu do roku 1487*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Ústav hospodářských a sociálních dějin, 2006 (nepubl. dipl. práce).

²⁰ GRADL, Heinrich: *Zur ältesten Geschichte der Schlick*. In: Jahrbuch der K. k. heraldischen Gesellschaft Adler in Wien (XVI. Jhrg. der Zeitschrift, XIII. des Jahrbuches). Wien 1886.

²¹ DVOŘÁK, Max: *Die Fälschungen des Reichskanzlers Kaspar Schlick*. In: MIÖG 22 (1901), s. 51–108; M. Dvořák se svým otcem uspořádal šlikovský archiv a některé jeho listiny ve své práci zpřístupnil.

²² ZECHEL, Artur: *Studien über Kaspar Schlick. Anfänge, erstes Kanzleramt, Fälschungsfrage. Ein Beitrag zur Geschichte und Diplomatie des 15. Jahrhunderts*. Prag: Verlag der Deutschen Gesellschaft der Wissenschaften und Künste in Prag, 1939.

²³ HEINIG, Paul-Joachim: *War Kaspar Schlick ein Fälscher?* In: Fälschungen im Mittelalter. Internationaler Kongress der MGH, München, 16.–19. Sept. 1986, Teil III., Diplomatische Fälschungen I. Hannover 1988, s. 247–281.

²⁴ Viz seznam literatury.

²⁵ LÜNIG, Johann Christian (edd.): *Das Teutsche Reichs-Archiv [23]. Spicilegium seculare des Teutschen Reich-Archivs [...]. Th. 2*. Leipzig: Friedrich Lanckischens Erben, [ca 1719].

Samotný rodový archiv Šliků se nachází ve Státním oblastním archivu v Zámrsku,²⁶ obsahuje pro naši práci důležité panovnické listiny, jejich konfirmace a vidimy, dále smlouvu z roku 1472, již se uskutečnilo rodové dělení a materiály související s důlní činností na Jáchymovsku.

Působení rodu Šliků v chebském hejtmanském úřadu je zachyceno v článku chebského archiváře Karla Siegla,²⁷ který jednak popsal vývoj této instituce a dále přinesl i jmenovitý seznam jejích představitelů. K nastínění postavení města Chebu byla využita edice *Codex juris municipalis* Jaromíra Čelakovského,²⁸ dále již zmiňovaná publikace F. Kubů o chebském městském státě, shrnující jeho vývoj a úřady, a především obsáhlá studie V. Knolla,²⁹ přinášející dosud nejúplnější rozbor doložených úřadů v této říšské zástavní oblasti.

K období získání zástavy Loketska se vztahují zejména šlikovská privilegia a jejich falzifikáty, jež přinesla již zmiňovaná *Regesta Imperii* a rovněž Sedláčkovy *Zbytky register králův Římských a Českých*³⁰ a Lünigova edice. Jejich originály se nacházejí v archivu v Zámrsku, jeden opis je dochován ve Staré manipulaci Národního archivu a další opisy v Sächsisches Hauptstaatsarchivu v Drážďanech.³¹ Vedle toho byl využit i dosud nezpracovaný fond archivu města Lokte uložený v jindřichovickém sídle Státního okresního archivu Sokolov.³² Z literatury je nutné jmenovat především obě uváděné Schreiberovy studie a také jeho edici šlikovského urbáře³³ pro Loketsko z roku 1525, jež přináší mnoho údajů o uspořádání kraje, rozvrstvení majetku jednotlivých drobných šlechticů a měst a též znění přísah přisedících manského soudu a přísežných města Lokte, které dávají nahlédnout do vztahů mezi Šliky a těmito mocenskými skupinami. Pro období eskalací konfliktu Šliků v letech 1471–1506 přináší podrobná líčení edice Loketské městské kroniky z pera Ludwiga Schlesingera, obsahující inzert rodového dělení Šliků roku 1489 a doplněná autorem o řadu

²⁶ TURČIN, Oldřich – PEŠTOVÁ, Jiřina – MARTINKOVÁ, Marie: Rodinný archiv Šliků 1416–1948 (1957). Inventář. Státní oblastní archiv v Zámrsku, 1986; ke studiu bylo využito fotokopii archiválií uložených na Katedře pomocných věd historických a archivního studia Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

²⁷ SIEGL, Karl: *Die Geschichte der Egerer Burgpflege*. In: MVGDB 50 (1912), s. 546–594.

²⁸ ČELAKOVSKÝ, Jaromír (edd.): *Codex juris municipalis Regni Bohemiae. Tomus II., Privilegia regalium civitatum provincialium annorum 1225–1419*. Praha: Edv. Grégr, 1895.

²⁹ KNOLL, Vilém: *Vývoj chebské zemské a městské správy do počátku 15. století*. In: Právník. Teoretický časopis pro otázky státu a práva 141 (2002), č. 2, s. 207–246.

³⁰ SEDLÁČEK, August (edd.): *Zbytky register králův Římských a Českých z let 1361–1480* (Historický archiv 39). Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1914.

³¹ RA Šlik, k. 60, sign. X. 1., inv. č. 490; vidimus z roku 1531 v NA Praha, fond Stará manipulace, sign. S 16/5; opisy v SHStA Dresden, Hof- und Zentralverwaltung (Wittemberger Archiv), Böhmische Sachen, Loc. 4328, 5. Kapsel, fol. 309b, Bl. 152–153.

³² Státní okresní archiv v Sokolově se sídlem v Jindřichovicích, fond Archiv města Lokte, Pergamenturkunden, Majestätsbriefe; K fondu je dostupný pouze koncept inventáře Heinricha Zimmermanna.

³³ SCHREIBER, Rudolf: *Das Elbogener Urbar der Grafen Schlick von 1525* (Sudetendeutsches historisches Archiv 1). Prag: Verlag der Deutschen Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tschechoslowakische Republik, 1934.

dokumentů vypovídajících o průběhu šlikovského pokusu prodeje zástavy Loketského kraje Sasku a tzv. Loketské války.³⁴ Další související prameny editoval již František Palacký v *Archivu českém*.³⁵

Závěrečná fáze působení rodu Šliků na Loketsku do roku 1547 je charakterizována majetkovým vzestupem, jež vyplynul ze znovuoobjevení stříbra³⁶ v Krušných horách a který umožnil příslušníkům rodu skupovat rozsáhlá panství v okolí svých zástavních držav, jež rodu konečně zajistila ucelenější svobodnou držbu. K základnímu postižení a vytvoření rámcové představy o jejím rozsahu byl na základě klasických prací Augusta Sedláčka *Hrady, zámky a tvrze Království českého* a encyklopedického díla *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* zpracován její zestručněný přehled.³⁷ Tato panství rod ztratil, když Šlikové reagovali na nucené odstoupení svých dolů Ferdinandovi I. ve čtyřicátých letech 15. století zapojením se do stavovského povstání. Po jeho porážce přišly na řadu konfiskace, jejichž známý přehled vydal Antonín Rezek.³⁸ Konfiskacemi se také uzavírá poslední téma této diplomové práce.

Vzhledem k polemickému charakteru práce, která se snaží revidovat některé starší závěry literatury, byl vytvořen obsáhlý poznámkový aparát, který nicméně nekomplikuje pohodlné čtení hlavního textu. Jsou v něm obsaženy (kromě odkazů na literaturu) zejména citace pramenů a literatury. Důvodem bylo několik skutečností: práce využila řadu pramenů z různých zdrojů zároveň, jejichž množství by pak čtenáře nutilo neustále se obracet k edicím, obsáhlejší citace naproti tomu umožňují okamžité srovnávací studium a případnou následnou revizi interpretací. Interpretační postup je také díky tomu dostatečně zřetelný. Citace se uplatnily zejména v případě řady v pramenech zachycených termínů, o jejichž výkladu v literatuře nepanuje shoda, a při výčtech lokalit, kde původní znění názvů obcí, hradů a dalších míst je obzvláště důležité k ověření jejich správného určení – pojednávané teritorium zahrnuje řádově několik set lokalit (jen šlikovský urbář jich přináší na dvě sta), přičemž se jejich názvy mnohdy opakují.

³⁴ SCHLESINGER, Ludwig (edd.): *Chronik der Stadt Elbogen (1471–1504)* (Deutsche Chroniken aus Böhmen; sv. 1). Prag, Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen, 1879

³⁵ PALACKÝ, František (edd.): *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské z archivů domácích i cizích. Díl šestý*. Praha: Fridrich Tempský, 1872.

³⁶ Dolování na Jáchymovsku není tématem této práce. S Loketskem souvisí pouze okrajově, v horních městech fungovala samostatná správa. Téma je rovněž dostatečně zpracováno v samostatných studiích – jejich citace viz v příslušné kapitole 6.2., pozn. č. 697.

³⁷ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl třináctý, Plzeňsko a Loketsko*. Praha: Argo, 1998 (3. vyd., v Argu 1.); IDEM: *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl čtrnáctý, Litoměřicko a Žatecko*. Praha: Argo, 1998 (3. vyd., v Argu 1.); ANDĚL, Rudolf et al.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 3. Severní Čechy*. Praha: Svoboda, 1984; BĚLOHLÁVEK, Miloslav et al.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku [IV]. Západní Čechy*. Praha: Svoboda, 1985.

³⁸ REZEK, Ant[onín]: *Statky konfiskované r. 1547 a jich rozprodávání*. In: *Památky archaeologické a místopisné 10 (1874–1877)*. Praha 1878, sl. 451–482.

2. Počátky Loketska a jeho správní vývoj do 13. století

2.1. Popis geografické situace Loketského kraje

Když koncem září 1434 obdržel Kašpar Šlik od císaře Zikmunda rozsáhlé území Loketského kraje,³⁹ otevřela se tím nová kapitola dějin jeho rodu. Dosud, po dobu deseti let, se mu panovník odměňoval jednotlivými zápisy platů a zástavami drobných odumřelých lén, rozptýlených po celé Říši. Mnohá z nich byla však protiprávně držena jinými osobami,⁴⁰ a tak reálné zisky závisely na Šlikových schopnostech a ochotě se svých práv domáhat.

Ani doživotní zástava úřadu chebského purkrabího mu zřejmě nepřinášela patřičné uspokojení, jak by se mohlo na první pohled zdát. V roce 1430, kdy se Kašpar Šlik stal panovníkovým zástupcem v Chebsku,⁴¹ se totiž politická situace v tomto specifickém říšském teritoriu v mnohém lišila od mocenských poměrů za dob prvních Lucemburků. Zatímco v dřívějších dobách panovníci a jejich zástupci zasahovali do politiky města Chebu silně, za úřadování Šlika zbyly chebskému *pflegerovi* jen některé reprezentační funkce, vedení zemského soudu a správa lén chebského hradu. Faktickým suverénem celého území byla jednoznačně chebská městská rada, která dokonce před Šlikovým příchodem sama spravovala purkrabský úřad (v letech 1402 a 1420–1430).⁴² Je tedy nasnadě se domnívat, že Chebsko se mohlo nanejvýše stát dobrým zdrojem poplatků, proudících do Šlikovy pokladny, nikoliv však už teritoriem, kde by tento královský protonotář mohl rozvinout případnou rodovou územní politiku.

Rovněž dědičný zisk italského hrabství a hradu Bassana del Grappa spadá do kategorie iluzorních držav. Samotná darovací listina, vydaná údajně 21. srpna 1431 králem Zikmundem v Norimberku, se nedochovala a její text, obsažený v pozdějších potvrzeních, je silně podezřelý.⁴³ Nejasnosti se netýkají ani tak zisku Bassana jako takového, ale spíše fabulací o rodovém původu Kašpara Šlika a okolností, za nichž měl panství obdržet. Nicméně

³⁹ Vidimovaný opis v Státním oblastním archivu v Zámrsku, fond Rodinný archiv Šliků (dále RA Šlik), k. 60, sign. X. 1., inv. č. 490; vidimus z roku 1531 v Národním archivu Praha, fond Stará manipulace, sign. S 16/5; opisy v Sächsisches Hauptstaatsarchiv in Dresden (dále SHStA), Hof- und Zentralverwaltung (Wittemberger Archiv), Böhmische Sachen, Loc. 4328, 5. Kapsel, fol. 309b, Bl. 152–153; edice v LÜNIG, Johann Christian (edd.): *Das Teutsche Reichs-Archiv [23]. Spicilegium seculare des Teutschen Reich-Archivs [...]. Th. 2.* Leipzig: Friedrich Lanckischens Erben, [ca 1719], s. 1179–1182 (dále LÜNIG); RI XI/2, č. 10848; SEDLÁČEK, August (edd.): *Zbytky register králův Římských a Českých z let 1361–1480* (Historický archiv 39). Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1914, č. 1306.

⁴⁰ Například pevnost Limburg, která byla v protiprávním držení Hanse von Hohenstein (RI XI/2, č. 7617), pevnost Schowenburg v Algau, již neoprávněně obsadili lindavští měšťané Konrad a Benz Siberové (RI XI/2, č. 9202) aj.

⁴¹ RI XI/2, č. 7875, srov. i RI XI/2, č. 8048 a SEDLÁČEK, August: *Zbytky register...*, č. 1018.

⁴² KUBŮ, František: *Chebský městský stát. Vznik a vrcholné období do počátku 16. století*. České Budějovice: Vedita, 2006, s. 38.

⁴³ Udělení Bassana – RI XI/2, č. 8799; Zikmundovo potvrzení z roku 1433 – RI XI/2, č. 9467.

podstatnou skutečností je, že samotné Bassano se nacházelo v područí Benátčanů.⁴⁴ Zatím nebyl nalezen doklad, který by potvrdil, že se kancléři podařilo získat vládu nad svým italským majetkem. Naopak nacházíme řadu zpráv o opakované snaze Kašpara i jeho dědiců své nároky uplatnit.⁴⁵

Za těchto okolností lze tedy říci, že základem budoucího rozkvětu rodu Šliků se stala až listina z 28. září 1434, kterou císař Zikmund udělil kancléři Kašparovi do zástavy zámek, město a panství Loket, město Ostrov, zámek Andělskou Horu, dále zboží Šemnici a Hroznětín v západních Čechách. Ani v tomto případě se původní císařská listina nedochovala, její text známe až z pozdějších opisů ze 16. století.⁴⁶ Jak už si budeme muset v případě rodu Šliků zvyknout, také nad nimi se vznáší jistý závan podezření, že v nich bylo originální znění zástavních práv pozměněno. Tuto otázku otevřeme znovu později, prozatím se spokojíme s prostým a nepochybným faktem, že Kašpar Šlik opravdu v zástavní držbu Loketského kraje vešel.

Co si však lze pod tímto pojmem představit? Těžiště popisovaného území zaujímalo ve vrcholném a pozdním středověku oblast bývalého okresu Sokolov, značná část kraje ležela v sousedním karlovarském okrese, zejména v jeho severní polovině, na západě zase Loketsko zasahovalo do okresu Cheb. Ačkoliv se rozsah území v průběhu staletí měnil, jeho obvod byl v podstatě determinován přírodními podmínkami. Severní hranice kraje, jež byla zároveň hranicí zemskou, teoreticky probíhala podle středověké představy *in media silva* po hřebeni Krušných hor. Zalesněné hory však neposkytovaly vhodné podmínky k osídlení, jejich výška dosahuje 800 až 1000 m n. m. a nejvyšší vrcholy měří 1244 m n. m. (Klínovec na české straně) a 1214,6 m n. m. (Fichtelberg na saské straně). České svahy jsou také poněkud prudší než saské, takže dostatečnou motivací ke kolonizaci vyšších poloh se stala až těžba nerostů, zejména pak od 16. století dolování stříbra. Od této doby se také v hojnější míře objevují hraniční spory – k pomyslné hraniční čáře totiž dospěli kolonisté z českých i německých zemí.⁴⁷ Zhruba v polovině 16. století se zafixovala do podoby, jak ji známe z dnešních map.

Také západ Loketska byl až do roku 1322, kdy Jan Lucemburský získal zástavou říšské Chebsko, hraničním územím. Soutěska mezi Krušnými horami a Slavkovským lesem

⁴⁴ RI XI/2, č. 10341.

⁴⁵ Například vidimus listiny vydané 20. dubna 1472, která určovala dělení majetku mezi Matese a Václava Šliky a v níž je zmíněn nárok na Bassano (RA Šlik, k. 35, sign. VII. 1., inv. č. 371; vidimus byl vydán r. 1475), listina českého krále Vladislava Agostinovi Barbadico, benátskému dóžeti, kterou požaduje navrácení hrabství z benátského područí (RI XIV/2, č. 8074), listina římského krále Maxmiliána vedená v obdobném duchu (RI XIV/2, č. 6598) a řada dalších.

⁴⁶ Viz pozn. č. 39.

⁴⁷ K tomuto tématu JÁNSKÝ, Jiří: *Kronika česko-bavorské hranice. Díl 5. (1479–1506): od obchodní konjunktury po olomouckém míru přes bouřlivou dobu levlářské války, sporů o hranice a česká léna až k válce o landshutské dědictví* (Průvodce historií západních Čech = Der Begleiter durch die Geschichte Westböhmens; č. 11). Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2005.

zde tvoří u Kynšperka úzké hrdlo, jímž vtéká Ohře do Sokolovské pánve, jádra Loketského kraje. Pánev je z jihu obklopena Slavkovským lesem, který zůstal až do poloviny 12. století neosídlený, a na východě je při úpatí Doupovských hor uzavřena řekou Ohří, opouštějící Loketský kraj soutěskou mezi Stráží a Bočí.⁴⁸

Následující podstatná část práce si klade za cíl rozebrat a shrnout zásadní momenty historického vývoje tohoto území, které ovlivnily jeho specifické mocenské, sociální a hospodářské uspořádání. Jak uvidíme, rod Šliků byl uveden v držbu velmi svérázné oblasti, a tím postaven před řadu výzev. Téměř bez nadsázky lze říci, že řešení těchto výzev a z nich plynoucích konfliktů se stalo hlavní náplní rodových dějin přinejmenším do poloviny 16. století.

2.2. Sedlecká provincie, předchůdkyně Loketského kraje

Nejstarším jistým správním útvarem v této oblasti bylo Sedlecko (*provincia Sedlicensis*)⁴⁹ s centrem v Sedlci, původním slovanském hradišti situovaném s největší pravděpodobností poblíž dnešní stejnojmenné lokality ležící severozápadně od Karlových Varů.⁵⁰ O tomto kraji se dozvídáme z císařské listiny z roku 1086 popisující hranice pražského biskupství.⁵¹ Na zdejším opevněném sídle je k letům 1159 a 1165 zmiňován kastelán Závaš.⁵² Kastelán (*castellanus*) je jediným doloženým hradským úředníkem na Sedlci v této době. Jeho pravomoci vymezoval čtvrtý článek tzv. hnězdenských dekret vyhlášených Břetislavem I. roku 1039⁵³ a později též statuta Konráda Oty z roku 1189.⁵⁴ Kastelánovi příslušela soudní a trestní pravomoc nad delikty, které mu ohlásil arcikněz. Mezi ně patřila vražda, porušování monogamie, cizoložství, prostituce, nedodržování svátečních dnů a opilství. Kromě nejtěžších

⁴⁸ FIALA, Jaroslav: *Osídlení Sedlecka na přelomu 12. a 13. století*. In: *Minulostí Západočeského kraje* 28 (1992), s. 33–35.

⁴⁹ Sedlecko je zmíněno například v listinách Vladislava I. z let 1159 („*in silva provincie Zedilcensis*“, CDB I, č. 204) a 1165 („*in silva ultra provintiam Zedelze*“, v jiném opisu „*Sedlec*“, CDB I, č. 227; RBM I, č. 315; ME, č. 80).

⁵⁰ K tomu naposledy VLASÁK, Vladimír – VLASÁKOVÁ, Eva: *Dějiny města Lokte*. Loket: Město Loket, 2004, s. 21. Všechny dosavadní hypotézy o lokalizaci Sedlce shrnuje KNOLL, Vilém: *Štaufští ministeriálové a Sedlecko. Poznámka k počátkům loketského manského systému a loketské krajské správy*. In: *Západočeský historický sborník* 8 (2003), s. 8 a zejména pozn. 10.

⁵¹ Listina císaře Jindřicha IV. z 29. dubna 1086 (CDB I, č. 86; RBM I, č. 167).

⁵² V listinách krále Vladislava I. jmenován jako „*Zauisa castellanus Zedelicensis*“ (CDB I, č. 204) a „*Zauise Zedelcensis [jinde: Sedlicensis] comes*“ (CDB I, č. 227; RBM I, č. 315; ME, č. 80).

⁵³ ADAMOVIČ, Karolína – SOUKUP, Ladislav: *Prameny k dějinám práva v českých zemích I*. Plzeň: Západočeská univerzita, Právnická fakulta, 2000, s. 23–24.

⁵⁴ Ovšem tedy za předpokladu, že vztahují i na území Čech; JANÁK Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 37–38 (dále DĚJINY SPRÁVY).

zločinů (bratrovražda, otcovražda, vražda kněze), které byly postupovány knížeti, hradský správce vykonával ve jménu panovníka jeho pravomoci sám a nad všemi obyvateli hradského obvodu.⁵⁵

V již zmiňované listině pro klášter Waldsassen vystupuje ve svědečné řadě „Záviš spolu se svými poddanými.“⁵⁶ Bylo by jistě nezvyklé a zvláštní, kdyby na listině vystupovali nesvobodní obyvatelé v pozici svědků. Již Rudolf Schreiber⁵⁷ se domníval, že se nejspíše jedná o skupinu kastelánových pomocníků, například hajných, kteří byli i jinde v Čechách v této době přibíráni k potvrzování hraničních listin. Uvažuje také o Chodech, strážcích hranic, přičemž poukazuje na existenci lokality Chodov v regionu.⁵⁸ Jaroslav Fiala připomíná název obce Stráž nad Ohří na východním Sedlecku a také poukazuje na skutečnost, že území mezi Kotvinou a Stráží tvořící vstup do vnitrozemí Čech, existence komunikace mezi Chebskem a Žateckem a vůbec potřeba ochrany hraničních hvozďů na Sedlecku by mohly poukazovat na nezbytnost strážní služby a tedy přítomnost Chodů.⁵⁹ Ačkoliv není možné pro nedostatek pramenů otázku těchto „poddaných“ uspokojivě vyřešit, lze usuzovat, že si pod nimi musíme nejspíše představit skupinu obyvatelstva obdařenou určitými svobodami udělenými za prokazované služby vůči panovníkovi (respektive kastelánovi a jím spravovanému hradu). Nejspíše jsou to *castrenses*, tedy hradčané, vykonavatelé panovnické správy, kastelánův pomocný aparát, jak se o něm dočítáme z listin mladšího období. Svobody udělované těmto hradčanům je pak mohly kvalifikovat k přítomnosti na významných jednáních.

Zázemí hradské správy tvořil okruh starých slovanských knížecích vsí, mezi něž J. Fiala na základě jazykových rozborů řadí Bohatice, Dalovice, Drahovice, Přemilovice, Všeborovice, Rosnice a Tuhnice. Dalovice a Přemilovice jsou doloženy i archeologicky.⁶⁰

Na počátku osmdesátých let 12. století se Sedlecko na krátký čas dostalo pod vliv císaře Friedricha I.,⁶¹ který zde pověřil hospodářskou správou svého úředníka (*economus*)

⁵⁵ IBIDEM.

⁵⁶ „Zauise Zedalcensis comes cum suis subditis“ (CDB I, č. 227; RBM I, č. 315; ME, č. 80).

⁵⁷ SCHREIBER, Rudolf: *Die Stellung des mittelalterlichen Elbogener Landes zu Böhmen*. In: MVGD 74 (1936), s. 16–17.

⁵⁸ Chodov leží západně od Sedlce, v jeho blízkosti se také nacházejí lokality Stará a Nová Chodovská. Panovník předal Chodov v padesátých letech 12. století do rukou cisterciáckého kláštera ve Waldsassen (srov. níže v textu).

⁵⁹ FIALA, Jaroslav: *Osídlení Sedlecka...*, s. 64–65.

⁶⁰ IBIDEM, s. 45.

⁶¹ V listině papeže Lucie III. z roku 1185, kterou potvrdil Waldsassenským jejich majetky, se o Sedlecku hovoří jako o území císaře Friedricha: „In provincia Cedlize circuitum, quem Fridericus illustris Romanorum imperator contulit.“ (CDB I, č. 306; RBM IV, č. 1768; ME, č. 98); KEJŘ, Jiří: *Císař Friedrich Barbarossa jako pán západočeské provincie sedlecké (loketské)*. In: Malý Karel (usp.): *Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám – Collectanea opusculorum ad iuris historiam spectantium Venceslao Vaněček septuagenario ab*

jménem Wernherus.⁶² Na základě výzkumu Jiřího Kejře se dnes předpokládá, že tento mimořádný stav trval asi jedno desetiletí.⁶³ Přemysl Otakar I. pak znovu plně ovládl tuto oblast a definitivně ji získal pod moc českých panovníků.

Je tedy zjevné, že se na území Sedlecka střetly dva kolonizační proudy, a to českých knížat a říšských císařů. Zejména rod Štaufů vynikal svou cílevědomostí. Usiloval o vybudování pásu držav na pomezí Říše, které předal do hospodářské správy a vojenské ochrany nesvobodným služebníkům – ministeriálům. Jednalo se o dobře promyšlený systém domén spravovaný oddanými a na panovnících závislými leníky, jejichž spolehlivost a zainteresovanost byla oproti nezávislé, svobodné šlechtě značně vyšší. S jistotou víme, že taková správní organizace fungovala v Norimbersku, Plisensku, Vogtlandu a Chebsku. Ačkoliv bylo Chebsko původně slovanské, někdy po polovině 11. století sem přišli němečtí kolonisté z tzv. Severní marky (*Nordgau*). Území spravovali páni z Vohburka a posléze (někdy roku 1146/7) přešlo do rukou Štaufů. Oba rody intenzívně podporovaly kolonizaci, a proto se oblast brzy germanizovala.⁶⁴ Až do přelomu let 1265 a 1266, kdy se český král Přemysl Otakar II. z titulu zástupce římského krále Richarda Cornwallského zmocnil Chebska, bylo toto území ovládáno ministeriálními rody. Ty odtud organizovaly další expanzi směrem na východ, tedy do západního Sedlecka, území českých panovníků.

Někteří badatelé se domnívají, že ministeriálové v císařských službách sem začali pronikat a usazovat se již v druhé polovině 12. století.⁶⁵ Za jednu z nejstarších kolonizačních základů považují Kynšperk, s nímž spojují ministeriály označované jako *Be(r)chtoldus de Künigsperg* v listině z roku 1187⁶⁶ a *Usalkus de Chunisgisberch*, doloženého k roku 1188.⁶⁷ Ačkoliv nemáme k dispozici mnoho spolehlivých pramenů a jejich interpretace není zcela jednoznačná, zdá se, že teorii o Kynšperku jako ministeriálním sídle z 12. století nelze přijmout. V případě prvně zmiňované osoby se nejedná o Bertolda z Kynšperka, ale o ministeriála z dnešní lokality Haut Koenigsbourg v Alsasku.⁶⁸ Poslední archeologický

amicis discipulisque oblata. Praha: Universita Karlova, 1975, s. 11–27 (zde s. 15, 25).

⁶² „*Wernherus economus in Zedliz*“ (CDB I, č. 320a; ME, č. 108).

⁶³ J. Kejř uvádí rozmezí let 1182–1193, případně do roku 1198 (KEJŘ, Jiří: *Císař Friedrich...*, s. 18 a 25); Již R. Schreiber se domníval, že by se slib Friedricha II. navrátit odcizená česká území zakotvený v bule z roku 1212 pro krále Přemysla mohl vztahovat také na Sedlecko. Bula však v podstatě potvrdila již dřívější závazky Filipa Švábského z roku 1198, proto lze k tomuto datu vztahovat i případné formální potvrzení obnovy české vlády nad sedleckou oblastí (SCHREIBER, Rudolf: *Die Stellung...*, s. 10; CDB II, č. 96).

⁶⁴ KUBŮ, František: *Chebský městský stát...*, s. 49.

⁶⁵ FIALA, Jaroslav: *Osídlení Sedlecka...*, s. 47 a 50; KUBŮ, František: *Štaufská ministerialita na Chebsku*. Cheb: Chebské muzeum, 1997, s. 74; KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. III. díl. Kolín – Miro*. Praha, Libri: 1998, s. 321–322 a 324.

⁶⁶ ME, č. 101.

⁶⁷ CDB I, č. 320a; srov. s ME, č. 108, kde H. Gradl z nejasných důvodů klade listinu do doby po roce 1194, zařazení této listiny do roku 1188 obhajuje také KEJŘ, Jiří: *Císař Friedrich...*, s. 16 a pozn. 33.

⁶⁸ Tuto možnost připustil již H. Gradl ve své edici a za oprávněnou ji prokázal V. Knoll (KNOLL, Vilém: *Von*

průzkum sice prokázal na Kynšperku osídlení z přelomu 12. a 13. století nálezem keramiky, nicméně pokud jde o stavební konstrukce, nelze je přesně datovat, teoreticky mohou pocházet i z doby Šliků.⁶⁹ Predikát z Kynšperku (Königsbergu) je pak poprvé doložen až k roku 1290, což představuje hiát více než sto let od dob Ušalka.⁷⁰ Někteří badatelé Ušalka zase spojují s hradem Kinsberg a rodem z Kinsbergu.⁷¹

Nelze tedy jednoznačně prokázat, že by říšská ministerialita překročila hranice Chebska a usídlila se na východ od nich již do konce 12. století. Nicméně v období oslabení české panovnické moci se říšští kolonisté objevují v původním přemyslovském správním centru Sedlci (či v jeho nejbližším okolí). Mezi ně patří již dříve zmiňovaný Wernherus.⁷² Jednalo se však o uzavřenou epizodu dějin Sedlecka, ministeriálové jej pravděpodobně s upevněním moci českého panovníka zase opustili. Alespoň nemáme prameny, které by tvrdily opak. Se šlechtou tohoto typu se na Sedlecku, či přesněji již na Loketsku setkáváme až o půl století později.

2.3. Kolonizace Sedlecka prostřednictvím panovnických klášterů

Také česká strana v průběhu 12. století nezapomněla. Panovníci využili svého dominantního postavení vlastníků půdy na Sedlecku a tu začali poskytovat klášterům. Knížata a zejména první čeští králové systematicky usilovali o osídlení tamějšího území pomocí církve nejspíše již od dvacátých let. První donaci uskutečnil snad Vladislav I., a to ve prospěch benediktinského konventu v Postoloprtech.⁷³ J. Fiala se domnívá, že asi brzo po založení dostal klášter území okolo Boče a Klášterce a s odvoláním na J. Hosnera⁷⁴ vytýčil jeho obvod takto: Na severu tvořil hranici hřeben Krušných hor (který byl zároveň hranicí knížectví), na východě Malodolský potok, na jihu Ohře a na západě asi Pekelský potok.⁷⁵ Koncem

Kinsberg. Kritické vyhodnocení predikátů a přehled dějin jednoho ministeriálního rodu. In: Sborník Chebského muzea 2002. Cheb: Krajské muzeum Cheb, 2003, s. 79–94).

⁶⁹ JIRÁT, Tomáš – ŠEBESTA, Pavel: *K počátkům historie Kynšperka.* In: Sborník Chebského muzea 2004. Cheb 2005, s. 19, 21–22; HOLÍK, Ladislav: *Kapitoly z dějin Loketska ve 13. až 16. století. Diplomová práce.* Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav pro pravěk a rannou dobu dějinnou, 2005, s. 32–33.

⁷⁰ *Wolfhardus de Chunigesperch* (ME, č. 412), *Wolfhardo de kunigesberch* (ME, č. 418).

⁷¹ *Kinsberg, Kiensperg, Chiensperch* apod. – hrad ve Starém Hrozňatově (dříve Alt Kinberg), asi 6 km jižně od Chebu; PELANT, Jan: *Města a městečka Západočeského kraje. Stručné dějiny, současnost a výběrová bibliografie 129 míst.* Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1988, s. 169–170; KNOLL, Vilém: *Von Kinsberg...*, s. 80.

⁷² Wernherus mohl také sídlit v obytné věži v sousedních Přemilovicích.

⁷³ FIALA, Jaroslav: *Osídlení Sedlecka...*, s. 59 a mapa č. 2 na s. 79, jež je reprodukována jako Příloha I této práce.

⁷⁴ HOSNER, J.: *Weigensdorf. Geschichte einer erzgebirgischen Siedlung.* In: *Erzgebirgszeitung* 1910, s. 36.

⁷⁵ FIALA, Jaroslav: *Osídlení Sedlecka...*, s. 59 a pozn. 134 a 135.

13. století se újezd dočkal imunitní listiny od Václava II., již vyjmul ves Boč s dalšími statky z pravomoci královských úředníků.⁷⁶

Od čtvrtého, nejpozději od pátého desetiletí 12. století se objevují další újezdy.⁷⁷ Vladislav II. poskytl ženskému klášteru premonstrátek v Doksanech kopcovité a lesnaté území v Doupovských horách, které se rozkládalo na severovýchod od Velichova a Radošova. Jeho západní a severní hranici tvořila Ohře asi až ke Stráži.⁷⁸ Následují dvě Vladislavova darování ve prospěch cisterciáckého kláštera ve Waldsassen: skromný chodovský újezd severně od Lokte,⁷⁹ na jehož území brzy vznikl opevněný dvorec zvaný příznačně Münchhof (Mnichov, dnes Mírová). Později k tomuto území přibylo několik dvorů (darů místní šlechty) na hranicích s Chebskem. J. Fiala uvádí Květnou, Chlumeck, Dolinu, Markvarec a Rozmysl.⁸⁰ V polovině 14. století klášter odprodal se svolením Karla IV. ves Chodov s tamějším dvorem Trostovi Winklerovi.⁸¹ Druhou Vladislavovou donací (z roku 1159) je od domovského kláštera velmi vzdálené území jihovýchodně od Kadaně.⁸² Panovník si tak snad chtěl naklonit waldsassenský klášter darováním již osídleného úrodného území přinášejícího zaručené příjmy. Konečně o šest let později vydal král ještě jednu listinu pro cisterciáky, jež v mnohém navazuje na předchozí donaci. Klášter se dočkal jednak potvrzení kadaňského újezdu a zároveň i bližšího vymezení území v oblasti újezdu lubského.⁸³

Poslední dvě panovnické donace 12. století se udály v osmdesátých letech. Obě rozšiřovaly državy premonstrátského kláštera v Doksanech a v obou případech byl darujícím kníže Bedřich. Je jistě vhodné rovněž upozornit, že v těchto věcech nejednal zcela jako suverénní vládce. Jak již bylo výše zmíněno, Sedlecko se v té době nacházelo pod vlivem

⁷⁶ Listina z roku 1292 (RBM II, č. 1573), potvrzená znovu Václavem II. roku 1301 (RBM II, č. 1894).

⁷⁷ Smyslem tohoto přehledu je v hrubých rysech podchytnout právní situaci na Sedlecku, která má svůj význam pro námi sledované mladší období. Další území patřící zmiňovaným klášterům v sousedních oblastech proto zůstanou ponechána stranou. Výčet si zároveň neklade za cíl zmapovat všechny transakce, které kláštery podnikly se svými majetky v průběhu staletí.

⁷⁸ PRAŽÁK, Jiří: *Privilegium Přemysla I. pro Doksany a jeho konfirmace z r. 1276. Poznámky k dějinám doksanského klášterství ve XII. a XIII. století*. In: SAP 5 (1955), č. 1, s. 175.

⁷⁹ Chodov potvrdil waldsassenskému klášteru kníže-biskup Jindřich v letech 1195–1197 („[...] in provintia Zedlitz Codou cum finibus suis [...]“, CDB I, č. 356; RBM I, č. 430; ME, č. 109).

⁸⁰ FIALA, Jaroslav: *Osídlení Sedlecka...*, s. 61 (pozn. 144).

⁸¹ GRADL, Heinrich: *Beiträge zur Geschichte Nordwestböhmens*. In: MVGD 21 (1883), č. 14, s. 165–166; srov. s PELLETTER, Mich[ael]: *Denkwürdigkeiten der Stadt Falkenau an der Eger und ihrer nächsten Umgebung. Ein Beitrag zur Geschichte der Deutschböhmen*. Falkenau 1876, s. 12, který prodej datuje do roku 1348; H. Gradl na tom samém místě (s. 164, č. 10) přináší listinu z roku 1352, kterou se Trost Winkler s manželkou a dědici rovnají s klášterem Waldsassen o dosud mezi nimi uzavřené obchody a předávají konventu všechny příslušné listiny, kromě listu na ves Chodov s dvorem, Mírovou, a další lokality.

⁸² V listině se uvádí lokalita *Preolac*, jejíž název bývá interpretován jako Přivlaky či Poláky mezi Kadaní a Žatcem (CDB I, č. 204, srov. i č. 227; pokusy o lokalizaci shrnuje FIALA, Jaroslav: *Osídlení Sedlecka...*, s. 61, srov. i KEJŘ, Jiří: *Císař Friedrich...*, s. 12–13).

⁸³ CDB I, č. 227; RBM I, č. 315; ME, č. 80; KEJŘ, Jiří: *ibidem*; Ještě mezi léty 1195 a 1197 cisterciáci získali od knížete-biskupa Jindřicha potvrzení všech svých statků, které drželi v Čechách, povolení na ně vstupovat bez placení cla, osvobození od množství tržních a jiných cel a rovněž úplné osvobození od vybírání obecné berně (CDB I, č. 356; RBM I, č. 430).

císaře Friedricha I., který si zřejmě k těmto donacím vynutil své svolení (nebo o něj závislý Bedřich sám požádal).⁸⁴ Doksany tak získaly skromné území okolo Kotviny, na severu hraničící na Ohři s kláštereckým újezdem postoloprtských benediktinů, a vojkovický újezd, na západě přímo navazující na dříve získanou oblast kolem Velichova.⁸⁵ Tím se vytvořilo celistvé premonstrátské území v údolí Ohře na východním Sedlecku, jež se pravděpodobně mohlo později spojit ještě s Kotvinou. Alespoň geografická poloha všech tří újezdů takovou úvahu nabízí. O kotvinský újezd klášter z neznámých důvodů někdy mezi lety 1226 a 1273 přišel. V úvahu připadá prodej či jej snad uchvátil některý ze sousedících šlechticů.⁸⁶

Shrneme-li geografický rozsah panovnických donací církvi, které se udály do konce 12. století, zjistíme, že čeští vládcí usilovali zejména o zabezpečení pomezí hvozdu a o kolonizaci (někdy již zčásti osídlených) oblastí severovýchodního Sedlecka směrem z českého vnitrozemí, přičemž samotný správní hrad Sedlec se svým vlastním hospodářským zázemím chránil vstup do této provincie údolím Ohře.

Hovoříme-li o donacích klášterům, pak je jistě nutné připomenout, že katolická církev u nás v té době ještě zdaleka nebyla emancipovanou institucí. Panovník zasahoval do obsazování postů v její hierarchii a konečně i klášterům darovaný majetek byl v pozdějších dobách považován za korunní (tj. za součást královské domény).⁸⁷

Z klášterních území vznikala vedle úřadů na knížecích hradech nová forma paralelně fungující přemyslovské správy, přičemž lze obyvatelstvo těchto újezdů považovat za přímé poddané panovníka. Porovnáme-li úlohu obou správních linií v jejich nejdůležitějších rysech, zjistíme, že těžiště hradské správy leželo zejména ve vojenské oblasti,⁸⁸ kdy byl správní hrad hospodářsky zajišťován z okolních vsí, které spolu s okolním územím chránil. Klášterní území pak sloužila především jako nástroj pro vlastní kolonizaci a hospodářské využití dosud neosídlených oblastí. Zejména v průběhu 13. století pak panovníci značně upravovali právní vztah ke svým nadacím, když klášterství vyjímali z pravomoci královských správních úřadů, které v té době přesídlily ze Sedlce na Loket. Značně se tím zmenšil rozsah zdejšími úředníky spravované oblasti.⁸⁹

⁸⁴ Tato skutečnost vyplývá z listiny Přemysla Otakara I. z roku 1226 pro Doksany („*Dux quoque Fridericus, frater noster, consilio pietatis fervens in Zedleccensi provincia ab imperatore Friderico domui sepe nominate petitione sua firmiter obtinuit Woycowic cum silva [...]*“, CDB II, č. 286; RBM I, č. 705); Srov. KEJŘ, Jiří: *Císař Friedrich...*, s. 19 a 24–25.

⁸⁵ „*Donacionibus [...], quia Fridericus dux, frater noster, contulit antedictae ecclesie circuitum Cothwin.*“ (CDB II, č. 286; RBM I, č. 705); PRAŽÁK, Jiří: *Privilegium...*, s. 177; FIALA, Jaroslav: *Osídlení Sedlecka...*, s. 62 (odkazuje na neexistující listinu CDB II, č. 829, s. 333).

⁸⁶ PRAŽÁK, Jiří: *Privilegium...*, s. 186 a 189.

⁸⁷ FIALA, Jaroslav: *Osídlení Sedlecka...*, s. 71; DĚJINY SPRÁVY, s. 45; K tomu srov. JAN, Libor: *Václav II. a struktury panovnické moci* (Knihnice Matice moravské, sv. 18). Brno: Matice moravská, 2006, s. 13–75.

⁸⁸ DĚJINY SPRÁVY, s. 36–37.

⁸⁹ Například CDB III/1. č. 65; RBM II, č. 470, 619, 786 aj., srov. dále. K přesunu královské správy ze Sedlce na

2.4. Šlechtické klášterní donace

Od přelomu 12. a 13. století je v listinách doložen další faktor vstupující do osidlování Sedlecka – velmoži královské družiny. Z tohoto období známe tři zde působící fundátory: Milhosta ml. Milhostice, Hroznatu a Bohuslava Hrabšice.

Milhostova donace je nejstarší (asi z přelomu osmdesátých a devadesátých let 12. století)⁹⁰ a také nejrozsáhlejší. Obdarovaným se stal opět klášter cisterciáků ve Waldsassen, jehož opata Milhost požádal o vyslání konventu do Mašřova.⁹¹ Újezd na severovýchodě téměř navazoval na waldsassenskou oblast pod Kadani, zahrnoval kopce Doupovských hor až na západ, kde hraničil s velichovským újezdem premonstrátů. Na severozápadě sousedil s územím postoloprtských benediktinů a na severu s kotvinským újezdem. Donace tedy geograficky navazuje na dřívější panovnické dary klášterům, z nichž poslední pochází z osmdesátých let. Roku 1196 Milhostovo nadání potvrdil kníže-biskup Jindřich.⁹² Zdá se tedy, že někdy do tohoto období je možné mašřovskou donaci alespoň přibližně datovat. Milhostův podnik však nedosáhl valného úspěchu, neboť cisterciáci újezd koncem 12. století opustili a usadili se v hrabišickém Oseku.⁹³ Mašřov zůstal v dědičném držení Milhosticů do konce 14. století.⁹⁴

Dalším donátorem se stal velmož Hroznata Tepelský, který neznámo kdy získal za své služby od Přemysla Otakara I. výsluhou velké lesnaté, hornaté a nejspíše neosídlené území ležící na sever od sedlecké hradské oblasti, jehož centrem byla trhová obec *Lichtenstat*,

loketský hrad viz níže v textu.

⁹⁰ J. Fiala, V. Knoll a K. Kuča se domnívají, že Milhost předal své území klášteru asi roku 1192, Josef Žemlička klade snahu o založení kláštera přímo do roku 1196 (FIALA, Jaroslav: *Osídlení Sedlecka...*, s. 65; KNOLL, Vilém: *Štaufští ministeriálové...*, s. 14 (pozn. 60); KUČA, Karel: *Města a městečka...*, s. 779; ŽEMLIČKA, Josef: *Čechy v době knížecí (1034–1198)* (Česká historie, sv. 2). Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 243).

⁹¹ Milhost je uveden jako zakladatel kláštera v Mašřově („*Milhozt, qui primo conventum de Waltsassen adductum in Mascow locaverat*“) ve svědečných řadách dvou listin hlásících se do roku 1208 (CDB II, č. 361; RBM I, č. 510) a 1209 (CDB II, č. 362; RBM I, č. 519), které ovšem G. Friedrich zařadil mezi *acta spuria*.

⁹² CDB I, č. 355; RMB I, č. 429, ME, č. 110; Za povšimnutí jistě stojí právní formulace, z níž vyplývá, že Milhost předal konventu újezd „k užívání“ prostřednictvím panovníka: „[...] comes Milgost [...] conventum monachorum in ecclesia Waltsassensi [...] obtinuit et in Boemiam adduxit, his fratribus [...] predium Mastowa nomine [...] contulit et in manu nostra [=Heinricus, dux et episcopus Boemorum] coram multis Boemis ad usum fratrum predictorum delegavit.“ (IBIDEM); FIALA, Jaroslav: *Osídlení Sedlecka...*, s. 66 z nejasných důvodů udává jako datum konfirmace rok 1190 a rovněž odkazuje na chybnou listinu (RBM I, č. 519 – o ní viz předchozí pozn.).

⁹³ K. Kuča se domnívá, že konvent odešel z Mašřova kolem roku 1198, stejně J. Fiala, J. Žemlička klade založení kláštera v Oseku před rok 1200 (KUČA, Karel: *Města a městečka...*, s. 779; FIALA, Jaroslav: *Osídlení Sedlecka...*, s. 65; ŽEMLIČKA, Josef: *Počátky Čech královských 1198–1253. Proměna státu a společnosti* (Česká historie 10). Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 253). Zmiňovaná listina z roku 1209 (CDB II, č. 362; RBM I, č. 519) uvádí, že konvent cisterciáků přišel do Mašřova před šestnácti lety (tedy roku 1194), odkud se před deseti lety (roku 1200) přesunul do Oseka („*Data Ozzek [...] M^oCC^oVIII^o [...] anno XVI egressionis conventus de Waltsassen in Mascow, translacionis autem eorum in Ozzek anno X^o [...]*“).

⁹⁴ KUČA, Karel: *Města a městečka...*, s. 779.

dnešní Hroznětín.⁹⁵ Na východě teritorium volně navazovalo na vojkovický újezd a na západě k němu ještě patřily vzdálené Jindřichovice. Na severu bylo nejspíše území pomyslně vymezeno zemskou hranicí, v těchto končinách totiž nelze ještě žádné osídlení předpokládat.

Hroznata svůj újezd spolu s jinými statky věnoval tepelskému klášteru (který sám dříve založil) a v Hroznětíně zřídil jeho proboštví.⁹⁶ K problematice se sice dochovalo vícero listin, nicméně je velmi obtížné podle nich určit chronologii zmiňovaných událostí. Hroznata získal od panovníka újezd nejpozději roku 1202, ale nejspíše dříve. Předcházejícího roku totiž vstoupil do premonstrátského řádu a dalo by se tedy předpokládat, že po složení slibů by již neměl držet žádné statky. Rok 1201 by tedy mohl zároveň být *datem ante quem* Hroznata postoupil svůj majetek mnichům v Teplé. Nicméně, jak ukázala K. Haubertová, Hroznata si s kanonickým právem příliš hlavu nelámal a i po přijetí mnišství své statky nadále spravoval.⁹⁷ Kláštery Teplá i Chotěšov s náležejícími zbylými majetky, které neodkázal svým příbuzným a manům, po jeho skonu připadly panovníkovi jako odúmrt'.⁹⁸ Je tedy na místě se domnívat, že smyslem tohoto panovníkova podniku bylo prostřednictvím Hroznaty (a jím zřízeného kláštera) území fyzicky ovládnout, tedy kolonizovat, a využít jej rovněž k vojenské ochraně hranic.⁹⁹ V letech 1219 a 1273 se tepelský klášter dočkal papežských potvrzení

⁹⁵ „*Ceterum villam, que in Zedelcensi provincia Lichtenstat dicitur, cum omni iure forensi et civili et silvam attinentem, quam predicto G[roznatae] fideli nostro, [...], pro servitio suo iure hereditario contulimus possidendam, specialiter ecclesie Teplensi et fratribus ibidem commorantibus confirmamus.*“ (CDB II, č. 368; RBM I, č. 548); FIALA, Jaroslav: *Osídlení Sedlecka...*, s. 66 a 67; Listina se hlásí se do roku 1213, ale je mladším falzem. Dle Sáši Duškové je však postavena na skutečném jádře (DUŠKOVÁ, Sáša: *Dva zvláštní případy konfirmačních listin Václava II., Listina tepelská a herburská*. In: Šebánek, Jindřich – Pražák, Jiří – Dušková, Sáša: *Studie k české diplomacie doby přemyslovské (Rozpravy ČSAV – Řada společenských věd* roč. 69, č. 9), Praha 1959, s. 85–97); V. Knoll sice odkazuje na starší literaturu, ale její závěry nereflektuje, když darování újezdu Přemyslem Otakarem I. velmoži Hroznatovi klade právě do roku 1213 – srov. poznámky níže (KNOLL, Vilém: *Štaufští ministeriálové...*, s. 14).

⁹⁶ V Hroznatově závěti z roku 1197, jíž se vzdal svých statků ve prospěch Teplé (CDB I, č. 357; RBM I, č. 431), ani v jejím potvrzení vydaném knížetem Jindřichem Břetislavem (CDB I, č. 358; RBM I, č. 432) a ani v privilegii papeže Celestina III. (CDB I, č. 360; RBM I, č. 437), která pocházejí ze stejného roku, se o Hroznětíně výslovně nemluví. Přemyslova listina údajně z roku 1213 je falzem z mladší doby (viz poznámku výše), a tak je Hroznětín poprvé s jistotou (a již jako majetek premonstrátský) zmíněn až v privilegii Honoria III. z roku 1219 (CDB II, č. 173; RBM I, č. 607). Srov. též HAUBERTOVÁ, Květoslava: *O nejstarších tepelských listinách*. Plzeň: Státní oblastní archiv v Plzni, 1981, s. 14.

⁹⁷ KEJŘ, Jiří: *Císař Friedrich...*, s. 21–22 došel k závěru, že ze znění výše uvedených listin není možné s jistotou určit, zda Hroznata získal *Lichtenstat* od panovníka již roku 1197, protože tato lokalita v nich není výslovně jmenována. Dále měly podle závěti všechny jeho statky (kromě samotné Teplé) připadnout klášteru jen v případě Hroznatovy smrti na křížové výpravě, které se však nakonec neúčastnil, takže rok 1197 lze považovat jen za *datum post quem* byl Hroznětín věnován řádu. Podle dalších skutečností uzavírá, že Hroznata získal újezd v prvních letech vlády Přemysla Otakara I. a před svou poutí do Říma, kterou vykonal asi v letech 1200–1201, jej odevzdal klášteru náhradou za svou neúčast na kruciátě; Pro J. Čechuru je klíčový rok 1202: Hroznata získal újezd od krále mezi lety 1197 a 1202 a při vstupu do řádu, který klade do roku 1202, jej mohl na velmožovu žádost král darovat klášteru (ČECHURA, Jaroslav: *Vývoj pozemkové držby kláštera Teplá v době předhusitské*. In: *Minulostí Západočeského kraje* 24 (1988), s. 207 a 210; HAUBERTOVÁ, Květoslava: *O nejstarších...*, s. 14.

⁹⁸ CDB II, č. 173; RBM I, č. 607; ČECHURA, Jaroslav: *Vývoj...*, s. 210 a 211.

⁹⁹ Německý název *Lichtenstat* poukazuje na fakt, že lokalita nejspíše vznikla kolonizačními aktivitami císaře či jeho ministeriálů v době, kdy krajinu dočasně ovládl. Hroznatovým úkolem pak tedy bylo oblast vrátit znovu pod kontrolu českého krále a dále ji kultivovat. Srov. HAUBERTOVÁ, Květoslava: *O nejstarších...*, s. 4.

veškerého zboží.¹⁰⁰ Z porovnání těchto listin je zřejmá jeho úspěšná kolonizační činnost v podobě řady nově založených vsí. Tepelští a doksanští premonstráti tak získali poměrně kompaktní území táhnoucí se od nejzápadnějších Jindřichovic až po Kotvinu na východě.¹⁰¹ Přemysl Otakar II. vyjmul hroznětínské proboštství s rychtou z pravomoci loketských purkrabí, osvobodil jej od zemských robot a přenechal tepelskému klášteru všechny soudní poplatky.¹⁰² Tím se opět zmenšilo území spravované loketskými úředníky.

Mezi mocné rody patřili nepochybně rovněž Hrabišici. Jejich představitel Bohuslav nejpozději roku 1239 daroval cisterciákům v Oseku území okolo Šemnice na úpatí Doupovských hor východně od Sedlce, které dříve rod získal patrně jako výsluhu.¹⁰³ Ačkoliv újezd není v listinách přesně vymezen, lze jej zčásti určit podle hranic starších donací, a to velichovské na severu a mašřovské na východě.¹⁰⁴ Lze také vycházet z výčtu vsí šemnického újezdu k roku 1465, který se dochoval v zemských deskách.¹⁰⁵ Výše zmiňovaného roku 1239 nadání potvrdil král Václav I. Z konfirmace je patrné, že si Bohuslav pro donaci oseckému klášteru musel vyžádat panovníkovo svolení a že tedy újezd nebyl jeho vlastním majetkem.¹⁰⁶ Jistě je vhodné rovněž zmínit, že Hrabišici drželi blízký Ostrov, který někdy na přelomu

¹⁰⁰ Listina Honoria III. z roku 1219 (CDB II, č. 173; RBM I, č. 607) a Řehoře X. z roku 1273 (CDB V/2, č. 707; RBM II, č. 825).

¹⁰¹ Ovšem tedy za předpokladu, že *Heinrichsgrünem* jsou v listinách míněny Jindřichovice ležící v bývalém okrese Sokolov, nikoliv lokalita Podlesí situovaná jižně od Hroznětína, jejíž německý název zněl *Halmesgrün*, do 16. století však *Heinrichsgrün*, jak soudí Kateřina Charvátová (CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Vývoj osídlení na pansví kláštera v Teplé ve 13. století*. In: Historická geografie 28 (1995), s. 86 a Mapa č. 3 na s. 91). Ostatní literatura tento názor nesdílí (např. FIALA, Jaroslav: *Osídlení Sedlecka...*, s. 68–69; HAUBERTOVÁ, Květoslava: *O nejstarších...*, mapová příloha; nejspíše též ČECHURA, Jaroslav: *Vývoj...*, s. 222 aj.).

¹⁰² CDB V/2, č. 564⁺⁺; RBM II, č. 619; ME, č. 265; FIALA, Jaroslav: *Osídlení Sedlecka...*, s. 67 (zřejmě omylem odkazuje na RBM I, č. 619); Listina se hlásí do roku 1268, její znění je však dochováno až v konfirmaci Jana Lucemburského z roku 1333 (RBM III, č. 1995).

¹⁰³ Ve falzu listiny Přemysla Otakara I. hlásícího se do roku 1207 je zmíněna ves Dubina ležící poblíž Šemnice, již Bohuslav daroval oseckému klášteru „rukou pana krále“ („*Item Boguzlaus per manum domini regis ibidem dedit villam nomine Pasengrune.*“), tedy ji patrně nedržel svobodně (CDB II, č. 360; RBM I, č. 504). Podobně se tato listina i další osecké falzum z roku 1209 (CDB II, č. 362; RBM I, č. 519) vyjadřuje o jiných Bohuslavových statcích: „*Denique Boguzlaus, Zlauconis filius, patris iuvando propositum, per manum regis dedit ecclesie sue molendinum iuxta Hostemiz et decimam frumenti in Sirmchov.*“ Srov. níže.

¹⁰⁴ FIALA, Jaroslav: *Osídlení Sedlecka...*, s. 69, srov. i CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Kolonizace oseckého kláštera ve 13. a 14. století*. In: *Folia historica Bohemica* 6 (1984), s. 259.

¹⁰⁵ Intabulace z roku 1466 zachycuje újezd po transakci provedené v květnu 1465 v této podobě: Šemnice (Ssemnicz, Šemnic), Svatobor (Czetwor, Cetvor), Lučiny (Hartmansgrun), Činov (Schonow, Šonov), Stará Ves (Altdorff, Altdorf), Dolní Lomnice (Niederlomnicz, Nederlomnic), Radošov (Radisfurt, Radisfort), (Nová) Kyselka (Rudigersgrün), Dubina (Pfaffengrun, Pfaffengrün), Horní Lomnice (Oberlomnicz, Obirlomnic) a Pastviny (Rawcengrun, Raucengrun) – Emler, Josef: *Pozůstatky desk zemských království Českého r. 1541 pohořelých. Díl II = Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum. Tomus II*. Praha: Nákladem Jindřicha Jaroslava Clama Martinice – Dr. Grégr & Ferd. Dattel, 1872, s. 348–349. K. Charvátová uvádí, že Radošov přešel do držení oseckých cisterciáků patrně až během 14. století. Určité prameny také připouštějí domněnku, že klášter některé vsi během 13. století odprodal a v seznamu v zemských deskách tedy nejsou (CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Kolonizace...*, s. 252).

¹⁰⁶ „[...] quod nobilis vir Bohuzlaus, noster summus camerarius, ex benigno nostro consensu [...], claustro Ozeck circuitum Schemnitz cum omnibus suis attinenciis, [...] iure perhenni contulit possidendum“ (CDB III/2, č. 211; RBM I, č. 971).

12. a 13. století založili.¹⁰⁷ Patronátní práva nad tamním kostelem snad přešla na nově zřízený osecký klášter,¹⁰⁸ kam se přemístil konvent cisterciáků původně usazených Milhostem v Mašťově. Roku 1272 král potvrdil starší listinu, již byly osvobozeny vesnice šemnického území od povinností vůči purkrabství v Lokti.¹⁰⁹

Problematiku donací velmožů lze shrnout do těchto hypotéz: Přemyslovci byli původními vlastníky všech výše uvedených území, jež dávali nejspíše jako výsluhy členům své družiny. Jediný Milhost mladší držel prokazatelně svůj újezd dědičně, ovšem teprve v první generaci.¹¹⁰ Z Hroznatovy a zejména z hrabišických listin vyplývá, že velmoži nedisponovali svěřeným územím svobodně, ale spíše naopak byly jejich podniky řízeny (či alespoň usměrňovány) panovníkem. Král umožnil kolonizaci dosud zpravidla neosídlených oblastí jejich postoupením do rukou svých družiníků. I když sami velmoži, jako například Milhost, svá území aktivně obhospodařovali, tíhu osídlování přenechali klášterům, které se souhlasem panovníka obdarovali půdou a lesy, případně vesnicemi a dvory na již osídlených lokalitách. Všechny zúčastněné strany pak z kolonizace v různé míře těžily. Samotné konventy získaly prostředky z užívání do jejich rukou svěřeného nadání. Značnou část jejich výnosů však postupovaly velmožům, kteří, obdobně jako panovník, drželi kláštery a jim věnovaná území z titulu zakladatelů jako nadací vrchnost. Zcela příznačně (ovšem v rozporu s kanonickým právem) se nepřestávali považovat za jejich majitele.¹¹¹ Slavek z rodu Hrabišiců byl ostatně opatem rodového kláštera v Oseku a Hroznata proboštem v Teplé. Konečně i panovníci neudělovali výsluhy svým družiníkům nahodile, ale očekávali, že postoupená území budou aktivně vojensky chránit zejména před rozpínavostí Štaufů. Hroznatovo předání klášterů v Teplé a Chotěšově s jejich majetky panovníkovi také přímo poukazuje na součinnost mezi králem a jeho velmoži. Je zde nutné ovšem přiznat, že tvorbu závěrů komplikuje skutečnost, že řada výše jmenovaných listin je považována za pozdější falza.¹¹²

¹⁰⁷ ŽEMLIČKA, Josef: *Čechy v době knížecí...*, s. 253.

¹⁰⁸ Viz falzum z roku 1207 (CDB II, č. 360; RBM I, č. 504), které i v tomto případě zdůrazňuje panovníkovu nadřazenou úlohu: „*Item per manum regis et permissione domini Danielis, Pragensis episcopi, memoratus Boguzlaus dedit ius patronatus ecclesie in Zlaucowerde, [...]*“. Ačkoliv pravdivost předání patronátního práva je diskutabilní, nemusí tato skutečnost nutně zpochybňovat nesvobodný charakter držby Bohuslavových statků.

¹⁰⁹ Přemyslova listina z roku 1272 (CDB V/2, č. 666⁺; RBM II, č. 786) v podstatě potvrzuje listinu loketského purkrabího Jaroše z Pušperka, vydanou někdy mezi lety 1264 a 1272 (CDB V/2, č. 652; RBM II, č. 470).

¹¹⁰ Jako výsluhu získal mašťovskou oblast jeho otec Milhost nejpozději v padesátých letech 12. století (FIALA, Jaroslav: *Osídlení Sedlecka...*, s. 74; KUČA, Karel: *Města a městečka...*, s. 778–779).

¹¹¹ Tomuto tématu se obšírně věnoval Václav VANĚČEK (*Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12.–15. stol.). Část první. Zakladatelská práva* (Práce ze semináře československých právních dějin na Právnické fakultě Karlovy university v Praze, sv. 18). Praha: Nákladem vydavatelovým, 1933, viz shrnutí hlavních myšlenek na s. 101–105); srov. i ČECHURA, Jaroslav: *Vývoj...*, s. 210.

¹¹² Například listina Bohuslava Hrabišice zmiňující přenesení patronátních práv kostela v Ostrově na osecký klášter (CDB II, č. 360; RBM I, č. 504) či zmínky o Milhostovi jako zřizovateli kláštera v Mašťově (CDB II,

Od přelomu 12. a 13. století se v listinách setkáváme se silícím zájmem velmožů o kolonizační aktivity. Zapojují se do panovníkových osidlovacích podniků a rovněž usilují o rozšiřování svých vlastních, dědičných držav. Na jejich statcích nalézáme také klientelu, osoby svázané službami či pozemky s velmoži. Jedním z prvních dokladů existence takových vztahů je například Hroznatova závěť.¹¹³ Za významný dokument lze jistě považovat známá statuta vydaná Konrádem Otou roku 1189, v nichž český kníže šlechtě zaručil pokojnou držbu jejich dědičných majetků, které do té doby legálně nabyta.¹¹⁴ Se soukromou držbou je pak také pochopitelně spojena i jejich soukromá, vlastní správa.

Pokud jde o převod panovníkova majetku na jednotlivé šlechtice, předpokládá se, že s půdou kníže přenášel také práva nad obyvatelstvem na ní usedlým, například výběr renty a na různé úrovni též soudnictví nad poddanými. Ačkoliv bylo velmi obvyklé, že se panovník spolu s půdou vzdal i části své jurisdikce ve prospěch nových vlastníků nebo že jim postoupil soudnictví úplně, tedy včetně hrdelního, nedělo se tak zcela automaticky. Naopak se ukazuje, že soudnictví s půdou nutně spojeno nebylo a že se považovalo za panovníckou výsadu, regál.¹¹⁵ Nicméně nesporným faktem zůstává, že vedle zeměpanské správy musela existovat i samostatná správa šlechtická, oddělená od moci knížecí (královské), kterou dosud vykonávali především úředníci sídlící na panovníkových hradech.

Vedle šlechty usilovala o emancipaci i církev.¹¹⁶ V první polovině 12. století olomoucký biskup Jindřich Zdík zřídil systém arcijáhenství na Moravě, v pražské diecézi jej pak zavedl v druhé polovině 12. století biskup Daniel I. Tím byly položeny základy na knížeti nezávislé církevní správy. Počátkem následujícího století církev prosadila způsob volby biskupa podle kanonického práva – od té doby byl biskup volen výhradně biskupskou kapitulou. Panovník si však zachoval podstatný vliv na obsazování stolce, když si podržel právo navrhopvat (prezentovat) vhodné kandidáty.

Biskup Ondřej později vystoupil s dalšími požadavky vůči panovnícké moci, jejichž řešení vyústilo v dohodu krále Přemysla Otakara I. s církví roku 1222.¹¹⁷ Panovník zaručil církevním institucím pražské diecéze různé hospodářské a soudní imunity, kterými byly více připoutány ke královské moci, a to na úkor pravomocí vykonávaných hradeckými úředníky

č. 362; RBM I, č. 519) aj.

¹¹³ „*Milites mei, qui a me predia mea tenent [...]*“ (CDB I, č. 357; RBM I, č. 431).

¹¹⁴ Nejnověji JAN, Libor: *Václav II.*, s. 170, srov. i dále v textu.

¹¹⁵ JAN, Libor: *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy* (Knihnice Matice moravské, sv. 6 – Spisy Masarykovy univerzity v Brně. Filozofická fakulta. Č. 334. Stránky středověké historie. Series II/1 – Historica). Brno: Masarykova univerzita – Matice moravská, 2000, s. 63–65; ŽEMLIČKA, Josef: *Čechy v době knížecí...*, s. 174–201.

¹¹⁶ *DĚJINY SPRÁVY*, s. 175–177.

¹¹⁷ CDB II, č. 227.

(tedy šlechtou). Toto tzv. velké privilegium, mnohdy neoprávněně nazývané konkordátem, neznamenal žádný zásadní zlom ve vztahu panovníka a církve, spíše se snažilo zmírnit dlouho trvající zneužívání moci ze strany hradeckých úředníků. Následný reálný dopad privilegia ukazuje na skutečnost, že jeho praktická závažnost nebyla příliš velká. Jako jednu z příčin lze uvést již samotný fakt, že privilegium se týkalo pouze pražské diecéze. Dále nelze přehlédnout, že po roce 1222 kláštery tato nabytá práva nezačaly v širokém měřítku uplatňovat, jak by se mohlo očekávat. Naopak z pramenů 13. i 14. století vysvítá, že každý jednotlivý klášter musel pro sebe od krále obdržet zvláštní privilegium s individuálním (a většinou) taxativním vymezením pravomocí či svobod, jejichž rozsah byl případ od případu dosti variabilní a dokonce se zpravidla značně odlišoval od obecného privilegia.¹¹⁸

Nemění to ovšem nic na faktu, že církev podnikala praktické kroky vedoucí k její větší samostatnosti v hospodářské i soudní oblasti a hledala cesty, jak se vymanit z moci šlechtických držitelů beneficií. Toto úsilí je patrné i z imunitních listin vydaných pro kláštery na Loketsku. Jejich rozbor provedený níže v textu nám umožní poznat mocenské poměry v tamějším kraji.

2.5. Správa Sedlecka (Loketska) z pohledu imunitních listin

Postupným prosazováním patronátního práva na církevních statcích se dále otevíraly možnosti rozvoje samostatné církevní správy. Toto právo vzniklo jako kompromis mezi původním požadavkem církve nezávisle ustanovovat kněze k jejich úřadům a tradičním pojetím práva – vlastnickými kostely. Původní zřizovatelé kostela či nadání, kteří sami sebe považovali za jejich vlastníky, se stali pouhými patrony s právem prezentovat biskupovi kleriky k užívání a správě benefícia. Patronovi byl tedy ponechán značný vliv na obsazování beneficií, zůstalo mu i právo dohlížet na majetek kostela (včetně omezené dispozice s ním), nicméně faktické obsazení úřadu se přeneslo do rukou biskupa, který kandidáty potvrzoval

¹¹⁸ Tento poznatek obhajoval již V. Vaněček podrobným rozбором obecných privilegií pro církve z let 1222 a 1253 a imunitních listin pro klášterní statky: VANĚČEK, Václav: *Studie o imunitě duchovních statků v Čechách do polovice 14. století. (Pokus o věcný rozbor imunitních textů)* (Práce ze semináře českého práva na Karlově universitě v Praze, sv. 13). Praha: Nákladem vydavatelovým, 1928, s. 15; IDEM: *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12.–15. stol.). Část druhá. Pozemková vrchnost. Imunita hospodářská* (Práce ze semináře československých právních dějin na Právnické fakultě Karlovy university v Praze, sv. 22). Praha: Nákladem vydavatelovým, 1937, s. 117–125 a IDEM: *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12.–15. stol.). Část třetí. Imunita soudní* (Práce ze semináře československých právních dějin na Právnické fakultě Karlovy university v Praze, sv. 24). Praha: Nákladem vydavatelovým, 1939, s. 7–13. Listinu z roku 1222 i historické okolnosti jejího vzniku popsal ŽEMLIČKA, Josef: *Spor Přemysla Otakara I. s pražským biskupem Ondřejem*. In: *Československý časopis historický* 29 (1981), s. 704–730.

(konfirmoval). K prosazení tohoto nového pojetí správy docházelo pro odpor šlechty na jejích statcích velmi zvolna, zatímco na královském majetku bylo provedeno rychleji.

Proces vydělování církevního majetku z lokální královské správy je dobře viditelný i na Loketsku. Od roku 1234 máme k dispozici řadu imunitních listin, kterými panovníci osvobozují klášterní statky z pravomoci purkrabí a dalších královských úředníků sídlících tehdy již na Lokti. Listiny pro klášterní území nám tedy přinášejí cenné údaje, které částečně osvětlují stav královské správy v severozápadních Čechách ve 13. století.

Z imunitních listin je patrné, že toto období přineslo na Sedlecko řadu důležitých správních proměn. Sedlecký kraj je doložen naposledy roku 1226 v listině Přemysla Otakara I. pro doksanský klášter,¹¹⁹ poslední zmínka o tamějším hradišti se datuje rokem 1233.¹²⁰ Někdy v této době – nejspíše na počátku vlády Václava I. – došlo k přesunu královského správního úřadu ze Sedlce na nedaleký Locket. Zdejší hrad se poprvé připomíná roku 1234 spolu s jeho purkrabím Sulislavem v imunitní listině pro statky doksanského kláštera.¹²¹ O Loketsku jako o provincii se poprvé mluví již roku 1238,¹²² lze tedy usuzovat, že tato „reforma“ proběhla rychle a cíleně. Impulzem k ní se staly nejspíše důvody správní a vojenské. Loketská ostrožna totiž umožnila vybudovat dobře opevněný hrad, odkud bylo možné spravovat nově kolonizované části západního Sedlecka a zároveň je chránit před případnými vpády z říšských území. Tím význam Sedlce (a okolo něj soustředěných vsí) poněkud upadl, přesto si až do konce 13. století zachoval alespoň charakter centra duchovní správy.¹²³ Od třicátých let 13. století tedy smíme ve shodě s dobovými prameny nazývat bývalou sedleckou oblast Loketskem či (zejména v mladším období) Loketským krajem.

Již August Sedláček se pokusil alespoň vyjmenovat některé loketské purkrabí, ale jeho výčet je velmi mezerovitý a další úředníky nebere vůbec v potaz. Nejnověji se hradskou správou na Lokti zabýval V. Knoll, který k rekonstrukci zdejších úřadů využil právě některé imunitní listiny.¹²⁴ Na jeho práci do značné míry navazují.

¹¹⁹ „in Zedlec circuitum“, „in Zedleccensi provincia“ (CDB II, č. 286; RBM I, č. 705).

¹²⁰ FIALA, Jaroslav: *Ostředení Sedlecka...*, s. 45; VLASÁK, Vladimír – VLASÁKOVÁ, Eva: *Dějiny města Lokte*, s. 22.

¹²¹ Roku 1234 v listině Václava I. jmenován „Zulizlaus purchravius de Loket“ (CDB III/1, č. 65; RBM I, č. 831), zmíněn znovu roku 1237 („Sulizlao de Cubito“, CDB III/1, č. 173; RBM I, č. 928), následujícího léta dvakrát („[...] Zvlizlao, burgravio de Loket“, CDB III/2, č. 195; RBM I, č. 952 a jako „Zulizlaus castellanus“, CDB III/2, č. 196; RBM I, č. 953) a dále roku 1239 („Sulizlaus burchravius de Loket“, CDB III/2, č. 219; RBM I, č. 978), kdy je naposledy doložen v úřadu (SEDLÁČEK, August: *O starém rozdělení Čech na kraje* (Rozpravy České akademie věd a umění. Třída 1, č. 61). Praha: Česká akademie věd a umění, 1921, s. 138).

¹²² CDB III/2, č. 195; RBM I, č. 952; KUČA, Karel: *Města a městečka...*, s. 607 uvádí rok 1239.

¹²³ Loketský kostel je ještě roku 1293 zmiňován jako filiální vůči Sedlci (RBM II, č. 2744; VLASÁK, Vladimír – VLASÁKOVÁ, Eva: *Dějiny města Lokte*, s. 29).

¹²⁴ KNOLL, Vilém: *Štaufští ministeriálové...*, s. 10–13.

Pro naše účely není smyslem rozboru klášterních imunit postihnout územní vývoj klášterství v úplnosti, ani vytvářet přehled všech získaných výhod či platů. Zaměříme se jen na ta privilegia, která přinesla změny do správního systému na Loketsku a na ty listiny, jež nám jsou schopny poskytnout informace o náplni jednotlivých úřadů. Pomohou nám pochopit složitost zdejší právní situace, která se v mnohém dědila až do počátků novověkého úřadování pod habsburským žezlem.

2.5.1. Imunity premonstrátského kláštera v Doksanech

Premonstrátský klášter v Doksanech obdržel během 13. století značné množství listin. V době jeho úpadku se roku 1226 král Přemysl Otakar I. rozhodl oživit hospodářskou situaci kláštera vydáním privilegia.¹²⁵ Kromě potvrzení dosavadních statků¹²⁶ tyto rovněž osvobodil ode všech daní. Výnos pokut a výkupů, které by byly vyměřeny poddaným souzeným před králem či dvorským sudím, převedl na klášter. Pokud by majetek odsouzených propadnul, tedy v případě, že odsouzený byl trestán hlavou, nárokem či svodem, měl být rovněž postoupen klášteru. Panovník také klášter osvobodil od zemských robot (kácení lesa, kopání příkopů a jiných opevňovacích prací a oprav hradů) a některých cel a poddané plně dal k dispozici klášteru. Tím konvent fakticky získal obecnou hospodářskou imunitu nad svěřeným nadáním.

Král si i nadále ponechal vyšší jurisdikci nad poddanými klášterství, kteří mohli být souzeni panovníkem nebo dvorským sudím. Listina neprovádí žádnou změnu v soudní příslušnosti (o nižším soudnictví listina nehovoří vůbec), nicméně klášteru bylo alespoň přislíbeno, že jeho poddaní mohou být odsouzeni, pouze pokud bylo jejich přiznání přítomno několik bratří z konventu.¹²⁷

Listina nezmiňuje žádné konkrétní úřady, z jejichž pravomoci král doksanské statky vyjmul, nicméně je přinejmenším zřejmé, že správní dohled loketských úřadů nad klášterními majetky tam ležícími byl oslaben. Úředníci již nemohli z titulu svého úřadu samovolně povolávat poddané kláštera na různé roboty či vymáhat jiná plnění. Všechny své požadavky museli směřovat na opata a konvent. Zabránilo se tím hospodářskému poškozování kláštera, který nyní mohl snáze kontrolovat pracovní zatížení poddaných jak ve prospěch kláštera, tak k plnění povinností vůči vrchnosti, na něž měla z titulu zakladatele nadání právo.

¹²⁵ CDB II, č. 286; RBM I, č. 705; PRAŽÁK, Jiří: *Privilegium...*, s. 186, 194–195, 201–203.

¹²⁶ V Loketském kraji se jednalo o potvrzení držby Velichova, Vojkovic a Kotviny.

¹²⁷ Srov. VANĚČEK, Václav: *Základy...* 3, s. 16 a 46.

Roku 1232 král Václav I. dovolil klášteru založit město s trhem v lokalitě zvané *Cuningberch* (Kynšperk).¹²⁸ Význam této listiny spočívá také v tom, že je nejstarším dochovaným právním dokladem lokace města na území Čech.¹²⁹ Panovník udělil Kynšperku stejné svobody, jaké mají ostatní královská města a podřídil jej pravomoci své a proboštově.¹³⁰ V dokumentu není ale specifikováno, jakým způsobem byla „jurisdikce“ obou vymezena. Zde ještě poznamenáme, že samotný pojem *iurisdictio* zahrnoval často mnohem širší oblast práv než jen pravomoc soudní.¹³¹

Další imunitu doksanským statkům na Loketsku udělil týž panovník o dvě léta později. Dovolil premonstráckým vysadit na německém právu ves Jakubov a spolu s ostatními na tomto právu dříve založenými lokalitami ji vyňal z poddanství a služebného postavení vůči hradu Lokti. Jejich obyvatelům pak udělil stejná práva, jaká měli jeho vlastní poddaní v této oblasti.¹³² R. Schreiber z této skutečnosti vyvodil závěr, že na Loketsku existovala vrstva královských poddaných, jejichž právo bylo přinejmenším rovnocenné německému právu doksanských vsí. Mezi tyto privilegované poddané mohli patřit například *Wolfardus* a *Koyan*, zmiňovaní ve svědečné řadě jako hradčané (*castrenses*).¹³³ Listina výslovně stanovuje, aby žádný kastelán nebo prefekt jmenovaného hradu neměl pravomoc nad poddanými těchto vsí, a tu přenechává doksanskému klášteru.¹³⁴ Z privilegia vyplývá, že se jedná o kolonizační vsi, jejichž obvody nedávno na panovníkův příkaz vytýčil loketský kastelán Sulislav. Zde se nám tedy odhaluje část náplně hradského úřadu, který zřejmě koordinoval královské osidlovací aktivity ve zdejších kraji.¹³⁵ Václav I. rovněž prostřednictvím této listiny vyřešil spor mezi „jakýmsi Němcem Ottem“ a klášterem, jehož tři lány půdy Otto neoprávněně držel a ty

¹²⁸ „[...] *nos Wenzeslaus, [...], ecclesie in Dochzan fundandi et ponendi civitatem in quodam loco, qui Cuningberch vocatur, et habendi forum ibidem sollempne omnimodam concessimus libertatem.*“ (CDB III/1, č. 26; RBM I, č. 786).

¹²⁹ Mezi badateli panovaly dlouho pochybnosti, zda k naplnění privilegia vůbec došlo. Z posledních archeologických výzkumů plyne, že Kynšperk byl opravdu založen, a to na již dříve osídleném místě. Klášter držel město nejméně do čtyřicátých let 13. století. Přesná lokalizace prvotní městské lokace je nadále předmětem diskuzí (HOLÍK, Ladislav: *Kapitoly z dějin Loketska ve 13. až 16. století. Diplomová práce.* Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav pro pravěk a rannou dobu dějinnou, 2005, s. 31–32, 58–62; JIRÁT, Tomáš – ŠEBESTA, Pavel: *K počátkům...*, o. c.; PRAŽÁK, Jiří: *Privilegium...*, s. 190–191).

¹³⁰ „*Et [...] omnem libertatem, quam aliqua regni nostri civitas habere dinoscitur, ut habeat, omni volumus cessante refragatione, eximentes eam ab omnium advocatia, nostri et prepositi ecclesie nominate dumtaxat ipsam iurisdictioni subitientes.*“ (CDB III/1, č. 26; RBM I, č. 786).

¹³¹ VANĚČEK, Václav: *Základy...* 2, s. 27.

¹³² „[...] *nos Wenceslaus [...] bona ecclesie Dogzanensis circa Loket constituta, videlicet Jakubob villam, sub iure teutonicali locandam concendimus et alias dudum locatas ab omni vexacione et servitute omnimoda castri iam dicti eximimus, libertatem quoque eandem, quam nostris hominibus ibidem commorantibus, perpetuo conferentes.*“ (CDB III/1, č. 65; RBM I, č. 831).

¹³³ SCHREIBER, Rudolf: *Die Stellung...*, s. 16–17; K privilegovaným vrstvám a hradčanům na Loketsku srov. níže v textu.

¹³⁴ „[...] *statuentes, ut quicumque castellanus sive prefectus fiat castri prenominati, nullum habeat respectum ad pauperes villarum antedictarum, nisi ecclesia Dogzanensis.*“ (CDB III/1, č. 65; RBM I, č. 831).

¹³⁵ „[...] *quod Zulizlaus, tunc castellanus castri sepe dicti, in villis ponendis de nostro precepto terminos constituit et distinxit, ratum et firmum incommutabiliter volumus a nostris successoribus observari.*“ (IBIDEM).

přisoudil proboštovi.¹³⁶ Z tohoto je opět zřejmá panovníkova soudní pravomoc nad klášterstvím.

V létě 1249 král Václav ještě rozšířil privilegium vydané v roce 1226. Doksanští poddaní přestali podléhat hradeckému sudímu nebo soudu jiných beneficiářů a namísto toho spadali pod přímou soudní pravomoc krále.¹³⁷ Dále byly statky osvobozeny od „jha všech služeb, poplatků [zejména soudních] a zátěží,“ některých soudních řízení a dalších povinností, které listina vyjmenovává.¹³⁸ Mezi služby patřily například nářez, nocleh, osep, dodávání krmiva pro lovecké psy, vydržování psovodů (spolu s placením šestného úřadu lovčího), mýcení lesa, opevňovací práce na hradě, budování rybníků a jiné. Jednalo se tedy o původní knížecí břemena ukládaná z titulu zakladatele, která se prolínala se zemskými robotami. Klášter, jehož představenému se doksanští poddaní zodpovídali, pak získal právo ponechat si všechny peněžité pokuty ze soudních řízení.¹³⁹ Komorníkům pak bylo zakázáno předvádět poddané jako svědky pŕihonu jiných poddaných (tzv. osada) do některé sousední vsi, která by nepatřila klášteru či králi.¹⁴⁰ Osadu tedy nebylo možné uplatnit, pokud komorník poháněl osoby na statech šlechty.

Zastavme se ještě u osvobození od cestného, které bylo dosud vybíráno na vozech a poddaných kláštera. Panovník stanovuje, že se vymáhat smí jen v případě, pokud se vyváží dříví z lesa označovaného jako *nostra silva specialis*.¹⁴¹ Úředníkům tedy nejspíše bylo zabráněno zasahovat v královském lese svěřeném klášteru jako nadání, v ostatních královských lesích si však svou pravomoc podrželi.

¹³⁶ „[...] *et ad hec tres laneos ecclesie adiudicamus possidendos in bonis sepe nominatis, quos a quodam Tevtonico Ottone contra iusticiam detentos coram nobis rationabiliter prepositus obtinuit et evicit.*“ (IBIDEM).

¹³⁷ „[...] *quod homines iam dicte ecclesie [=in Doczan], nullius castri iudicium seu beneficiariorum astent iudicio, sed nobis presentibus iudicentur et sint liberi et exempti ab omni iugo servitutis seu exactionis et graviminis [...]*“ (CDB IV/1, č. 169; RBM I, č. 1235); Král Přemysl II. potvrdil toto privilegium roku 1261 (RBM II, č. 296) a znovu o patnáct let později (RBM II, č. 1005; 13. března 1276) – tehdy konfirmoval i listinu Přemysla Otakara I. z roku 1226 (RBM II, č. 1006).

¹³⁸ Srov. listinu Václava I. pro břevnovský klášter z roku 1234, která udává rozsah osvobození od služeb a poplatků v téměř shodném znění (CDB III/1, č. 73; RBM I, č. 842 a II, č. 1777), obdobně je koncipována i listina pro litomyšlský klášter z roku 1259 (RBM II, č. 230), související s formulářovou sbírkou Jindřicha Vlacha (FIALA, Zdeněk: *Panovnické listiny, kancelář a zemský soud za Přemysla II. (1247 – 1253 – 1278)*. In: SAP I (1951), s. 216, 258–264 a 290–291); srov. i VANĚČEK, Václav: *Základy...* 3, s. 63–64.

¹³⁹ Některá řízení byla vůbec zrušena, listina jmenovitě uvádí tzv. svod a nárok. Dále bylo například klášteru umožněno se rozhodnout, zda bude pokutovat i sousedy a příbuzné viníků, odsouzených k trestu smrti oběšením (tzv. viselec), což byl dosud běžný obyčej vykonávaný královskými úředníky, nebo zda tyto „spoluviníky“ ponechá bez trestu. Případné pokuty by pak připadly klášteru.

¹⁴⁰ „*Sane nullus camerarius aliquem pauperem ducat in testimonium ad citandum alios homines, quod vocatur ozada, nisi ad proximam villam alicuius ecclesie sive ad castrum pertinentem.*“ (CDB IV/1, č. 169; RBM I, č. 1235 a VANĚČEK, Václav: *Základy...* 3, s. 80).

¹⁴¹ „*Super omnia id, quod dicitur ceztne, super currus ecclesie antedicte [=in Doczan] et pauperes ipsorum exigí penitus inhibemus, nisi quando ducunt ligna de nostra silva speciali; quando vero de propria silva quecumque ligna duxerint, in nullo prorsus molestentur.*“ (IBIDEM); VANĚČEK, Václav: *Základy...* 2, s. 118.

V poslední čtvrtině 13. století a na počátku století následujícího doksanský klášter prožíval krizové období, během kterého ztratil řadu statků.¹⁴² Nerespektování dříve získaných privilegií ze strany okolní šlechty pak zřejmě motivovalo probošta Sifrida, aby si na králi vyžádal privilegium nové. Václav II. klášteru vyšel vstříc a roku 1290 udělil všem doksanským statkům svobodu, takže žádný z šlechticů, purkrabích a králových úředníků nesměl bez zvláštního panovníkova svolení vykonávat „nějakou nezvyklou nebo nedovolenou opravu nebo jurisdikci nad těmito statky“ proti vůli probošta a konventu.¹⁴³ Snad by to mohlo představovat zvláštní právo kláštera „*pověřovat kohokoli se schválením krále jako zakladatele ochranou a zvláště asi výkonem pozemkové vrchnosti na klášterních statcích*“, jak soudí V. Vaněček.¹⁴⁴ Každopádně nesporným smyslem tohoto nařízení bylo zabránit „zneužití úřední moci“, jak bychom řekli dnes. Je to zřejmé i z dalšího textu: Král výslovně zakázal purkrabímu Lokte, aby premonstrátské zboží v Loketském kraji „zatěžoval nezvyklými břemeny“. Klášter měl i nadále plnit služby, které „byly purkrabímu podle staré zvyklosti poskytovány.“ Purkrabímu bylo na jednu stranu dovoleno, aby tyto služby „ve svůj prospěch a jménem hradu přijímal,“ ale na druhou stranu nesměl „tytéž služby někomu jinému podřizovat nebo místo sebe prokazovat“.¹⁴⁵ Pod těmito službami je nutné si představit především roboty popisované v předchozích doksanských listinách. Podle posledního dovětku je možné se domnívat, že purkrabí zřejmě postupovali služby poskytované ve prospěch královského hradu (respektive loketského purkrabího) jiným osobám snad jako plnění jiných svých závazků, či je přímo užívali například k moření vlastních dluhů či jinak využívali klášterních poddaných pro své vlastní potřeby. Výslovný zákaz směřovaný vůči loketskému purkrabímu jasně ukazuje na neutěšený stav klášterských statků, které byly koncem 13. století ve zdejší kraji šlechtou drancovány jako předzvěst obecného úpadku těchto klášterství, která od 14. století přecházela do světských rukou.¹⁴⁶

Privilegium z roku 1358 dokládá, že imunity mohly být rovněž omezovány. Král umožnil přednostní vyřizování žalob na poddané u klášterního soudu, ale subsidiárně, pokud byl soud liknavý nebo žaloba marná a byl o tom podán důkaz, žaloba mohla být postoupena soudu jinému. Přitom panovník okruh těchto soudů nikterak neomezil – bylo možné se obrátit

¹⁴² PRAŽÁK, Jiří: *Privilegium...*, s. 192–193.

¹⁴³ „[...] *quod nullus purcraiorum, baronum, nobilium, seu officialium nostrorum tuitionem seu iurisdictionem aliquam inconsuetam et illicitam bonorum eorundem contra voluntatem prepositi et conuentus iam dicte [=Dokzanensis] ecclesie et sine singulari nostra licencia sibi assumere aliquomodo vel exercere presumat [...]*“ (RBM II, č. 1511).

¹⁴⁴ VANĚČEK, Václav: *Základy...* 2, s. 58.

¹⁴⁵ „[...] *purcrauo castri Cubitensis – inhibemus, ne de bonis ecclesie ipsius [=Dokzanensis] sitis in districtu Cubitensi inconsueta exigat onera, et illa seruicia, que iuxta antiquam consuetudinem de bonis eisdem Cubitensi purcrauo de iure reddenda, pro se et nomine castri recipiat, et seruicia eadem nulli alteri submittat seu conferat loco sui [...] illud in irritum reuocamus [...]*“ (RBM II, č. 1511).

¹⁴⁶ FIALA, Jaroslav: *Osídlení Sedlecka...*, s. 74–75.

na „světské sudí, cúdaře, úředníky pražské, litoměřické, mělnické“ a jiné provinciální soudce i na města. Poddaní mohli být tedy souzeni jak podle zemského, tak podle městského práva.¹⁴⁷

2.5.2. Šemnický újezd oseckého kláštera

Nyní zaměříme naši pozornost na osudy šemnického újezdu. Tato lokalita nás zajímá nejen z hlediska vývoje správních pravomocí královských úřadů, ale o to více, že ji spolu s Loketským krajem zastavil císař Zikmund Kašparu Šlikovi.

Mezi privilegii oseckého kláštera, jemuž újezd patřil, nalezneme řadu falz, která se hlásí zejména do počátku 13. století. Jedním z mála pravých dokumentů z této doby je papežská listina, jíž Inocenc III. pověřil pražského biskupa Daniela, olomouckého biskupa Roberta a litoměřického probošta, aby rozsoudili spor mezi klášteřem v Oseku a šlechticem Milhostem o maš'ovské majetky.¹⁴⁸ Ačkoliv výsledek arbitráže neznáme, je téměř jisté, že Osek žádné statky nezískal (alespoň v pramenech se neobjevují).

Falza samotná pocházejí nejspíše z druhé poloviny téhož století, což nám sice nedovoluje poznat poměry z doby brzy po roce 1200, ale umožňuje reflektovat alespoň dobu mladší.¹⁴⁹ Spor krále Václava I. a jeho syna Přemysla, který koncem čtyřicátých let přerostl v otevřený boj, zasáhl významně do dění v klášteře. Na straně „staršího krále“ totiž stál Boreš z Rýzmburka, potomek zakladatele kláštera, Slavka z rodu Hrabšiců (či pánů z Oseka, jak se Rýzmburkové původně nazývali). V průběhu války klášter utrpěl značné škody, které se král Václav snažil eliminovat listinou z 25. února 1250, jíž konventu věnoval mimo jiné části několika vsí a Komořanské jezero spolu se zdejšími rybáři.¹⁵⁰ Otcův dar potvrdil i pozdější

¹⁴⁷ „[...] universos [...] homines, inhabitatores et incolas omnium bonorum Doxanensis monasterii a iurisdictione et iudiciis quorumlibet extraneorum saecularium iudicum, zudariorum, beneficiariorum et officialium Pragensium, Lutomerensium et Melnicensium et aliarum quarumcumque provinciarum Regni Bohemiae nec non civitatum [...] eximimus ea conditione, quod nullam penitus auctoritatem habeant [...] praefati monasterii homines ad quorumcumque requisitionem [...] citandi [...] ad sua iudicia, nisi in eum casum, si inpetitoribus quibuscumque per iudices praefati monasterii in consueto iure monasteriali iustitia insufficienter ministraretur vel denegaretur, simpliciter recepta super eodem probatione sufficienti [...], licebit eis erga quoslibet homines dicti monasterii in quolibet suo iure iustitiam ministrare.“ (Ordinis Praemonstratensis Annales, I, Probationes, str. 526, cit. dle VANĚČEK, Václav: *Základy...* 3, s. 34).

¹⁴⁸ Listina z 11. července 1207 (CDB II, č. 69; RBM I, č. 503).

¹⁴⁹ CDB II, č. 357, 360 a 361 – srov. zde i Friedrichovy poznámky k dataci falz.

¹⁵⁰ CDB IV/1, č. 180; RBM I, č. 1244; ME, č. 217. Listina je pro nás zajímavá ještě tím, že ve svědečné řadě nacházíme nejspíše příslušníky lenní šlechty, která na Loketsku (zřejmě právě někdy v době čtyřicátých či padesátých let 13. století) vytvořila svou vlastní lenní soustavu – prvním je *Cunradus de Valkenberc*, druhým *Bartoldus dictus Nothaft*. Srov. dále v textu.

král Přemysl Otakar II.,¹⁵¹ který mohl po Václavově smrti (1253) vyřešit i svůj vztah s Borešem – svým přemožitelem z bitvy u Mostu v listopadu 1249. Jak se domnívá J. Čechura, již v padesátých letech mohl jako mocenské gesto vůči odbojnému rodu převzít fundaci panovník.¹⁵² Postavení kláštera v této době se nám nejeví ve zcela jasných rysech.

Již víme, že páni z Oseka založili klášter,¹⁵³ se svolením panovníka pak Bohuslav, nejvyšší komorník a otec zdejšího opata Slavka, daroval konventu šemnický újezd,¹⁵⁴ z čehož vyplývá, že Rýzmburkové jako fundátoři uplatňovali vůči klášteru určitá práva. V dobách nejistoty, kdy byl Boreš internován a kdy sám panovník jevil jistý, nikoliv ovšem příliš intenzivní zájem o Osek, se nejspíše konvent rozhodl zajistit si svou existenci vydáním falz, potvrzujících dosavadní držbu a privilegia. K nim přidal dodatek o soudních imunitách ve prospěch opata – byl namířen nejspíše právě proti Rýzmburkům, kteří klášter utlačovali, jak vyplývá z listin ze třetí čtvrtiny 13. století. Úvodní pasáže falz hovořící o vzetí do královské ochrany byly spíše vyjádřením přání konventu, než realitou prvních let 13. století. I kdyby panovník od počátku vystupoval jako ochránce kláštera, zakladatelská práva pánů z Oseka tím nemusela být nijak dotčena. K přesunu těchto práv na krále mohlo dojít již po zmiňované smrti Borešova ochránce, krále Václava, ale přímé doklady o tom chybí.¹⁵⁵ Klášterní kostel navíc sloužil Rýzmburkům jako rodová hrobka během 13. i 14. století, což dokládá, že rod se svou fundací nepřestal být v kontaktu.

Pro naše bádání má význam, že zmíněné falešné listiny pocházejí z doby právní nejistoty kláštera, tedy někdy z doby mezi roky 1253–1275, kdy se konvent po značné době dočkal potvrzení kýžených imunit obsažených ve falzech. V předpokládané době vzniku podvrhů patřil tento typ imunit – vynětí z moci světských osob a plné (hrdelní) soudnictví v rukou opata a bratří – k již poměrně běžným.¹⁵⁶

¹⁵¹ CDB V/1, č. 31; RBM II, č. 36.

¹⁵² ČECHURA, Jaroslav: *Velkostatek kláštera Osek v letech 1310–1419*. In: *Časopis Národního muzea – řada historická*, roč. 160 (1991), č. 1–4, s. 26.

¹⁵³ Viz výše a zakladatelské listiny CDB II, č. 357, 360 a 362.

¹⁵⁴ Viz výše a CDB III/2, č. 211.

¹⁵⁵ Srov. Novotný, Václav: *České dějiny. Dílu I. část III., Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197–1253)* (Laichterův výbor nejlepších spisů poučných; sv. 52). Praha: Jan Laichter, 1928, s. 125; VANĚČEK, Václav: *Základy... I*, s. 13; ČECHURA, Jaroslav: *Velkostatek...*, s. 26–28; CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Historie oseckého kláštera od založení do roku 1421*. In: *800 let kláštera Osek. Jubilejní sborník – 800 Jahre Kloster Osseg*. Festschrift. Osek: Cisterciácké opatství Osek a Spolek přátel kláštera Osek, 1996, s. 49 a 52–53.

¹⁵⁶ „[...] statuimus, ne quis iudex, ne quis officiat, ne qua plane sublimis humilissime persona in villis aut curiis, [...], aliquam potestatem exerceat vel tyrannidem, non de excessibus rusticorum se iudicem interponat; [...]“; „[...] sed sive se mutuo vulnerent vel occidant, seu qualibet arte conturbent: ipsi [= fratres] cum consilio fidelium suorum, prout sibi viderint expedire, ordinent atque disponant.“ (CDB II, č. 357); „districte mandantes, ne quis iudex provinciarum vel alius aliquis in his vel aliis bonis suis fratres de Ozech ledere presumat, [...]“ (CDB II, č. 360); „Preterea memoratis fratribus ob honorem et reverenciam summi iudicis omnem iudicii nostri exsecucionem super universos homines eorum predia habitantes remisimus, [...] statuentes, ut nullius comes provincie, nullus iudex aut villicus, nulla plane sublimis humilissime persona in omnibus provinciis nostris de excessibus rusticorum eorum se iudicem interponat, set cuiuscumque criminis inter eos causa agatur, incendii,

Pravděpodobně v druhé polovině šedesátých let 13. století vydal ve prospěch kláštera listinu Jaroš z Pušperka. Listina není datovaná a dochovala se pouze v opisech, což poněkud snižuje její věrohodnost. Pokud je však pravá, lze ji nejspíše zařadit do let 1264–1268, kdy byl Jaroš (podruhé) purkrabím na Lokti.¹⁵⁷ Obsahově je listina jistě zajímavá, protože sám purkrabí osvobozuje osecké poddané ze Šemnice a Svatoboru od služeb a poplatků, které protiprávně vyžadovali loketští purkrabí, a vyjímá je i z pravomoci tamějších advokátů.¹⁵⁸

Toto vynětí opakuje nejspíše zfalšovaná listina Přemysla Otakara II. z 13. července 1272 – král s odvoláním na starší privilegia osvobozuje klášterní poddané ve Svatoboru a všech přínaležejících vsích z jurisdikce prefektů, advokátů (opravců) a soudců (rychtářů) na Lokti.¹⁵⁹ Potud je listina snad hodna důvěry, následující dodatek však nikoliv, pochází pravděpodobně až ze 14. století. Upravuje vztah mezi klášteřem a hajnými, kteří měli zřejmě tendenci zasahovat do správy nejen královských, ale i klášterních lesů.¹⁶⁰

Listina údajně vydaná hned následujícího dne je bezpečně podvrhem, podle Scheinpfluga dokonce nesla zlomek pečeti Karla IV.,¹⁶¹ pochází z doby někdy před polovinou 14. století a nebyla nikdy znovu potvrzena. Sama však cituje privilegium z roku 1203, pokládané rovněž za falešné. Kromě toho přisuzuje opatovi a konventu hrdelní soudnictví nad poddanými a opět řeší otázku lesů.

Je dosti pravděpodobné, že některá falza sehrála svou roli při vydávání dalšího privilegia (které se na jakési listiny odkazuje), jímž roku 1275 král potvrdil konventu soudní imunity a svým úředníkům zakázal uplatňovat na klášterních statcích osadu.¹⁶² Zároveň toho

furti, rixe, vulneris vel eciam mutue occisionis, totum per abbatem et fratres predicti loci iudicetur nulloque mediantem nisi quem ipsi interesse rogaverint, terminetur.“ (CDB II, č. 361).

¹⁵⁷ CDB V/2, č. 652; RBM II, č. 470; Jaroš zemřel s velkou pravděpodobností roku 1272, což je tedy nejzazší datum *ante quem* vydání listiny (srov. editorské poznámky k listině tamtéž a níže text o purkrabích v této práci). Jaroš sice není v její intitulaci uveden s hodností purkrabího, nicméně z dalšího textu listiny tato skutečnost jasně vyplývá.

¹⁵⁸ „*Ego Iaroschius de Whsperch notum facio [...], quod quitquit homines cenobii Ozzecensis, videlicet de Schemnitz et de Zwetivor, mihi et antecessoribus meis, burcgraviis existentibus in Cubito, servicii impenderunt exaccionibus, steuris sive quibuscunque, de iusticia non fecerunt, set rogati pocius et coacti, a quibus omnibus ipsos describo liberos et solutos, ut in nullis teneantur advocatis ibidem existentibus respondere, nec in aliquibus obaudire.*“ (IBIDEM).

¹⁵⁹ „[...] *venerabili abbati et conventui in Ossek, hanc gratiam duximus faciendam, videlicet quod homines isporum universos in Zwetivor ac in aliis villis eorum adiacentibus constitutos a iurisdiccione prefectorum, advocatorum et iudicum in Elnbogen secundum tenorem privilegiorum ipsis a nostris progenitoribus concessorum reddimus liberos et exemptos, [...]*“ CDB V/2, č. 666⁺ (srov. zde i komentář k falzu); RBM II, č. 786.

¹⁶⁰ „[...] *adicientes, quod nullus forestariorum seu custodum silve ipsos et eorum homines in silva, que per proborum virorum sollerciam ipsis, scilicet abbati et conventui est metata certis limitibus et distincta, debeat aliquantiter impedire. Set quod in eadem, secundum quod eis expedire videbitur, pro suis usibus et comodis ordinent et disponant remotis impedimentis quibuslibet et sublatis.*“ (CDB V/2, č. 666⁺); srov. VANĚČEK, Václav: *Základny...* 2, s. 119.

¹⁶¹ CDB V/2, č. 667⁺⁺ (srov. i komentář na s. 302); RBM II, č. 787. 1272. Ze stejného dne však pochází pravá listina (CDB V/2, č. 668), již Přemysl potvrzuje darování cla v *Copitz* (Kopistech) od Václava I. (CDB III, č. 2).

¹⁶² „[...] *abbatem et conventum in Ozzek ab occupacionis sarcina, vulgariter ozzada nuncupata, qua mediante*

samého dne panovník vydal pro své beneficiáře ve stejném duchu mandát.¹⁶³ Tedy až od třetí čtvrtiny 13. století klášter konečně oficiálně disponoval plnými soudními pravomocemi, i když v praxi na ně zřejmě okolní šlechta příliš nehleděla, jak uvidíme z dokumentů mladších.

Rozšíření šemnického újezdu přinesly dvě listiny z let 1317 a 1318. První z nich vydal *Heinricus* řečený *Plik*, plebán v Radošově, který klášteru věnoval polovinu svého zdejšího dvora.¹⁶⁴ Příštího roku se opatu Sifriedovi podařilo získat další radošovský dvůr, tentokrát koupí od loketského měšťana jménem *Heinricus* řečený *Zceidler*. V listině si jistě také povšimneme pro nás zajímavých svědků, kteří se prodeje účastnili – mezi nimi na prvním místě vidíme loketského purkrabího Ondřeje Jungeda a dále příslušníky na Loketsku usedlých rodin. Například uváděný otec prodávajícího, Jindřich, pocházel z rodu Winklerů, který držel v této oblasti různé statky, Mikuláš Winkler je pak v této době znám coby purkrabí na Lokti. Mezi svědky jsou však i chebští měšťané (Rausengrünerové, rod Püchelbergerů) a příslušník postministeriální šlechty Eberhard z Kynšperka.¹⁶⁵

Další doklady pocházejí z doby panování Lucemburků. S jistotou můžeme tvrdit, že od této doby není o příslušnosti oseckého kláštera ke komoře pochyb. Král Jan se rozhodl s důsledností vyřešit vztah koruny a Rýzmburků ke konventu a definitivně zajistit jeho práva. Za tímto účelem vydal téměř dvě desítky listin. My se ovšem zaměříme pouze na některé z nich:

Roku 1323 Jan převzal klášter do ochrany panovníků, potvrdil jeho privilegia a práva, zakázal krajským sudím a beneficiářům a všem ostatním úředníkům vybírat berně a přikázal purkrabímu Borešovi z Rýzmburka, aby klášteru nečinil žádné těžkosti.¹⁶⁶ Rýzmburkové však zřejmě na privilegia příliš nedbali, protože klášter opakovaně usiloval o jejich potvrzení, a to i na šlechtickém fóru, u zemského soudu. Z roku 1333 pochází dokument úředníků zemských desek, kteří Oseku nejen potvrdili soudní výsady od krále Jana, ale rozšířili je o vlastní nález,

citationum communiter fieri consueverunt edicta, eximendos duximus [...] et [...] inhibentes, ne qui beneficiariorum regni nostri ipsum abbatem tam in premissis ozzade repeticione quam in iurisdictionibus circa exercenda iudicia in bonis ipsorum quibuslibet contra tenorem privilegiorum, que habere noscuntur a nostris progenitoribus, deinceps debeant aliquatenus impedire.“ (CDB V/2, č. 767; RBM II, č. 939).

¹⁶³ „*Mandamus vobis [=universis beneficiariis regni] expresse nostre gracie sub obtentu, quatinus [...] abbatem et conventum in Ozzek [...] in iurisdictionibus eorum non debeatis aliquatenus molestare [...]*“ (CDB V/2, č. 768).

¹⁶⁴ RBM III, č. 353.

¹⁶⁵ „[...] *quod de iussu [...] Heinrici Wincleri, patris mei [...] curiam sitam in Radansfurd [...] fratri Sifrido et conuentui in Ozzek ad redimendum cum omnibus suis pertinentiis dedi [...]*“; „*Testibus: d. Andrea Junged purcgrauio in Cubito, Wulfero, Dyetrico et Bertoldo Ransun grunario, Eberhardo de Chungesperk, Nycolao de Gunelle, Mertlino Puchelbergario cum filio suo Nycolao, Gozwino hauherio, Henrico medico, Balwino notario et aliis.*“ (RBM III, č. 417; ME, č. 658).

¹⁶⁶ „[...] *inhibendo, ut nullus iudicum prouincialium seu beneficiariorum uel officiatorum nostrorum [...] steuras et cuiusuis exaccionis genus imponat [...]*“ (RBM III, č. 887). Vynětí z pravomoci provinčních a ostatních soudů potvrzuje také listina z konce dubna 1325 (RBM III, č. 1093).

že žádný poddaný kláštera nesmí být poháněn před zemský soud, ani před soudy krajské.¹⁶⁷ O čtyři léta později král Jan prohlašuje, že osecký klášter jako jiné kláštery patří do královské komory, i když jeho statky má v zástavě Boreš. Jan výslovně říká, že svá práva neodstoupil ani jemu, ani nikomu jinému.¹⁶⁸

Zcela přelomovým dokumentem pro osecké cisterciáky se stalo privilegium shrnující dosavadní výsady v *unum corpus*, vydané králem Janem 21. března 1341, které definitivně deklaruje příslušnost kláštera do královské komory. Potvrdilo starší privilegia, a to zřejmě včetně některých falz, soudní a celní svobody a různá majetková práva. Opakuje plnou jurisdikci opata a konventu nad oseckými poddanými a pro případ žaloby na samotného představeného kláštera určuje za soudce krále či jeho zástupce. Všechny statky byly vyňaty z pravomoci úředníků z celých Čech – jmenování jsou například hejtmané, komorníci, cúdaři, krajští soudci, purkrabí a jiní, exempce se týkala také městských soudů.¹⁶⁹ Ve výčtu potvrzovaného majetku najdeme i Šemnici a „Svatobor s kostelem v Žateckém kraji“, do kterého tedy lokalita nyní spadala, a rovněž kostel s kaplemi ve Slavkově,¹⁷⁰ což dokládá potvrzení listiny Přemysla Otakara II. z roku 1272.¹⁷¹

Během tohoto samého roku vydali král Jan spolu se synem Karlem ještě další listiny zajišťující majetková práva klášteru¹⁷² – mezi nimi obnovené potvrzení města Škrlí,¹⁷³ několikanásobné osvobození od placení berně,¹⁷⁴ povolení k lokátorské činnosti a zákupu na klášterních statcích¹⁷⁵ a další. Lucemburkové touto velkorysostí usilovali především o to, aby

¹⁶⁷ RBM III, č. 2043; VANĚČEK, Václav: *Studie...*, s. 36–37.

¹⁶⁸ RBM IV, č. 437.

¹⁶⁹ „[...] *eximimus [...] ab omni iure, iurisdiccione et iudiciaria potestate atque tyrannide quorumlibet regnicolarum Boh. nostrorum fidelium, cuiuscunque status aut condicionis existant, [...] inhibentes [...] sub obtentu capitaneis, baronibus, camerariis, czudariis, beneficiariis, iudicibus prouinciarum et quorumlibet aliorum locorum nec non purgrauis et ciuibus ceterisque nostris fidelibus ac personis singularibus per Boemiam, [...]*“ (RBM IV, č. 883); k tomu viz ČECHURA, Jaroslav: *Velkostatek...*, s. 29.

¹⁷⁰ „[...] *curiam Schemnicz cum villis et bonis adiacentibus et pertinentibus cum decima ibidem, Swetbor cum ecclesia in districtu Zacensi, [...]*“; „[...] *cum collacione ac incorporacione ecclesie ac capellarum in Slawkinwerd, [...]*“ (RBM IV, č. 883).

¹⁷¹ „[...] *universis per nostri districtus domini constitutis nostre gracie sub obtentu mandamus, ne aliquis ex vobis in preiudicium collacionis ecclesie in Slaukenwerd adversus abbatem aut eius conventum aliquid de cetero presumat vel audeat attemptare.*“ (CDB V/2, č. 655). Listina se však opírá o falešné privilegium údajně z roku 1207 (CDB II, č. 360), které udává, že poplatky kláštera patřily Oseku již „od dávných dob.“

¹⁷² K těmto dokumentům viz VANĚČEK, Václav: *Studie...*, s. 37–38, 62, 75; ČECHURA, Jaroslav: *Velkostatek...*, s. 29–30; CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Historie...*, s. 53–54.

¹⁷³ Listina z 27. března 1341 (RBM IV, č. 887); srov. s RBM IV, č. 883, kde je město již potvrzeno.

¹⁷⁴ RBM IV, č. 919, 943, 944 a 1183 (osvobození na dobu pěti, sedmi a deseti let); RBM V/2, č. 766 (Karel osvobozuje klášter roku 1349 na další dvě léta).

¹⁷⁵ RBM IV, č. 888 a 889. Aktivita kláštera skutečně v letech 1342–1343 v tomto ohledu vrcholí, doklady emfyteuze u zdejších cisterciáků máme od roku 1326, kdy byl založen Činov v šemnickém újezdu (RBM III, č. 1217 – tato listina také dokládá existenci nedalekých Lučin, *Hartmannsgrün*u, odkud pocházel *Wolflinus*, lokátor a rychtář Činova, jehož otec byl zase rychtářem v Lučinách); srov. ČECHURA, Jaroslav: *Velkostatek...*, s. 29 a CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Ekonomika oseckého kláštera ve 13. a 14. století*. In: 800 let kláštera Osek. Jubilejní sborník – 800 Jahre Kloster Ossegg. Festschrift. Osek: Cisterciácké opatství Osek a Spolek přátel kláštera Osek, 1996, s. 291–295.

cisterciákům otevřeli všechny možnosti, kterými by v krátké době přinesli do královské poklady značnou hotovost. Zejména povolení nákupu na klášterních statcích, od čehož panovník očekával výnos 400 kop,¹⁷⁶ nebo povolení k neomezené dispozici s vlastními statky ve městech tyto snahy dokládají.¹⁷⁷

Poslední významný dokument z tohoto souboru listin vydal Jan koncem července 1341. Opět potvrdil výlučnost klášterního soudu v trestních věcech, přičemž výslovně vyňal poddané i z pravomoci soudů městského práva.¹⁷⁸ Konventu přiřknul soudní poplatky a nejspíše i kolektivní pokuty (například tzv. hlavu, ranník aj.) a naopak poddaným odpustil poplatky za opovědi hradským úředníkům.¹⁷⁹ Poddaní již také nemohli být prohlašováni za psance.¹⁸⁰ Významné právo získal konvent v podobě převodu práva na odúmrti na klášter.¹⁸¹

2.5.3. Statky kláštera ve Waldsassen

Nových privilegií se roku 1260 dočkal i klášter Waldsassen. Jeho poddaní směli být žalováni jen u krále samého nebo u jeho zvláštního zmocněnce a jejich příslušnost k soudu v Žatci i k ostatním světským soudům byla zrušena.¹⁸² Kromě toho poddaní již nemuseli ukazovat soudu mrtvolu (pro žalobu o hlavu) a neplatilo se opovědné.¹⁸³ Rovněž odpadla povinnost vláčet lovecké sítě mistrům lovčím a královským úředníkům vůbec. Konečně byla konventu potvrzena i stará výsada o osvobození od hraničních cel, jak při cestě po souši, tak při převozu dříví po řece Ohři.¹⁸⁴

O devět let později král Otakar vzal klášter a jeho statky pod zvláštní ochranu a zároveň nařídil, aby si nikdo z královských „šlechticů, ministeriálů, sudích, úředníků či

¹⁷⁶ Viz předchozí poznámku.

¹⁷⁷ Velké privilegium (RBM IV, č. 883) v podstatě potvrzuje starší výsada z roku 1330 (RBM III, č. 1626).

¹⁷⁸ „[...] *ac expresse occasione debitorum pecuniarum uel aliorum per eos [=homines monasterii in Ozzek] contractorum ad nullum prorsus cuiuscumque ciuitatis, opidi uel uille preter quam ipsius monasterii dictum iudicium sint citandi [...]*“ (RBM IV, č. 970).

¹⁷⁹ „[...] *dictum monasterium [in Ozzek] [...] ab omni iudicio et a solucione denariorum racione prescripte notificacionis uulnerum, homicidiorum et aliorum casuum consimilium in locis debitis [...] eximimus.*“ (IBIDEM).

¹⁸⁰ „*nec eciam [sint homines monasterii in Ozzek], quod in dye eht [=in die Acht] getan uulgariter dicitur, proscibendi [...]*“ (IBIDEM).

¹⁸¹ „[...] *bona et hereditates quarumcunque personarum ipsi [=in Ozzek] monasterio pertinencium et sine heredibus seu cum heredibus a se tamen emancipatis seu per diuisionem bonorum et hereditatum factam sequestratis occumbencium, ad dictum monasterium [...] deuolnantur [...]*“ (IBIDEM); ke skladbě poddaných srov. VANĚČEK, Václav: *Základy...* 2, s. 104–105.

¹⁸² „[...] *ut nec in Zacz nec in alio ullo loco stent iudicio seculari, nisi coram nostra serenitate, aut coram eo, cui nostras super hoc uices commiserimus speciales, ualeant conueniri, [...]*“ (RBM II, č. 249).

¹⁸³ VANĚČEK, Václav: *Základy...* 3, s. 22, 78–79.

¹⁸⁴ „[...] *et ne alicui beneficiario nostro seu magistro uenatorum pro ducendis retibus sint astricti et ne persone aut familia predictorum fratrum intrantes et exeuntes terram nostram siue pro educendis victualibus seu inducendis lignis per riuum, qui dicitur Egra, siue alias vndecumque versum theloneum soluere conpellantur, omnimodis inhibemus.*“ (RBM II, č. 249).

kterýchkoli ostatních, kteří podléhají královské svrchovanosti“ neosoboval nebo neuzurpoval opravu nebo jakkoliv vykonával soudní pravomoc.¹⁸⁵ Zdá se, že konvent si naopak směl v případě potřeby zvolit svého patrona na svou obranu (či snad jako svého zástupce při hájení před soudem).¹⁸⁶ Klášter také získal právo soudit své poddané i v hrdelních věcech, a rovněž soudní poplatky.¹⁸⁷ Jeho majetky a starší privilegia byly potvrzeny.

O patnáct let později, v březnu 1284, došlo k dalšímu rozšíření práv konventu – bratří včetně jejich poddaných se již nemuseli dávat k dispozici královským soudům, beneficiářům nebo komorníkům, tj. púhončím, k tzv. osadě ani k jiným právním úkonům.¹⁸⁸

Konečně v září roku 1290 král Václav na žádost opata Theoderika zprostil majetky waldsassenského kláštera ležící v Loketské provincii od veškerých poplatků vůči purkrabím loketského hradu a zároveň je s tamějšími poddanými „osvobodil od veškeré pravomoci purkrabích a advokátů [opravců?] kromě úředníků pražských.“¹⁸⁹ Klášter však musel purkrabímu každoročně odvádět 24 strychů ovsu.

2.5.4. Statky benediktinských klášterů v Postoloprtech a v Břevnově

Pro benediktinské statky na Loketsku se imunitní listina dochovala z roku 1292. Na žádost postoloprtského opata Markvarta král Václav vyjmul ves Boč spolu s ostatními vesnicemi v jejím okrsku z pravomoci purkrabího, soudce, měšťanů a všech loketských úředníků a zcela je podřídil soudní pravomoci úředníků pražských.¹⁹⁰ Tentýž panovník vydal benediktinům listinu téměř shodného znění ještě jednou, o devět let později.¹⁹¹

¹⁸⁵ „*Preterea statuimus [...], vt nullus baronum nostrorum, ministerialium, iudicum, officiatorum seu aliorum quorumcunque, qui nostre subiacent regie maiestati, in bonis [monasterii in Waltsassen] [...], ius advocacie sibi presumat aliquatenus usurpare, vel [...] quomodolibet exercere iudiciariam potestatem.*“ (RBM II, č. 641).

¹⁸⁶ „*Sed apud idem monasterium [=in Waltsassen], si eidem necessitas ingruerit, defensionis assumendi patronum facultas plenarie remanebit iuxta arbitrium proprie voluntatis.*“ (IBIDEM).

¹⁸⁷ „*Cause vero, que inter homines [...] emergerint, qualescumque fuerint, ipsas villicorum aliquis monasterii [=in Waltsassen] eiusdem, quem abbas et conuentus supradicti ad hoc pro utilitate ecclesie decreuerint ordinare, iudicare debet secundum iusticie rationem nulla persona alia mediante, easdem in vsus prefate ecclesie [...] conuertendo.*“ (IBIDEM). K tomu srov. VANĚČEK, Václav: *Základy...* 3, s. 50 a 62.

¹⁸⁸ „*[...] ut de bonis suis ad iudicum, beneficiariorum vel camerariorum, videlicet bedellorum regni nostri aut quorumcunque aliorum requisicionem siue mandatum hominem, qui vulgariter ozzada dicitur dare uel mittere perpetuo nullomodo teneantur.*“ (RBM II, č. 1310).

¹⁸⁹ „*[...] possessiones huius monasterii [=waldsassenského] in Cubitensi provincia nostra jacentes ab omnibus solutionibus burggraviis castri Cubitensis faciendis absolvens eas et homines in eisdem residentes ab omni iurisdictione burggravorum atque advocatorum praeter beneficiariorum Pragensium liberat.*“ (RBM IV, č. 1879; ME, č. 419).

¹⁹⁰ „*[...] villam [...] Botch [...] et bonis alijs ad districtum ispius ville spectantibus a iudicio et iurisdictione qualibet .. purcrauij, .. iudicis, ciuium, et omnium officialium Cubitensium eximimus, – eandemque villam cum hominibus, villis, siluis et bonis ipsius iudicio beneficiariorum et officialium nostrorum Pragensium aggregamus. Volentes et mandantes expresse, ut de cetero ville ac homines predicti per prefatos purcrauium, iudicem, ciues uel officiales Cubitenses, iudicari non debeant, nec aliquae ipsis exactiones imponi, sed ad*

V. Knoll¹⁹² poukázal na skutečnost, že v originálním znění obou listin narozdíl od Emlerovy edice není mezi slovy *judicis* a *ciuium* čárka a tento výraz považuje nejspíše za první zmínku o loketském městském rychtáři, namísto označení soudce a obce měšťanů. K této interpretaci se nepřikláním, neboť naráží na jisté jazykové úskalí. V první části listiny je sice spojení *a iudicio et iurisdictione [...] iudicis civium* gramaticky přípustné, ovšem bez čárky by následující výraz *per [...] iudicem ciues* pozbyl smyslu – zde vazba vyžaduje genitiv (tj. *ciuis* pro singulár, případně *ciuium* pro plurál), zatímco text je zcela přirozeně psán v akuzativu.¹⁹³ Domnívám se, že zejména pro období středověku nelze na důslednou interpunkci příliš spoléhat. Jistě ovšem smíme tuto listinu považovat za doklad existence vymezené komunity loketských měšťanů,¹⁹⁴ přičemž lze rovněž logicky předpokládat, že v jejím čele velmi pravděpodobně opravdu rychtář stál. Nicméně pro naše téma je podstatné, že panovník považoval za vhodné právně vymežit benediktinské vsi nejen vůči hradským úředníkům (mezi kterými se objevuje sudí), ale výslovně i vůči loketské obci. V druhé polovině 13. století se právní situace na Loketsku zřejmě velmi podobala pestré mozaice, jak ji známe z území Moravy, kde se podle práva blízkého města často soudilo i v přilehlých vesnicích.¹⁹⁵

V souvislosti s benediktinskými statky se zmíníme o listině z roku 1238, týkající se břevnovských vsí v okolí kláštera Postoloprty.¹⁹⁶ Dokument nás informuje o několika zajímavých skutečnostech. Nejprve Václav I. potvrzuje svému kastelánovi na Lokti Sulislavovi část vsi Levonice, položené nedaleko Postoloprty, a to s určitými svobodami, jimiž byla obdařena. Jednalo se o osvobození od některých soudních řízení – nároku, svodu a hlavy – a od služebných povinností vůči hradu (nářezu a nejspíše vláčení tenat na lovech).¹⁹⁷ Následuje králův souhlas se směnou Levonic za jinou nedalekou ves, Mradice, kterou provedl Sulislav s břevnovským opatem Klementem. A konečně panovník ještě na závěr přidává

predictos beneficiarios et officiales nostros Pragenses in omnibus partineant[!] sicut alij eorum iurisdictioni subditi pleno iure.“ (RBM II, č. 1573). Srov. i záznam z formulářové sbírky (RBM II, č. 2484).

¹⁹¹ Listina Václava II. ze 14. září 1301, vydaná na žádost opata Jindřicha (RBM II, č. 1894).

¹⁹² KNOLL, Vilém: *Štaufští ministeriálové...*, s. 11 a pozn. 35.

¹⁹³ Této nesrovnalosti si povšiml již L. Schlesinger (SCHLESINGER, Ludwig: *Ältere Geschichte von Elbogen I*. In: MVGDDB 17 (1879), s. 13, pozn. 2).

¹⁹⁴ Ve stejném duchu interpretuje listinu i SEDLÁČEK, August: *O starém...*, s. 139. První zmínka o Lokti jako královském městě je v listině hlásící se do roku 1268 (CDB V/2, č. 564⁺⁺ a 564⁺⁺⁺; RBM II, č. 619), je však považována za falzum a dochovala se až v konfirmacích ze 14. století (RBM III, č. 1995; RI VIII, č. 1544); VLASÁK, Vladimír – VLASÁKOVÁ, Eva: *Dějiny města Lokte*, s. 30.

¹⁹⁵ JAN, Libor: *Vznik zemského soudu...*, s. 55.

¹⁹⁶ CDB III/2, č. 195; RBM I, č. 952.

¹⁹⁷ VANĚČEK, Václav: *Základy...* 2, s. 102 uvažuje, že mohlo také jít jen o reluci.

rozhodnutí, aby i ostatní vsi v této provincii, které zde klášter drží, požívaly stejných svobod.¹⁹⁸ Míněna bude s největší pravděpodobností provincie žatecká.

Dovídáme se tedy o konkrétním loketském purkrabím a můžeme si zároveň povšimnout, že jeho transakce s majetky, podobně jako majetkoprávní úkony břevnovského opata podléhaly panovníkovu svolení.

2.5.5. Hroznětínský újezd cisterciáckého kláštera v Teplé

Na závěr jsme si ponechali oblast hroznětínského újezdu. Tepelský klášter měl to štěstí, že se jeho archiv listin navzdory pohnuté historii a několika požárům dochoval ve velmi dobrém stavu. My se však opět zaměříme jen na vybraná privilegia.

Prvním je listina z kanceláře Přemysla I. hlásící se do roku 1213, již ovšem G. Friedrich označil za falzum z počátku 14. století.¹⁹⁹ S. Dušková naproti tomu dospěla po důkladném rozboru listiny a porovnáním s její confirmací z roku 1298 k názoru, že privilegium má pravdivé jádro, k němuž ale konvent některá další práva přidal.²⁰⁰ Základ imunitní části totiž pochází z výsady pro olomoucký kostel od knížete Vladislava II. (tj. z období třetí čtvrtiny 12. století)²⁰¹ – jde o osvobození od oprav hradů a účasti na vojenských výpravách.²⁰² Kromě práv doložených olomouckým privilegiem lze za věrohodné považovat i další články, týkající se darování výnosu soudních pokut a osvobození od přeseky,²⁰³ které nebyly v dané době ničím nezvyklým. Na druhé straně stojí osvobození ode všech berní, na přelomu 12. a 13. století dosti vzácně udělované, jež máme ale pro Teplou potvrzeno hned třemi listinami, o jejichž pravosti se nepochybuje, i když z jejich dikce nelze s jistotou určit, zda byl klášter opravdu zproštěn všech druhů plateb, nebo jen placení berně

¹⁹⁸ „[...] quod nos [...] Zvlizlao, burgravio de Loket, in villa Lewinice partem hereditatis iusto tytulo ad castrum Cladezco spectantem, libertate decoratam, ab omni iurisdictione et iugo servitutis, quod vulgariter vocatur narok, narez, zwod, hlawa, tenetne, liberaliter ac favorabiliter exhoneratam contulimus iure perhenni possidendam; quam ex benigno et favorabili nostri assensu idem Zvlizlaus sub predicta forma libertatis cum venerabili domino Clemente, Brevnowensi abbate, pro villa Mradice commutavit eidem abbati pretaxatam hereditatem et prenominato cenobio perpetualiter possidendam. Villas eiusdem monasterii sitas in eadem provincia, videlicet Malnice, Zelutice et Lewinice fecimus eadem libertate gaudere.“ (CDB III/2, č. 195).

¹⁹⁹ RBM I, č. 548; CDB II, č. 368, srov. Friedrichovy poznámky na s. 401–403; Pravděpodobně s ohledem na Friedricha řadí listinu mezi falza počátku 14. století i VANĚČEK, Václav: *Základy...* 2, s. 58. Listina zároveň potvrzuje práva kláštera v Chotěšově.

²⁰⁰ DUŠKOVÁ, Sáša: *Dva zvláštní případy...*, s. 85–98.

²⁰¹ CDB I, č. 157.

²⁰² „Nullus eos [=Teplensis et Hotesouicensi ecclesiarum homines] pro castrorum, que in terra sua sunt, reedificatione commoveat, nullus eos pro ingruenti aliqua expeditione inquietare audeat, [...]“ (CDB II, č. 368).

²⁰³ „[...] predictis ecclesiis [Teplensis et Hotesouicensi] in bonis [...] de causis, culpis et satisfactionibus omnem nobis [=Premizel, rex Boemie] attinentem contulimus utilitatem“ (IBIDEM); citaci o přesece viz v pozn. č. 205.

obecné.²⁰⁴ Ojedinelé je i osvobození od opravy cest, to však souvisí se specifickou povinností tepelského kláštera chránit a opevňovat zemskou bránu – úkolem daným konventu již samým zakladatelem Hroznatou.²⁰⁵

S. Dušková řadí mezi nezávadné části i článek o osvobození od hradeckých soudů, o kterém s odvoláním na V. Vaněčka uvádí, že „i na něj se vztahuje to, co bylo řečeno o ostatních člancích: ve své podstatě není nemožný.“²⁰⁶ Autorka zároveň provedla paleografický rozbor písma, které odpovídá jiné Přemyslově listině z roku 1213, určené choťšovskému klášteru. Srovnání s další tepelskou listinou z roku 1300 naopak vykazuje již podstatné odchylky, takže můžeme uzavřít, že naše falzum lze skutečně položit na počátek 13. století, či snad přímo do roku 1213. V případě grafického porovnání musíme ještě počítat s běžně uznávanou odchylkou třiceti let od data vzniku, tedy s dobou, během níž se v obecné podobě písma zpravidla vyvinou a ustálí nové, rozpoznatelné grafické prvky. Sledovaný článek tedy pochází z první poloviny 13. století. Vyjímá tepelské poddané ze soudní pravomoci komorníka, vilika a kastelána a potvrzuje příslušnost přímo k soudu panovníka, dále text uvádí, že panovník získal opravu nad klášterem od jeho zakladatele Hroznaty.²⁰⁷

Článek o papežském povolení, aby bratří směli být vedeni jako řádní svědci v klášterních přích, je kvůli své neobvyklosti (jak dokonce sama listina zmiňuje) silně podezřelý. S. Dušková podotýká, že takové výsady dosáhli jen cisterciáci a žádný jiný řád.²⁰⁸

Následuje již výše jmenované potvrzení trhové vsi Hroznětína, situované do „*Zedelecensi provincia*“, což nám pomůže zařadit tento článek privilegia do období před rokem 1234, od kdy se o zdejších kraji hovoří již jako o Loketském.²⁰⁹ Pasáž obšírně

²⁰⁴ Zakládací listina Jindřicha Břetislava (CDB I, č. 358) a její potvrzení papežem Celestinem III. (CDB I, č. 360), obě z roku 1197, a privilegium Přemysla Otakara I. někdy z počátku 13. století (CDB II, č. 27), viz výše; VANĚČEK, Václav: *Základy...* 2, s. 110. Text v privilegiu zní: „[...] *principali auctoritate statuimus [=Premisl], ut predictarum [=Teplensis et Hotesouicensi] ecclesiarum homines [...], nullis universalibus collectis, que per Boemiam fieri solent, vel huiusmodi exactionibus gravari debeant, [...]*“ (CDB II, č. 368).

²⁰⁵ „[...] *nullus eos [=Teplensis et Hotesouicensi] ecclesiarum homines] pro reparatione viarum vel silve succisione in ambitu terre molestare presumat, precipue homines de Tepla et in toto circuitu circa silvam commorantes, quibus portam terre, quam a suo suo[!] fundatore [=Grozna] possident, et munire et custodire compellat.*“ (CDB II, č. 368).

²⁰⁶ DUŠKOVÁ, Sáša: *Dva zvláštní případy...*, s. 92; VANĚČEK Václav: *K soudní imunitě duchovních statků na Moravě*. Praha 1931, s. 37; V. Vaněček však ve své pozdější práci počátek udílení takových výsad posunul do dvacátých let 13. století, běžněji je možné se s nimi setkat od poloviny téhož století (IDEM: *Základy...* 3, s. 14–23). Listiny z prostředí Loketska tuto korekci potvrzují.

²⁰⁷ „*Nullus eos [=homines de Tepla et in toto circuitu circa silvam commorantes] seu camerarius seu villicus sive castellanus ad iudicium compellat. Cum enim a fundatore suo [=Grozna] nobis [=regi] et successoribus nostris advocatia eorum commissa sit, volumus, ut de cetero de omni accidenti in presentia nostra et successorum nostrorum iudicentur.*“ (CDB II, č. 368).

²⁰⁸ „*Preterea gratiam et indulgentiam auctoritate apostolice sedis ordini eorum indultam, videlicet, ut licitum sit eis in causis suis fratres suos ydoneos ad testificandum adducere et eorum testimonio, sicut rectum fuerit, [...]* cum nos antea talem consuetudinem non habuerimus, ne huiusmodi indulgentia quasi inconsueta per ignorantiam in principatu nostro refellatur, huic pagine dignum duximus annotari et [...] confirmari.“ (IBIDEM); DUŠKOVÁ, Sáša: *Dva zvláštní případy...*, s. 94.

²⁰⁹ Hroznětín potvrzuje již listina papeže Honoria III. z roku 1219 (CDB II, č. 173), viz výše.

vysvětluje, že lokalitu získal Hroznata od panovníka, ještě když byl jeho manem, a že na jeho žádost ji král „*iure hereditario*“ přiděluje opatu tepelského kláštera.²¹⁰ Tato část společně s potvrzením Žandova, který je zde poprvé v listinách specifikován jako konkrétní ves, měla nejspíše klášteru pojistit držbu těchto statků, k nimž žádná písemná potvrzení dosud k dispozici neměl.²¹¹

Na závěr přichází nesporné potvrzení udělení desátků biskupem Danielem, jehož listina se nejen dochovala, ale je v našem privilegii přímo citována.²¹²

Z roku 1273 pochází jistě zajímavá listina z papežské kanceláře, prostřednictvím které Řehoř X. sděluje, že bere v ochranu klášter Teplou, potvrzuje všechny jeho statky, práva a svobody.²¹³ Konfirmace přináší i následující seznam vsí náležejících do hroznětínského újezdu: „[...] *de Hroznetino [=Hroznětín], de Ditreihsgrun [=dnešní Bystřice, nebo lokalita zanikla], de Tiphensbach [=Hluboký], de Rinolisgrun [=dnešní Popov, nebo lokalita zanikla], de Vlrichonsgrun [=Oldřiš], de Vernharisgrun [=dnešní Zálesí, nebo lokalita zanikla], de Woytsgrun [=Fojtov], de Vlipi [=Lípa], de Merclinsgrum [=Merklín], de Camrersgrun [=Lužec], de Odersgrun [=Odeř], de Henrichsgrun [=Jindřichovice], de Dipoltsgrun [=Děpoltovice], de Ruprechtsgrun [=Ruprechtov], de Spitersgrun [=Nivy] et de Witkesgrun [=Vitický Dvůr, nebo lokalita zanikla] villas [...]*“. Tento přehled v podstatě představuje zároveň rozsah újezdu, který přetrval až do dob šlikovské držby v 15. století.

Koncem 13. století si klášter vymohl potvrzení svého falza z roku 1213, od něhož se ovšem v určitých detailech liší.²¹⁴ Především Václav II. v konfirmaci vynechal osvobození od obecné berně a dále omezil privilegium v části o osvobození od oprav hradů a účasti na válečných výpravách tak, že se vynětí už nevztahovalo na královy podniky. Lze to vysvětlit složitou finanční a politickou situací Václava II., který si prostě nemohl dovolit potvrdit tyto články v jejich původním rozsahu.²¹⁵ Je to doklad běžné politické praxe, kdy panovník

²¹⁰ „*Ceterum villam [...] Lichtenstat dicitur, [...] quam predicto G[roznatae] fideli nostro, dum adhuc miles existeret, pro servitio suo iure hereditario contulimus possidendam, specialiter ecclesie Teplensi [...] confirmamus, reminiscentes nos [=Premizl] prefatam villam ad petitionem sepe dicti G[roznatae], cum Romam proficisci proponeret, coram Boemis in communi colloquio Prage [...] predictae ecclesie in manus J[ohannis?], eiusdem loci abbatis, iure hereditario possidendam specialiter assignasse.*“ (CDB II, č. 368).

²¹¹ „*Villam etiam Sandowe, que infra metas Boemie comprehenditur, et terram usque ad ad silvam prefato loco concendimus etiam iure hereditario possidendam.*“ (IBIDEM). Jinak Žandov i Hroznětín jsou jako vsi uvedeny poprvé ve zmiňovaném privilegii Honoria III. (1219), darovací listina Jindřicha Břetislava (CDB I, č. 358) i její potvrzení ze stejného roku (1197) papežem Celestinem III. (CDB I, č. 360) hovoří pouze o území mezi Žandovem a zemskou hranicí.

²¹² CDB II, č. 26 z roku 1201.

²¹³ CDB V/2, č. 707; RBM II, č. 825.

²¹⁴ Listina z roku 1298 (RBM II, č. 1777), kromě ní byly klášteru vydány ve stejné době další čtyři konfirmace (RBM II, č. 1778–1780).

²¹⁵ „*Nullus eos [=homines ecclesie Teplensis] pro castrorum, que in terra sua sunt, reedificazione, regalibus castris dumtaxat exceptis, commoveat. Nullus pro ingruenti aliqua expedicione inquietare audeat regalibus juribus in hoc observatis hactenus semper salvis. Nullus eos pro reparacione viarum vel silva succissione in*

klášteru jednou daná privilegia mohl zase odvolat, respektive je mohl odmítnout potvrdit, přičemž se zpravidla necítil nijak vázán sliby či výsadami udělenými jeho předchůdci.

Konfirmace měla zejména uchránit klášterní poddané před jejich zneužíváním úředníky.²¹⁶ Nenacházíme v ní ovšem důležité potvrzení Hroznětína, což nejspíše zapříčinilo, že klášter v dalších letech předkládal panovníkům k potvrzení listiny pro konvent výhodnější.²¹⁷

Asi z počátku 14. století pochází falešná listina, jež se vydává za privilegium Přemysla Otakara II. z roku 1268.²¹⁸ Král potvrzuje konventu Hroznětín s příslušenstvím a osvobozuje poddané z královské opravy kláštera²¹⁹ a „*od všelikého trápenie purkrabí, soudců nebo jiných úředníkuov kraje loketského*“, jak uvádí písař českého překladu z doby Václava IV., který si mimochodem nevěděl rady s termínem *advocacia nostra* a inkriminované místo ponechal v překladu prázdné.²²⁰ Falzum dále osvobozuje poddané Hroznětínska od opravných prací na hradě, ve městě Lokti i na jeho předměstí, vidíme zde tedy preciznější formulaci než v předchozích privilegích, snad souvisí se vznikem města Lokte.²²¹ Opat získal výslovnou soudní pravomoc nad Hroznětínskem, nicméně poddaní mohli být pohnáni „*k úředníkóm pražským nebo jinam*“, tito soudci směli vynést rozsudek, případné pokuty („*oprava a vinny*“) však připadly opatu, stejně tak i majetek propadlý jako trest za těžké zločiny.²²²

ambitu terre molestare presumat. Portam tamen terre [...] diligenter custodiant et ab omni prorsus munerum execucione liberi ea tantum, que dicti monasterii abbati commoda visa fuerint, exequendi liberam habeant facultatem.“ (RBM II, č. 1777); VANĚČEK, Václav: *Základy... 3*, s. 75; DUŠKOVÁ, Sáša: *Dva zvláštní případy...*, s. 90.

²¹⁶ VANĚČEK, Václav: *Základy... 2*, s. 98.

²¹⁷ Roku 1333 Jan potvrdil falzum hlásící se do roku 1213 i falzum údajně z roku 1268 (RBM III, č. 1995), o dvacet let později konfirmoval stejné listiny i Karel IV. (RI VIII, č. 1544), zároveň potvrdil i dvě tepelské listiny z roku 1298 (tj. RBM II, č. 1779 a 1780), RBM II, č. 1777 však zůstala nepotvrzena.

²¹⁸ CDB V/2, č. 564⁺⁺; RBM II, č. 619; S. Dušková klade vznik listiny mezi léta 1277 a 1333, kdy byla Janem Lucemburským konfirmována, spíše však na počátek 14. století (DUŠKOVÁ, Sáša: *Dva zvláštní případy...*, s. 87, pozn. 21, s. 95). Nověji editoři CDB posunují datum *post quem* do roku 1276.

²¹⁹ „[...] *eximentes ipsos [=hominibus in bonis monasterii Teplensis Hroznetytyn sive in Liechtenstat nuncupatis in Cubitensi provincia residentibus] ab advocacia nostra [=regis] et ab omni vexacione burgraviorum sive iudicum aut aliorum officialium Cubitensis provincie [...]*“ (CDB V/2, č. 564⁺⁺).

²²⁰ CDB V/2, č. 564^{++*}, s. 135, pozn. c – c; Může to vypovídat o složitém vývoji práva, kdy původní náplň a kontext dříve užívaných termínů nebyly po několika generacích již zřejmé, tj. docházelo k významovým posunům, nebo prostě byla v královské správě zavedena jiná praxe (například správní reformy Lucemburků, kdy komorní majetky důsledně spadaly pod pravomoc dvorského soudu aj.).

²²¹ „[...] *nullus iam dictorum homines [...] provincie Liechtenstat ad reparacionem castri sive civitatis aut preurbii in Cubito [...] compellere presumat [...]*“ (CDB V/2, č. 564⁺⁺ a 564^{++*}).

²²² „[...] *quinymo de omnibus causis aut culpis seperecitate provincie in Lichtenstat abbas [...] liberam per nos concessam habeat facultatem. Preterea si homines prefate provincie ad beneficium Pragense vel alias per querimoniam fuerint evocati aut citati, actori sufficiens fiat iuris complementum, emende vero et culpe in usus abbatis proprie redigantur. Insuper si quis fur in prelata iam sepius provincia Liechtenstatensi deprehensus fuerit, aut si homicidium vel latrocinium vel furtum aut aliam huiusmodi culpam grandem ibidem quis perpetraverit, perpetrator huiusmodi criminis penam debitam subeat, facultas vero ispius tota monasterio permaneat sepedicto.*“ (IBIDEM); srov. i VANĚČEK, Václav: *Základy... 3*, s. 60 a 66.

Listina byla validována konfirmacemi Lucemburků,²²³ tedy nejpozději od třicátých let 14. století mohl klášter začít tato práva legálně uplatňovat.

2.5.6. Interpretace klášterních imunit

Po výše učiněném výčtu obsahu imunit si daná problematika jistě zasluhuje shrnutí a zhodnocení. Pro přehlednost nám poslouží dvě tabulky zařazené na konci této práce, do nichž byly převedeny údaje o úřadech doložených v listinách. První přináší názvy jednotlivých úřadů a jejich případné varianty, z druhé tabulky lze pak odvodit, jaké úřady se v které době objevují poprvé a které z nich fungovaly zároveň s jinými. Obě tabulky zachycují pouze úřady výslovně doložené na Loketsku. Z této skutečnosti vyplývá, že tabulky (a také výše uvedený přehled) nelze využít jako definitivní k vyčerpávajícímu popisu procesu imunizace zdejších klášterství. Ta byla totiž vyjímána z pravomoci úředníků nejen samostatnými imunitami vydávanými pro jednotlivé újezdy, ale rovněž mnohými exempciemi obecného rázu, jimiž kláštery obdržely určitá práva pro všechny své statky paušálně. Zcela jistě by medievistickému bádání prospěl podrobný srovnávací výzkum listin pro kláštery v duchu Vaněčkových prací ze třicátých let minulého století, především k ověření studií L. Jana, vyznačujících se snahou o revizi výsledků dosavadního bádání v oblasti správních dějin.²²⁴ To však zcela překračuje možnosti předkládané práce.

Než přistoupíme k rekonstruování loketského správního aparátu, konstatujeme ještě několik obecných poznatků týkajících se udělování imunit řeholním ústavům. Zdá se, že zpočátku se důraz kladl hlavně na imunity hospodářské, tj. na právní zajištění bezproblémového hospodářského chodu klášterství. V praxi to znamenalo regulaci zbytků původních knížecích břemen (například poskytování nářezu, noclehu, osepů, krmiva pro lovecké psy, vydržování psovodů apod.) a využívání poddaných pro plnění zemských robot, pro což bylo nyní nutné získat souhlas představeného kláštera. Některé listiny omezily využití poddaných pouze na královské podniky, v lepších případech byla klášterství těchto povinností zproštěna zcela. Mezi důležité úlevy lze zařadit také osvobození od cel, výjimečně i berní.

²²³ Konfirmace krále Jana z 12. dubna 1333 (RBM III, č. 1995), Karla IV. z 26. února 1353 (RI VIII, č. 1544) atd.

²²⁴ L. Jan v určitých ohledech oživuje a rozvíjí některé Vaněčkovy názory či poněkud opomíjené závěry Rudolfa Kosse, jeho výzkum je však zaměřen spíše na Moravu (JAN, Libor: *Vznik zemského soudu...*, o. c.; IDEM: *Václav II., o. c.*; KOSS, Rudolf: *Forschungen zur mittelalterlichen Gerichtsverfassung Böhmens und Mährens*. Prag 1919; citace prací V. Vaněčka viz výše v pozn. č. 118 a 206).

Brzy se rovněž setkáváme s promíjením opovědí a darováním výnosů soudních pokut (obdobně i cel), zejména tehdy, pokud byli poddaní souzeni před panovníkem nebo dvorským sudím. Král se ve prospěch konventu někdy zříkal i propadlého majetku odsouzených. Nicméně stále zde hovoříme o imunitách hospodářských, protože darováním pokut se ve vlastní soudní příslušnosti poddaných nic nezměnilo. Ojediněle mohly kláštery získat významné privilegium v darování odúmrtí. Pokud jde o hledisko ekonomické, v tomto ohledu se řeholní ústavy dostávaly do pozice vrchnosti nejrychleji.

Zřejmě se sílící pozicí šlechty docházelo častěji k zneužívání poddaných v obvodu hradu pro soukromé podniky držitelů purkrabského úřadu. V listinách (zejména poslední třetiny 13. století a mladších) jsme několikrát narazili na panovníkův výslovný zákaz směřovaný vůči purkrabím (a dalším úředníkům), aby na poddané neukládali nová břemena a nevyžadovali služby, které nebylo zvykem hradu prokazovat. Na žádost jednotlivých konventů král rovněž opakovaně zdůrazňoval zákaz svévolné uzurpace opravy a jakéhokoliv vměšování do soudnictví klášterů, pokud jim bylo již postoupeno.

Tím se dostáváme k tématu soudních exempcí. Jak jsme si mohli všimnout, soudní příslušnost či případná výlučnost soudů jsou v listinách dosti vágně formulovány, zejména ve starším období. To lze vysvětlit jednoduše tak, že v soudnictví fungovala dobře zavedená praxe, které nepotřebovala speciální fixace v listinách. Naopak vznikající kompetenční spory související s překračováním pravomocí hradských úředníků či udělení milosti v podobě určení privilegovaného fóra pak představovaly dostatečně závažný důvod k jejich zlistinění a zajištění pro budoucnost.

Při tvorbě privilegií svou roli hrála zřejmě i skutečnost, že dobové pojetí soudnictví ještě nevytvářelo přísně diferencované soudy s vyhraněnými kompetencemi, respektive nekladlo nutně překážky klášterům, aby se obracely se soukromou žalobou na soud podle jejich volby. S takovým příkladem jsme se setkali i na Loketsku, jde o listinu pro doksanské premonstrátky z roku 1358, která klášteru i jeho poddaným dovolovala obracet se k soudům městským, pražským i provinciálním. (V tomto případě se sice jedná o soudy subsidiární, nicméně na samotném faktu, že se konvent směl obracet na různá fóra s odlišným právem, to nic nemění.) Samozřejmě je třeba připomenout, že všechny osoby, které spáchaly činy stíhané úředníky *ex officio*, tj. z vlastního podnětu, na základě takové pravomoci jim panovníkem svěřené, *ipso facto* musely před jejich soud spadat (imunizovaných institucí či osob se to pochopitelně netýkalo). Řeholní ústavy byly navíc obdarovávány imunitami rozdílných kvalit, v některých případech si panovník výslovně vyhradil právo na souzení hrdelních činů (zároveň se však zpravidla vzdal nároků na poplatky a propadlý majetek ve prospěch kláštera)

a nižší soudnictví přenechal opatovi, ne vždy však zároveň vyloučil působnost úřadů hradeckých. Pestrost a individualitu exempcí lze názorně ukázat například porovnáním listiny pro osecký klášter z roku 1341 s výše uvedeným privilegiem doksanským. Zatímco všichni poddaní a obyvatelé doksanských statků se v případě liknavosti klášterního soudu směli obrátit prakticky na kterýkoliv městský či krajský soud království, Osek byl výslovně z pravomoci městských soudů vyňat.²²⁵

Konečně lze uvést ještě dva důvody pro značnou obsahovou variabilitu imunit. Vznikaly totiž obvykle jako reakce na určitou konkrétní potřebu kláštera, evidentně jedním z největších důvodů jsou již mnohokrát zmiňované tendence zejména kastelánů a purkrabích zneužívat klášterní poddané pro své vlastní podniky, jejich rozličné pokusy, jak se na úkor klášterství obohatit, nebo snahy o vměšování se do klášterního soudnictví. Jako příklad lze uvést listinu z prosince roku 1285 norimberského purkrabího Friedricha (který zároveň toho času působil v chebském a snad i v loketském purkrabském úřadě), jíž řeší spor o každoroční dodávky vína z vinice waldsassenského kláštera v lokalitě *Preolac* (nejspíše Přívlaky) na loketský hrad. Na základě „prohlášení ctihodných mužů“ shledal, že takový požadavek má „původ z jakéhosi násilí“ a je tedy nezákonný.²²⁶

Mnohé listiny mají příjmecký původ, tj. koncipovaly je samotné kláštery podle svých aktuálních potřeb.²²⁷ V tomto směru ovšem musíme vzít v úvahu i stranu druhou, tedy panovníka, který byl o vydání těchto privilegií žádán. Ne vždy byl totiž ochoten na všechny požadavky přistoupit. Stačí připomenout listinu tepelského kláštera z roku 1298, kterou panovník již jednou udělené výsady nepotvrdil, respektive je omezil.²²⁸ Nevstřícný či apatický postoj vládce pak kláštery mnohdy řešily po svém – vytvořením falz či zpaděláním starších privilegií.

Přes konstatovanou individuálnost privilegií lze ve vývoji soudních imunit vysledovat určitou obecnou tendenci. Zprvu klášterství přirozeně spadala pod soud panovníka a jím ustavené provinční soudy, zhruba od poloviny 13. století vidíme snahy o omezení vlivu hradeckých úřadů, panovník si často vyhrazuje jurisdikci pro sebe (či svého zástupce), zároveň však mnohdy konventům postupuje nižší či úplné soudnictví.

²²⁵ RBM IV, č. 883; VANĚČEK, Václav: *Základy... 3*, s. 34; Nejen imunity soudní, ale i hospodářské vykazují zřetelné rozdíly mezi kláštery. Například osvobození z osady získal doksanský klášter již roku 1249 (CDB IV/1, č. 169), osecký až roku 1275 (CDB V/2, č. 767) a waldsassenští řeholníci dokonce až roku 1284 (RBM II, č. 1310).

²²⁶ RBM II, č. 1362.

²²⁷ Arengy těchto listin obvykle obsahují formulace ve smyslu „...na žádost opata N. stanovujeme...“ apod., jasný doklad toho, odkud iniciativa ke zlistinění vychází.

²²⁸ RBM II, č. 1777.

Tolik tedy obecně k imunitám, nyní se zaměříme na jednotlivé loketské úřady a pravděpodobný rozsah jejich pravomocí.

2.6. Pokus o rekonstrukci loketské královské správy do 13. století

Vzhledem k tomu, že se o určitý přehled loketské hradské správy pokusil již zmiňovaný V. Knoll,²²⁹ vyjádříme se také k jeho východiskům a závěrům.

Při interpretaci listin, respektive popisu pravomocí a činností jednotlivých hradských úředníků, se V. Knoll opírá o Janovy interpretace Břetislavových dekret (1039) zachovaných v Kosmově kronice²³⁰ a statut knížete Konráda Oty (1189),²³¹ které adaptuje na specifické prostředí Loketska.

Zde je nutné upozornit na skutečnost, že text statut neznáme v původním znění, ale pouze z jejich konfirmací vydaných pro moravské úděly, tedy pro specifické správní oblasti, v jejichž čele stávala údělná knížata.²³² Kolektiv klíčových úředníků (kastelán, soudce, vilik, komorník) tvořil jakýsi zdejší dvůr v malém, kopírující pražský vzor. Není tedy jisté, zda jejich obsah můžeme vztahovat k celému území státu. Navíc musíme počítat s tím, že konfirmace pro úděly budou zajisté reflektovat situaci dvacátých a třicátých let 13. století, tedy situaci o desítky let starší než jsou mnohé imunitní listiny. Při rekonstrukci loketské správy by pak bylo diskutabilní vycházet z předpokladu, že se složení úředníků moravských údelů a náplň jejich funkcí opakovaly ve stejné podobě na každém správním hradě po celé Moravě a po celých Čechách (a tedy i na Loketsku) a že se v průběhu desetiletí neproměňovaly. Tedy jinými slovy, že statuta z roku 1189 (respektive dvacátých a třicátých let 13. století) i imunitní listiny například z konce 13. století lze považovat za prameny, které budou vypovídat o stavu hradské správy nutně ve vzájemné shodě.²³³

²²⁹ KNOLL, Vilém: *Štaufští ministeriálové...*, o. c.; Ačkoliv je článek autorem charakterizován jako „Poznámka k počátkům loketského manského systému a loketské krajské správy“, jedná se asi o zatím nejdůkladnější práci na toto téma od dob Schreiberových (1935).

²³⁰ BRETHOLZ, Bertold (edd.): *Die Chronik von Böhmen des Cosmas von Prag* (Monumenta Germaniae Historica – Scriptores rerum Germanicarum. Nova series II.). Berlin 1923, s. 86–87.

²³¹ Předpokládá se jejich vyhlášení na kolokviu v Sadské roku 1189 („[...] milites tam de Moravia, quam de Boemia, qui convenerant in Sazka ad audienda statuta ducis Ottonis“, CDB I, č. 323; RBM I, č. 401). Text je znám z potvrzení statut Přemyslem Otakarem I. pro Znojensko s Bítovskem z roku 1222 (CDB II, č. 234; RBM I, č. 655) a pro Brněnsko roku 1229 (CDB II, č. 325; RBM I, č. 742) a dále z potvrzení pro Břeclavsko z roku 1237, vydané s povolením Václava I. zdejším údělníkem Oldřichem ze Spanheimu, vévodou korutanským (CDB III/1, č. 164; RBM I, č. 920).

²³² ŽEMLIČKA, Josef: *Čechy v době knížecí...*, s. 324; JAN, Libor: *Vznik zemského soudu...*, s. 33.

²³³ Srov. DÉJINY SPRÁVY, s. 37–38.

Nelze také přehlédnout skutečnost, že většina úředních hodností známých ze statut knížete Konráda Oty se vyskytuje v loketských listinách se zpožděním téměř až půl století a rovněž že nejsou zmiňovány ani všechny ve statutech uvedené úřady. Po řadu let jsme zpravováni jen o purkrabích, další úřad, hodnost „advokáta“ (*advocatus*), již statuta neznají (snad fojt, vilik?), se objevuje nejdříve v polovině šedesátých let 13. století a teprve poté následují další. Nemusí to sice nutně znamenat, že kromě purkrabích jiné úřady na Lokti neexistovaly, ale pak je třeba vysvětlit, proč panovníci vyjímali klášterství pouze z pravomoci purkrabích a k vynětí z působnosti ostatních úřadů docházelo až v druhé polovině 13. století.

2.6.1. Úřad kastelána (purkrabího) a hradčané

Nejvyšším představitelem královské správy²³⁴ byl kastelán (purkrabí), v pramenech označovaný jako *purchravius*, *castellanus* a *prefectus*. Z textu listin vyplývá, že tyto termíny označují jednoho a toho samého úředníka a že jsou tedy synonymy.²³⁵ S jedinou výjimkou z roku 1272 se pravidelně v listinách od roku 1239 setkáváme jen s pojmem purkrabí (srov. Tabulky č. 1–2). Je docela pravděpodobné, že tento trend souvisí s určitou změnou chápání náplně tohoto úřadu. S purkrabím se setkáváme ve všech imunitních listinách, a pokud obsahují výčet vícero úředníků, vždy jej nalezneme na prvním místě. Purkrabí jsou jedinými úředníky, které známe alespoň zčásti jmenovitě. Následuje jejich soupis (do nástupu Šliků) s přibližnými časovými údaji, kdy byli doloženi v úřadu (respektive v jakém období se jejich působení alespoň předpokládá) – za povšimnutí jistě stojí i častá rotace šlechticů na tomto postu:²³⁶

²³⁴ DĚJINY SPRÁVY, s. 37–38.

²³⁵ K identickému významu termínů srov. JAN, Libor: *Vznik...*, s. 38–41. Pěkným dokladem je postava již zmiňovaného Sulislava, který je v listinách jmenován střídavě jako *purchravius* a *castellanus*.

²³⁶ Částečný přehled purkrabích pro 13. století načrtl již A. Sedláček (SEDLÁČEK, August: *O starém...*, s. 138).

Sulislav, 1234–1239²³⁷

Jaroš z Pušperka a Slivna, září (až listopad?) 1253, znovu 1264–1268/1269²³⁸

Oldřich Zajíc z Valdeka, listopad 1253–1262^{239, 240}

Friedrich z Zollernu, (prosinec?) 1285 až nejpozději červen 1294²⁴¹

Hynek z Lichtemburka, prvně uveden v červnu 1294²⁴²

Ondřej Junged, zmiňován k roku 1318²⁴³

Niclas Winkler, zachycen na přelomu let 1319/1320²⁴⁴

Sejc, roku 1330 zmíněn jako „prozatímní purkrabí“²⁴⁵

purkrabí neznámého jména, dosvědčen k roku 1351²⁴⁶

Pešek Matějův, zmíněn k roku 1360²⁴⁷

Zdimír ze Sedlce, 1382–1397²⁴⁸

Albrecht z Kolovrat, od roku 1405, 1412²⁴⁹

²³⁷ Poprvé je doložen jako syn Zvěstův za Přemysla Otakara I. roku 1230 (CDB II, č. 342), později zřejmě přešel na dvůr Václava I., je častým svědkem jeho listin (celkem šestkrát v letech 1232–1233). Jako purkrabí Lokte je poprvé jmenován roku 1234 a v této hodnosti doložen celkem čtyřikrát (CDB III/1, č. 65 a 173; III/2, č. 195, 196 a 219, viz výše v úvodu kapitoly o přesunu centra hradské správy ze Sedlce na Loket). Po roce 1239 je uváděn bez hodnosti – nejspíše tedy o úřad přišel (CDB IV/1, č. 8 a 34); SOVADINA, Miloslav: *Dvůr Václava I.*, in: SAP 45 (1995), s. 12–13.

²³⁸ Jaroš z Fuchsbergu (Pušperka) a Slivna je poprvé doložen u dvora roku 1237, v září roku 1253 jako loketský purkrabí, následně (v letech 1253–1264) působil v purkrabské hodnosti v Praze, od roku 1264 opět na Lokti (zde je naposledy doložen v nedatované listině z období let 1264/1272). V letech 1267–1269 zastával také purkrabský úřad v Chebu („*Gerossius, purccrauius de Egra et de Cubito*“; RBM II, č. 601) – viz i SIEGL, Karl: *Die Geschichte der Egerer Burgpflege*. In: MVGDDB 50 (1912), s. 560. Vzhledem k tomu, že v listině z roku 1269 (RBM II, č. 641) je uváděn pouze jako purkrabí chebský, je možné se domnívat, že na Lokti již nepůsobil (CDB V/2, s. 281; RBM II, č. 470 a 601; KNOLL, Vilém: *Štaufští ministeriálové...*, s. 10 a pozn. 28).

²³⁹ „*Vlricus pincerna de Cubito*“ (RBM IV, č. 2101); „*Olrigo castellano de Loketh*“ (CDB V/1, č. 3 z 20.11.1253); SEDLÁČEK, August: *O starém...*, s. 138; CDB V/4, s. 266.

²⁴⁰ A. Sedláček uvedl, že po roce 1262 byl na Lokti purkrabím Jaroš z Valdemberka, ten je ovšem doložen jen jako purkrabí chebský, a to v letech 1272–1275 (ME, s. 104; ME, č. 286–288; RBM II, č. 980; ME, č. 302; srov. i KUBŮ, František: *Štaufská ministerialita...*, s. 51); SEDLÁČEK, August: *Loketsko*. In: OSN 16. Lf–Media. Praha: J. Otto, 1900, s. 281.

²⁴¹ Friedrich z Zollernu byl zároveň purkrabím norimberským a chebským (KNOLL, Vilém: *Štaufští ministeriálové...*, s. 13–14 a pozn. 58; SEDLÁČEK, August: *Loketsko, o. c.*, s. 281; srov. s RBM II, č. 1362).

²⁴² „*[...] presentibus [...] Hyncone de Luchemburch in Cubito*“ (RBM II, č. 1653).

²⁴³ „*Testibus: d. Andrea Junged purcgrauio in Cubito*“ (RBM III, č. 417).

²⁴⁴ Jako purkrabí zasahoval proti odbojnému šlechtici Hartlivovi usazenému na statku Kramolín, jenž patřil klášteru v Teplé a který měl Hartliv v zástavě. Statek propadl králi, ten ho klášteru opět vrátil, ovšem až po vyplacení zástavní sumy purkrabímu Winklerovi (*Fest-Schrift zum siebenhundertjährigen Jubiläum der Gründung des Praemonstratenser-Stiftes Tepl. S. 1.*: Stift Tepl, [1893], s. 58); „*Nycolao dicto Winkler, burchravio nostro in Cubito*“ (RBM III, č. 552 – listina z 30. prosince 1319).

²⁴⁵ „*Sigilla: [...] d. Seytizonis, tunc pro tempore burcgravii Cubitensis*“ (RBM III, č. 1650 ze 7. června 1330).

²⁴⁶ Listina z 30. května 1351, již král Karel nařizuje loketskému purkrabímu, aby od chebských kupců nevybíral clo („*[...] dem burcgrauen zu den Ellenpogen, der iczund ist vnd hernach wird [...]. Esz soll dein trewe wissen [...]*“; CIM II, č. 313).

²⁴⁷ Pešek byl loketským purkrabím a zároveň působil jako popravce Žateckého kraje „*[...] strennuis viris [...]* *Pesslino Mathie militi, purgrauio in Elbogen*“; „*Pesco Mathie, iusticiarius seu poprabczo districtus Sacensis [...]*“ (CIM II, č. 390).

²⁴⁸ Zároveň byl mezi lety 1390 a 1394 purkrabím chebským; SEDLÁČEK, August: *Loketsko, o. c.*, s. 281; SCHREIBER, Rudolf: *Die Stellung...*, s. 85; SIEGL, Karl: *Die Geschichte...*, s. 567–568.

²⁴⁹ Roku 1412 je doložen jako „*Albrecht von Kolbrat, hawptman czum Elbogen*“ v chebském landfrýdu (CIM II, č. 851); SEDLÁČEK, August: *Loket*. In: OSN 16. Lf–Media. Praha: J. Otto, 1900, s. 280.

Jan Maleřík, 1413–1420²⁵⁰

Půta z Ilburka, 1420/1426–1434 (zástava)²⁵¹

Hes Slavatský, 1429

Martin Nosek z Bořitova, 1430

Matěj Henigar, 1433

Jan z Kageru, 1434²⁵²

Jak již bylo řečeno, kasteláni/purkrabí se v první polovině 13. století objevují na Lokti jako jediný doložený úřad.²⁵³ V listinách je nalezneme především ve svědečných řadách, nebo se hovoří jen obecně o vynětí z jejich působnosti, proto se mnoho konkrétního o jejich činnosti nedozvídáme. Pouze privilegium pro Doksany z roku 1234 nás informuje o tom, že kastelán na příkaz panovníka vytyčoval obvody kolonizačních vsí.²⁵⁴ Nezbyvá tedy než usuzovat, že v této době kasteláni zastupovali panovníka ve všech směrech, tj. jak ve vojenských a politických, tak v trestních a soudních záležitostech a snad i ve věcech ekonomických. Takové soustředění množství funkcí do jediného úřadu by konečně odpovídalo i hodnosti zemského soudce v sousedním říšském Chebsku (a zčásti rovněž v Plisensku a Norimbersku), kde se mohli čeští panovníci inspirovat.²⁵⁵ Jiný pohled v poslední době přinesl L. Jan, který se domnívá, že kasteláni již v této době reprezentovali panovníka pouze v rovině veřejné správy, „*vlastní panovnická doména však jimi spravována nebyla, v ní působili vilikové, případně další úředníci.*“ Odlišnou interpretací hnězdenských statut uvedených v Kosmově kronice pak také dospěl k názoru, že ani policejní a soudní pravomoc nemusel vykonávat nutně kastelán, ale jiní úředníci. Tak v podstatě konstatoval kontinuitu v pojetí kastelánského respektive purkrabského úřadu, jak se s ním v Čechách setkáváme v době mladší, tj. od druhé poloviny 13. století.²⁵⁶ Pro nedostatek pramenů z území Loketska však musíme ponechat tuto otázku otevřenou. Zdroje, které máme k dispozici, o jiných úřadech až do let šedesátých nehovoří, na druhou stranu si však lze stěžít představit,

²⁵⁰ IBIDEM; SEDLÁČEK, August: *Zbytky register...*, č. 664, 809, 905 aj.

²⁵¹ SEDLÁČEK, August: *Loket, o. c.*; Půtovi zastaven hrad roku 1420, 1426 zastaven celý kraj (SEDLÁČEK, August: *Zbytky register...*, č. 905).

²⁵² Jmenování čtyř purkrabí působili v období zástavy Půty z Ilburka; SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl třináctý, Plzeňsko a Loketsko*. Praha: Argo, 1998 (3. vyd., v Argu I.), s. 15–26.

²⁵³ To konstatoval již J. V. Šimák (ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *České dějiny. Dílu I. část 5. Středověká kolonisace v zemích Českých* (Laichterův výbor nejlepších spisů poučných, sv. 64). Praha: Jan Laichter, 1938, s. 547).

²⁵⁴ CDB III/1, č. 65; Zároveň panovník stanovil, že nad těmito vesnicemi kastelán/prefekt nebude mít žádnou pravomoc – ta byla postoupena klášteru.

²⁵⁵ KUBŮ, František: *Štaufská ministerialita...*, s. 23.

²⁵⁶ JAN, Libor: *Václav II.*, s. 250–251. Tím přehodnotil svůj starší názor, na který ještě odkazuje i V. Knoll (KNOLL, Vilém: *Štaufští ministeriálové...*, s. 12), totiž že vilikové převzali policejní a exekutivní pravomoc od kastelána někdy v polovině 13. století (JAN, Libor: *Vznik zemského soudu...*, s. 48), jak se obecně soudí.

že by ve zdejší kraji v ještě v první polovině 13. století soudní a hospodářské funkce nikdo nevykonával. Zda považovat *subdites* sedleckého kastelána Závaše či na Lokti uvedené *castrenses* za označení osob, které nějaký úřad zastávat mohly, nebo za označení členů kastelánovy vojenské družiny, lze těžko rozhodnout.²⁵⁷ Nic dalšího se o nich nedozvídáme, a tak pouze pořadí uvedení jejich jmen v listině za purkrabím nám dovoluje odvozovat, že byli nižšího sociálního postavení než kastelán.

J. Fiala považuje tyto hradčany za předchůdce manů a za příslušníky loketské hradské správy. Dále podle jmen usuzuje, že na Lokti vedle sebe sloužili český i německý služebník.²⁵⁸ Takový názor zastával již Ludwig Schlesinger, který zároveň vyslovil domněnku, že pokud Wolfhard a Kojata nebyli hradskými úředníky, mohli by se považovat alespoň za obyvatele podhradí. To je s jistotou doloženo ovšem až z doby Karla IV., údajně starší listina Přemysla Otakara II. zmiňující také loketské sídliště je falzem hlásícím se do roku 1268.²⁵⁹ V. Knoll připomíná, že využívání křestních jmen jako kritéria k identifikaci národnosti osob je velmi ožehavé, nicméně také uvažuje o Wolfhardově německém původu.²⁶⁰ Konečně všechny jazykovědné práce se shodují, že i do klášterních újezdů původně zeměpanských nebo velmožských přicházeli na pozvání panovníka, rané šlechty i klášterů němečtí kolonisté, takže přítomnost Němce na Lokti by nás neměla překvapit.²⁶¹

R. Schreiber oba hradčany považoval za příslušníky nižší šlechty.²⁶² Tomáš Velímský řadí Wolfharda i Kojatu mezi hrabišické klienty nebo many. Vzhledem k jejich evidentnímu svazku se zeměpanským hradem však musíme tuto hypotézu spolu s V. Knollem odmítnout.²⁶³ J. Fiala považuje Kojatu z listin z let 1234 a 1239 a Kojatu z Otovic, kterému dal roku 1325 Jan Lucemburský území v královské oboře v okolí kostela sv. Linharta u Karlových Varů, za příslušníky stejného rodu. Tito Kojatové mohli podle jeho názoru patřit mezi Hrabišice. Usuzuje tak zřejmě podle oblíbenosti jména Kojata v tomto rodě.²⁶⁴ V. Knoll nabízí další možné hypotézy: Kojatové mohli být zchudlou větví Hrabišiců (vzhledem k jejich jinak významnému mocenskému postavení), nebo rodem spřízněným s Hrabišici například po

²⁵⁷ CDB I, č. 227; „*Wolfhardus, Koyan castrenses*“ (listina z roku 1234, CDB III/1, č. 65; RBM I, č. 831) a „*Wolfhardus de Cubito, Coiata ibidem*“ (RBM I, č. 971).

²⁵⁸ FIALA, Jaroslav: *Osídlení Sedlecka...*, s. 53–55.

²⁵⁹ SCHLESINGER, Ludwig: *Ältere Geschichte...*, s. 10–11, 13; Také ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *České dějiny I/5*, s. 547 se domnívá, že Wolfhard a Kojata byli obyvatelé loketského předhradí, které bylo snad od počátku městečkem.

²⁶⁰ KNOLL, Vilém: *Štaufští ministeriálové...*, s. 21, pozn. 129.

²⁶¹ Výzkum shrnuje FIALA, Jaroslav: *Osídlení Sedlecka...*, s. 33–52, 75, příchod německých kolonistů je nutné očekávat zejména v případě kláštera Waldsassen.

²⁶² SCHREIBER, Rudolf: *Die Stellung...*, s. 18.

²⁶³ KNOLL, Vilém: *Štaufští ministeriálové...*, s. 21 a pozn. 124; VELÍMSKÝ, Tomáš: *Hrabišici. Páni z Rýzmburka* (Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska 1). Praha: Lidové noviny, [2002], 234 a 242.

²⁶⁴ FIALA, Jaroslav: *Osídlení Sedlecka...*, s. 53–55; CIM II, č. 130.

přeslici, či se mohlo jednat o původní ministeriály, respektive klienty Hrabšiců, od nichž převzali zálibu ve jménu Kojata. Účast loketského Kojaty na předání šemnického újezdu oseckému klášteru, jehož zakladateli byli právě Hrabšici, také ukazuje na vztah Kojaty k tomuto rodu.²⁶⁵ Fiala s Knollem se domnívají, že Kojata z Lokte (či některý z jeho potomků) získal za své služby výsluhou dříve založené Otovice, po nichž se Kojatové později psali. K této vsi pak roku 1325 přibyla výše zmiňovaná odměna – šestnáct lánů půdy v nedaleké královské oboře za závazek prokazovat stejné služby na hradě Lokti, jak je vykonávají ostatní hradčané.²⁶⁶ (Tyto povinnosti však již listina neuvádí.)

Naneštěstí nám chybí písemný doklad, který by vyplnil téměř devadesátiletou mezeru mezi oběma Kojaty z let 1239 a 1325 a potvrdil tak jejich vzájemný příbuzenský vztah. I přesto máme přinejmenším alespoň pro 14. století k dispozici doklad vzniku služebného léna k hradu Lokti. Janova listina je jednou ze dvou dochovaných, jíž panovník dává v léno královskou půdu na Loketsku drobnému šlechtici.²⁶⁷

V listině Václava I. pro Doksany z roku 1234 se ještě objevuje jistý Němec Otto, který neoprávněně držel tři lány klášterní půdy v okolí Jakobova. J. Fiala nastiňuje možnost, že tento Otto by mohl být zakladatelem Otovic, což podporuje jednak výklad A. Profouse o vzniku pojmenování této vsi, a rovněž skutečnost, že založení Otovic lze předpokládat ve 13. století. V. Knoll pak dodává, že Otto mohl být dalším z loketských hradčanů, který na Loketsko přišel v souvislosti s ministeriální kolonizací z Chebska.²⁶⁸

Ještě mlhavěji se nám jako loketský man rýsuje Günther, helměř z Lokte, zachycený v nedatované konfirmaci Václava II. obsažené ve formulářové sbírce Zdeňka z Třebíče.²⁶⁹ Král potvrzuje Güntherovi statky, které obdržel od Přemysla Otakara II. za své služby do dědičné držby. Autoři formulářových sbírek mnohdy měnili znění opisovaných listin, a proto je spolehlivost v nich uváděných údajů velmi slabá. Není tedy ani jisté, zda byl helměř Günther vůbec skutečně žijící postavou.

²⁶⁵ KNOLL, Vilém: *Štaufští ministeriálové...*, s. 21; RBM I, č. 971 – o šemnickém újezdu viz výše.

²⁶⁶ „[...] Ita tamen, quod prefatus Coyata, heredes et succesoros sui predictos sedecim laneos [...], a nobis, [...] regibus Boemie, in feodum teneant et ad castrum nostrum Cubitum tanquam ceteri castrenses ipsius castri de eisdem bonis exhibeant et exhibere debeant seruicia debita et consueta.“ (CIM II, č. 130).

²⁶⁷ Druhým dokumentem je lenní list na Nejdek z roku 1341 (RBM IV, 1007).

²⁶⁸ RBM I, č. 831, CDB III/1, č. 65; PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 3.* Praha, 1951, s. 308; FIALA, Jaroslav: *Osídlení Sedlecka...*, s. 55; KNOLL, Vilém: *Štaufští ministeriálové...*, s. 21.

²⁶⁹ „Guntherus galeator de Cubito“ (RBM II, č. 2369); KNOLL, Vilém: *Štaufští ministeriálové...*, s. 21–22.

2.6.2. Soudy na Lokti, spory o interpretace náplně úřadů purkrabího, sudího a vilika v literatuře

Vraťme se nyní zpět k purkrabskému úřadu, jak vypadala jeho náplň v druhé polovině 13. století. Do určité míry ji lze odvodit z robot, od kterých byly postupně zprošťovány jednotlivé kláštery. Purkrabí zřejmě koordinoval práce, které měly sloužit k dobrému fungování hradu jako takového a k plnění funkcí jeho úřadu. Konkrétně se tedy jednalo o údržbu hradu a opevnění, vydržování vojenské posádky (včetně dohledu nad poskytováním poddaných pro vojenské výpravy), o budování příkopů a jiné opevňovací práce, snad také mýcení lesa a budování cest. Jménem panovníka také vykonával ochranu klášterů.²⁷⁰

Velkou otázkou je také soudní pravomoc purkrabího a existence soudů na Lokti vůbec. J. V. Šimák kdysi konstatoval, že „jako z dřívějšíka neznáme krajské cúdy sedlecké (a nejspíš jí nebylo), tak jí ani v Loketsku vůbec nevzniklo.“²⁷¹ Naproti tomu V. Knoll počítá se soudy dvěma. Opět vychází z posledních interpretací statut knížete Konráda z pera L. Jana, proto (a také z důvodu, že kvůli slabé výpovědní schopnosti loketských pramenů se musíme chtít nechtě obrátit k analogiím) bude vhodné si tyto koncepce ve stručnosti nastínit.

Obecně přijímaný výklad statut shrnují *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost* kolektivu autorů J. Janáka, Z. Hledíkové a J. Dobeše.²⁷² V kapitole o období raného středověku (do sklonku 12. století) je situace hradské správy podle statut popsána následovně: „Kastelán, hrabě, jako nejdůležitější osoba soudil alespoň na Moravě za přítomnosti několika velmožů osoby svobodné a spory o větší hodnoty, tzv. vilik (villicus) za přítomnosti čeledi osoby nesvobodné a spory o menší hodnoty (v Čechách je doloženo pouze rozdělení soudcovské funkce a odpovídající postavení přísedících). Kromě těchto dvou funkcionářů se už od doby Vladislava II. [tj. třetí čtvrtiny 12. století] na hradech objevuje samostatný sudí (iudex provincialis,²⁷³ cudarius), přebírající soudní funkci kastelánovu (soudil jen za přítomnosti kastelána a několika velmožů), a komorník, který zde měl funkci osoby vykonávající veřejný půhon (vydáváný mimo zločiny podléhající veřejnému dohledu vždy na základě žaloby poškozené osoby) i osoby soustřeďující soudní pokuty z hradského obvodu [...]. Podobné soudy existovaly při všech hradech včetně Pražského [...].“²⁷⁴

²⁷⁰ K tomu srov. i JAN, Libor: *Václav II.*, s. 248–250; VANĚČEK, Václav: *Základy... 1*, s. 78 a jinde.

²⁷¹ ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *České dějiny I/5*, s. 547.

²⁷² DÉJINY SPRÁVY, o. c.; Dílo vychází z prací Václava Vaněčka, Rostislava Nového, Josefa Žemličky, Dušana Třeštíka aj., srov. i Janovy komentáře prací těchto autorů in JAN, Libor: *Václav II.*, s. 172–175.

²⁷³ K mutuo termínu srov. níže odlišný výklad L. Jana.

²⁷⁴ DÉJINY SPRÁVY, s. 37; Podle statut soudce směl také nahradit vilika na jeho soudu.

Funkci vladaře (*villicus*) na hradech a knížecích statcích autoři přisuzují hospodářskou i soudní úlohu: „*Povinnosti obyvatelstva vůči knížeti měly převážně naturální podobu; jejich soustředování v obvodu hradeckých provincií bylo právě úlohou vilikovou; [...] kromě vybírání dávek spravoval jednotlivé statky, kde řídil práci nesvobodného obyvatelstva a čeledi (proto mu nad ní příslušela i soudní pravomoc). Jeho význam upadal a později mizel s rozvojem peněžního hospodářství.*“²⁷⁵

Konečně ještě uvedeme citaci o situaci hradecké správy v (pokročilé) druhé polovině 13. století: „*Nejdůležitější osobou každého hradeckého správního obvodu byl v době fungování celé organizace kastelán. Tato funkce ale skutečně zanikla vždy se správním významem hradu, případně se kastelán změnil ve šlechtického majitele hradu. (Další činitel na hradech, vilik, tím, že jeho funkce nebyla vázána na správní hrady, ale na menší celky hospodářské, existoval v těchto hospodářských celcích dále, i když jeho funkce měla různé názvy.) Na jednotlivých hradech [...] zůstali pak [...] jednotliví purkrabí (burgravii, ale zprvu též castellani i villici). [...] Jako skuteční správci jednotlivých hradů, jmenovaní majiteli hradů, měli purkrabí určité pravomoci nad osádkou hradu a jeho čeledí a nad územím k hradu příslušejícím jako jeho zemědělské zázemí nebo lesní komplex. Jejich pravomoc obsahovala nejzákladnější správní a soudní funkce pro příslušný obvod.*“²⁷⁶

L. Jan dospěl nezávislým studiem k obdobným závěrům, které přinesl již kdysi R. Koss.²⁷⁷ Alespoň pro území Moravy položil rovnítko mezi pojmy *villicus* Konrádových statut, *procurator provincie (regis)* první poloviny 13. století a *iudex (officialis) provincialis* poloviny následující.²⁷⁸ Konstatoval, že správný ekvivalent těchto termínů je německý *Landrichter*, čili provinciální (zemský, krajský) rychtář.²⁷⁹ Ten na hradě působil vedle soudce, označovaného *iudex, czudarius*. Ze statut se sice dozvídáme o soudu obou úředníků i jejich přisedících, ale poněkud paradoxně nikoliv to, koho a jaké kauzy mají soudit. Mediévistické bádání se proto uchýlilo k jistému analogickému chápání těchto soudů v duchu stavu 15. a 16. století, tj. zpravidla považuje soud sudího za instituci pro svobodné, kde se podle statut soudilo v přítomnosti urozených (*aliquibus nobilibus*), a soud vilikův za jakýsi menší

²⁷⁵ IBIDEM, s. 38.

²⁷⁶ IBIDEM.

²⁷⁷ JAN, Libor: *Vznik zemského soudu...*, s. 43–54; KOSS, Rudolf: *Forschungen...*, zejm. s. 42–63.

²⁷⁸ Vilikové nejsou na českém území v pramenech pro období třicátých a čtyřicátých let 13. století vůbec doloženi, na Loketsku se objevují, jak již bylo řečeno, nejdříve v imunitních listinách od poloviny let šedesátých snad jako *advocati*.

²⁷⁹ Zde jen podotkneme, že formulace v loketských imunitních listinách vyjímající poddané z pravomoci „*burgraviorum sive iudicum aut aliorum officialium Cubitensis provincie*“ respektive z „*judicio et iurisdictione qalibet [...] omnium officialium Cubitensium*“ musíme samozřejmě podle kontextu chápat v jejich doslovném znění, tj. „jiní úředníci Loketské provincie“, a nepředstavují tedy konkrétní úřad vilika (*officialis provincialis*) – CDB V/2, č. 564⁺; RBM II, č. 1573 a 1894 (pozn. – zvyraznil P. B.).

soud, probíhající v přítomnosti rytířů (*cum militibus*). Vilik by pak odpovídal mladší hodnosti menšího, nižšího soudce.

Proti tomu byla postavena hypotéza, že rozdíl mezi oběma soudy vycházel nejspíše z jejich odlišné iniciativy. Soudce statut soudil „na základě soukromé žaloby poškozeného, i když třeba i těžké, ‚kapitální‘, řeklo by se tehdejší mluvou, zločiny; v zásadě však šlo o civilní proces, kde žalobcem byla soukromá osoba.“ Vilik měl podle R. Kosse „za úkol z úřední moci vyhledávat, stíhat, jímat, soudit a nechávat popravovat zjevné zločince, tj. vrahy, násilníky, lupiče, žháře; vykonával tedy hrdelní pravomoc jako panovníkův policejní a exekutivní orgán, mělo by tak skutečně jít o popravu, tak jak se chápe v Čechách poněkud pozdějšího období.“²⁸⁰

Pokud jde o přísedící těchto soudů, R. Koss odmítl jejich rozdělení na *nobiles* a *milites* ve smyslu mladšího dělení stavů na panský a rytířský, což zdůvodnil dobovou vágní terminologií, která ve 13. století za *milites* označovala i nejmocnější pány země. L. Jan s tímto tvrzením sice souhlasí, ale přesto se domnívá, že nějaký důvod pro takové dělení existovat musel. Navrhuje proto hypotézu, že „*nobiles soudu soudcova a kastelánova mohou totiž být o něco pozdější barrones terre, vlastníci půdy, kteří samozřejmě mohou (a často tomu tak je), ale nemusí držet další úřady (většinou ty nejvýznamnější). Jejich potence však vyplývá ze svobodné držby pozemků, kterou statuta hned na počátku potvrzují a upevňují, jejich vztah k panovníkovi je vztahem svobodných mužů k prvnímu mezi svými.*“ Přísedící soudu vilikova, *milites*, pak považuje za osoby ne nutně méně významné, ale především závislé. „*A jelikož sedí na soudu, jemuž předsedá villicus regis, jsou závislí na panovníkovi. Jsou to ministeriálové, lidé z panovníkových statků, držitelé drobných úřadů, uživatelé půdy, která ještě nepřešla do jejich svobodného vlastnictví. Stali se přísedícími v té chvíli, když se ze soudu soudcova, jemuž přiseděli nyní již příslušníci nejmocnější vrstvy, začalo stávat privilegované forum těchto lidí a vilik začal panovníkovým jménem vykonávat úřad veřejně trestající ruky.*“²⁸¹

L. Jan však ve své mladší práci výslovně podotýká: „*Skladba úředníků zachycená ve statutech neodpovídá situaci na správních hradech, nýbrž pro 20. a 30. léta 13. století, ze kdy se potvrzení statut, avšak v interpolované podobě, dochovala, pouze stavu v údělech, tj. v Brněnsku, Znojemsku s Bítovskem, Olomoucku s Přerovskem (a zřejmě i Opavskem), nově vytvořeném Břeclavsku, Plzeňsku a také východočeském údělu Děpolticů. Jen zde byla vytvořena úřednická hierarchie po vzoru pražského centra s kastelánem, komorníkem,*

²⁸⁰ JAN, Libor: *Vznik zemského soudu...*, s. 48.

²⁸¹ IBIDEM, s. 49.

soudcem (cúdařem, soudcem privilegovaných) a vilikem (správcem panovnickovy domény, který měl také soudní pravomoc.“²⁸²

V. Knoll ovšem tento názor nereflekoval, využil Janových koncepcí popisujících situaci na moravských údělech a na jejich základě uvedl svou představu o soudnictví na Loketsku v tomto smyslu: V listinách doložený *iudex* je soudce, který vedl soud pro spory svobodných osob a pro spory na základě soukromé žaloby. Přisedícími tohoto soudu byli držitelé svobodné půdy. Hodnost vilika Konrádových statut by se mohla krýt s úředníkem zvaným *advocatus*, který by vykonával spravedlnost *ex officio* a rovněž spravoval bezprostřední královské majetky. Na jeho soudu by zasedali loketští manové, v pramenech jmenovaní jako *castrenses*, tedy obdoba na panovníkovi závislých *militēs* ze statut, držitelů nesvobodné půdy. (K tomu lze doplnit, že advokáti jsou na Lokti doloženi třikrát v období asi od druhé poloviny šedesátých let 13. století do roku 1290, vždy jsou uvedeni za purkrabími, v roce 1272 pak mezi purkrabími a soudci. Přisedící z řad manů jsou na Lokti doloženi až od 15. století, nicméně jejich dřívější existenci to nutně nevylučuje.²⁸³) Protože se později *advocatus* v pramenech neobjevuje, V. Knoll předpokládá, že jeho hodnost koncem vlády Václava II. splynula s hodností soudce, který mohl podle statut vilika na soudu zastupovat. Autor dále připustil možnost, že *advocatus* v sobě mohl zároveň kumulovat funkci na Loketsku jinak neznámého komorníka, majícího na starosti komorní příjmy, berně a poplatky, vystupoval jako veřejný žalobce, prováděl pŕuhony a vybíral pokuty. Podle Knolla by „*právě tato kumulace hospodářské a finanční správy mohla naznačovat na vývoj od štaufského economu k českému advokátovi.*“²⁸⁴

Pro úplnost dodáme, že v jediné listině se objevuje i správce lesa (*forestarius, custos silve*), nalézá se ovšem ve zfalšovaném osekckém privilegii. Právě část vyjímající klášterní les z působnosti hajných a jejich čeledi je považována za padělanou.²⁸⁵ Tím tedy přicházíme o přímou zmínku o tomto úřadu na Lokti. Nejpozději k roku 1292 se ještě dozvídáme o existenci městského soudnictví, a tím je obsah našich imunit v podstatě vyčerpán.²⁸⁶

²⁸² JAN, Libor: *Václav II.*, s. 169–170. Tento názor však L. Jan vyslovil již dříve – IDEM: *Vznik zemského soudu...*, s. 152–153.

²⁸³ SCHREIBER, Rudolf: *Das Elbogener Urbar der Grafen Schlick von 1525* (Sudetendeutsches historisches Archiv 1). Prag: Verlag der Deutschen Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tschechoslowakische Republik, 1934, s. 12.

²⁸⁴ KNOLL, Vilém: *Štaufští ministeriálové...*, s. 12.

²⁸⁵ V. Knoll otázku pravosti listiny nereflektuje (IBIDEM, s. 12–13); CDB V/2, č. 666⁺.

²⁸⁶ RBM II, č. 1573 a 1894.

2.6.3. Zhodnocení závěrů literatury a jejich aplikace na loketské prameny

Jak vidíme, předkládané interpretace jsou velmi pestré. Z písemností tohoto období z Loketska se o konkrétní podobě soudů ani praktické náplni jednotlivých úřadů nedozvídáme téměř nic, takže v zásadě je z nich možné na základě uvedených hypotéz poskládat velmi odlišné mozaiky. Tyto koncepce nám však neodpovídají na otázku, proč se sudí a další správní hodnosti objevují až s tak velkým zpožděním. Zde se pokusíme o určité vysvětlení možných příčin a zároveň o vlastní interpretaci charakteru úřadů.

Zpočátku, po přenesení správy ze sedleckého hradiště, spravoval celé území pravděpodobně pouze kastelán za pomoci hradčanů, kteří představovali zejména vojenskou družinu a zároveň snad i kastelánův pomocný správní aparát. Vzhledem k tomu, že se hradčané objevují ve svědečných řadách, nelze vyloučit, že bychom je mohli také považovat za osoby spravující knížecí (královskou) doménu v hospodářském smyslu, tj. za úředníky *vedle* kastelánů, kteří by pak zastupovali panovníka spíše jen ve věcech veřejnoprávních a soudních. Hovoříme o období, kdy česká knížata poskytovala dosud sporadicky osídlená území klášterům. Podíváme-li se na předpokládané hranice jednotlivých nadání podle znění privilegií, dojdeme ke zjištění, že klášterství zde vytvářela poměrně kompaktní a na sebe navazující celky. Představovala tedy dominující faktor na zdejším území, případná soukromá držba šlechticů (byla-li zde v této době vůbec nějaká) by nutně představovala rozsahem nevýrazné oblasti. Správní aparát proto mohl být poměrně nekomplikovaný.

Situace se však začala proměňovat zhruba na přelomu 12. a 13. století, možná o něco později, kdy se v plné síle rozběhly také kolonizační aktivity velmožů, hospodařících na svých výsluhách.²⁸⁷ Houstnoucí osídlení a rozšiřující se hradecký obvod způsobovaly nárůst agendy, zvětšovala se oblast, kde bylo třeba kastelánova zásahu. Zakládání vsí s tržním právem (jakou byl například Hroznětín) a osad na českém i německém právu (a s ním související vznik rycht) napomáhalo diverzifikaci sociální struktury obyvatelstva a vyhraňování různých vrstev s rozdílnými právy. Tyto procesy nejspíše podnítily vydělení některého z hradčanů jako specializovaného úředníka, advokáta.²⁸⁸

Termín *advocatus* nepochybně souvisí s pojmy *advocatia*, *tuitio*, tedy s opravou, zakladatelskými právy, úžeji se zakladatelskou pozemkovou vrchností, tj. s výkonem práv

²⁸⁷ Již víme, že ještě v závěru 12. století pozval šlechtic Milhost do Mašťova cisterciáky, lokace se však nezdařila. Následuje tedy Hroznatovo nadání – zřízení tepelského kláštera. O jeho statcích položených v Loketském kraji se s jistotou dozvídáme až k roku 1219. O charakteru držby statků velmožů v této době toho mnoho nevíme, v úvodu kapitoly rozebírané listiny však nasvědčují, že šlo spíše o držbu závislou.

²⁸⁸ Kompetence advokáta se asi dotvářely právě v průběhu dvacátých a třicátých let 13. století – srov. JAN, Libor: *Vznik zemského soudu...*, s. 50.

fundátora k lidem sedícím na statcích zbožného nadání.²⁸⁹ V praxi se značně (či zcela) překrýval s dalším pojmem v našich imunitách, *iurisdictio*, který představoval především právo soudit, spíše však tento výraz zdůrazňoval soudní pravomoce jako jeden z klíčových aspektů opravy, jejíž byl faktickou, nerozdílnou součástí.²⁹⁰

Pukrabí Jaroš stvrzuje oseckému klášteru, že jej s poddanými vyvazuje ze všech služebností, které purkrabí vyžadovali neprávem a násilím (*servicii impenderunt exactionibus, steuris sive quibuscunque, de iusticia non fecerunt, set rogati potius et coacti*), aby v ničem nemuseli odpovídat loketským advokátům (*describo liberos et solutos, ut in nullis teneantur advocatis ibidem existentibus respondere, nec in aliquibus obaudire*).²⁹¹ Jestliže se zde hovoří o uvolnění z povinností hospodářských, pak tedy především s nimi bychom měli hodnotit advokáta spojovat. Zbýlé dvě listiny zase spíše poukazují na advokátovu moc soudní: Jedna osvobozuje klášterní statky ze soudní moci pukrabích a advokátů ve prospěch pražských, tj. centrálních úředníků (*absolvens eas [...] ab omni iurisdictione burggraviorum atque advocatorum praeter beneficiariorum Pragensium liberat*),²⁹² druhá konstatuje jen uvolnění ze soudní moci bez určení privilegovaného fóra (*a iurisdictione prefectorum, advocatorum et iudicum in Elnbogen [...] reddimus liberos et exemptos*).²⁹³

Knollovo ztotožnění advokáta s vilikem na základě úvah L. Jana lze přijmout. Jan se domnívá, že vilikové a komorníci nebyli úředníci podřízení pukrabímu, nýbrž že se jednalo o správce vlastní královské domény, zatímco purkrabí královských hradů představovali zástupce panovníka ve smyslu politicko-vojenském.²⁹⁴ Jestliže královské kláštery byly považovány za součást panovníkovy domény, již spravovali právě vilikové (a jiní úředníci), nebylo zpočátku důvodu je z působnosti těchto úřadů vyjímat, a proto se v imunitních listinách neobjevují. Jejich pozdější vynětí by bylo možné vysvětlit tak, že panovník považoval za vhodnější postoupit nejen hospodářské, ale i soudní pravomoce konventům, takže měly nad svěřeným nadáním úplnou vrchnost, a tak byla omezena těžkopádnost královské správy ve prospěch efektivity přinášející zisk.²⁹⁵ (Někdy však hrdelní činy spadaly stále pod soud královský, respektive dvorského sudího). Podobně města sice spadala pod úřad podkomořího, ale disponovala značnou autonomií, která ve výsledku znamenala značné

²⁸⁹ VANĚČEK, Václav: *Základy...* 2, s. 27.

²⁹⁰ IBIDEM. Srov. s též s výkladem středověkého pojetí termínu „právo“ (*ius*) in: ŽEMLIČKA Josef: *Počátky Čech...*, s. 215–217.

²⁹¹ CDB V/2, č. 652; RBM II, č. 470.

²⁹² RBM IV, č. 1879.

²⁹³ CDB V/2, č. 666*; RBM II, č. 786.

²⁹⁴ JAN, Libor: *Václav II.*, s. 34–36.

²⁹⁵ Srov. například ŽEMLIČKA Josef: *Počátky Čech...*, s. 204–210.

příjmy do královské pokladny. Úřad advokáta/vilika pak tedy ztrácel na významu, až nakonec zanikl (naposledy je zmiňován k roku 1290). Tento proces mohl být zároveň podtrhnut přeměnou kraje v systém lén. Existenci případného advokátova soudního fóra nelze sice vyloučit, ale v zásadě pro ni nemáme žádný důkaz, podobně je nepodložená kontinuita takového soudu s pozdějším manským soudem.

Pokud jde o úřad sudího (*iudex*), narážíme na obdobný problém – v pramenech Loketska 13. století se objevuje pouze třikrát. V. Knoll jej spojil, opět v intencích L. Jana,²⁹⁶ se soudem pro spory svobodných osob a pro spory na základě soukromé žaloby. Na soudu měl být přítomen kastelán a několik držitelů svobodné půdy jako přísedící. L. Jan však takové soudy i soudce (cúdaře) „na běžných správních hradech“ nepředpokládá a tento postoj se zdá pravdě bližší.²⁹⁷ Domnívá se, že na hradech existovaly pouze soudy trestní, zatímco svobodní lidé se scházeli k soudům jen v centru nebo výše citovaných údělech.²⁹⁸ V listinách skutečně vidíme, alespoň v případě církevních hodnostářů, jejich exempce ve prospěch privilegovaného fóra panovníkova v Praze. Kromě obvyklého konstatování vynětí z jurisdikce se jinak z našich listin o úřadu sudího nic nedozvídáme, přísedící z řad svobodných doloženi rovněž nejsou.

I kdybychom přivřeli oči nad mlčenlivostí pramenů, vývoj správního aparátu, jak jej představuje V. Knoll, zdá se poněkud zbytečně komplikovaný. Můžeme totiž vyjít i z konce opačného. Až se níže budeme zabývat podobou feudálních vztahů na Loketsku ve 14. století, dozvíme se z privilegia krále Jana, které vydal pro kraj roku 1341 za účelem upevnění zdejšího stávajícího lenního zřízení, že hrdelní soudnictví svěřil do rukou purkrabího, který je vykonával dokonce i nad poddanými urozených leníků.²⁹⁹ Listina o jiném nositeli soudní hodnosti nehovoří. Proto se jako logické řešení nabízí kontinuita výkonu soudnictví purkrabích. Pokud se o pravomoce se sudími nedělili, pak nám tu ovšem „přebývá“ *iudex*.

Tento termín je mnohoznačný. Zpravidla se překládá jako „soudce“ (nebo „sudí“), také jako „rychtář“, přičemž jde o úřady rozdílné.³⁰⁰ Záleží tedy na kontextu, v jakém tento pojem nalezneme. Tepelská listina vyjímá klášter a jeho poddané z trápení purkrabích či soudců nebo jiných úředníků loketské provincie (*ab omni vexacione burgraviorum sive iudicum aut aliorum officialium Cubitensis provincie*),³⁰¹ již v souvislosti s advokátem citovaná osecká listina osvobozuje od soudní pravomoce prefektovy, advokátovy a sudího

²⁹⁶ Srov. JAN, Libor: *Vznik zemského soudu...*, s. 33, 42 a 47–49.

²⁹⁷ JAN, Libor: *Václav II.*, s. 170.

²⁹⁸ IBIDEM; IDEM: *Vznik zemského soudu...*, s. 152–153.

²⁹⁹ RBM IV, č. 910.

³⁰⁰ K tomu srov. vývoj termínů *iudex*, *iudex provincialis*, *villicus* a *czudarius* in JAN, Libor: *Vznik zemského soudu...*, zejm. s. 42–46.

³⁰¹ Imunita kláštera Teplá asi z počátku 14. století (CDB V/2, č. 564⁺⁺; RBM II, č. 619).

(*a iurisdiccione prefectorum, advocatorum et iudicum in Elnbogen [...] reddimus liberos et exemptos*)³⁰² a poslední, pro postoloprtský konvent, stanovuje, že poddaní nemají být souzeni purkrabím, sudím, měšťany nebo loketskými úředníky (*homines predicti per prefatos purcrauium, iudicem, ciues uel officiales Cubitenses, iudicari non debeant*).³⁰³

Ačkoliv z těchto jednotlivin není možné dělat zásadní závěry, lze nalézt důvody, proč bychom zmíněného sudího mohli spíše považovat za rychtáře města Lokte. Hovoří pro to již uvedená předpokládaná kontinuita soudní pravomoci purkrabího, který se až do dob pozdějšího manského soudu o jurisdikci nejspíše nedělil. Dále si můžeme povšimnout, že v osecké listině je *iudex* uveden v hierarchii úředníků až za advokátem. Pokud byl prvně jmenovaný soudcem pro svobodné a sám tedy nutně osobou svobodnou, bylo by s podivem, kdyby se větší přednost přisuzovala advokátovi, úředníku s kompetencemi spojenými s osobami závislými na panovníkovi. Pro názornost porovnejme tento dokument s imunitou waldsassenskou, v níž panovník přikazuje, aby si nikdo z baronů (zde ve smyslu svobodných šlechticů, držitelů svobodné půdy, jimž je propůjčen nějaký královský úřad), ministeriálů (tedy osob urozených, leč závislých, ve služebném postavení), rychtářů, úředníků a jiných osob, podléhajících královskému majestátu, na klášterních statcích neosoboval opravu nebo nevykonával soudní moc.³⁰⁴

Za nejstarší loketskou listinu zmiňující rychtáře bychom mohli považovat oseckou imunitu z roku 1272. Pak následuje tepelské falzum, vyhotovené někdy mezi lety 1276 a 1333, spíše ale na počátku 14. století, které již hovoří o osídlení městského typu na Lokti.³⁰⁵ V něm uvedené vynětí z moci *iudicum* ve smyslu rychtáře by do hypotézy dobře zapadalo. Konečně přichází na řadu postoloprtská listina z roku 1292, jež hned za rychtářem uvádí i měšťany, tedy snad sbor přísežných.³⁰⁶

Ačkoliv je nemáme přímo prameny doloženy, můžeme na Lokti ve 13. století předpokládat ještě další, méně významné úředníky – zejména lesníky a púhončí.

³⁰² Osecké privilegium z roku 1272 (CDB V/2, č. 666⁺; RBM II, č. 786).

³⁰³ Imunita kláštera Postoloprty pro statky v okolí Boče z roku 1292 (RBM II, č. 1573).

³⁰⁴ „*Preterea statuimus [...], vt nullus baronum nostrorum, ministerialium, iudicum, officiatorum seu aliorum quorumcunque, qui nostre subiacent regie maiestati, in bonis [monasterii in Waltsassen] [...], ius advocacie sibi presumat aliquatenus usurpare, vel [...] quomodolibet exercere iudicariam potestatem.*“ (RBM II, č. 641).

³⁰⁵ „[...] *ad reparacionem castrisive civitatis aut preurbii in Cubito [...]*“ (CDB V/2, č. 564⁺⁺).

³⁰⁶ Srov. s výkladem počátků loketské obce in VLASÁK, Vladimír – VLASÁKOVÁ, Eva: *Dějiny města Lokte*, s. 29–30.

3. Kolonizační aktivity říšských ministeriálů a lenní soustavy 13.–15. století na Loketsku

3.1. Historický kontext příchodu ministeriálních rodů na Loketsko

Zhruba v době, kdy se přestěhovala královská správa ze Sedlce na Loket, začaly z Chebska na Loketsko pronikat bývalé říšské ministeriální rody. Tentokrát se již nejednalo o krátkou epizodu, rody se v kraji usídlily natrvalo a po desítky či dokonce stovky let pak ovlivňovaly jeho ráz. Původně drobná služebná šlechta tvořila ve šlikovském období podstatnou část loketské manské šlechty, mnohé rodiny zde přetrvaly až do pozdního novověku. Významné rody z kraje sice po čase odešly, nicméně po sobě zanechaly dědictví lenních soustav, které se později staly zčásti soukromým, zčásti zástavním majetkem v rukou Šliků. Tato kvalitativní změna na Loketsku byla výrazně ovlivněna událostmi probíhajícími v říšském Chebsku v průběhu 13. století.

Po papežské klatbě na císaře Friedricha II. roku 1239 a především v období bezvládní na říšském trůně v letech 1257–1273 se uvolnil vztah mezi panovníkem a jeho služebnou šlechtou. Ministerialita, která měla dosud pevné postavení a faktickou moc zajištěnou přímo římským králem (byla v podstatě monopolním držitelem jeho správních úřadů), po jisté době zanikla jako samostatný politický a sociální faktor a postupně splývala s ostatními složkami společnosti. Jak ukázal F. Kubů, největší část ministeriality se proměnila v rytířstvo, určitá část v městský patriciát, majetné a mocné rody pronikly mezi nobilitu a je pravděpodobné, že naopak ty nejdrobnější zchudly a upadly zpět do původního nevolnictví, i když takové případy jsou z pochopitelných důvodů prameny nedoložitelné.³⁰⁷ Původní nesvobodné postavení bývalých ministeriálů fakticky nehrálo při splývání s ostatními sociálními vrstvami velkou roli. Významné rody totiž držely mnoho majetku jako vlastní, dokonce vytvářely své lenní soustavy a vystupovaly jako lenní vrchnost svých klientů.³⁰⁸ Rozsah majetku Nothaftů, Liebensteinů či Hohenbergů, který zasahoval i mimo území Chebska do Falce či Vogtlandu, přinášel těmto rodům pevné postavení. Především menší rody, které ztratily ochranu panovníka, se uchylovaly pod křídla svých mocných sousedů, ať již bývalých ministeriálů

³⁰⁷ KUBŮ, František: *Štaufská ministerialita...*, s. 49–51.

³⁰⁸ Jako příklad lze uvést případ Nothaftů: Roku 1243 hrabě Jindřich z Ortenburgu jako lenní pán předává léna (desátky na Chebsku), která mu vrátili jejich držitelé Jindřich z Liebensteina a Jindřich a Albrecht Nothaftové z Wildsteina zpět klášteru Waldsassen (ME, č. 201), zde Nothaftové vystupují jako držitelé léna. Roku 1265 Albrecht Nothaft prodává a odstupuje klášteru Reichenbach fojstství Hohenstein za 20 hřiven a jeden dvůr ve vsi Höflas (Dvorek), prodává tedy svůj vlastní majetek (ME, č. 254). Kolem roku 1230 Albrecht Nothaft starší z Wildsteina povoluje jako lenní pán rytíře Dietricha Schnitzera prodej části vesnice Zirkenreuth za potokem Teschleub klášteru Waldsassen za 25 hřiven, vystupuje zde tedy jako držitel vlastního majetku a zároveň jako lenní pán (ME, č. 179).

nebo původní svobodné šlechty. Tyto nové vazby se však vytvářely již v rovině vazalského poměru.

Dynamika tohoto procesu byla urychlována ještě dalšími skutečnostmi. V druhé polovině 13. století vymřely čtyři z deseti nejmocnějších ministeriálních rodů – z Falkenbergu, z Kinsbergu, z Hohenbergu a z Liebensteina – a s nimi dalších asi deset až jedenáct menších rodů.³⁰⁹ Tím se uvolnil prostor pro přeuspořádání mocenských poměrů. Chebsko, podobně jako ostatní říšské panovnické domény (Norimbersko, Plisensko a Vogtland), bylo postupně rozchváčeno okolní šlechtou, do popředí se rovněž dralo město Cheb. Zápas Chebských s bývalou ministeriálními o ovládnutí zbývajících částí tohoto regionu pak naplňoval jeho dějiny až do definitivního vítězství říšského města v polovině 14. století.

Konečně významnou roli v tom sehráli i čeští panovníci. Přemysl Otakar II. využil zmatků na říšském trůně a Chebsko z titulu zástupce římského krále Richarda někdy na přelomu let 1265/1266 obsadil.³¹⁰ Je pochopitelné, že do správy nově získaného území nezapojil bývalou ministeriálními, a to z důvodu její provázanosti s Říší. Ovšem i Rudolf Habsburský, který asi o desetiletí později získal Chebsko zpět, s ministeriálními, kdysi oporou římských panovníků, příliš nepočítal. Ačkoliv její příslušníci zastávali některé úřady, bylo tomu tak již na základě vazalského (a tedy partnerského) vztahu, král však rovněž nabízel úřady svobodné šlechtě. Konečně celou správu Chebska podřídil svobodnému šlechtici (příznačně z původně ministeriálního rodu) – norimberskému purkrabímu Friedrichovi z Zollernu. Chebský zemský soudce byl učiněn pouhým zástupcem purkrabího, čímž tato hodnost poněkud ztratila na prestiži.

U postavy purkrabího Friedricha se ještě na okamžik zastavíme. S touto osobou jsme se setkali v již zmiňované listině pro klášter Waldsassen pocházející z prosince roku 1285. Jako purkrabí norimberský v ní dosvědčuje, že „na základě prohlášení ctihodných mužů shledal, že není podle práva, aby purkrabí Lokte měl ve zvyku každoročně požadovat džbán vína z vinice waldsassenského kláštera v *Preolac*.“ Konstatuje, že tento zvyk byl vynucen násilím, a zavazuje loketské purkrabí, kteří se stanou jeho nástupci, aby nezákonnost tohoto požadavku vzali na vědomí.³¹¹ Zdá se tedy, že Friedrich vedle chebského úřadu zastával (nebo prostě fakticky vykonával) i úřad purkrabího loketského. Do této pozice se mohl dostat díky zmatkům v Českém království po smrti Přemysla Otakara II. na Moravském poli, či snad již o něco dříve, když Rudolf Habsburský v průběhu let 1276/1277 získal zpět Chebsko pod svou

³⁰⁹ KUBŮ, František: *Chebský městský stát...*, s. 50; IDEM: *Štaufská ministeriálními...*, s. 62.

³¹⁰ Srov. RBM II, č. 507, 516.

³¹¹ RBM II, č. 1362.

kontrolovat.³¹² Poté, co se vojsku podařilo expandovat i do sousedního Loketska, mohl král pověřit Friedricha jeho správou. Ten pak mohl na Lokti působit snad do doby, kdy se mladý král Václav II. ujal svého trůnu. Za mezníky Friedrichovy činnosti bychom mohli považovat například rok 1285 či 1289, kdy proběhla jednání s Rudolfem na říšském sněmu v Chebu. V úvahu lze vzít i rok 1291, kdy se po Rudolfově smrti město Cheb rozhodlo vstoupit pod českou svrchovanost. V červnu 1294 pak již máme v loketském úřadě doloženého Hynka z Lichtemburka.³¹³

3.2. Expanze významných říšských rodů do Loketska ve 13. století

Období české nadvlády v Chebsku či naopak říšské na Loketsku otevřelo cestu bývalým ministeriálním rodům k usazení se na českém území. Některé z nich se pohybovaly v prostředí českého panovníka už o mnoho let dříve. Blíže se podíváme na dějiny Nothaftů, jež se řadí k bezesporu dominantním a také nejstarším rodům na Chebsku a kteří mohli přesídlit do Loketska již kolem poloviny 13. století.³¹⁴

Adalbertus Nothaft se objevuje poprvé okolo roku 1166 mezi svědky na listině císaře Friedricha I.³¹⁵ a nejspíše se jedná o stejnou osobu, která vystupuje na jiné císařské listině z roku 1163 jako *Adelbertus de Egere* mezi ministeriály sloužícími na chebském hradě.³¹⁶ Odtud císař Barbarossa podnikal osidlování Chebska, území, jež nedávno (roku 1157) přešlo pod jeho správu. Se stejným jménem se setkáváme ještě roku 1183.³¹⁷ Podobně jako většina ministeriálů, i Albert časem opustil chebské panovnické centrum. Novým domovem se mu stal hrad Wildstein (dnešní Skalná u Františkových Lázní),³¹⁸ kam snad kolem roku 1200 přesídlil a odkud jeho rod prováděl kolonizaci.³¹⁹

³¹² Jaroš z Valdemberka je jako purkrabí chebský nasposledy doložen k 12. září 1275 (RBM II, č. 980; ME, č. 302), o devět dní později je dosvědčen již *Rudolfus advocatus ciuitatis [Egrens]*, tedy nejspíše správce římského krále Rudolfa (ME, č. 304). Přemysl se oficiálně vzdal Chebska po vídeňské arbitráži v listopadu 1276 (RBM II, č. 1050, 1057, 1059 a 1074).

³¹³ RBM II, č. 1653.

³¹⁴ Naposledy zevrubně o rodu STARK, Harald: *Die Familie Notthafft: Auf Spurensuche im Egerland, Bayern und Schwaben*. Weißenstadt: Verlag Heinz Späthling, 2006; KNOLL, Vilém: *Nothaft – základní přehled o dějinách jednoho ministeriálního rodu*. In: Sborník Chebského muzea 1998. Cheb 1999, s. 18–26.

³¹⁵ ME, č. 81.

³¹⁶ ME, č. 78.

³¹⁷ *Albertus de Egere* (ME, č. 95).

³¹⁸ Poprvé se Wildstein objevuje až jako součást predikátu kolem roku 1224 („*de manu Geroldi de Wiltstein*“, ME, č. 167). Není jisté, zda lze Gerolda spojit s rodem Nothaftů, protože se jednak takové jméno mezi potomky nenachází a samotný Gerold ze Skalné se později v pramenech již nevyskytuje. Hned následujícího roku se však ve svědečné řadě listiny naumburského biskupa objevuje *Albertus nothaft de wiltstein* (ME, č. 170).

³¹⁹ F. Kubů se domnívá, že sídlo bylo vystavěno (nejspíše samotnými Nothafty) již před rokem 1166 (KUBŮ, František: *Štaufská ministerialita...*, s. 25 a 70). Zachovalé nejstarší stavební prvky hradu podporují myšlenku

Kdy Nothaftové expandovali na Loketsko a za jakých okolností, není jasné. Přímé doklady, které by podaly vysvětlení, nejsou k dispozici. V nedávné době však přišel V. Knoll s hypotézou, která poměrně dobře zapadá do celkového historického rámce.³²⁰ Povšiml si, že někteří příslušníci rodu Nothaftů se objevují (spolu s Konrádem z Falkenbergu, jiným bývalým mocným ministeriálem) v okolí Václava I. jako svědci královské strany v listinách vydávaných pro kláštery v období let 1233–1251.³²¹ Z této skutečnosti vyvodil, že Bartold Nohaft a Konrád z Falkenbergu mohli přijít do Čech jako doprovod Kunhuty Štaufské, s níž byl v Augsburgu roku 1207 pozdější král Václav zasnouben a která byla ještě jako dítě převezena do Čech po smrti svého otce Filipa (1208). Po její smrti roku 1248 se země nacházela uprostřed bojů mezi ovdovělým Václavem I. a jeho synem Přemyslem. Tehdy se oba šlechtici zřejmě rozhodli pro staršího krále, v jehož přítomnosti v letech 1250 a 1251 svědčili.³²² Zda si například za svou věrnost vysloužili na Loketsku od krále léno či zda panovník legalizoval jejich dřívější osidlovací průnik, nelze pramenně s jistotou podložit, ovšem první z těchto zmiňovaných listin alespoň připouští, že již v této době Nothaftové v našem kraji působili. Ve svědečné řadě totiž vedle sebe vystupují *Bartoldus dictus Nohaft* a *Heilmanus iudex de Satel*.³²³ Lokalitou Satel by mohlo být míněno (Staré) Sedlo u Sokolova, které se nacházelo v nothaftské držbě (stejně jako mladší Nové Sedlo, od něhož je první ves oddělena meandrem řeky Ohře). Heilmanna zmiňovaného hned za Bartoldem bychom pak mohli považovat za nothaftského rychtáře zřejmě nepříliš staré kolonizační vsi.³²⁴

Pokud Nothaftové působili na Loketsku již za Václava I., pak se ovšem otevírá také otázka, jak se vyvíjely vztahy mezi Nothafty a novým králem po Václavově smrti roku 1253. Usmířili se s Přemyslem? Nebo odešli zpět na své državy v Chebsku a vrátili se do Čech až po jeho smrti? Vedle Bertholda se totiž v pramenech objevuje i jiný příslušník rodu Nothaftů, Albrecht. Nalzáme jej mezi svědky dohody fojtů z Weidy, Plavna a Gery s makrabětem

o jeho založení koncem 12. století (KAREL, Tomáš – KNOLL, Vilém: *Mittelalterliche Sitze der Notthafft in Böhmen*. In: Halla, Karel – Dittmar, Volker (vyd.): *Po stopách šlechtického rodu Notthafftů – Notthaffti v Čechách a v Bavorsku*. Katalog ke stejnojmenné výstavě v Krajském muzeu Cheb a v Muzeu Chebska v Marktredwitz = *Auf den Spuren eines Adelsgeschlechts – Die Notthaffte in Böhmen und Bayern*. Katalog zur gleichnamigen Ausstellung im Regionalmuseum Eger und im Egerland-Museum Marktredwitz. Cheb: Krajské muzeum Cheb, 2006, s. 103–127).

³²⁰ KNOLL, Vilém: *Nothaft...*, s. 19–20.

³²¹ Jedná se zejména o některé z listin potvrzujících prodej Vidžínského újezdu královnou Konstancí klášteru Teplé (CDB III/1, č. 31 a 32).

³²² CDB IV/1, č. 180 a CDB IV/1, č. 207.

³²³ „[...] *Bartoldus dictus Nohaft, Heilmanus iudex de Satel, [...]*“ (CDB IV/1, č. 180; opis listiny pro osecký klášter datované 25. únorem 1250, uvedený v klášterním kopiáři z poloviny 14. století); Srov. s ME, č. 217, kde H. Gradl datoval listinu do 3. února 1250 (v listině *quinto kalendas marcii*). V poznámce pak vyslovil otázku, zda snad tento Bartold řečený Nohaft příslušel k našemu chebskému rodu.

³²⁴ K tomuto závěru se kloní i manželé Vlasákoví, kteří z funkce rychtáře uvažují o Sedle jako již rozvinutějším sídelním organizmu a kladou jeho založení do doby kolem počátku 13. století (VLASÁKOVI, Eva a Vladimír: *Dějiny města Nového Sedla*. Nové Sedlo: Město Nové Sedlo, 1997, s. 7).

míšeňským, která byla namířena právě proti českému panovníkovi.³²⁵ První jistá zmínka o Nothaftech na Loketsku tak pochází až z dubna 1279, kdy máme dosvědčeného Alberta Nothafta sídlícího na Falknově,³²⁶ tj. v dnešním Sokolově, z čehož vyplývá, že se zde jedna větev Nothaftů někdy během předchozích čtyřiceti let usadila a vystavěla zde svou tvrz.³²⁷

Pokud vezmeme v úvahu Přemyslovy osídlovací aktivity, je možné předestřít další hypotézu, a to, že po ovládnutí Chebska v polovině šedesátých let 13. století mohl panovník pozvat říšské rody sám. Méně významné rodiny, životně ohrožené mocenskými ambicemi chebské městské rady a systematickým skupováním majetků klášteřem Waldsassen, uviděly v českém králi vhodného zastánce, který z přistěhovalců mohl vytvořit systém leníků kolem svého hradu. Pokud jim již v této době nabídl výsady tak rozsáhlé, v jaké šíři je potvrdil později Jan Lucemburský, jistě to mohlo řadu rodů k přestěhování z Chebska (a Vogtlandu) povzbudit. Tato situace následně vyvolala zřízení nových hradských úřadů nebo alespoň vyjasnění jejich kompetencí, což se odrazilo v námi studovaných imunitních listinách druhé poloviny 13. století. Ovšem těžko si lze představit, že by i mocné rody přistoupily na nabídku pouhých služebných lén, která byla šlechtou považována za neslučitelná s jejím postavením. Přemysl jí proto mohl umožnit osídlit lokality sousedící s loketskou soustavou, přičemž tyto pochopitelně nebyly podřízeny královskému purkrabímu na Lokti, což ostatně odpovídá rozsahu obvodu hradské správy zachycené ve šlikovském urbáři z dvacátých let 16. století.³²⁸ Šlechta si tak rozšířila své chebské državy o další majetky.

Na tomto místě je třeba se vyjádřit k některým závěrům starší literatury, jež na základě listiny z roku 1289 považuje Nothafty za many kláštera v Teplé sedící na Hroznětíně (*Lichtenstatu*) a dává je do souvislosti se smrtí jeho představeného Hroznaty, který podle legendy zemřel v zajetí roku 1217. V části o klášterních imunitách jsme se podrobně zabývali premonstrátským falzem hlásícím se do roku 1213, které mělo mimo jiné pojistit držbu Hroznětína a Dolního Žandova, a kuriální (pravou) listinou z roku 1219 konfirmující mimo jiné rovněž Hroznětín. S. Dušková vysvětluje, že právě také neklidná držba Hroznětína vedla premonstráty k vytvoření zmiňovaného falza. Dále připomíná, že podle legendy byl Hroznata zajat právě na cestě do Hroznětína, kam se prý odebral v hospodářských záležitostech

³²⁵ Tato dohoda z roku 1254 souvisí s úmrtím římského krále Konráda IV. a vzniklým interregnem, jehož chtěly různé strany využít mimo jiné také k obsazení nechráněného Chebska, čehož fakticky o desetiletí později dosáhl právě král Přemysl (ME č. 226).

³²⁶ Ve svědečné řadě listiny lantkrabích z Leuchtenbergu jsou jmenováni: „*Eckehardus, Engelhardus, Albertus frater eiusdem dictus de Valkenawe, qui dicuntur Nothafft, milites, [...] Albertus Nothafft, Waltherus frater suus [...]*“ (CDB VI/1, č. 37; ME, č. 326).

³²⁷ Archeologický průzkum provedený v letech 1993–1994 Jiřím Klsákem potvrzuje založení hrádku v 2. polovině 13. století (HOLÍK, Ladislav: *Kapitoly...*, s. 7–24 a 31–36).

³²⁸ SCHREIBER, Rudolf: *Das Elbogener Urbar...*, o. c.

kláštera. Konečně se domnívá, že potíže s Hroznětínem přetrvávaly i po Hroznatově smrti až do 14. století, což vedlo klášter k vytvoření dalšího podvrhu datovaného do roku 1268.³²⁹

K. Haubertová tyto postřehy dále rozvedla a spojila uvedené problémy s odporem Albrechta Alba Nothafta. Uvádí, že „*charakter tohoto odporu naznačuje listina z 3. března 1289, jíž se Nothaft v Lichtenstatu vzdává ‚svých statků dědičných a svobodných‘ a vlastnického práva k nim a slibuje tepelskému klášteru konat na nich lenní služby. Skupina listin z 6. února 1233 o prodeji vidziňského újezdu tepelskému klášteru uvádí v řadě mnoha svědků též jakéhosi ‚Nothata‘. Je možné, že to byl právě lichtenstatský man, a byl-li jím v roce 1233, je pravděpodobné, že on nebo někdo jiný z téhož rodu seděl v Lichtenstatu i v době tragického Hroznatova konce. Vzniká tedy hypotéza, že Hroznata jel do Lichtenstatu v záležitosti svého vzpurného mana (Nothafta?), který se chtěl zbavit lenní závislosti a dosáhnout svobodné držby.*“³³⁰

Nejprve se zastavíme u pojmu *man*, za něhož K. Haubertová označuje Albrechta Nothafta a který z dalšího kontextu dává tušit, že autorka nejspíše Nothafta považovala za nesvobodnou a na klášteru závislou osobu. V této době již ovšem Nothaftové patřili mezi nejmajetnější postministeriální šlechtu a jejich souhrnná držba svým rozsahem předčila i majetky premonstrátů v Teplé. Albrecht měl spíše od tepelského konvetu hroznětínských statky jako pravé léno.

Pro osvětlení vztahů Nothafta ke klášteru je třeba se vrátit k dotčené listině z roku 1289.³³¹ Dokument dokládá snahu o pacifikaci poměrů na Loketsku, kde v době konfliktů mladého Václava II. s Vítkovci Albrecht Nothaft škodil na hroznětínských statcích. Konsolidace škůdců probíhala v rámci česko-říšských jednání v Chebu, kde byla listina zpečetěna. V její svědečné řadě je uveden dlouhý výčet čtrnácti českých šlechticů na jedné straně a deseti významných osob na straně říšské.

Albrecht vystupuje v listině jako *Albertus albus de Walkenowe, dictus Nothaft*,³³² což naznačuje, že seděl spíše na Falknově než v Hroznětíně. Dále text říká, že se za svá provinění, jichž se dopustil v Hroznětíně a k němu příslušejících statcích, zavazuje platit klášteru ze svých dědičných a svobodných statků ročně deset hřiven stříbra. Nejde tedy o statky kláštera,

³²⁹ DUŠKOVÁ, Sáša: *Dva zvláštní případy...*, s. 94–95.

³³⁰ HAUBERTOVÁ, Květoslava: *O nejstarších...*, s. 18.

³³¹ „*Notum sit [...], quod Ego Albertus albus de Walkenowe, dictus Nothaft [...], vera ductus penitentia, et super meorum excessuum multitudinem dolore cordis amaro tactus intrinsecus, venerabili patri, domino hugoni, abbati, et conuentui [...] pro posse meo satis facere cupiens puro corde, de illatis eis per me in foro lichtenstatt, et bonis ad idem Forum pertinentibus, iniuriis et dampnis, de bonis meis hereditariis, et liberis, nulla obligatione, donatione, infeudatione, aut alia qualibet alienatione distractis, decem marcar. argenti redditus, in censu annuo, promisi et promitto [...] assignare. [...] Promitto preterea [...], quod tam ego quam heredes mei de bonis predictis tamquam vassalli seruire et obsequi perpetuo debeamus abbati [...].*“ (RBM II, č. 1468; ME, č. 400; PELLETER, Michael: o. c., s. 6.)

³³² U M. Pelletera „*Notast*“ (PELLETER, Michael: o. c., s. 6).

kteřé by listina zcela jistě nenazvala svobodnými a náležejícími Nothaftovi. Bylo by rovněž poněkud zvláštní, kdyby Albrecht platil opatovi pokutu z klášterních držav. I když z dikce listiny není jisté, zda se závazek konat konventu lenní služby „z řečených statků“ pojí s jeho svobodnými državami nebo s Hroznětínem, logicky lze usuzovat na možnost druhou. Albrecht nejspíše dříve získal tepelské zboží v léno a dopustil se na něm nějakých prohřešků či s ním nakládal jako s vlastním. Klášter proto volal po odškodnění a potvrzení, že Nothaft nebude tento lenní vztah porušovat a dostojí svým vazalským závazkům.

Vedle Nothaftů lze počítat s příchodem Hertenbergů, poprvé zmíněných k roku 1265.³³³ Vystavěli si hrad nesoucí jejich jméno nad řekou Svatavou v dnešní obci Hřebený, ležící severovýchodně od Sokolova. Tento poměrně mladý rod se brzy vyšvihl mezi nejmajetnější špičku, a to zejména díky dědictví po Hohenbercích, kteří se řadili mezi nejřednější rody Chebska. Někdy po roce 1285 však Künzelem z Hohenbergu vymřeli a kromě Hertenbergů získali mnohé jejich statky rovněž Nothaftové.³³⁴ Nothaftové pak vystupují jako svědci v řadě listin pánů z Hertenbergu, s nimiž byli příbuzensky propojeni. Například *Albertus de Valkenau* a *Eckardus* roku 1287 stvrzují ujednání Albrechta z Hertenbergu s klášterem Waldsassen, jemuž předává v léno vsi Dolinu a Markvarec, ležící západně od rodového hradu Hartenberka nedaleko hranic s Chebskem.³³⁵ Další značný nárůst majetku obou rodů nastal ještě dědictvím po smrti Jindřicha z Liebensteina roku 1292.³³⁶ Nejspíše tyto okolnosti daly vzniknout dvěma novým hertenberským větvím se sídly na Königswartu a Schönbrunnu.³³⁷ Na počátku 14. století dva představitelé rodu zastávali významný úřad chebského zemského soudce.³³⁸

Zmiňovaní Hohenbergové patřili rovněž k bývalým ministerálům, kterým se už v první polovině 13. století podařilo proniknout východně za hranice Chebska. Na českém území obsadili oblast Dýleně, Žandova a Kynžvartu, o níž vedli spory s klášterem v Teplé. Cisterciáci však pro tuto oblast disponovali darovací listinou vydanou již roku 1197 Jindřichem Břetislavem a jejím potvrzením ze stejného roku papežem Celestinem III.³³⁹ Jak jsme uvedli výše v části o klášterních imunitách, tyto listiny hovořily o území za Žandovem

³³³ „*Boyzlaus de Hertenberg, Heinricus de Hertenberg*“ (CDB V/3, č. 1356; ME, č. 254).

³³⁴ KUBŮ, František: *Štaufská ministerialita...*, s. 72–73.

³³⁵ ME, č. 384; Taut z Kynžvartu je nazýván příbuzným Eckharda Nothafta z Falknova v listině z roku 1309 (RBM II, č. 2188; ME, č. 579).

³³⁶ KUBŮ, František: *Štaufská ministerialita...*, s. 75.

³³⁷ Tj. dnešní zřícenina hrádku Kynžvartu nad Lázněmi Kynžvart severozápadně od Mariánských Lázní a Schönbrunn jihozápadně od Wunsiedlu; *Tuto de Kunigswart* svědčí již ve zmiňované listině z roku 1287 (ME, č. 384).

³³⁸ Taut ze Schönbrunnu v letech 1306–1308 (ME, č. 553, 565 a 567) a Taut z Hertenbergu doložený roku 1312 (ME, č. 609), srov. též SIEGL, Karl: *Die Geschichte...*, s. 562 a KUBŮ, František: *Štaufská ministerialita...*, s. 62.

³³⁹ CDB I, č. 358 a 360.

směrem k zemské hranici a nevyplývalo z nich zcela jednoznačně, zda se vztahují na Žandov samotný. Nicméně nakonec se Konrád z Hohenbergu v Chebu podřídil rozhodčímu výroku a nároku na Žandov se vzdal.³⁴⁰ Příchod mocných Hohenbergů lze tak spíše považovat za expanzi z jejich vlastní iniciativy, respektive z popudu římského panovníka.

Kolem roku 1245 se poprvé objevují Kagerové,³⁴¹ sídlící původně nad soutokem Velké a Malé Libavy v lokalitě Starý zámek nad obcí Libavské Údolí, původně zvanou Kagerava, asi 2 km východně od Kynšperku nad Ohří. V první polovině 14. století se od nich oddělil rod Planknerů z Königsbergu, později ještě Globnerové (Globnarové) z Globenu a konečně v druhé polovině téhož století Steinbachové ze Steinbachu.³⁴² Původní linie Kagerů vyhasla, pouze jedna větev se uchytila v Horní Falci. Planknerové se již v 15. století vystěhovali na Moravu a do Slezska, kde počátkem 17. století vymřeli. Na Loketsku tak zůstali jen Globnerové a Steinbachové, kteří zde přetrvali až do 17. století. Také jejich jména najdeme ve šlikovském urbáři. Později přesídlili do českého vnitrozemí, kde dosáhli hraběcího stavu.³⁴³

3.3. Krize bývalé ministeriální šlechty v souvislosti s vývojem v Chebsku ve 14. století

Jestliže chebští Nothaftové v průběhu 13. století spíše své majetky na tomto území (i za jeho hranice) rozšiřovali, od konce téhož století lze pak hovořit o jejich postupném odchodu z vnitřního Chebska a následně i z Loketska. V průběhu let 1298–1299, tedy v době, kdy Chebsko spravoval král Václav II., nejprve opustili wildsteinské panství, které přešlo do rukou jejich příbuzného Raba z Mechelsgrünu.³⁴⁴ Sídlem nothaftských větví se pak stal nově

³⁴⁰ „Cognoscant [...] present[es] [...], quod ego Cvnradus de Hohenberc ex bonorum virorum consilio cum dominis [...], videlicet abbatae Gerhardo et conventu Tep[p]plensi, de omnibus bonis ville in Sandowe taliter convenimus in unum, quod censuum et preciarum usufructus ispis pars media de cetero cedere debeat, rerum accidentalium quoque pars tercia. Sum insuper arbitratus, ut iam dictos dominos meos peramplius in bonis prenominitis [con]tra hoc statutum ullatenus debeam molestare. Quod si violavero, nec [...] infra terminum sex ebdomadarum revocabo, iuri tocius ville in Sandowe renunciavi, ita quod de cetero de illa ad me nichil pertineat, sed conventui Tepplensi totalis in proprium cedat et servitutem.“ Listina z 21. srpna 1242 (CDB IV/1, č. 14; RBM I, č. 1066; ME, č. 197). Otázkou zůstává, zda došlo i k narovnání o oblast Dyleně; K této listině srov. ještě DUŠKOVÁ, Sáša: *Dva zvláštní případy...*, s. 95–96 a HAUBERTOVA, Květoslava: *O nejstarších...*, s. 18.

³⁴¹ „[...] de Chager“ (ME, č. 208).

³⁴² Globen – Hlavno, jihozápadně od Sokolova; Steinbach – Kamenice, jižně od Sokolova.

³⁴³ KUBŮ, František: *Štaufská ministeriální...*, s. 64 a 74.

³⁴⁴ Nejprve se listinou ze září roku 1298 vzdala Adelheid, manželka Engelharta Nothafta, veškerých nároků na Wildstein, pokud jej manžel do sv. Valburgy nevykoupí (ME, č. 502). To se evidentně nestalo a následujícího roku Rabe hradem již plně disponoval (ME, č. 506). Engelhart nicméně střídavě užíval příjmů „de Wildstain“ až do své smrti (srov. ME, č. 515, 518, 535, 536) a podobně i další členové této rodové větve. V držení Skalné se pak v 15. století vystřídal několik chebských patricijských rodin – Frankengrünerové, Junckerové a Gummerauerové. Po poslední z nich zdělili panství asi roku 1521/1522 Šlikové, kteří jej po deseti letech odprodali Wirsbergům (STURM, Heribert: *Districtus Egranus. Eine ursprünglich bayerische Region*

získaný hrad Wernberg v Horní Falci,³⁴⁵ po roce 1340 také Thierstein,³⁴⁶ postavený na zděném hohenberském území jižně od Selbu, a konečně hrad Weißenstein, jižně od Marktredwitz. V té době Nothaftové opustili též své falknovské sídlo, tamější léna si však ponechali a nadále je spravovali.

Když Přemyslovci po roce 1304 ztratili na Chebsku vliv, jmenoval král Jindřich VII. Albrechta (VI.) Nohafta roku 1310 do úřadu chebského lesmistra.³⁴⁷ Podle slov listiny tak král učinil po vzoru svého předchůdce krále Albrechta,³⁴⁸ což naznačuje, že Nothaftové drželi tento významný úřad zřejmě fakticky dědičně. Následujících třicet let probíhalo ve znamení sílících konfliktů s chebskou městskou radou a po roce 1322, kdy Chebsko přešlo jako říšská zástava do rukou Jana Lucemburského, i s českým panovníkem. Když se roku 1340 císař Ludvík rozhodl potvrdit úřad lesmistra Albrechtovi (XI.) Nohaftovi, Jan Lucemburský na to jako zástavní pán reagoval udělením tohoto úřadu ve prospěch města Chebu.³⁴⁹ Král Jan se totiž dostal do sporů s císařem Ludvíkem Bávorem, a tak byli postiženi i Nothaftové jako aktivní podporovatelé Wittelsbachů a říšské politiky. Mezi Chebem a Nohafty se proto rozhořely dlouhodobé potyčky o práva k lesmistrovskému úřadu, k nimž přibýly i spory o nohaftská léna v chebském regionu a o tamější nelegální výstavbu hradu Thiersteinu, již musel dodatečně sankcionovat císař. Nepřízeň českého krále pak nejspíše zapříčinila i již zmiňovaný odchod Nohaftů z falknovského sídla. Z této doby pak také pochází Janovo privilegium pro Loketsko (1341), jímž zde král upevnil svou pozici a vyjasnil vztahy k drobné manské šlechtě.

Po smrti krále Jana (+1346) a Ludvíka Bavora (+1347) nastal v dění další obrat. Karel Lucemburský zdědil po svém otci českou korunu a následně po smrti Ludvíkově byl zároveň uznán římským králem.³⁵⁰ Spojením české a říšské koruny se vyjasnila politická situace na Chebsku, odpor bývalé ministeriální šlechty v čele s Nohafty a Hartenbergy byl zlomen

[=Historischer Atlas von Bayern, Altbayern, Reihe II, Heft 2]. München: Kommission für Bayerische Landesgeschichte, 1981, s. 231).

³⁴⁵ Nothaftové poddali Wernberg roku 1367 Koruně české a přijali jej obratem od Karla IV. jako „pravé manské léno“ (BayHStA München, Abteilung I Ältere Bestände, 3. Weltliche Herrschaften, Notthafft-Archiv, Lit. 1074, Kopialbuch 1330–1641, fol. 32'; dále Notthafft-Archiv; RI VIII, č. 7244). Hrad zůstal v lenním svazku k Čechám až do roku 1805.

³⁴⁶ Podle mladšího výtahu z nohaftské registratury byl Albrecht obléhán hradem Thierstein roku 1343 (Notthafft-Archiv, Lit. 1074, Kopialbuch 1330–1641, fol. 34').

³⁴⁷ „[...] *Quod nos Strennuī viro Alberto dicto Nohaft [...] Custodiam Nemoris nostri circa Egram [...] duximus committendam, tenendam, et habendam [...]*“ (ME, č. 589; RBM II, č. 2229)

³⁴⁸ V. Knoll namísto krále Albrechta uvádí Rudolfa Habsburského (KNOLL, Vilém: *Nohaft...*, s. 21). Listina ovšem říká, že Jindřich udělil Nohaftovi úřad lesmistra po vzoru Albrechtově („[...] *ad Instar diue Recordacionis Alberti, Romanorum Regis, predecessoris nostri [...]*“; ME, č. 589). Muselo to tedy být někdy mezi léty 1298 a 1308.

³⁴⁹ RBM IV, č. 799 a 817.

³⁵⁰ Přehledně k Lucemburkům viz BOBKOVÁ, Lenka – BARTLOVÁ, Milena: *Velké dějiny země Koruny české IV. a–b (1310–1402)*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2003.

a naopak chebská městská rada díky vydatné podpoře ze strany Lucemburků směřovala ke svému definitivnímu mocenskému prosazení ve zdejšímu regionu.

I za Karla pokračoval spor Nothaftů s městem Cheb o lesmistrovský úřad. Sám král této situaci napomohl tím, že roku 1348 tento úřad potvrdil chebským měšťanům,³⁵¹ následujícího roku jej však za zásluhy potvrdil opět Albrechtu (XI.) Nothaftovi z Thiersteinu do dědičného držení a spolu s ním i související starší privilegia římských panovníků.³⁵² Ještě roku 1350 Karel jmenoval téhož šlechtice chebským zemským soudcem.³⁵³ Po zisku císařské hodnosti roku 1355 však Karel přiřkl úřad lesmistra zase městu Cheb.³⁵⁴ Zdá se, že jak chebsští radní, tak Nothaftové působili v úřadu paralelně, ovšem bez vyjasněných kompetencí a za stálých sporů, jež nakonec panovníka v roce 1379 přiměly k vydání lesního řádu.³⁵⁵ Z jeho znění vyplývá, že Nothaftové hráli v úřadě spíše podřadnou roli, spravovali jen tu část lesů, která se nacházela v jejich faktickém držení, a na zbytek si činili pouhé nároky.

Vývoj ve čtyřicátých a padesátých letech 14. století ukazuje, že Lucemburkové stále více upřednostňovali město Cheb na úkor zdejší šlechty. Původní, historické Chebsko se od dob Štaufů již velmi zmenšilo, ztratilo jižní oblasti kolem řek Waldnaab a Wondreb – získal je později klášter ve Waldsassen, jehož doména se z Chebska fakticky vydělila. Waldsassenský Lubský újezd odkoupili od kláštera Sparneckové a poddali jej jako léno České koruně. Klášter prováděl velmi intenzivní kolonizační politiku a systematicky zaokrouhloval své državy, čímž se dostával do neustávajících sporů se sousední drobnou šlechtou. Mocnější rody rovněž pohlcovaly chebská území a podmaňovaly si zdejší méně významné šlechtické rodiny. Severní část Ašského výběžku a okolí Selbu tak ovládli fojtové z Weidy a z Plavna, na západě z Chebska ukrajovali norimberští purkrabí, kteří se dostali až na dnešní bavorsko-české hranice na řece Ohři.³⁵⁶

Naproti tomu ve vnitřním Chebsku se upevňovala pozice jeho nejvýznamnějšího města na úkor lokálního rytířstva a církevních řádů. Cheb postupoval natolik energicky, že

³⁵¹ Listina vydaná 8. března 1348 v Praze sděluje, že Karel svěřuje chebským měšťanům lesmistrovský úřad, který jim prodal Sigmar ze Selbu (RBM V/1, č. 299). Ke směnám úřadu srov. KUBŮ, František: *Chebský městský stát...*, s. 96–98, o dějinách úřadu správce chebských lesů STARK, Harald: *Die adeligen Forstmeister im Egerer Reichsforst*. In: Archiv für Geschichte von Oberfranken 77 (1977), s. 207–235, srov. též KNOLL, Vilém: *Vývoj chebské zemské a městské správy do počátku 15. století*. In: Právnický 141 (2002), č. 2, s. 221–223.

³⁵² Listina vydaná 4. dubna 1349 ve Špýru (RBM V/2, č. 625).

³⁵³ ACRB II, č. 171; SIEGL, Karl: *Die Geschichte...*, s. 564; IDEM: *Das Egerer Achtbuch aus der Zeit von 1310 bis 1390*. In: MVGDDB 39 (1901), č. 104–106 a 110 uvádí Nothafta též v úřadě sudího chebského achtovního soudu (Achtgericht).

³⁵⁴ Listina vydaná 23. července 1355 v Řezně (RBM VI/1, č. 76).

³⁵⁵ K lesnímu řádu nejnověji KUBŮ, František: *Chebský městský stát...*, s. 95–100, pro překlad jeho textu viz IDEM: *Chebský lesní řád z roku 1379*. In: Historia docet. Sborník prací k počtě šedesátých narozenin prof. PhDr. Ivana Hlaváčka, CSc., Praha 1992, s. 209–221, reprodukci a edici původního znění v SIEGL, Karl: *Alt-Eger in seinen Gesetzen und Verordnungen*. Augsburg – Kassel, 1927, s. 99–103.

³⁵⁶ KUBŮ, František: *Chebský městský stát...*, s. 40–41.

během první poloviny 14. století dobyl řadu zdejších postministeriálních sídel, jiná odkoupil a řadu z nich rozparceloval mezi sedláky, takže se nemohla stát centrem případného odporu.³⁵⁷ Do této doby spadá i dobytí hradu Kynžvartu, který tehdy náležel Königswartům, větvi rodu Hartenbergů. Hrad byl označen za lapkovský kvůli častým odtud vedeným loupežným přepadům obchodníků směřujících do Chebu a zřejmě s podporou královského vojska byl před rokem 1349 obsazen a pobořen. Král Karel pak 6. ledna 1349 ustavil chebskou radu dozorcem nad tímto hradem.³⁵⁸

Výsledkem těchto neustálých konfliktů byla konečná porážka bývalé ministeriální šlechty, která z Chebska buď odešla nebo splynula s chebskými mešťany. (Jak již bylo řečeno, mnoho rodů také vymřelo.) Roku 1358 nacházíme Albrechta staršího a Albrechta mladšího Nothafty z Thiersteina na listině vyjadřující hold císaři Karlu IV. a uznání zástavy Chebska České koruně. Téhož dne, 11. května, potvrdili listinu stejného obsahu i další šlechtici.³⁵⁹ Konečně ještě toho samého roku vzal římský panovník do své ochrany i nohaftský hrad Thierstein.³⁶⁰ Tyto události naznačují, že se Nothaftové chtěli nechtě smířili s politickou situací a podřídili se jí, ačkoliv i nadále zůstali orientováni na bavorské Wittelsbachy. Nás ovšem především zajímá, jak se nové poměry promítly do jejich lenní soustavy na Loketsku.

3.4. Lenní soustavy postministeriálních rodů na Loketsku

3.4.1. Nohaftská léna

Kromě již zmiňovaných vsí se nohaftské majetky na východ od Chebska rozkládaly v okolí Liboce, Kynšperka, Smrkovce, Kostelní Břízy, Vranova, Noviny, Nadlesí, Starého a Nového Sedla, Chranišova a dalších míst, jejichž centrem býval Sokolov. Jednalo se o nekompaktní pozemkovou držbu zahrnující aspoň třicet pět lokalit, které byly předmětem častých směn.³⁶¹

³⁵⁷ IBIDEM, s. 50–53.

³⁵⁸ CIM II, č. 284; RBM V/2, č. 555.

³⁵⁹ RBM VI/3, č. 824 a 825; Mezi holdujícími byli *Ruedger von Sparneck, Trost Winchler von Kinsperch, Eltel und Juengel brueder di Tossen, Chunrat Neyperger von Neyperch, Chunrat Neyperger von Prampuch, Heinrich und Engelhart di Raben von Wildstein, Michel und Niclas brueder di Foerster von Selben, Hans und Wenczlub brueder di Goezwein von dem Liebenstein gesezzen in dem Egerlande.*

³⁶⁰ BayHStA München, Notthafft-Archiv Lit. 1074, Kopialbuch 1330–1641, fol. 34^r.

³⁶¹ GRADL, Heinrich: *Beiträge zur Geschichte Nordwestböhmens. 3. Folge. Leuchtenberger und Nohaftische Lehen im Elbognerlande.* In: MVGD 26 (1888), s. 266–282; SINGER, Friedrich Wilhelm (edd.): *Das Nohaftische Lehenbuch von 1360. Besitz und Verwaltung der Reichsministerialen Nohaft im historischen Egerland.* Arzberg-Hohenberg an der Eger, 1996; VLASÁKOVI, Eva a Vladimír: *Dějiny města Nového Sedla,* s. 7–8.

V průběhu padesátých let 14. století Nothaftové své falknovské sídlo opustili. Literatura jejich odchod obvykle klade již do let třicátých, respektive před rok 1339,³⁶² kdy *Nicolaus Winckler* odevzdal do rukou krále Jana své statky – město a tvrz Falknov³⁶³ a svou dědičnou rychtu (nejspíše) v nedaleké Lomnici –, aby je od něj přijal zpět jako léno.³⁶⁴ Znění listiny by naznačovalo, že Nothaftové Falknov Winklerovi odprodali a následně se odtud vystěhovali. (Zde jen připomeneme, že se jedná o stejného nebo alespoň stejnojmenného příslušníka rodu Winklerů, který působil na královském hradě Lokti jako pukrabí v letech 1319/1320.³⁶⁵) H. Gradl ovšem přináší regist listiny z listopadu 1353 stvrzující prodej dvora *Schönberd* u Falknova bratřími Pezzatery Albrechtovi Nothaftovi z Tiersteina, pečetěné právě na Falknově.³⁶⁶ Je tedy velmi nepravděpodobné, že by Winklerové na této tvrzi seděli. Pokud bychom přesto takovou domněnku přispustili, pak lze namítnout, že by se jistě jako hostitelé jednání jeho průběhu také aktivně účastnili. Jejich jméno však ve svědečné řadě nenacházíme.

Nothaftové se Falknova (a blízkého Sedla) definitivně vzdali prostřednictvím Albrechta (XI.) z Thiersteinu až roku 1360. O této skutečnosti nás informuje toho roku vydaná listina, jíž císař Karel dovoluje Tomáši Winklerovi prodat město Falknov i tamější tvrz spolu s tvrzí v Sedle, na něž si dosud činili nárok Nothaftové, a specifikuje podmínky, za kterých tak může učinit. Případní kupci směli tyto statky držet stejně jako dosud Winkler – tedy jako léno českého krále.³⁶⁷ Winklerové se však Falknova i Lomnice brzy po roce 1365 vzdali, protože již roku 1366 se město i tvrz nacházely v držení královské komory.³⁶⁸

³⁶² HOLÍK, Ladislav: *Kapitoly...*, s. 64; KUBŮ, František: *Štaufská ministerialita...*, s. 67; VLASÁKOVI, Eva a Vladimír: *Dějiny města Nového Sedla*, s. 6.

³⁶³ Falknovský rychtář a také farář jsou za Nothaftů doloženi několikrát: roku 1318 „*Wölvel, der Richter von Valchenawe [...], sein Herr von Valchenaw Herr albrecht, der auch siegelt, Hr. Heinrich der Pfarrer zu valchenaw*“ (GRADL, Heinrich: *Beiträge... I*, č. 7, s. 162); roku 1324 „*Wolfel der Richter von valchenawe, und albrecht, sein pruder, von Mudau weisen mit willen ihres hern, hern albrecht von valchenawe [...], her albrecht de pharrer von valchenawe*“ (IBIDEM, č. 9, s. 163); roku 1353 „*Heinreich der Kodawer, zu der Zeit Richter zu Valknaw*“ (IBIDEM, č. 11, s. 164).

³⁶⁴ „*Nicolaus Winckler bona sua, scilicet oppidum et munitiorem Valkenaw, et quae in iudicio suo Lompez hereditarie habet, in regis Bohemiae Johannis manus resignans ea ab ipso in feudum recipit.*“ (RBM IV, č. 2061, listina z 3. června 1339 vydaná v Praze); Srov. však s Pelantem 1988, 252, který tvrdí, že městečko s hradem přijal Winkler v léno od Nothaftů.

³⁶⁵ Srov. přehled loketských pukrabích v textu výše. Winklerové měli v okolí Sokolova a Lokte v držení vícero statků, například kolem poloviny 14. století získali od Waldsassenu Chodov a Mírovou.

³⁶⁶ GRADL, Heinrich: *Beiträge... I*, č. 11, s. 164; Srov. narovnání Eckharda Nothafta s klášteřem Waldsassen z roku 1309 mj. o dvůr *Schonberd*, který Nothaftové postoupili klášteři a přijali jej od něj zpět jako léno (MĚ, č. 579).

³⁶⁷ RBM VII/2, č. 534; GRADL, Heinrich: *Beiträge... I*, č. 18, s. 167; Jako potenciální kupce listina jmenuje Ješka z Velhartic, Trosta z Kynšperku a jejich dědice či příbuzné.

³⁶⁸ Tak uvádí M. Pelleter na základě záznamu v konfirmačních knihách, kde je uvedeno, že k falknovskému kostelu prezentoval 5. března 1366 císař (PELLETER, Michael: *o. c.*, s. 12–13; LC I/2, s. 73). Zde ještě doplníme, že koncem června 1365 prezentují faráře v Lomnici Nothaftové a Hertenbergové (LC I/2, s. 65), roku 1370 ještě spolu s císařem Karlem (LC II/1, s. 39–40). O rok později je již panovník jmenován jako patron kostela sám (LC II/1, s. 51). Zdá se tedy, že Winklerové opustili Lomnici nejspíše zároveň s Falknovem.

Pokud Winklerové byli na Falknově až od roku 1360, pak je tedy třeba vysvětlit okolnosti vzniku listiny z roku 1339. Lze například uvažovat o tom, že Nothaftové postoupili Falknov Mikuláši Winklerovi v léno a ten se jej rozhodl poddat Janu Lucemburskému. Jednalo by se samozřejmě o zcela ilegální postup. Winkler byl však straníkem krále a mohl se pokusit u něj tímto způsobem hledat ochranu. Panovník mohl mít také zájem na tom, aby se falknovská tvrz dostala pod jeho kontrolu. Nothaftové za této situace Winklery z Falknova vypudili. Těm svitla nová naděje právě koncem padesátých let – připomeňme si situaci doby, kdy se porážka postministeriální šlechty na Chebsku stala nezměnitelnou skutečností, roku 1358 Nothaftové v Chebu holdovali Karlovi Lucemburskému a v té době mu poddali i svůj hrad Thierstein. Tomáš Winkler tehdy požádal císaře o potvrzení držby Falknova či přímo o to, aby Nothafty přiměl k uznání tohoto stavu. Panovník mu v tomto směru vyšel vstříc, protože si tak zajistil vliv nad důležitou obcí a tvrzí na řece Ohři. Winklerovi povolil jejich další prodej jen za podmínky, že český král nadále zůstane lenním pánem těchto statků.

Ať již Winkler Falknov a Lomnici držel, nebo byly obě lokality nothaftské, znění listiny nasvědčuje tomu, že nebyly považovány za královské léno (hledící k hradu Lokti), ale spíše za alod. V jiném případě by totiž díkce tohoto lenního reversu pozbyla smyslu.

Jak již bylo řečeno, svědečná řada výše uvedené listiny zpečetěné roku 1353 na Falknově nás o Winklerech nezpravuje, naproti tomu je v ní hned na prvním místě jako *Theidinger und Mitsiegler* jmenován *Johans der Valkenawer*, příslušník rodu Nothaftů.³⁶⁹ Vlastnil na Loketsku ještě jistá léna, která někdy před rokem 1345 postoupil svému příbuznému Albrechtovi (XI).³⁷⁰ Ten během první poloviny čtyřicátých let odkoupil další léna a dědické podíly na rodovém majetku od svých příbuzných a stal se tak zřejmě nejmajetnějším představitelem Nothaftů. Od Engelharta z Kynžvartu odkoupil jeho podíl na Kynžvartu, blízkou tvrz Boršengrýn v Úbočí, tehdy zvanou Ammansgrün nebo Ammonsgrün, a nejspíše také statky v okolí hradu Hartenberka – ty však před rokem 1373 zase prodal.³⁷¹ Loketská a chebská léna byla od té doby spravována z jeho hradu Weißensteinu. Neznamená to však ještě, že Nothaftové odešli z českého území. Na jaře roku 1359 je zmiňován *Albreht der Nothafft von der Leubatsch*³⁷² a v prosinci roku 1385 je pak dosvědčen ještě *Hennsell Nothafft von der Lewbatsch*. Z toho lze usuzovat, že v Liboci, ležící západně od Kynšperku

³⁶⁹ BayHStA München, Notthafft-Archiv, listina č. 845 (zde jako *Hans der Valchenauer*) a IBIDEM, Lit. 1074, Kopialbuch 1330–1641, fol. 42.

³⁷⁰ IBIDEM.

³⁷¹ Ammonsgrün měl Engelhart v léno od Leuchtenbergů a Kynžvart tehdy držel snad již jako léno českého krále (srov. níže); GRADL, Heinrich: *Beiträge...* 2, s. 327–328.

³⁷² Albrecht Nothaft spolu s Engelhartem z Kynžvartu a Ottou Trautenbergerem z Reutu rozsuzovali spor mezi Kunhutou, dcerou Kuna z Pechöfen, a klášterem ve Waldsassenu (RBM VII/1, č. 152).

nad Ohří na samých hranicích s Chebskem, někteří Nothaftové dožívali.³⁷³ H. Gradl je považoval za zchudlou rodovou větev.³⁷⁴ Je docela možné, že *Johans, Albrecht a Henssell* původně dleli na Falknově a odtud se do konce padesátých let přestěhovali na Liboc.³⁷⁵

Po smrti Albrechta (XI.) se o dědictví podělili jeho tři synové Albrecht (XII.), Peter a Hans Nothaftové z Thiersteina.³⁷⁶ V srpnu roku 1373 se rozhodli prodat své podíly na Kynžvartu i celou tvrz Ammansgrün s vesnicemi, mýty, mlýny, doly a dalším příslušenstvím a také s hrdelními soudy, církevními a manskými lény (*mit Halsgerichten, Kirchenlehen, Mannlehen*) Borešovi z Rýzmburka.³⁷⁷ Ještě téhož roku, dne 9. října, bratři uzavřeli společnou dohodu o nakládání s rodovým majetkem. Hned na prvním místě listina stanovila, že chebská a loketská léna bude udělovat nejstarší člen rodu, který se měl nadále spravedlivě dělit s příbuznými o související příjmy.³⁷⁸ Naproti tomu léna příslušející k hradu Weißensteinu měl napříště udělovat ten příslušník rodu, kterému tento díl připadne.³⁷⁹ Získal jej Albrecht (XII.) a založil tak weißensteinskou linii Nothaftů, jež do konce 18. století udělovala jak weißensteinská, tak i chebská a loketská léna.

Ke zmínce o nothaftských statcích lze přiřadit záznam z leuchtenberské lenní knihy z poslední třetiny 14. století, která uvádí, že v Podlesí u Milíkova udělovali statky v léno kromě Leuchtenbergů i Nothaftové, a to čtyři dvory. Polovinu vsi měl jako leuchtenberské léno v rukou Gumprecht z Kynžvartu. Lenní kniha pak ještě poznamenává, že Gumprecht

³⁷³ Listina z 6. prosince 1385, kterou se waldsassenští mniši vyplatili z povinnosti každoročně odevzvat Hansi Nothaftovi plstěné boty. Ve svědečné řadě se objevuje další *Hanns*, tentokrát z Thiersteina (*Hanns der Nothafft von dem Tirstein*); GRADL, Heinrich: *Beiträge... 1*, č. 24, s. 169–170.

³⁷⁴ IBIDEM.

³⁷⁵ Nelze prozatím ani vyloučit variantu, že *Johans* a *Henssell* jsou jedna a táž osoba.

³⁷⁶ Albrecht (XI.) ještě 13. října 1372 spolu Harbardem a Jaroslavem z Kynžvartu prezentoval nového kynžvartského faráře (LC II/1, s. 81), 3. srpna o rok později však s jeho majetky již nakládají Albrechtovi synové, někdy v této době tedy Albrecht zesnul (GRADL, Heinrich: *Beiträge... 2*, s. 327).

³⁷⁷ GRADL, Heinrich: *Beiträge... 2*, s. 328.

³⁷⁸ „Dann erst sollen alle vnßere Lehen, wo oder wie wir die haben, oder wo die gelegen seyn, in dem Elbogner Land, in dem Eger Land, geistlich (oder) werntlich, albegen leyen stadt der Elter Bruder. Und ob das wäre, daß wir Albrecht, Peter und Hanß die Nothafft abgingen, das Gutt nicht entfall, welch[en] den darnach unter vnßeren Erben oder Nachkom[m]jen der Ältist ist, mit Recht der ehenganen Lehen billich ein Erb ist. Derselb soll sie leihen ohne widerred od[er] hindernus der andern. Auch hatt derselb, der die Lehen leicht kein Gewalt nichts auß den Lehen, weder verkauffen noch verkümmern, niemand lediglich den mit der andern, da die Lehen aufftreten möchten oder Erben sollen, Willen, Gunst und Worth. Und ob ein Fall geschech in den ehenganen Lehen, davon Geld gefell, das soll der älter den andern nach sein Trew mittheilen, gleich als viel und jeden zu seinem Teil gebührt, auch mit sonderl. nahmen.“ (Národní archiv, Hejtmanství německých lén 9–10 A I/I; převzato z: STARK, Harald: *Familie Notthafft* [online], poslední revize v únoru 2006 [cit. 8. října 2008].URL: <<http://www.notthafft.de/archiv/notthafft-zum-thierstein-1373.htm>>).

³⁷⁹ „Außgenohmen alle die Lehen, die gelegen seyn umb den Weissenstein und die von Rechts weg[en] gehören zum Weißenstein. Und alß die in vnßern Lehen puncten mit sonderlich[en] nahmen beschrieben und bedacht seynd, die soll der leichen, der zum Weißenstein gesetzt oder gefallen ist mit dem Theil. Und währe das ein Junger dargefiell od[er] gefallen ist, dennoch soll der ältere mit demselben ehenganen Lehen unbeworren seyn, die zum Weyßenstein gehören und soll im daran nicht kräncken, in kein weiße, wehnig noch viel.“ (IBIDEM).

dával dále v léno (přesněji tedy v podléno) tehdy již pustou ves Týmov, již drželi společně Leuchtenbegové, Hertenbergové a Nothaftové.³⁸⁰

3.4.2. Hertenberská léna

Zatímco Nothaftové opustili západní Čechy, ačkoliv si některá léna udrželi a spravovali je ze svých vzdálených sídel, v případě Hertenbergů se zdá, že se na Loketsku uchytili trvale.

Do poloviny 14. století se o hertenberských statcích na Loketsku objevují v pramenech jen drobné zmínky, které přinesl H. Gradl v edici *Monumenta Egrana*. Ze srpna 1277 máme doklad, že Hertenbergové vlastnili Květnou: *Hedwigis*, vdova po Eberhardovi z Hertenbergu, prodává se souhlasem svých synů klášteru Waldsassen dva dvory v Květné (*Blumenperch*), mezi svědky je uveden *Vlricus plebanus de Monte*, tedy farář z nedalekého Chlumu nad Ohří.³⁸¹

V březnu roku 1300 Taut a Heinrich ze Schönbrunnu odevzdali do rukou opata kláštera ve Waldsassenu jeden dvůr ve vsi Hrádku (*Puergleins*), na němž seděl jistý Wernher. Opat Theodorich si směl dvůr ponechat a dle libosti jej zase vrátit zpět.³⁸²

V listopadu roku 1304 *Vlricus de Hertenberk* a jeho manželka *Katherina* prodali waldsassenskému opatu Ulrichovi šest dvorů v Seußen (*Seyszen*), dva dvory, mlýn a rybárnu v Lorenzenreuth (*Lodencenrevt*), tři dvory v Bukovanech (*Bukban*),³⁸³ polovinu lén celé vsi Vackovce (*Watzkenrevt*) a rovněž se zřekli všech nároků na Liebenstein (*Lybinstein*).³⁸⁴

Následuje výrok chebského zemského soudce Tuta z Hertenbergu a chebských radních z května 1312, podle kterého směli *Fridlin Hager* starší a Heinrich starší z Hertenbergu držet několik dvorů v Kaceřově (*Jeczengrun*) po svém otci Heinrichu Limbergerovi, ale jen po dobu svého života a jako vazalové kláštera ve Waldsassen, na něhož pak tyto dvory měly spadnout.³⁸⁵

³⁸⁰ „Item fronaw halb hat der Gunprecht von küngswart von vns zu lehen, [...] Marchartsgrun halbes vnd ein hof gemein vnd vier leih der Nothaft, [...], Dymgrun ist öde, daz leihent mit im die hertenberger vnd Nothaft.“ (GRADL, Heinrich: *Beiträge...* 3, s. 270); *fronaw* – Vranov, jv. od Rovné, poblíž nouzové přístávací plochy Rovná u Sokolova (ULROVN); *Marchartsgrun* – Podlesí, jv. od Milíkova; *Dymgrun* – Týmov, v. od Studánky a jz. od Kostelní Břízy, všechny lokality jsou dnes zaniklé.

³⁸¹ *Hedwigis*, relict *Hawardi de Hertenberc* (CDB V/3, č. 1702; RBM IV, č. 1841; ME, č. 320); Květná – jz. od hradu Hartenberka; Chlum nad Ohří – severně od Kynšperku nad Ohří.

³⁸² ME, č. 516; Hrádek – mezi Krajkovou a Habartovem, jz. od hradu Hartenberka.

³⁸³ O jiné dvory v Bukovanech klášter jednal s falknovským rychtářem Wölvelem v letech 1318 a 1324 (GRADL, Heinrich: *Beiträge...* 1, č. 7, s. 162 a č. 9, s. 163).

³⁸⁴ ME, č. 541; Seußen – obec mezi Arzbergem a Marktredwitz, Horní Franky; Lorenzenreuth – obec s. od Marktredwitz, H. Franky; Bukovany – obec z. od Sokolova, j. od hradu Hartenberka; Vackovec – obec u Nebanic na tehdejších hranicích Loketského kraje a Chebska.

³⁸⁵ Gradův regest uvádí: „[...] dass Fridlin Hager u. Heinrich von Herthenberch für die Zeit ihres Lebens den

V prosinci 1313 se Albrecht z Hertenbergu za souhlasu svých synů vzdal lenního práva (*Jus feudale*) nad jedním dvorem v Dobroších (*Dobroschen*), který mu ode dávna patřil, opět ve prospěch opata a konventu ve Waldsassen.³⁸⁶

Z července následujícího léta se dochovala významná listina, jíž Taut z Hertenbergu, zvaný ze Schönbrunnu, daruje v případě své smrti waldsassenskému klášteru hrad Schönbrunn s příslušenstvím a lény, jmenovitě vsi Vackovec, Rozmyšl, Seußen, Tiefenbach, Hauenreuth a nám dosud neznámo kde ležící *drosmansperch*, dále polovinu vsi Stará, čtyři dvory v *hilprantsgrun*, dva dvory v Korbersdorf, statky v Tröstau a práva na hory a lesy v okolí Hartenberka.³⁸⁷ Díky této listině si můžeme vytvořit určitou představu o statcích, které příslušely k hradu Schönbrunnu. V jeho blízkosti, tj. v okolí Wunsiedelu v Horních Francích, vlastnil Taut vsi Seußen, Tröstau (jihozápadně od Wunsiedelu), Tiefenbach (mezi městy Wunsiedel a Marktredwitz), Hauenreuth (severovýchodně od Wunsiedelu) a Korbersdorf (severozápadně od Marktredwitz). Vackovec je již zmiňovaná lokalita poblíž Milhostova (okres Cheb), tedy na tehdejší říšském území, v jejíž blízkosti se podle vývodů H. Gradla nacházel i zaniklý *hilprantsgrun*.³⁸⁸ Třetí oblast lén, jichž se Taut hodlal po své smrti vzdát, ležela severovýchodně od rodového hradu Hartenberka a jihovýchodně od Jindřichovic: vsi Stará (dnes již zaniklá) a tehdy zřejmě ještě nerozdělená ves Rozmyšl.³⁸⁹

Na konci března roku 1318 prodal *Howardus Primaschel*, zvaný *de Hertenberch*, lenní právo nad prostředním dvorem v Kaceřově (*super mediam curiam in Geczengrune*), na němž tehdy seděl jakýsi *Fridericus*, Bertholdovi a zmiňovanému Friedrichovi z Kaceřova (*Petholdo et friderico iam dicto, dictis de Jeczengrune*). Oba své léno dali klášteru Waldsassen ku spáse svých duší.³⁹⁰

Z ledna roku 1350 se nám dochoval významný exemplář lenního reversu Tauta ze Schönburgu a Habarta a Albrechta z Hertenbergu, jímž poddali své dva díly hradu

Nutzgenuss der besagten Höfe haben und diesfalls gleich Vasallen dem Kloster eidlich (fidelitatis homagio) verpflichtet werden sollen, dass aber nach ihrem Tode die Höfe ans Kloster fallen.“ (ME, č. 609); Kaceřov – severovýchodně od Kynšperku nad Ohří.

³⁸⁶ ME, č. 618; GRADL, Heinrich: *Beiträge...* 1, č. 6, s. 162; Dobroše – jz. od Kynšperku nad Ohří.

³⁸⁷ „[...] *Ego Tuto de Hertenberch, dictus de Schonenprun, cupio esse notum, quod [...] Castrum Schonenprunn cum omnibus suis pertinentiis [...], sicut ea possedi hereditaria [...], cum feudis, ut sequitur, [...], videlicet villas Waczkenrevt, Rosmueschel, Seisen, Tifenpach, hawenreut er drosmansperch, Item in villa Altengrun medietatem, in hilprantsgrun de quatuor curiis, In villa Korbelsdorf de duabus curiis, [...], In drosen, [...], Item iura et vtilitates prope hertenberch in mineris et nemoribus ac aliis [...] domino Johani abbati suoque Conuentui in Waltsachsen [...], aput quos eciam, cum decessero ex hac vita, eligo sepeliri, trado et in ipsos transfero pleno iure per eos eorumque successores possidendum [...].*“ (ME, č. 625); H. Gradl přiřadil listině chybně datum 21. namísto 20. července (*Actum et datum ao. d. Millesimo CCC^o XIII°, sabbato ante festum sancte Marie Magdalene*).

³⁸⁸ Pozdější Hilpersgrün (ME, s. 231).

³⁸⁹ Tj. pozdější Horní a Dolní Rozmyšl, jižnější Dolní Rozmyšl byla pohlčena důlní činností.

³⁹⁰ GRADL, Heinrich: *Beiträge...* 1, č. 8, s. 163.

Hartenberka s příslušenstvím králi Karlovi.³⁹¹ Listinou oznamují, že hrad od krále obdrželi jako pravé léno („zu rechtem lehen“) a to se všemi příslušnými vesnicemi Krajkovou, Dolinou, Květnou, neznámým *Adelbergem*, Hrádkem, Markvarcem, neznámým *Luphartzgrünem*, Radvanovem, Luhem nad Svatavou, Horním Částkovem, Čistou a polovinou vsi Hory, kde se získávalo olovo, a též se soudy.³⁹² Revers výslovně uvádí, že léno bylo uděleno za věrné služby a že jde o obnovu lenního vztahu.³⁹³ Hertenbergové se zavázali, že nechají své dva díly hradu panovníkovi otevřené a že mu budou v případě potřeby vojensky nápomocni. Hrad neměl být bez svolení krále dále opevňován. Jejich dědicové měli panovníka znovu žádat o udělení hradu v léno a přísahat mu věrnost. Lenní přísaha Hertenbergů „na svaté“ je také v reversu přímo zmíněna.³⁹⁴

Z listiny tedy vyplývá, že Hertenbergové byli českými leníky už delší dobu, ale nevíme od kdy. V. Knoll ještě připomíná zmínku z roku 1345, kdy se Jan Lucemburský obrací na „svého purkrabího na Hartenberku“ v souvislosti s vynětím statku chebských klarisek v Částkově.³⁹⁵ Vyvozuje z toho dva možné závěry – buď byl Hartenberk královským hradem a Hertenbergové jen dědičnými purkrabími, nebo král Jan tento hrad rodu před rokem 1345 odňal snad v souvislosti s odbojem proti českému panovníkovi na Chebsku, kterého se Hertenbergové účastnili v rámci konfliktů Ludvíka Bavora s Lucemburky. Po vyřešení těchto sporů mohli Hertenbergové přijmout svůj bývalý hrad od českého krále v léno. Tuto hypotézu je možné uplatnit i ve vztahu tohoto rodu k hradu Kynžvartu, k němuž se posléze dostaneme.³⁹⁶ Zmínka o existenci purkrabích a údaj lenního reversu, že Hertenbergové dostali v léno i soudy, dává usuzovat na to, že Hartenberk měl vlastní hrdelní soud, nezávislý na Lokti.

Po polovině 14. století vidíme Hertenbergy prezentovat ke kostelu v Krajkové a je jistě zajímavé, že Albrecht z Hertenbergu si jako nástupce po odstoupení faráře Oldřicha vybral roku 1357 svého příbuzného Konráda. Ten zde působil po čtyři roky a poté se stal knězem v nedaleké Lomnici.³⁹⁷ Tato ves bývala velmi rozsáhlým lénem, kde v druhé polovině 15. století jen Nothaftové drželi dvanáct statků. Složitost majetkových poměrů dokládá, že

³⁹¹ ACRB II, č. 126; CIB II/1, č. 298.

³⁹² „[...] *Gossengrün, Loch, Blunberg, Adelberg, Bürgleins, Marchquardsgrün, Luphartzgrün, Radwansgrun, Werd, Obernschozzenreut, Luterbach und halb teyl des dorfes zu dem Horen mit berchwerchen des bleis, des zwey teil zu dem selben hause gehörtent, mit gerichtten und gewalt des gerichtes, [...]*“ (IBIDEM).

³⁹³ „[...] *als wir daz von im und seinen vordern seligen, künge ze Beheim, ze lehen haben gehabt, also hat er ez uns nu anderwaid gelihen und lehen vernewet [...]*“ (IBIDEM).

³⁹⁴ „*Auch haben wir für uns und unser erben und nachkomen dez unserm vorgeantten herren dem künig, seinen erben und nachkomen einen eyd gesworen, unser hende uf die heiligen gelegt [...]*“ (IBIDEM).

³⁹⁵ „[...] *burchrauii sev castellani nostri in castro Hertenberch presentes [...]*“ (RBM IV, č. 1604); KNOLL, Vilém: *Štaufští ministriálové...*, s. 19.

³⁹⁶ KUBŮ, František: *Chebský městský stát...*, s. 50.

³⁹⁷ LC I/1, s. 46, 158 a 166.

Konráda prezentovali společně český král Karel, Albrecht Nothaft z Thiersteina, Tomáš Winkler z Falknova,³⁹⁸ sourozenci sedící na Hartenberku i potomci kynžvartské větve Hertenbergů.³⁹⁹ Do úřadu jej uváděl loketský děkan. F. Kubů ve své práci o chebské ministerialitě poznamenává, že od počátku 14. století se častěji setkáváme s případy, kdy členové bývalých ministeriálních rodů, zejména tzv. nobility, hledali zajištění v duchovním stavu, což považuje za odraz rostoucí integrace se šlechtou, kde byl tento jev obvyklý.⁴⁰⁰

Koncem šedesátých let vidíme Hertenbergu prezentovat i v sekularizovaném Chodově, který před nimi získali Winklerové od kláštera Waldsassen. V záznamu konfirmační knih je Albrecht uveden jako *cliens* z Hertenbergu.⁴⁰¹

Podle A. Sedláčka získal hrad Hartenberk roku 1362 Tyma z Koldic, který jej o dvě léta později prodal císaři za plat na měste Budyšíně. Roku 1401 byl zapsán Habartovi z Hertenbergu od roku 1407 Maleříkům.⁴⁰²

Hertenbergové dále drželi řadu drobných statků jako leuchtenberská léna. Lenní knihy z konce 14. století nám umožňují nahlédnout pod roušku velmi komplikovaných majetkových poměrů a lenních vazeb.⁴⁰³ Například uvádějí Bohuslava z Hertenberga (*Busla Hertenbertger*) s příbuznými jako držitele vsi Žitné u Smrkovce a čtyřech dvorů v Libavě, které dále udělovali v léno. Na Milíkově sídlil *Part Hertenberger*, který měl nějaké statky též v Mokřině a Smrkovci, jež předtím odkoupil od jakéhosi *Pernsteinera*.

Společně pak vystupují *Engelhart*, *Wiczlin*, *Gumprecht* a *Jerosla* (Jaroslav) z Kynžvartu, kteří drželi Vranov (zde měli i podací právo), Rovnou, Kásnou Lípu, Kostelní Břízu, Týmov, Arnoltov a Rudolec, a to vždy jen polovinu vsi. Vedle toho měli i tvrz Plikenštejn, po třech dvorech v Libavě a v Žitné, osm dvorů v zaniklém *Hermannsgrünu* a snad u něj ležící les. Engelhart měl v *Hermannsgrünu* ještě nějaké dvory nezávisle na svých příbuzných, k tomu ještě polovinu vsi Podlesí. Zde si podržel ale jen tři dvory a zbytek jeho dílu dával dále v léno.

Později se v knihách objevuje Gumprecht z Kynžvartu sám. (Možná jde o stejnojmenného syna). Převzal všechny statky, které dříve držel spolu s uvedenými

³⁹⁸ Srov. výše uvedenou Winklerovu transakci s Falknovem a lomnickou rychtou (RBM IV, č. 2061).

³⁹⁹ Záznam z 20. prosince 1361: „*Conradus de Hertenberg presbiter ad presentationem Karoli tamquam regis Boemie, N. senioris castri Hertenberg, Alberti Nothaft de Terrsteyn, Thome dicti Winkeler de Walkenow, Wiczlini olym Tutonis, Cumperti olym Alberti, Jaroslai olym Jaroslai dicti de Kunswart, Alberti dicti Part olym Conradi, Bohuslai et Alberti fratrum olym Habardi, et Tutonis olym Bohuslai dicti Insani de Hertnberch, ad ecclesiam in Lompcz, [...], fuit institutus, [...].*“ (LC I/1, s. 166); Albrecht Nothaft a Hertenbergové v Lomnici prezentovali také ještě roku 1365 (LC I/2, s. 65).

⁴⁰⁰ KUBŮ, František: *Štaufská ministerialita...*, s. 66 a pozn. 136.

⁴⁰¹ „*Ad presentationem Alberti clientis de Hertnberg in ecclesia in Kodaw [...]*“ (27. března 1369; LC II/1, s. 3).

⁴⁰² SEDLÁČEK, August: *Hrady... 13*, s. 166.

⁴⁰³ GRADL, Heinrich: *Beiträge... 3*, s. 266–282.

příbuznými a několik získal navíc (tři dvory a dva herbergly v Ostrově, polovinu Kamenice, Studánky u Kynšperku nad Ohří a Odravy a jeden dvůr v Trpěši). Zmíněna je i držba jednoho dílu Hartenberka, druhý díl držel prý společně, ale není uvedeno s kým – nejspíše s dalšími Hertenbergly nebo Nothafty. Také na své polovině Podlesí držel jeden dvůr společně (asi s Nothafty), čtyři dvory uděloval *der Nothaft*. Hermannsgrün mezitím zpustnul, stejně jako Týmov. Přesto byla poslední lokalita udělována dále v léno Gumprechtem, (jinými) Hertenbergly a Nohaftem. Rovnou postoupil pánům na Šabině (*di von Scheben*) a Vranov s tvrzí Plikenštejnem Albrechtovi Plikovi.

Z této tříštky údajů můžeme tedy vyčíst, že majetky hartenberské i schönbrunnské větve na Loketsku byly roztroušené v rozsáhlém území mezi Vřesovou, Jindřichovicemi a hradem Hartenberkem, v jeho širším okolí a odtud dále na jihozápad ke Kaceřovu na hranice s Chebskem. K tomu Hertenbergové přikoupili řadu statků v leuchtenberské enklávě v jižní části Slavkovského lesa, které ochotně postupovali dále v léno. Mnohdy se nejednalo ani o celé vsi, ale pouze o několik dvorů, o něž měli eminentní zájem především cisterciáci z Waldsassen. Jistě pozoruhodný je právě vzájemný vztah kláštera a Hertenbergů, kteří jsou podle listiny z roku 1312 nazýváni jeho vazaly, zatímco v jiných případech tomu bylo právě naopak. Jak vyplývá z lenních knih, v těchto vztazích rozhodovaly především majetkoprávní otázky vztažené na konkrétní zboží, jež bylo předmětem obchodu, a nelze z nich vyvozovat jednoznačné hierarchické sociální vazby. Nápadná je rovněž velká provázanost lén, nad jednou lokalitou mohlo uplatňovat svá práva i několik rodin (například Hertenbergové a Leuchtenbergové v Kaceřově a v Dobroších, Nohaftové a Hertenbergové v Rozmyšli a ve Staré apod.). Odráží to zejména vzájemné příbuzenské vztahy a také čilé vztahy obchodní, které byly umožněny minimálně omezenou dispozicí s drobnými lény.

Dalším významným hradem, který se nacházel v rukou Hertenbergů, byl mimo Loketsko ležící Kynžvart (Königswart). O jeho vzniku nic nevíme, poprvé se objevuje v pramenech až roku 1287, kdy jej držel *Tuto de Kunigswart*,⁴⁰⁴ příslušník zde sídlící hertenberské větve. Jak již víme, Hertenbergové získali zdejší území po vymření pánů z Hohenbergu, tedy asi po roce 1285,⁴⁰⁵ jak uvádí také F. Kubů.⁴⁰⁶ Odporuje si však, když na jiném místě tvrdí, že hrad založili Hertenbergové asi v době interregna na římském trůně.⁴⁰⁷ V Říši totiž od roku 1273 vládl Rudolf Habsburský a před tímto datem Hertenbergové

⁴⁰⁴ Listina ze 4. srpna 1287 (ME, č. 384) – viz výše v textu.

⁴⁰⁵ Poslední zmínka je v listině z 2. dubna 1285: „[...] *apud virum strenuum Knvzel dictum de Hohenberch*“ (ME, č. 369).

⁴⁰⁶ KUBŮ, František: *Štaufská ministerialita...*, s. 72–73.

⁴⁰⁷ *IBIDEM*, 62.

v držení Kynžvartu ještě nebyli. Pokud tedy stavěli hrad oni, museli tak stihnout učinit v období vymezeném klíčovými daty – dubnem 1285 (tedy za předpokladu, že Künzel z Hohenbergu zemřel velmi záhy po poslední zmínce o něm v pramenech) a srpnem 1287, kdy už bylo sídlo dokončeno, nebo muselo být už alespoň obyvatelné.

H. Gradl se domníval, že Kynžvart byl založen Štaufy před rokem 1240 (proto tedy *Königswart*, Králova Stráž) a jeho držitelem se stal Konrád z Hohenbergu. Soudí tak na základě skutečnosti, že potomci Nothaftů a Hertenbergů z Kynžvartu ještě v mladší době nedílně drželi patronát kynžvartského kostela, což jej nejspíše vedlo k domněnce, že tento patronát rovněž zdědili po Hohenbercích.⁴⁰⁸ Je jen škoda, že se nám tato zcela oprávněná hypotéza nepotvrzuje ani častokrát uvedenou listinou z roku 1242, jíž se Konrád z Hohenbergu vzdal statků ve vsi Žandově. O žádném hradu se tu nepíše, ačkoliv je Kynžvart od této vsi vzdálen jen asi 4 km vzdušnou čarou. Některé badatele to vedlo k závěru, že Kynžvart postavili někdy po roce 1242 až Přemyslovci, kteří snad také vysadili Žandov za městečko, a pojmenování hradu vztahují právě na české panovníky. Městečko Kynžvart vzniklo pak někdy před rokem 1317, kdy se zde připomíná křížovnická fara, statut městečka je doložen ale až k roku 1392.⁴⁰⁹ Konečně J. Úlovec ještě přináší třetí možnou hypotézu, totiž že hrad mohl být „založen šlechtickým či církevním majitelem sporného území, avšak český panovník je zabral a hrad sám dostavěl.“⁴¹⁰ S jistotou tedy můžeme pouze říci, že Kynžvart byl nejpozději od roku 1287 (opět?) ve šlechtických rukou a že tehdy již oblast Žandova tepelským premonstrátům nepatřila.⁴¹¹ Vztah hradu k Českému království lze s jistotou určit až ke konci 14. století.

V jeho prvních desetiletích drželi Hertenbergové Kynžvart zřejmě v poklidu. To se změnilo s obratem ve vztahu Ludvíka Bavora k Lucemburkům, který se proměnil v nepřátelství. Hertenbergové jako straníci Wittelsbachů v tomto ohledu nejspíše následovali Ludvíka. Konflikt eskaloval roku 1347, kdy král Karel vyslal do Bavor vojsko. Podle H. Gradla se Hertenbergové uchýlili na Ludvíkův dvůr a Kynžvart tak zůstal prázdný, čehož využili nám neznámí lapkové a podnikali odtud přepady kupců směřujících po zemské stezce z dnešní Plzně do Chebu.⁴¹² Město Cheb proto mělo eminentní zájem na likvidaci hradu a

⁴⁰⁸ GRADL, Heinrich: *Beiträge...*2, s. 320–321.

⁴⁰⁹ ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *České dějiny I/5*, s. 554; KUČA, Karel: *Města a městečka...*, s. 357 a 360; ÚLOVEC, Jiří: *Hrady, zámky a tvrze na Chebsku*. Cheb: Chebské muzeum, 1998, s. 110–111.

⁴¹⁰ ÚLOVEC, Jiří: *o. c.*, s. 111.

⁴¹¹ To vyplývá z papežské konfirmace klášterních statků, kde Žandov již není zahrnut (CDB V/2, č. 707; RBM II, č. 825).

⁴¹² GRADL, Heinrich: *Beiträge...*2, s. 326; J. Úlovec se naproti tomu domnívá, že přepady provozovali sami Hertenbergové a do Bavor uprchli až v souvislosti s Karlovým tažením (ÚLOVEC, Jiří: *o. c.*, s. 111; podobně KUBŮ, František: *Štaufská ministerialita...*, s. 67); Michael Urban uvedl, že Kynžvart byl v držení jakéhosi franského šlechtice, jemuž byl hrad udělen v léno Janem Lucemburským, a že Königswartové drželi jen okolní

konečně i sám panovník si chtěl zajistit pozice na této pohraniční pevnosti. Jak již víme, Kynžvart byl obsazen a pobořen. Je otázkou, proč král Karel strategicky položený hrad raději neosadil svými vojáky nebo leníky a nedovolil jeho obnovu. Snad tak neučinil jen s ohledem na město Cheb. Z počátku roku 1349 se nám totiž dochovala listina určená chebské radě, zakazující obnovu Kynžvartu. Je možné předpokládat, že dokument vznikl právě z podnětu města, a dává tušit, že Hertenbergové se po smrti krále Ludvíka vrátili z Bavorska na své statky a začali s obnovou sídla.⁴¹³

I když proto nemáme dochování lenní listinu, ani revers, literatura předpokládá, že Hertenbergové získali sice Kynžvart zpět, nyní však jako léno českého krále. Taktéž jako léno měli získat i Žandov.⁴¹⁴ Napovídá tomu zmiňovaný lenní revers Hertenbergů z roku 1350. Mezi pečetiteli listiny totiž nacházíme i jejich příbuzné Engelharta z Kynžvartu a Vojtěcha (Vítka?) na Žandově.⁴¹⁵

Podle údaje leuchtenberské lenní knihy, který přináší H. Gradl, měl Engelhart právě od Leuchtenbergů jako léno tvrz Ammonsgrün, kterou prý prodal Nothaftům a ti Borešovi z Rýzmburka.⁴¹⁶ Obě tyto transakce máme doloženy i příslušnou smlouvou mezi Nothafty a Borešem z roku 1373.⁴¹⁷ Ta udává, že bratři Albrecht (XII.), Petr a Hans Nothaftové z Thiersteina prodávají Borešovi za 700 kop své podíly na *Purkstal ze Kungeswart* spolu s lesy, mýty a dalším jmenovaným příslušenstvím, celou pevnost Ammonsgrün s vesnicemi, mýty, mlýny, také doly, hrdelními soudy, duchovními i manskými lény, jak je zdědili po svém otci Albrechtovi, který vše předtím koupil od zesnulého Engelharta z Kynžvartu. Z prodeje je vyňato zboží v okolí Hartenberka, které jejich otec již dříve odprodal. Obchod byl uzavřen před císařským komorníkem Těmou z Koldic a císařským hofmistrem Petrem z Vartenberka. Listinu zpečetili jmenovaní bratři Nothaftové, Geth ze Sparnecku a Bohuslav z Hertenbergu. Z konfirmačních knih se dále dovídáme, že ke kynžvartskému kostelu ještě

území a sídlili v tzv. rytířských domech pod hradem. Svá tvrzení však ničím nedoložil (URBAN, Michael: *Zur Geschichte der Stadt und Herrschaft Königswart*. In: MVGD 19 (1881), s. 25).

⁴¹³ „Wir [=Karl, Roemischer kuenich, kuenich zu Behem] haben vernomen, daz man Chuengeswart wider bawen welle, vnd wan etwenn dieselb veste fuer ein rauphaus geprochen wart, gebieten ev ernstlich bei vnseren hulden, daz ir des gepewes niht gestatt, sunder ez vnterchomet, hindert vnd weret, als verre ev leib vnd gut wert, darzu wir ev ernstlich wellen geholfen sein.“ (CIM II, č. 284; RBM V/2, č. 555).

⁴¹⁴ URBAN, Michael: *o. c.*, s. 25; GRADL, Heinrich: *Beiträge...2*, s. 327; KAVKA, František: *Západoevropský lenní institut jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského*. In: ČČH 88 (1990), s. 243; SEDLÁČEK, August: *Hrady... 13*, s. 60 – domnívá se, že Kynžvart byl manstvím už od konce 13. století; ÚLOVEC, Jiří: *o. c.*, s. 111; KUČA, Karel: *Města a městečka...*, s. 357; KNOLL, Vilém: *Štaufští ministeriálové...*, s. 19–20.

⁴¹⁵ „[...] unser lieb friünde und vettern, her Engelhart von Kungswarcht, her Wytig von Kungswartt gesezzen ze Sandow [...]“ (ACRB II, č. 126).

⁴¹⁶ „Item Amaßgrün hat der Engelhart von Kunigswart vnd Sandaw von vns zu lehen vnd hat ez dem Nothaft verkauft; der hat daz furbaz dem von Risenburg verkaufft.“ (GRADL, Heinrich: *Beiträge...2*, s. 328).

⁴¹⁷ IBIDEM.

roku 1372 prezentovali Habart a Jaroslav, snad Engelhartovi příbuzní, spolu s Albrechtem Nothaftem.⁴¹⁸ Poté se Hertenbergové na Kynžvartě již neobjevují.

Pokusíme se nyní tuto mozaiku kynžvartských dějin poskládat dohromady. Při tažení do Bavor Karlovo vojsko obsadilo Kynžvart. Protože byl útok na něj veden jako na sídlo lupičů, panovník hrad mohl prohlásit za jemu propadlý a po návratu Hertenbergů jim ho udělit již jako královské léno. Když se pánové z Kynžvartu vrátili na své sídlo zpět, započali s jeho obnovou. Proti tomu vystoupila chebská městská rada a zažádala panovníka o intervenci. Karel jí vyhověl a svým listem z ledna 1349 zákaz obnovy hradu potvrdil. Hertenbergové se tehdy pravděpodobně rozhodli uchýlit se na svůj statek Úbočí (Ammonsgrün), který měli v držení od Leuchtenbergů, a sousední Žandov. V Úbočí pak začali stavět nové sídlo.⁴¹⁹ Engelhart z Kynžvartu se později rozhodl odprodat své podíly Albrechtovi (XI.) Nothaftovi. Protože ještě roku 1372 páni z Kynžvartu podávali k jejich kostelu právě spolu s tímto Nothaftem, je možné zmíněný rok považovat za datum *ante quem* Engelhart své podíly prodal. Snad roku 1372 nebo dříve také zemřel. Ohledně podacího práva lze usuzovat, že si jej buď Kynžvartští ponechali a jmenovaní Habart a Jaroslav jsou tedy Engelhartovi dědici, nebo jsou to držitelé dalších podílů, přičemž podíl Albrechta Nothafta představuje část, kterou odkoupil od Engelharta. Engelhart rovněž v této době postoupil Nothaftovi leuchtenberský Amonsgrün a také svůj podíl na hradu Hartenberku.⁴²⁰

Když Albrecht (XI.) někdy v průběhu let 1372 a 1373 zemřel, jeho synové se rozhodli odprodat zděděné podíly na Kynžvartu a Amonsgrünü Borešovi z Rýzmburka, který k nim podle Františka Palackého již roku 1370 získal od císaře Karla v léno „*wyšší a nižší Žandowy*“ s příslušenstvím.⁴²¹ Znamená to tedy, že Žandov byl královským lénem. Lze pak považovat za pravděpodobné, že jej v této podobě obdržel také Wytig z Kynžvartu, uvedený ve zmiňovaném reversu.

Boreš si vymohl na panovníkovi hned následujícího roku po koupi Amonsgrünü další majestát, který mu dovolil zbořit své městečko Žandov a vystavit jej znovu, tentokrát v blízkosti své tvrze.⁴²² Ta již v prameni nese nové jméno Boršengrýn. Karel Borešovi zároveň umožnil si tvrz opevnit a městečku povolil konat pravidelný úterní trh.⁴²³ Zdá se, že

⁴¹⁸ „[...] *ad presentacionem strenui militis Alberti Nohaft de Tyrstain, nec non nobilium Habardi et Jaroslai de Kunward, ad ecclesiam in Kunward [...]*“ (LC II/1, s. 81).

⁴¹⁹ ÚLOVEC, Jiří: *o. c.*, s. 17 a 111.

⁴²⁰ Proto se jmenovaný lenní revers z roku 1350 vztahuje výslovně jen na dva díly Hartenberku.

⁴²¹ AČ II, s. 200.

⁴²² Podle J. Úlovce k tomu již nedošlo (ÚLOVEC, Jiří: *o. c.*, s. 19); srov. též HOLÍK, Ladislav: *Hrad Borschengrün a jeho sídelně historické souvislosti*. In: *Studia mediaevalia Pragensia* 5 (2005), s. 125–163.

⁴²³ AČ II, s. 200–201; Po Borešovi získal Boršengrýn, Kynžvart a Žandov roku 1392 podkomoří Zikmund Huller. Po třech letech vše vyměnil s Hynčíkem Pluhem z Rabštejna za Orlík. Nový držitel na králi Václavovi dosáhl roku 1398 povolení obnovit hrad Kynžvart (AČ II, s. 200; SEDLÁČEK, August: *Zbytky register...*, č. 232;

Leuchtenberkové se této lokality zřejmě zcela zřekli. V jejich dalších lenních seznamech se Amonsgrün již neobjevuje.

Ať již páni z Kynžvartu svůj hrad králi Karlovi poddali, nebo ne, s jistotou můžeme říci, že v jeho okolí existovala lenní soustava obdařená samostatným hrdelním soudnictvím. Léna byla zřejmě spravována nejprve z Kynžvartu, po jeho zkáze pak z Amonsgrünü. Od konce 14. století je příslušnost kynžvartské oblasti ke Koruně jednoznačná.

Z této doby máme také několik zmínek o tom, že Hertenbergové působili nadále v lucemburských službách. Například Bohuslav z Hertenbergu je doložen jako rychtář zemského soudu v Chebu v období úřadování hejtmana Boreše z Rýzmburka (1378) a Johanna z Leuchtenbergu (1386 a 1389), za kterého působil v rychtářském úřadě ještě Habart (1400 a 1401),⁴²⁴ v květnu 1380 se psal seděním po Kynšperku.⁴²⁵ Někteří z Hertenbergů zřejmě také klesli na úroveň měšťanů, jako například Konrád a jeho manželka Kateřina, žijící v Lokti roku 1417.⁴²⁶

3.4.3. Leuchtenberská léna

Državy pánů z Leuchtenbergu byly spjaty především s Kynšperkem nad Ohří a rozkládaly se v jeho širokém okolí. Na české území přišli Leuchtenbergové až asi kolem poloviny 14. století z Chebska, kde předtím kolem roku 1252 získali dědictvím léna Falkenbergů.⁴²⁷ Ti snad měli také nějaké statky na českém území.⁴²⁸

Již víme, že roku 1232 směl doksanský klášter založit město Kynšperk. Lokace, archeology nejčastěji umisťovaná do oblasti Starého zámku u Kolové, se nezdařila a území spadlo pravděpodobně zpět na krále.⁴²⁹ Kolem roku 1245 se poprvé objevují Kagerové, sídlící nedaleko odtud.⁴³⁰ Od konce 13. století je pravidelně doložen predikát „z Kynšperku“ (Königsbergu).⁴³¹ Někdy v průběhu tohoto století také vzniknul pravděpodobně královský

IDEM: Hradý... 13, s. 59).

⁴²⁴ SIEGL, Karl: *Die Geschichte...*, s. 566–567.

⁴²⁵ „*Buslab der Herrtenberger, gessen zu Künsperch*“ (GRADL, Heinrich: *Beiträge...* 1, č. 22, s. 169).

⁴²⁶ „[...] *Cunrat Hertenwerger, Mithbürger zum Elpogen, und seiner Gattin Katerina*“ (GRADL, Heinrich: *Beiträge...* 1, č. 28, s. 172).

⁴²⁷ KUBŮ, František: *Štaufská ministerialita...*, s. 71.

⁴²⁸ Srov. o Nothaftch a rodu Falkenbergů v kapitole 3.2.

⁴²⁹ HOLÍK, Ladislav: *Kapitoly...*, s. 31–32, 58–62; JIRÁT, Tomáš – ŠEBESTA, Pavel: *K počátkům...*, o. c.; PRAŽÁK, Jiří: *Privilegium...*, s. 190–191.

⁴³⁰ „[...] *de Chager*“ (ME, č. 208).

⁴³¹ Roku 1290 „*Wolffardus de Chunigesperch*“ (ME, č. 412), 1298 „*Bero et Heinricus milites de Kunigsberg*“ (ME, č. 503), 1300 „*cum [...] Bero de Kungesperch*“ (ME, č. 518), 1303 „*Albertus filius Wolffardi de Cunsperch*“ (ME, č. 538), 1313 „*Sigilla Eberhardi et Alberti, filiorum Wolffardi quondam de kungesperch*“ (ME, č. 617) a roku 1318 „*Testibus [...] Eberhardo de Chungesperk*“ (RBM III, č. 417; ME, č. 658).

hrad českého založení s úkolem chránit západní hranici českého státu.⁴³² Je otázkou, zda v této době vznikla také k hradu příslušná lenní soustava. Není ani jisté, zda na něm sídlili uvedení Königsbergové (jako leníci českého krále?), nebo zda pobývali spíše na dvorci ve městě.⁴³³ Město bylo snad před rokem 1286 založeno znovu, tentokrát na svém dnešním místě. První privilegia známe však až z doby Karla IV.⁴³⁴ Roku 1286 měl Václav II. darovat křížovníkům s červenou hvězdou podací právo ke kynšperskému kostelu, který byl filiální k Sedlci.⁴³⁵ Po vyřešení sporů o toto právo s klášterem Waldsassen křížovníci dosazovali své plebány ke kynšperské faře pravidelně od roku 1311.⁴³⁶

V průběhu první poloviny 14. století drželi podle H. Gradla zdejší statky též Nothaftové, poté odtud odešli. K. Kuča zasazuje do tohoto prostředí v letech 1342–1360 Winklery, ale je otázkou, jak k tomuto názoru došel. Pokud usuzoval podle užívaného predikátu *Winkeler von Kinsperch*, nemuselo by být jejich umístění na Kynšperk oprávněné. H. Gradl je spojuje se Starým Hrozňatovem na Chebsku (*Altkinsberg*).⁴³⁷

V literatuře se předpokládá, že Leuchtenbergové získali kynšperskou oblast (možná přesněji jen vrchní právo k ní) asi po polovině 14. století. Zda ji takto zdědili po rodu z Falkenbergu, již zřejmě nezjistíme. Později své statky poddali českému panovníkovi a drželi je jako přímá léna českého krále, přičemž soustava nebyla podřízena loketskému purkrabímu.⁴³⁸ Tento vývoj lze předpokládat jednak vzhledem k tomu, že lantkrabí z Leuchtenbergu udržovali s Lucemburky dobré vztahy a působili jako exponenti Karlovy politiky v prostoru na západ od Čech,⁴³⁹ a jednak z údaje jejich lenních knih, který lantkrabím přisuzuje hrdelní soud nad vesnicemi v jihozápadním okraji Slavkovského lesa a dává je do vztahu s českým panovníkem.⁴⁴⁰

⁴³² KNOLL, Vilém: *Štaufští ministeriálové...*, s. 16–17; KUČA, Karel: *Města a městečka...*, s. 322.

⁴³³ Druhého názoru jsou Eva a Vladimír Vlasákové (VLASÁK, Vladimír – VLASÁKOVÁ, Eva: *Dějiny města Kynšperku nad Ohří*. Praha: Maroli, 2002, s. 19).

⁴³⁴ KUČA, Karel: *Města a městečka...*, s. 321–325.

⁴³⁵ IBIDEM, s. 323; Srov. s dokumentem z roku 1293, kterým pražský biskup Tobiáš oznamuje, že na žádost bratra magistra Bedřicha a křížovníckého konventu u Pražského mostu ustavuje bratra Jakuba právoplatným rektorem a farářem v mateřském kostele v Sedlci, ke kterému vlastní patronátní právo, stejně jako k jeho filiálkám v Lokti, Nové Roli a Kynšperku (RBM II, č. 2744).

⁴³⁶ Srov. s údaji konfirmačních knih k rokům 1359 (LC I/1, s. 88), 1361 (IBIDEM, s. 153–154), 1365 (LC I/2, s. 63 a 66), 1367 (IBIDEM, s. 88), 1369 (LC II/1, s. 21), souběžně doloženo i jejich prezentování ke kostelu Sedlci.

⁴³⁷ „*Trost Winkeler von Kinsperch*“ (GRADL, Heinrich: *Beiträge... 1*, č. 10, s. 164; roku 1352); „*Trost Winchler von Kinsperch*“ (RBM VI/3, č. 825; z roku 1358).

⁴³⁸ KNOLL, Vilém: *Štaufští ministeriálové...*, s. 18–19, 24.

⁴³⁹ Srov. například BOBKOVÁ, Lenka – BARTLOVÁ, Milena: *o. c.*, s. 516–518; SEDLÁČEK, August: *Zbytky register...*, č. 601–603.

⁴⁴⁰ Jednalo se o následující vsi: Mokřina (*krotensee*), Smrkovec (*Schonvicht*), Vranov (*fronaw*), Rovná (*Ebenod*), Milíkov (*Milikaw*), snad zaniklý *Swerczenbach*, Těšov (*Dieschaw*), Brtná (*Zeidelbeid*), Krásná Lípa (*Schonlint*), *Wolfhartsgrun* (zaniklý?) a Arnoltov (*Arnoltzgrun*). K nim byl vztažen hrdelní soud: „*Item vnd daz halsgericht vber die dorffer all. vnd geben chainen per, wenn der kunig einen per nympt.*“ (GRADL, Heinrich: *Beiträge... 3*, s. 270).

Oblast leuchtenberských lén v době před koncem 14. století lze vymezit linií sledující tok Ohře a úpatí Slavkovského lesa: Citice, dnes již zaniklé Dvory mezi Citicemi a Bukovany, těžební činností zaniklý Rusov (severovýchodně od Chlumu sv. Máří), Kaceřov, Chotíkov, Mostov, Odrava, Trpěš, Lipoltov, Tuřany, Úval u Těšova, Milíkov, Podlesí u Milíkova, dále odtud poněkud vzdálená Brtná, následuje oblast Kamenné hory a kopce Javoříku, zaniklá Žitná (pod kopcem Žitný), zaniklý hrádek Plikenštejn v Podstrání, rovněž zaniklé lokality Čistá u Podstrání a Vranov, Rovná, Lobzy, Kamenice, Březová, Rudolec, Šabina a Hlavno.⁴⁴¹

Mezi vazaly Leuchtenbergů nalezneme Hertenbergý (Bohuslav měl Žitnou a dvory v Libavě, Part držel sídlo v Milíkově s příslušenstvím a statky v Mokřině a Smrkovci) i jejich větev z Kynžvartu, o níž jsme psali výše. Na jednom dvoře v Kynšperku či u něj seděl tehdy *hainrich von Küngsperg* (později jej koupil *hainrich Rawssengrüner*), doložen je také loketský měšťan *Geschrei*, který měl lénem čtrnáct hřiven platu v Rudolci. Zajímavá zmínka je o Hynčíku Pluhovi, za něhož držel jeho dvůr v Milíkově jakýsi Zelený.⁴⁴² V Mokřině a jejím okolí působili Planknerové, kteří měli také dva mlýny, jeden v Kynšperku pod hradem a druhý v Milíkově. Oldřich Plankner byl farářem a za svého bratra Hanse držel poručensky jeho dvůr v Návrší u Kynšperku.⁴⁴³

Výslovně jako „léna města Chebu“ se uvádějí statky v Mokřině, Milíkově, Smrkovci a Těšově (zde také les), náležející Jakubovi Koldicovi a jeho sestře Anně. Jakubova manželka Anežka pak měla ještě čtyři leuchtenberské statky snad v Krásnu.⁴⁴⁴

Z těchto vybraných záznamů můžeme opět vidět velkou rozdrobenost lén, která byla zapříčiněna mimo jiné také dělením statků v rámci rodin, jejichž členové pak své dvory směňovali nezávisle na svých příbuzných. Evidentní je též vztah kynšperské oblasti k Chebu, jehož měšťané si pořizovali nemovitosti i za hranicí této říšské zástavy.

Leuchtenberské území se jako celek vyznačuje kompaktností a stabilitou. Oblast, jak se dochovala v záznamech lenních knih, přetrvala v téměř nezměněném rozsahu až do poloviny 16. století. H. Gradl přinesl údaje z opisu lenního reversu Jeronýma Šlika z roku 1542, který obsahuje výčet leuchtenberských lén, jež toho roku získal na Jindřichovi z Plavna.⁴⁴⁵ Opis není zcela spolehlivý, obsahuje určité chyby čtení, nicméně v něm

⁴⁴¹ IBIDEM, s. 273.

⁴⁴² „vnd ein hof zu Milikaw, daz hat Hingschik Pflug vnd der Seleny von seinen wegen vnd sein meines herren man.“ (IBIDEM, s. 269).

⁴⁴³ „Item herr Vlrich Plankner, Pfarrer im andern Amb, hat zu lehen einen hof zu Rolischengrun, daz er denselben seinem bruder Hansen dem Plankner in trews hant tragen sol, vncz er wieder zu lande kumt.“ (IBIDEM, s. 271).

⁴⁴⁴ „Daz sind die lehen der Stat zu Eger“; „Jakob Koldicz vnd Anna, sein Schwester, zu Eger [...]“; „Item Jakob Cholnditz (hat) zu Chrotensee drei gut vnd ein holz zu Theschaw, ain gut zu Milikaw, zwai gut Schonveld, vier gut sein geliehen auch seiner Wirtin Agnesen“ (IBIDEM, s. 271–272).

⁴⁴⁵ Viz Přílohu II na konci této práce.

postrádáme pouze lokality Rudolec, Lipoltov a Rusov, jež byly buď opomenuty, nebo v průběhu let od Kynšperku (který rovněž uveden není) odprodány. Jestliže Šlikové ještě v 16. století těmito lény nedisponovali, potvrzuje to také domněnku, že leuchtenberská léna pod loketské úřady nespádala.⁴⁴⁶ Samostatný kynšperský hrdební soud je toho dalším důkazem. Z těchto důvodů se na rozdíl od M. Novotného a J. Fialy nedomnívám, že ve 14. století byli držitelé leuchtenberských lén podřízeni loketskému soudu a byli jeho přisedícími.⁴⁴⁷

3.5. Bezprostřední královská léna Winklerů a Pliků

Z doby kolem roku 1340 se nám dochovaly tři významné dokumenty dokládající podobu lenních vztahů na Loketsku. Prvním je již uváděný lenní revers Mikuláše Winklera z roku 1339. Nyní pomineme otázku Winklerova vztahu k Nothaftům a zaměříme se na rezignační formuli, jež říká, že „*Nicolaus Winckler bona sua, scilicet oppidum et munitionem Valkenaw, et quae in iudicio suo Lompez hereditarie habet, in regis Bohemiae Johannis manus resignans ea ab ipso in feudum recipit.*“⁴⁴⁸ List je tedy jedním z dokladů způsobů vytváření lén, v tomto případě vzdáním se svobodných statků šlechticem a jejich následné přijetí od panovníka již v podobě léna. Že se jednalo o léno ušlechtilé, vyplývá jednak z faktu, že revers nezmiňuje vojenskou povinnost k hradu Lokti, a jednak lze odvodit z logiky věci – Winkler by takový služební závazek těžko mohl považovat pro sebe za výhodný.⁴⁴⁹

Druhým dokumentem, popisujícím vznik ušlechtilého („pravého“) léna na Loketsku, je lenní list na Nejdek se dvěma vesnicemi a příslušenstvím pro Petra Plika. Petr je získal po svém otci Konrádovi a pravděpodobně se je rozhodl vzdát králi v léno, i když rezignační formule se v textu neobjevuje.⁴⁵⁰ Výhoda tohoto svazku pro Pliky spočívala zejména v získání

⁴⁴⁶ IBIDEM, s. 272.

⁴⁴⁷ NOVOTNÝ, Michal: *Šlikové. Majetková struktura panství a společenské postavení rodu do roku 1487*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Ústav hospodářských a sociálních dějin, 2006 (nepubl. dipl. práce), s. 93; též FIALA, Jaroslav: *Osídlení Sedlecka...*, s. 56; naproti tomu srov. VLASÁKOVI, Eva a Vladimír: *Dějiny města Nového Sedla*, s. 8 a 10; KNOLL, Vilém: *Štaufští ministeriálové...*, s. 18–19.

⁴⁴⁸ RBM IV, č. 2061.

⁴⁴⁹ Srov. výklad F. Kavky k oběma Winklerovským reversům z let 1339 a 1360 – KAVKA, František: *o. c.*, s. 239.

⁴⁵⁰ „[...] bona, que quondam Conradus dictus Plik, pater ipsius [=Petrus dictus Plik], in districtu Cubitensi possedit et tenuit, et specialiter castrum Neydek cum villis Tyrbach, Hermansgruen et aliis [...] pertinenciis [...], que nunc in eisdem bonis sunt, vel succedente tempore possunt et potuerint aliquantulum evenire, ipso Petro, heredibus et successoribus suis omnibus iuribus et libertatibus – in feudum honorabile et hereditarium concedendum duximus [...]“ (RBM IV, č. 1007).

hrdelního soudnictví, a to nejen pro statky dávané v léno, ale i pro všechny další, které by Plíkové v budoucnosti získali.⁴⁵¹

Podobným způsobem, tedy vzdáním se alodu a následným přijetím statků v léno od panovníka, získali čeští králové pod svou kontrolu také hartenberskou lenní soustavu. U lenního reversu pánů ze Schönburgu a z Hertenbergu z roku 1350 je nápadná formulace v jeho úvodu, která říká, že poddáváný hrad Hartenbek leží v Českém království.⁴⁵² Možná v tom lze spatřovat určitou pojistku proti zpochybnění příslušnosti hartenberské oblasti k Čechám. Jestliže Hertenbergové přišli na naše území ještě coby ministeriálové římských panovníků, jimi kolonizovaná území mohla být považována za říšská. V případě tohoto rodu bychom ale měli uvažovat již v jiné rovině. V pramenech se objevuje poměrně pozdě, v době, kdy už byly svazky ministeriálů k ústřední moci slabé. Vrstva bývalých říšských úředníků se transformovala ve šlechtu, držící své statky *de facto* svobodně. Hertenbergové, o nichž nevíme, že by v případě svého rodového hradu obnovili svůj lenní vztah k římskému králi, pak vlastnili území kolem něj pravděpodobně fakticky jako alod. Jako alod byly pak také tyto statky odevzdány českému panovníkovi v léno. Podle znění reversu se tomu tak stalo nejméně o jednu generaci před tím, než tak učinili Taut, Habart a Albrecht.

Vedle ušlechtilých lén budovali čeští králové i síť lén služebných, příslušných k hradu Lokti. Soustava drobných statků zřejmě vznikla ještě za Přemyslovců jako protiváha držav bývalé ministeriality v tomto hraničním regionu. Na Loketsko ještě v průběhu 14. a 15. století přicházely z Chebska další rody, jako například páni z Hardecku, z Bernsteina, z Hazlova a další rodiny z Vogtlandu. Právní postavení k Lokti příslušných leníků pak znovu potvrdil král Jan vydáním privilegia v květnu roku 1341.

⁴⁵¹ „[...] successoribus suis [...] ad dictum castrum Neydek spectantibus et in quibusdam aliis bonis suis bonis contiguís, que per ipsum Petrum ad dictum castrum empcionis titulo de nostra licencia comparata fuerint, iudicium capitis, licet id ad nos spectare dinoscatur, damus et concedimus.“ (IBIDEM).

⁴⁵² „[...] daz hause ze Hertenberg in dem kunigreich und lande ze Beheim gelegen ist und leit, [...]“ (ACRB II, č. 126).

4. Správní vývoj kraje po vydání loketského privilegia Janem Lucemburským (1341)

Privilegium pro Loketský kraj⁴⁵³ podle svých vlastních slov není zakládajícím Janovým aktem, ale potvrzuje údajná práva, jež měli obyvatelé kraje od starých dob a která byla ohrožena častým střídáním loketských purkrabí. Řada autorů se domnívá, že uspořádání kraje na základě lenních vazeb pochází ze 13. století, někteří je kladou přímo do doby Přemysla Otakara II., protože by v celku odpovídala jeho politice.⁴⁵⁴ Tuto hypotézu se dosud nepodařilo jednoznačně potvrdit a vzhledem k omezenosti pramenů to snad ani nebude možné. Na jisté historické předpoklady, které ji však podporují, jsme poukázali již v předchozích kapitolách o vývoji Loketska a jeho úřadů.

Mezi důležité charakteristiky privilegia patří, že je určeno všem obyvatelům celého kraje. I z této skutečnosti vyplývá, že výsady byly spíše staršího data. Stěží bychom si dokázali představit, že by panovník provedl tak zásadní právní úpravu v celém regionu, aniž by s tímto územím předtím nebyl oprávněn disponovat. Proto musíme hledat původ těchto práv v dobách vrcholící kolonizace, kdy zejména král teprve získával skutečnou kontrolu nad nově získanými oblastmi, dosud ještě nerozdrobenými. K období vlády Přemysla II. je vztažen také vznik obdobných lenních systémů na Tachovsku, Trutnovsku a v Kladsku.⁴⁵⁵

Hned na prvním místě jsou obyvatelé Loketska vyňati z pravomoci krajských soudů i soudu zemského (pražského)⁴⁵⁶ a smějí být souzeni pouze před panovníkem a loketským purkrabím. Následuje králův závazek, že pokud budou jednat v jeho službách, opatří je vším potřebným a nahradí jim veškeré utrpěné škody. Pokud by tak neučinil, nejsou povinni panovníkovi sloužit, dokud nedojde k nápravě.

Další ustanovení se týká pozemkové držby. Statky, které jsou v privilegiu označovány jako léna příslušející k hradu Lokti, nespadaly ani na krále nebo jiné držitele, ani na purkrabí jako odúmrtí,⁴⁵⁷ ale jejich držitelé je mohli měnit, darovat a odkazovat s tou podmínkou, že zůstanou zachovány služebné povinnosti. Pokud o nich neučinili žádné pořízení, spadly na jejich příbuzné. Tak se mělo stát i v případě, že by byl man odsouzen k smrti za těžký zločin. Pokud by před soudem utekl, jeho statky měly propadnout králi (respektive purkrabímu)

⁴⁵³ CIB II/3, č. 3 (nejobsáhlejší regest); RBM IV, č. 910; CIM II, č. 222; CIM II, č. 295 (konfirmace Karla IV., 27. listopadu 1349); CIM II, č. 622 (konfirmace Václava IV., 7. ledna 1388).

⁴⁵⁴ Například VLASÁK, Vladimír – VLASÁKOVÁ, Eva: *Dějiny města Lokte*, s. 27; KAVKA, František: *o. c.*, s. 228.

⁴⁵⁵ KAVKA, František: *ibidem*.

⁴⁵⁶ „[...] nullus ex ipsis feudalibus, vasallis et incolis ad zudam Pragensem vel aliquam zudam aliam evocari, vel ratione proscriptionis per iudices Nostros provinciales regni Bohemiae iudicari debeat [...]“ (CIB II/3, č. 3).

⁴⁵⁷ „[...] singula bona ab ipso castro [=Loket] in feudum dependentia exhereditari non debent [...], neque ad Nos vel quempiam possessorem vel burggraviium ipsius castri devolventur, [...]“ (IBIDEM).

s výjimkou určitého podílu, který připadl manově manželce. Pod hrdelní soud purkrabího spadali také všichni poddaní vazalů v kraji. Jejich propadlé statky obdržel jejich pán, purkrabí v tomto případě však nikoliv. K jurisdikci se váže také ustanovení, že manové a jejich lidé platí peněžité pokuty podle práva města Lokte.

Důležitou úpravou byla otázka královské berně. Všichni obyvatelé ji měli platit (v případě, že byla vyzdvižena) jen ve výši poloviny ročního úroku na penězích, obilí a desátcích. Král dále svým vazalům povolil honitbu drobné zvěře kdekoliv v kraji, lov však zapověděl v oblasti hradu Lokte, zvané *Burghieg*, která byla vyhrazena jen purkrabímu.

Ze znění privilegia vyplývá řada zajímavých skutečností a rovněž otázek, kterými se zabývalo již více badatelů. Jmenujme zde především práce Rudolfa Schreiberera, z novějších badatelů se tématu věnovali Jaroslav Fiala a Vilém Knoll.⁴⁵⁸

Protože se listina odvolává na svobody udělené v minulosti, můžeme předpokládat, že nejsou vyjmenovány asi všechny. Především nemáme uvedeno, které služby měli manové vykonávat. Vzhledem k tomu, že privilegované území leží na okraji království, jak listina sama zdůrazňuje, půjde zejména o služby vojenské. Vojensko-služební vztah byl podle F. Kavky vazalitou nižšího typu, hojně uplatňovanou Přemyslem Otakarem II.⁴⁵⁹ Také například chebský landfrýd ustavený roku 1412 nařizoval loketskému purkrabímu postavit dvacet čtyři koní, pánům na Hartenberku a Nejdku po třech jezdcích.⁴⁶⁰ Určité povinnosti tohoto charakteru jsou doloženy ještě ve šlikovském urbáři ze 16. století, kde se uvádí výstroj, kterou měli mít majitelé na svých dvorech, a také povinnost svobodných sedláků poskytnout panstvu několik vozů se spřežením a knechty pro případ bojů, za což byli osvobozeni od všech poddanských povinností.⁴⁶¹ Smyslem svobod a slibovaných náhrad bylo zainteresovat many na těchto službách, které byly stále vázány na léno, nezávisle na tom, zda jej někdo zdědil či koupil. Jedinou výjimkou, kdy směl man tyto služby vypovědět, představovaly neuhrazené náklady ze strany panovníka. Janovo potvrzení privilegií přišlo také v době kulminujících konfliktů s ministeriální šlechtou na Chebsku a za zvýšeného ohrožení země během konfliktů s Wittelsbachi, kdy otázka vojenského zajištění pohraničí nabyla na významu.

⁴⁵⁸ SCHREIBER, Rudolf: *Der Elbogener Kreis und seine Enklaven nach dem dreissigjährigen Kriege (Sudetendeutsches historisches Archiv 2 – Untersuchungen zu den Bevölkerungsverhältnissen Böhmens in der Mitte des 17. Jahrhunderts 1)*. Prag: Verlag der Deutschen Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tschechoslowakische Republik, 1935; IDEM: *Das Elbogener Urbar...*, o. c.; IDEM: *Die Stellung...*, o. c., s. 1–28 a 81–94; FIALA, Jaroslav: *Osídlení Sedlečka...*, zejména s. 46, 53–56; IDEM: *Zánik lenního systému na Loketsku*. In: Historický sborník Karlovarska 7 (1999), s. 5–13; KNOLL, Vilém: *Štaufští ministeriálové...*, s. 7–27.

⁴⁵⁹ KAVKA, František: o. c., s. 228.

⁴⁶⁰ CIM II, č. 851; SCHREIBER, Rudolf: *Der Elbogener Kreis...*, s. 29–31.

⁴⁶¹ Srov. v kapitolách o Loketsku v době Šliků.

Ze soudních práv vyplývá, že léna spadala na krále a jeho purkrabí jen velmi zřídka, rozdíl se svobodnou držbou je tedy minimální. Volné nakládání s majetkem předpokládá instituci lenního soudu a desek, kam byly transakce zaznamenávány, a tedy i zemského písaře.⁴⁶² Výsada, že Loketští nemají stát před žádným jiným soudem, ani zemským soudem pražským, fakticky znamená, že soud purkrabího na Lokti byl postaven pražskému naroveň. Existence zemských desek je doložena až ze 17. století, starší záznamy k dispozici nemáme. Purkrabí tak době 14. století coby zástupce panovníka disponoval širokými pravomocemi – jednak jako soudce, velitel krajské hotovosti a též správce k hradu příslušných lén. Samostatný zemský sudí je doložen až v 15. století, je však možné, že soudní pravomoci purkrabího převzal již dříve. Rovněž není jasné, kdy se ze soudu purkrabského stal vlastní loketský manský, organizovaný jako soud přísežný, jak jej známe z mladší doby.⁴⁶³ Ze zmiňovaného urbáře vyplývá, že soudy na Lokti a v Tachově, kde byla zřízena obdobná lenní soustava, si byly navzájem odvolacími instancemi.⁴⁶⁴ R. Schreiber v tomto směru nadhazuje, že na Loketsku pravděpodobně platily stejné právní zvyklosti jako u tachovského soudu.⁴⁶⁵

Jediným dokladem praktického uplatnění Janova privilegia je udělení služebného léna tímž panovníkem Kojatovi z Otovic z roku 1325. Král jemu a jeho dědicům dal v léno šestnáct lánů se vším příslušenstvím ležících v oboře mezi řekami Teplou a Ohří nedaleko hradu Lokte – tedy v místě pozdějších Karlových Varů.⁴⁶⁶ Kojatu a jeho dědice zavázal blíže nespécifikovanými služebními povinnostmi k hradu Lokti, které měli vykonávat stejně jako ostatní loketští manové (hradčané).⁴⁶⁷ V jejich rukou také zůstalo nižší soudnictví, v případě hrdelních činů se ale Kojatovi poddaní odpovídali loketskému purkrabímu.⁴⁶⁸ Text lenního listu nás tedy vede k předpokladu, že pro Kojatu musela existovat možnost být souzen před privilegovaným fórem, o němž se však více nehovoří.

⁴⁶² Je doložen roku 1412 v listině Václava IV. pro loketského měšťana Hanse Püchelbergera jako „*landschreiber vnser landes zum Ellbogen*“. Püchelberger měl písaři ročně přispívat kopou pražských grošů (CIM II, s. 1152).

⁴⁶³ R. Schreiber uvádí první zmínku k roku 1413, kdy byl před přísežné many k zemskému soudu pohnán sám purkrabí. Údaj přinesl H. Gradl ve své edici chebských kronik (SCHREIBER, Rudolf: *Die Stellung...*, s. 23, pozn. 37; GRADL, Heinrich: *Die Chroniken der Stadt Eger*. Prag 1884, s. 252–253). Srov. též kapitulu této práce o správě Loketska do 13. století; SCHREIBER, Rudolf: *Der Elbogener Kreis...*, s. 28 a 31.

⁴⁶⁴ „*Item die appellation aber schube dieses manrechten gehn hinuber für der erbern manrecht zu Tochau, so gehen ire schube von Tochau wieder für das manrecht hie zum Ellbogen.*“ (SCHREIBER, Rudolf: *Das Elbogener Urbar...*, s. 25.)

⁴⁶⁵ SCHREIBER, Rudolf: *Der Elbogener Kreis...*, s. 31.

⁴⁶⁶ „*[...] prope castrum nostrum Cubitum inter Teplam et Egram fluuios orto ferarum sitos [...]*“; Listina byla kdysi uložena v karlovarském archivu mezi přepisy privilegií jako „*begnadungsbrif vber den thiergarten*“ (CIM II, č. 130).

⁴⁶⁷ „*[...] et ad castrum nostrum Cubitum tanquam ceteri castrenses ispsius castri de eisdem bonis exhibeant et exhibere debeant seruicia debita et consueta.*“ (IBIDEM).

⁴⁶⁸ „*Mandamus [...] prefati castri nostri burggrauis, [...], quatenus prefatum Coyatam, heredes et successores suos, in bonis huiusmodi aliquomodo non impediunt, nec homines in eisdem bonis residentes et a precausis criminalibus, videlicet stupris, homicidiis, monete falsificacionibus et incendiis, ad sua non presumant iudicia euocare.*“ (IBIDEM).

Závazek konat lenní služby a příslušnost k loketskému purkrabskému soudu jsou dvě hlavní charakteristiky zdejších služebných lén. Naproti tomu stojí léna ušlechtilá, jež disponovala vlastním hrdelním soudnictvím. Zdá se, že tedy velmi záleželo na způsobu vzniku léna. Panovník na svých vlastních statcích uplatňoval vůči jejich držitelům principy vazaloty nižšího typu, byli povinni vykonávat služby ve prospěch loketských úradů, k nimž příslušeli i soudně. Šlechta, která vzdala panovníkovi své statky v léno, k hradu naopak s největší pravděpodobností nepříslušela, nebyla součástí kraje a purkrabí nemohli zasahovat na jejím území.

Tyto rozdíly se však mohly umenšovat v pozdějších dobách, kdy šlechta jako mezičlánek mezi králem (a jeho jménem úřadujícím purkrabím) a poddanými svých ušlechtilých lén ustoupila do pozadí vzhledem ke své faktické nepřítomnosti v kraji – to se týká zejména rodu Nothaftů a Leuchtenbergů. Pak je pravděpodobné, že purkrabí začali uplatňovat svou jurisdikci i na jejich statcích. Ke stírání rozdílů v jejich postavení a příslušnosti také napomáhala volná směnitelnost původně snad jen lén hradních, která postupem doby mohla upadnout v zapomnění.

První Lucemburkové v oblasti Loketska navázali na integrační snahy Přemyslovců v tomto regionu a usilovali o vytvoření kompaktního celku s centrální správou, který by dobře sloužil k ochraně hranic země. Okolní šlechtu si Jan i Karel snažili zavázat nabídkou ušlechtilých lén, odbojné rody pak za pomoci města Chebu pacifikovali. Právě trvalá zástava Chebska v českých rukou vsadila bývalé ministeriální rody do pomyslných kleští, když město upevňovalo své državy od západu a Lucemburkové zase od východu, z povodí Ohře ve Slavkovském lese a Podkrušnohoří. Tato politika byla vcelku úspěšná a propojila Loketsko s Chebskem. Změna nastala pak v době posledních Lucemburků, především za Zikmunda, jehož komplikované postavení českého krále, který ve své zemi nemohl po dlouhou dobu fakticky vládnout, přinesla i změny na Loketsku. Tento kraj, který zůstal spolu s Chebskem věrný katolickému panovníkovi, se stal východiskem pro křížové výpravy proti husitům a posílilo se jeho autonomní postavení na vnitřních Čechách.

Se Zikmundem je však spojena i další výrazná kvalita vztahů na Loketsku – jeho zástavní držba. Nejen jako král český, usilující o své uznání, ale především i jako král římský provozoval Zikmund velmi nákladnou politiku. Omezené zdroje příjmů rozšiřoval o půjčky, za něž uděloval do zástavy města, městské dávky, hrady i kláštery.⁴⁶⁹ Jako zástava byl postoupen Ilburkům za jejich služby i hejtmanský úřad v Chebu a na Lokti. Když Zikmund

⁴⁶⁹ MORAVEC, Milan: *Zástavy Zikmunda Lucemburského v českých zemích z let 1420–1437*. In: *Folia historica Bohemica* 9 (1985), s. 89–166.

tuto zástavu rozšířil na celý kraj s jeho městy i lény, vznikla svérázná právní situace. Představitelé těchto specifických mocenských a sociálních struktur kraje disponující rozsáhlými privilegii, která jim poskytovala na jedné straně rozsáhlou autonomii a na druhé straně je vázala přímo na osobu panovníka, sice museli respektovat Ilburky v úřadu purkrabích, ale odmítali jejich pokusy o uplatňování práv plynoucích z jejich pozice zástavních držitelů, především snahy Ilburků na kraji se finančně hojit, jež narážely na ustanovení zmíněných privilegií. Jak uvidíme dále, Ilburkové nakonec oba úřady v první polovině třicátých let 14. století opustili, jejich místo však zaujali Šlikové, kteří na Chebsku a Loketsku setrvali až do poloviny století šestnáctého. Vývoj vztahu rodu Šliků k drobné lenní šlechtě a městům bude tématem následujících kapitol práce.

5. Rod Šliků jako zástavní držitel chebského hejtmanství a Loketského kraje v období od roku 1430 do poloviny 16. století

5.1. Počátky rodu Šliků, nejstarší zmínky o rodu na Chebsku a jeho první významné osobnosti (Jindřich Šlik a synové Kašpar a Mates)

Původ Šliků není dodnes uspokojivě objasněn, i když mu historikové věnovali již značnou pozornost.⁴⁷⁰ Heinrich Gradl se domníval, že pocházejí z Vogtlandu.⁴⁷¹ Jednak kladl jejich původ na základě predikátu *von Lasan (Lazan)*, který Šlikové užívali v 15. století, do obce Ober-Losau⁴⁷² a jednak do jižněji položeného Adorfu, kde se snad rod rozvětvil. Odtud snad ke konci 14. století jeho mladší členové přesídlili do Wunsiedelu a Chebu. Gradlova hypotéza o původu v Adorfu se jeví jako velmi pravděpodobná díky četným vazbám Šliků na tuto oblast i v mladších dobách. Vedle H. Gradla je třeba jmenovat Artura Zechela, jehož významná práce *Studien über Kaspar Schlick*⁴⁷³ rozebírá první období kancléřské dráhy tohoto asi nejznámějšího příslušníka rodu, přináší důležitý rozbor jeho (dle autora pouze údajně) falzátorské činnosti⁴⁷⁴ a v úvodu se rovněž zabývá rodovými počátky Šliků. A. Zechel na základě podobnosti jmen vyskytujících se v pramenech z okolí Lipska a Výmaru přinesl hypotézy o možném rodovém původu právě v těchto místech.⁴⁷⁵ Oběma autorům se však nepodařilo jednoznačně prokázat spojnici mezi jednotlivými lokalitami a městem Cheb, kde Šliky nalézáme v pramenech přelomu 14. a 15. století.⁴⁷⁶

Především prameny chebské městské administrativy nám umožňují identifikovat prvního jmenovitě zde doložitelného Šlika, jímž byl *Hanns*, od srpna 1390 uváděný v prvořadém prameni – knihách výběru městské daně (*Losungsbücher*). Záznamy z těchto

⁴⁷⁰ Nejnověji M. Novotný, který shrnuje starší literaturu včetně humanistického dějepisce (NOVOTNÝ, Michal: *Šlikové. Majetková struktura panství a společenské postavení rodu do roku 1487*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Ústav hospodářských a sociálních dějin, 2006 (nepubl. dipl. práce), zejm. s. 28–45).

⁴⁷¹ GRADL, Heinrich: *Zur Herkunft der Schlick*. In: MVGDDB 20 (1882), s. 347–351.

⁴⁷² Oberlosa, mezi Plauen a Oelsnitz ve Vogtlandu.

⁴⁷³ ZECHEL, Artur: *Studien über Kaspar Schlick. Anfänge, erstes Kanzleramt, Fälschungsfrage. Ein Beitrag zur Geschichte und Diplomatie des 15. Jahrhunderts*. Prag: Verlag der Deutschen Gesellschaft der Wissenschaften und Künste in Prag, 1939, s. 12–28.

⁴⁷⁴ „*Meine eingehende Durchforschung der Schlickschen Urkunden drängte mich schließlich zur Überzeugung, daß Kaspar Schlick, [...] niemals auch nur eine einzige Urkunde gefälscht hat.*“ (IBIDEM, s. XI).

⁴⁷⁵ IBIDEM, s. 13–18.

⁴⁷⁶ Pro genealogický přehled viz (pouze výběrově) GRADL, Heinrich: *Zur ältesten Geschichte der Schlick*. In: Jahrbuch der K. k. heraldischen Gesellschaft Adler in Wien (XVI. Jhrg. der Zeitschrift, XIII. des Jahrbuches). Wien 1886, s. 24; FIALA, Eduard: *Das Münzwesen der Grafen Schlick* (Numismatische Zeitschrift 22). Wien: Österreichische Numismatische Gesellschaft, 1890, za s. 264; SIEGL, Karl: *Zur Geschichte der „Thalergroschen“*. Ein Beitrag zur Historiographie des St. Joachimstaler Bergwerks und Münzwesens. In: MVGDDB 50 (1912), za s. 228, článek otištěn též in: Erzgebirgs-Zeitung 33 (1912), Heft 3, s. 49–61; ZECHEL, Artur: *Studien...*, s. 318–322; VINAŘ, Otakar: *Pět století Šliků*. Praha: Klub pro českou heraldiku a genealogii, 1998 [jako zvl. otisk ze sborníku Heraldika a genealogie 31, č. 3–4], s. 169–176; NOVOTNÝ, Michal: *o. c.*, Příloha I.: srov. též Přílohu č. III této práce.

knih spolu s dalším materiálem vztahujícím se k raným (chebským) dějinám rodu Šliků editoval H. Gradl.⁴⁷⁷ Vedle Hanse je v dalších letech zmiňován i jeho nejmenovaný sourozenec a rovněž matka. Předpokládá se, že oním sourozcem je *Heinrich*, vystupující v knihách samostatně od roku 1394.⁴⁷⁸ Jindřich provozoval v Chebu obchod sukrem, jehož výnosy mu zajistily dobrou pozici v patriciátu města. Nejprve jej vidíme mezi přísežnými v tzv. obci, zvané jinak „rada šestatřiceti“ a od roku 1407 ve vnitřní radě města. Jindřich se zapojoval nejen do významných správních aktivit chebského městského státu,⁴⁷⁹ ale vystupoval i jako jeho zástupce při diplomatických jednáních.⁴⁸⁰

Mezi jeho šesti jmenovitě doloženými dětmi se objevují Kašpar a Mates, synové, kteří výrazně profilovali podobu nadcházejících rodových dějin. Starší Kašpar⁴⁸¹ vstoupil po studiích na univerzitě v Lipsku, kde je doložen imatrikulačním zápisem z let 1413/1414 a jež možná ani nedokončil,⁴⁸² do říšských služeb. Na dvoře krále Zikmunda působil pravděpodobně od roku 1415 a již následujícího léta sloužil jako písař v královské kanceláři, jak se zmiňuje Kašparův kolega Eberhart Windecke z Mohuče, který tam spolu se Šlikem pracoval.⁴⁸³ Téhož léta byl Jindřichovi a Kašparovi potvrzen a polepšen erb.⁴⁸⁴ Následující mezníky charakterizují Kašparův „služební postup“: od roku 1422 je dokládán jako *secretarius*, v letech 1424–1427 jako notář a sekretář, od července 1427 do roku 1431 zmiňován jako protonotář, od roku 1429 již také jako vicekancléř a konečně od 31. května

⁴⁷⁷ GRADL, Heinrich: *Zur ältesten Geschichte...*, s. 1–26; „Im Graben wegen: [...] Hanns Slick vnd sein geswistreid [...]“ (IBIDEM, č. 1, s. 3).

⁴⁷⁸ Přesněji je roku 1394 uveden jakýsi *Slick* v *Judengazse* a dále Hanns Slick v *Graben weg*, následujícího léta pak již jmenovitě *Heinr(ich) Slick* v *alt Judengaß* a v *Graben weg Slickin*, *Hanns ir sun* (IBIDEM, č. 4 a 5, s. 3).

⁴⁷⁹ K Jindřichovi viz ZECHEL, Arthur: *Heinrich Schlick. Ein Beitrag zur ältesten Geschichte der Familie Schlick*. In: *Unser Egerland* 39 (1935), Heft 1/2, s. 1–9; k chebským úřadům a působení Šliků v nich viz KUBŮ, František: *Chebský městský stát...*, s. 37–39, 54–56, 73–91.

⁴⁸⁰ V této souvislosti připomeneme zajímavý dokument z června 1423. Jindřich spolu s dalšími chebskými radními hledali řešení konfliktu s bratry Gilgem a Konrádem Nothafty z Weißensteina ohledně užívání říšského hvozdu a některých lén. Jde zřejmě o ohlas mnohaletého sporu Nothaftů a města Chebu o práva vyplývající z kompetencí úřadu říšského lesmistra, na něhož si činily nárok obě strany již od poloviny 14. století (GRADL, Heinrich: *Zur ältesten Geschichte...*, č. 82, s. 9).

⁴⁸¹ Kašparovu biografii přináší nejnověji M. Novotný, který vycházel s určitými oprávněnými výhradami především ze zpracování kancléřova životopisu A. Zechelem (NOVOTNÝ, Michal: *o. c.*, s. 46–103; ZECHEL, Artur: *Studien...*, s. 3–171).

⁴⁸² ZECHEL, Arthur: *Studien...*, s. 28; ERLER, Georg (edd.): *Codex diplomaticus Saxoniae Regiae II. Haupttheil. XVI. Band. Die Matrikel der Universität Leipzig. I. Band. Die Imatrikulationen von 1409–1559*. Leipzig: Giesecke & Devrient, 1895, s. 45.

⁴⁸³ ALTMANN, Wilhelm (edd.): *Eberhart Windeckes Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds*. Berlin: R. Gaertners Verlagsbuchhandlung, 1893, s. 380.

⁴⁸⁴ RI XI/1, č. 1974; Dochovaný originál považoval M. Dvořák za podezřelý (RA Šlik, k. 22, sign. IV. 1, inv. č. 204; DVOŘÁK, Max: *Die Fälschungen des Reichskanzlers Kaspar Schlick*. In: *MIÖG* 22 (1901), s. 57, pozn. 3).

1433 jako kancléř toho dne korunovaného římského císaře.⁴⁸⁵ Téhož dne Zikmund pasoval Kašpara a jeho bratry na rytíře a svého kancléře snad zároveň povýšil na svobodného pána.⁴⁸⁶

S působením Kašpara v úřadu říšského kancléře je spojena již dlouhá léta diskutovaná falzátorská činnost.⁴⁸⁷ Na tomto místě není možné zabývat se pravostí všech podezřelých listin zejména pro jejich množství a rovněž z důvodu značné komplexnosti problému, který vyžaduje rozsáhlé srovnávací studium jak dochovaných listin, tak zápisů v říšských registrech a dalších sekundárních zdrojů.⁴⁸⁸ Vyhodnocování pramenů musí být spojeno nejen s vnitřní, ale též s vnější pramennou kritikou materiálu, což vyplývá z charakteru vzniku originálů – Kašpar Šlik měl díky svému úřadu, přístupu k císařské pečetě i kancelářské evidenci možnost vytvářet diplomatickým rozbořem těžko rozpoznatelná falza.⁴⁸⁹ Přesto je nevyhnutelné zmínit alespoň ta privilegia a listiny, jež měly významný dopad na další vývoj dějin rodu Šliků, nebo snad přesněji – na kterých příslušníci rodu svou budoucnost stavěli.

Jak již bylo naznačeno v úvodu této práce, Šlikovo postavení královského a později císařského úředníka a diplomata determinovalo charakter jeho příjmů a společenské pozice. Kašpar byl především závislý na Zikmundových uděleních, která se zpočátku projevovala v postupování drobných statků spadlých jako odúmrť na panovníka a neoprávněně držených říšských lén do zástavy. Protože fyzické převzetí těchto zástav bylo spíše nereálné, šlo tedy ve své podstatě o právní nároky, s nimiž Šlik mohl dále obchodovat.⁴⁹⁰ Vedle toho lze počítat s příjmy za diplomatické služby poskytované jak panovníkovi, tak různým stranám, které Kašpara žádaly o prostředkování. Další příjmy představovaly kancelářské taxy za zhotovení konfirmací především městských privilegií a s nimi spojené vedlejší finanční a jiné hmotné

⁴⁸⁵ DVOŘÁK, Max: *Die Fälschungen...*, s. 57 a 60.

⁴⁸⁶ Zde vycházíme především opět ze svědectví Eberharta Windeckeho. Samotná listina povyšující Kašpara do stavu svobodných pánů se nedochovala, nicméně na základě jiných skutečností se předpokládá, že nejpozději téhož roku k nobilitaci došlo. Listiny, jež měly doložit současné povýšení Kašparových bratrů, jsou pozdější falza (ALTMANN, Wilhelm: *o. c.*, s. 380; k falzům srov. dále).

⁴⁸⁷ NOVOTNÝ, Michal: *o. c.*, s. 25, 46–74; HEINIG, Paul-Joachim: *War Kaspar Schlick ein Fälscher?* In: *Fälschungen im Mittelalter. Internationaler Kongress der MGH, München, 16.–19. Sept. 1986, Teil III., Diplomatische Fälschungen I.* Hannover 1988, s. 247–281; ZECHEL, Artur: *Studien...*, *o. c.*; HUFNAGEL, Otto: *Caspar Schlick als Kanzler Friedrich III.*, in: *MIÖG, Erg.-Bd. 8* (1911), s. 253–460; PENNRICH, Alfred: *Die Urkundenfälschungen des Reichskanzlers Kaspar Schlick nebst Beiträgen zu seinem Leben.* Gotha: Friedrich Andreas Perthes, 1901; DVOŘÁK, Max: *Die Fälschungen...*, *o. c.*; Nejlépe pojednaný rozbor Kašparových nobilitačních listin a majetkových privilegií do roku 1437 přinesl M. Dvořák. P.-J. Heinig jeho závěry potvrzuje a doplňuje, A. Pennrich a A. Zechel přinášejí oproti Dvořákovi více materiálu, ve srovnání s ním však zaostávají metodologicky. Zechelovy náhledy na nobilitační listiny, které byly polemikou s Dvořákem, zpochybnil a opravil v citovaném díle P.-J. Heinig.

⁴⁸⁸ Například jen A. Zechel ve svém více než třísetstránkovém díle rozebral téměř třicet listin. Jejich přehled je v ZECHEL, Artur: *Studien...*, s. 323–327.

⁴⁸⁹ K tomu viz např. HEINIG, Paul-Joachim: *o. c.*, s. 248–249, 252.

⁴⁹⁰ Například Vigonium u Milána (1424), do jehož lenní držby Šlik nejspíše nikdy nevstoupil. Navíc měl držet hrad spolu s dalšími dvěma Zikmundovými straníky (RI XI/1, č. 5796); z toho roku pocházejí další připsání drobných lén v Porýní (RI XI/1, č. 5877–5879, 5891).

dary, jejichž počet a výše tvořily markantní podíl na příjmech pochopitelně zejména bezprostředně po Zikmundově císařské korunovaci.

Dosažení této Zikmundovy hodnosti bylo vyznamenáním rovněž pro Šlika, který se na jejím získání značně podílel svou intenzivní, a lze říci, že i úspěšnou diplomatickou činností, například pacifikací poměrů v severní Itálii mezi benátskou republikou, milánským vévodstvím a papežským stolicí, který se otrásal pod tíhou problémů uvnitř katolické církve. Právě Kašpar Šlik poskytl králi mnoho cenných služeb také v jednáních s papežskou kurií a koncilem v Basileji.⁴⁹¹ Proto se od třicátých let setkáváme s dalšími odměnami finančními, jako byl například podíl na norimberské židovské dani (1434) a dočasné titulární držby některých statků v Alsasku (1430–1431) nebo panství Bassano del Grappa v severní Itálii (darování 1431) a vedle toho snad ještě zvláštní privilegia opravňující k represáliím vůči králi nepřáteleným Benátčanům a Florentinům (1432).⁴⁹²

Vedle těchto dokumentů existuje ještě řada přinejmenším podezřelých majetkových listin, shodně pocházejících z roku 1437: zápis říšské daně města Rothenburgu ob der Tauber, dlužní úpis pánů z Chotěbuzi a zejména diskutabilní udělení hrabství Toggenburg v dnešním Švýcarsku a knížectví Wenden v dnešním severovýchodním Německu, o něž se vedly dědické spory.⁴⁹³ A. Zechel považuje obě posledně jmenované listiny za pravé, A. Pennrich je přijímá s určitou opatrností, P.-J. Heinig jejich věrohodnost nerozebírá, ale rovněž nezpochybňuje, ovšem M. Dvořák je označuje za jednoznačná falza, i když se jimi hlouběji nezabýval. Hlavní Dvořákovou motivací k odmítnutí těchto udělení byla skutečnost, že zisk těchto panství byl nereálný a považuje je za další doklad Šlikovy snahy polepšit si existenci sebe a svých dědiců pomocí falz s vědomím blížícího se skonu císaře, nebo vyhotovených těsně po jeho smrti.⁴⁹⁴ Pro naše téma je stejně rozhodující, že se kancléř Šlik nároků na Toggenburg o dva roky později sám vzdal a zemi Wenden rod nikdy nezískal.⁴⁹⁵

Ať se již jednalo o podvodný či legitimní pokus o získání těchto území, podstatné v tuto chvíli je, že se Kašpar zřejmě pokoušel zajistit pro sebe a svou linii lepší společenské postavení spojené s držbou, jež by se mohla stát základem stabilního rodového majetku, a v tomto světle musíme nahlížet i na ostatní privilegia vydaná roku 1437.⁴⁹⁶ Toho léta totiž Kašpar Šlik dosáhl dalšího životního úspěchu, když se oženil se slezskou knížecí dcerou

⁴⁹¹ ZECHEL, Artur: *Studien...*, s. 113–143.

⁴⁹² Srov. NOVOTNÝ, Michal: *o. c.*, s. 74–76, 82–90; ZECHEL, Artur: *Studien...*, s. 91.

⁴⁹³ RI XI/2, č. 12059 (Toggenburg), 12129 (daň Rothenburgu), 12168 (Wenden) a 12176 (úpis p. z Chotěbuzi).

⁴⁹⁴ ZECHEL, Artur: *Studien...*, s. 293–297; PENNRICH, Alfred: *o. c.*, s. 76–78; HEINIG, Paul-Joachim: *o. c.*, s. 279; DVOŘÁK, Max: *Die Fälschungen...*, s. 86–87.

⁴⁹⁵ RI XII/1, č. 1048 (Toggenburg); Novotného údaj, že nároky na zemi Wenden se ještě objevují v dělení mezi Matesem a Václavem Šliky z roku 1472, lze doplnit, že v pozdějších rodových děleních je již nenalzáme (NOVOTNÝ, Michal: *o. c.*, s. 98).

⁴⁹⁶ HEINIG, Paul-Joachim: *o. c.*, s. 278–281.

Anežkou Olešnicko-Kozelskou. Nerovný sňatek rytíře s vysoce urozenou ženou byl jistě dobovou senzací, stejně jako Šlikova nobilitace na římském mostě přes Tiberu před čtyřmi roky, kterou měli mnozí ještě v živé paměti a již nově jmenovaný císařský kancléř definitivně opustil měšťanské postavení. Podíváme-li se však na jeho reálné nemovitě zajištění, můžeme konstatovat, že své manželce mnoho jistoty do budoucnosti nabídnout nemohl. Jediným panstvím, které měl kancléř potvrzené do vlastní držby, bylo již zmiňované severoitalské Bassano. Nacházelo se však v područí Benátek a jeho získání v této době ještě nepřipadalo v úvahu. Naproti tomu Šlikovy finanční možnosti byly zřejmě již tak dobré, že dovolovaly poskytovat císaři nemalé prostředky. Tyto příjmy se ovšem opět odvíjely především od jeho postavení v kancléřském úřadě a se ztrátou této hodnosti u dvora by zase pominuly. Za půjčky poskytované panovníkovi však obdržel kancléř dvě významné zástavy, a to roku 1430 doživotně chebský hejtmanský úřad a o čtyři roky později sousední Loketsko. Oběma listinami se Kašpar stal teoreticky nejvyšším představitelem obou územně rozsáhlých a do jisté míry autonomních celků. Jistě tak získal na prestiži, jeho moc byla ovšem oslabena tamějším dvoukolejným charakterem správy a především – svou podstatou se stále jednalo o pouhé zástavy.

Tato Šlikova životní situace se zřejmě stala příčinou vzniku komplexu nobilitačních privilegií a dalších souvisejících listin datovaných nejčastěji do roku 1437, které se staly námětem často zmiňovaných diplomatických studií, jež k této problematice přistoupily různě. V tomto ohledu vyniká zejména rozpor mezi pojetím A. Zechela na jedné straně a M. Dvořáka a P.-J. Heiniga na straně druhé. Zatímco prvně jmenovaný postavil svou koncepci na předpokladu, že Kašpar nezneužil svého postavení kancléře k vlastnímu obohacení a že listiny, jimiž měl císař Zikmund povýšit Šlika na říšského hraběte a jeho italské panství Bassano v této souvislosti polepšit na hrabství, jsou projevem panovníkovy vděčnosti, P.-J. Heinig, který dále rozvinul Dvořákovu analýzu, vyšel od listin nesporně pravých a na jejich základě vyhodnotil privilegia podezřelá.⁴⁹⁷

Podle jeho závěrů se kancléř orientoval na Bassano jako jediný majetek, od něhož mohl rozvinout své společenské postavení po předpokládaném případném opuštění dvora. Protože se Bassano nacházelo v benátském područí, nechal si jeho držbu v letech 1433 a 1434 ještě potvrdit s důrazem na požadavek, aby císař v případě ukončení konfliktu s Benátkami jeho panství republiky neodstoupil. Heinig tyto listiny nepodezřívá, M. Dvořák však našel důkazy, které ukazují, že pozdější dohody Zikmunda s Benátkami Šlikovy požadavky

⁴⁹⁷ IBIDEM, zejm. s. 253–281.

nereflektují.⁴⁹⁸ Vzhledem k politické situaci druhé poloviny třicátých let se ani nezdá pravděpodobné, že by mohl Kašpar své listiny reálně využít a v držbu vstoupit.

Snad proto roku 1437 nebo později použil námi předpokládanou původní Zikmundovu darovací listinu z roku 1431, která se nám v originále sice nedochovala, ale jejíž existenci není třeba nutně zpochybňovat⁴⁹⁹ – zapadala by do řady podobných udělení, jež Šlik od panovníka získal, jako například panství Vigonium.⁵⁰⁰ Toto darování však Kašpar zfalšoval v tom smyslu, že Bassano nechal povýšit na hrabství a sobě a svým dědicům si zároveň přisoudil odpovídající titul.⁵⁰¹

Aby mohl takový čin obhájit, nechal Šlik vytvořit další falzifikát. Listinou hlásící se do roku 1422 byl Kašpar spolu se svými dědici prohlášen svobodným pánem, a to jednak na základě svých zásluh, ale především s ohledem na svůj údajný urozený původ.⁵⁰² V naraci privilegia nechal císaře obšírně vylíčit, že se ukázalo, že Kašpar je vlastně synem Konstancie, markraběnky z Trevisa a hraběnky z Collalta, a franského rytíře Jindřicha, což se císař nedávno dozvěděl. Ačkoliv tedy prý není pochyb o Šlikově urozeném původu, je povýšen do stavu svobodných pánů na vlastní žádost. Šlikovský erb byl současně díky tomu rozšířen o erb hrabat z Collalta. Fabulace o rodovém původu pak představovala hlavní motiv provázející listiny povyšující kancléře a jeho dědice na říšská hrabata.

Heinig shrnuje, že Kašpar Šlik těmito machinacemi pravděpodobně usiloval o zlepšení své společenské pozice. Titul hraběte ho totiž opravňoval k získání kteréhokoliv panství odpovídajícímu tomuto postavení a volné dispozici s ním. Nominální držbu nedosažitelného Bassana zhodnotil alespoň tak, že ve vhodnou chvíli vystoupil se svými nároky vůči Benátkám, s nimiž se dohodl na finančním odškodnění, jež alespoň zčásti opravdu proběhlo. Hraběcí listiny byly za jeho života a zejména za života Zikmunda a jiných pamětníků, kteří Šlika od mládí důvěrně znali, těžko použitelné.⁵⁰³ Vytvořily však určitou pojistku pro potomstvo, zejména pro případ sporů o dědictví po Šlikově knížecí manželce. Z obdobného důvodu pak také vzniklo císařské osvědčení pro Anežku, že sňatkem s Kašparem Šlikem neutrpí její výsady.⁵⁰⁴

⁴⁹⁸ DVOŘÁK, Max: *Die Fälschungen...*, s. 69–70.

⁴⁹⁹ Úplné znění zápisu ovšem již zfalšované listiny v říšských registrech viz in DVOŘÁK, Max: *Die Fälschungen...*, s. 91–93; RI XI/2, č. 8799.

⁵⁰⁰ Podle M. Dvořáka bylo darování Bassana chápáno jako Zikmundova represálie vůči Benátkám, které panství od roku 1404 držely (DVOŘÁK, Max: *Die Fälschungen...*, s. 68).

⁵⁰¹ RA Šlik, k. 23, sign. IV. 8, inv. č. 212 a 213; RI XI/2, č. 12148 a 12153; DVOŘÁK, Max: *Die Fälschungen...*, s. 98–103.

⁵⁰² RA Šlik, k. 22, sign. IV. 2, inv. č. 205; RI XI/1, č. 4889; DVOŘÁK, Max: *Die Fälschungen...*, s. 89–91.

⁵⁰³ Tyto listiny nemusel Kašpar použít ani ve vztahu k Benátkám, kde si teoreticky mohl vystačit s původním privilegiem z roku 1431.

⁵⁰⁴ RI XI/2, č. 11903; DVOŘÁK, Max: *Die Fälschungen...*, s. 98–103.

Kromě Bassana získal Kašpar roku 1434 do dědičné držby ještě hrad Ostroh v Chebsku (Žeberk, Seeberg),⁵⁰⁵ který si ale nepodržel – o dvě léta později jej postoupil svému synovci Vilémovi.⁵⁰⁶ Hrad se pak dostal do rukou sestry Anny, manželky Kašpara Junckera z Chebu. Po její smrti roku 1485 jej do konce 16. století vlastnil Matesův syn Mikuláš. Otázkou je, proč se kancléř vzdal dědičné držby jediného hradu, který měl opravdu ve svých rukou. Chtěl snad zajistit ostatní členy rodu a sám pomýšlel na panství atraktivnější?

Dalším Kašparovým úspěchem byl získání vogtlandského Schönecku s příslušenstvím z doby před 28. dubnem 1437, českého léna, jež drželi Wettinové. Vysloužil si jej od bratří kurfiřta Friedricha a vévody Wilhelma za umoření jejich dluhu Koruně ve výši 3 000 rýn. zl., ovšem pouze jako léno v zástavě.⁵⁰⁷ Ještě v září toho roku císař Zikmund svolil, že v případě, kdy by Koruna od Wettinů vykoupila Vogtland, Kašpar nebude muset zámek odstoupit.⁵⁰⁸

I když se toho kancléř Šlik snad mohl obávat, po smrti císaře Zikmunda v prosinci roku 1437 svůj úřad opustit nemusel. Sám se velmi přičinil o zvolení zetě zemřelého panovníka Albrechta, rakouského vévody, českým králem. (Po Zikmundovi získal i korunu uherskou). Za přispění Kašparova diplomatického úsilí se nakonec Albrecht prosadil také na trůn římský a panovník se mu za jeho služby náležitě odvděčil. Důvod k tomuto daru měly být služby prokázané Zikmundovi, které nezvykle obšírně líčí panovníkova listina. Nový král daroval svému kancléři hornouherské panství Holíč, odúmrť po Stiborovi II. zo Stiboric.⁵⁰⁹ Na základě této listiny se Kašpar stal nejenom majitelem řečeného panství, ale od té doby byl počítán i mezi uherskou šlechtu.⁵¹⁰ Do doby vlády krále Albrechta ještě spadá potvrzení

⁵⁰⁵ Ostroh, část obce Poustka, z. od Františkových Lázní; GRADL, Heinrich: *Zur ältesten Geschichte...*, č. 196, s. 17; RI XI/2, č. 10875.

⁵⁰⁶ Císař Zikmund listinou schvaluje, že Kašpar, který dostal Ostroh (*Sebergkh*) od něj do dědičné držby, jej předal „*Rittern Mathesen und Wilhalm Schlickhen*“ a dále, že hrad s listy přešel na jmenovaného Viléma, jemuž a jeho dědicům ho potvrzuje; GRADL, Heinrich: *Zur ältesten Geschichte...*, č. 210, s. 18; RI XI/2, č. 11391; Obě listiny, stejně jako jejich potvrzení králem Friedrichem (GRADL, Heinrich: *Zur ältesten Geschichte...*, č. 233, s. 20), jsou dochovány až v transumptu z roku 1534. Vilém byl synem Kašparova bratra Mikuláše.

⁵⁰⁷ RAAB, Carlo von: *Regesten zur Orts- und Familien Geschichte des Vogtlandes. Bd. 1., 1350–1485* [= Mittheilungen des Altertumsvereins zu Plauen 10 (1893/1894).] Plauen 1893, č. 358; Text říká, že bratři mu dali Schöneck „*pfandweise zu Lehn [...], wie derselbe dieses Schloss schon von ihrem Vater sel. erhalten hatte.*“ Kašpar musel být v držení hradu tedy ještě dříve. O uvedené sumě se dozvídáme z Kašparova potvrzení zápisu panství a slibu věrnosti oběma bratřím z 1. května téhož roku (RAAB, Carlo von: *Regesten... I*, č. 359). Srov. i BANNERT, Harald: *Schöneck/Vogtland. Einblicke in 625 Jahre Stadtgeschichte*. Klingenthal, 1995, zejm. s. 5–9.

⁵⁰⁸ BANNERT, Harald: *o. c.*, s. 6; RAAB, Carlo von: *Regesten... I*, č. 362; Zikmundovo potvrzení Schönecku do dědičné držby pro Kašpara a jeho potomky vydané o týden později je nejspíše falzum (IBIDEM, č. 363; srov. níže).

⁵⁰⁹ Holíč (o. Skalica, Trnavský kraj, Slovensko), tj. Újvár, v listině *Uywaar*, něm. *Weiß(en)kirchen, Neuschloß*, lat. *Novum Castrum*; RA Šlik, k. 61, sign. X. 3, inv. č. 492; RI XII/1, č. 4; DVOŘÁK, Max: *Die Fälschungen...* s. 103–107 – datuje však 30. dubnem místo do 30. března 1438; K Stiboricům viz DVOŘÁKOVÁ, Daniela: *Rytier a jeho král. Stibor zo Stiboric a Žigmund Luxemburský. Sonda do života stredovekého uhorského šľachtica s osobitým zreteľom na územie Slovenska*. Budmerice: Rak, 2003.

⁵¹⁰ Dva příklady za mnohé: „*A. m. d. r. Gasparo cancellation domino Novicatri referente*“ (RI XII/1, č. 985 z 15. června 1439); „*Herr Kaspar von Weißkirchen, unser cantzler*“ (Regg. F. III. H. 4, č. 137) – jak lze vidět, Kašpar se psal právě po Holíci a svůj hraběcí titul neužíval ani za Albrechta, ani za Friedricha.

některých důležitých Kašparových falz – paradoxně povýšení na hraběte, na svobodného pána a dále darování Bassana a jeho potvrzení.⁵¹¹ M. Dvořák je (vedle dalších podezřelých privilegií) označil za padělek a dokládá to zejména machinacemi se záznamy v registrech.⁵¹² Nemáme doklad o tom, že by snad kancléř s konfirmací někdy veřejně vystoupil.

Po Albrechtově nečekaném úmrtí⁵¹³ však Kašpar již kancelář opustit musel. Působil sice dále na dvoře pozůstalé Alžběty a jejího syna Ladislava, ale pouze jako rada – úřad královnina kancléře byl již obsazen. Šlik se neudržel ani v kanceláři říšské kvůli silnému odporu kurfiřtů vůči jeho osobě. Ve službách krále Friedricha se uplatnil později alespoň jako diplomat a nakonec panovník prosadil i jeho návrat do kanceláře. Svě funkce se Šlik znovu ujal v lednu 1443.⁵¹⁴ Teprve od nového panovníka si nechal svá falza skutečně potvrdit, a to dvěma listinami – první konfirmovala povýšení na svobodného pána (údajně z roku 1422) a hraběte v latinském znění listiny hlásící se do roku 1437, druhý dokument pak darování Bassana (1431) a jeho potvrzení (1433).⁵¹⁵ Kašpar si v letech 1443 a 1444 nechal potvrdit své povýšení na hraběte ještě kurfiřtem kolínským a trevírským, což P.-J. Heinig považuje jen za další snahu pojistit si své podezřelé postavení proti případnému zpochybnění.⁵¹⁶ Ani Kašpar, ani jeho příbuzní však evidentně hraběcí titul neužívali i po roce 1444. Poprvé se za hrabata označují až Jeroným a Jiří Šlikové roku 1464 při imatrikulaci do zimního semestru na lipské univerzitě.⁵¹⁷ Rod začal užívat dotčený titul pravidelně až od začátku 16. století.⁵¹⁸

Z výše uvedeného vyplývá několik skutečností, které nám pomohou osvětlit některé stránky rodové politiky Šliků. Svou roli zde hrají také souvislosti genealogické. Víme, že v roce Kašparovy smrti (+1449) žili ještě čtyři jeho bratři – Mates, Mikuláš, Jindřich a František.⁵¹⁹ Snad až na Mikuláše se všichni jako mladší původně dali na církevní dráhu.

⁵¹¹ RI XII/1, č. 800.

⁵¹² DVOŘÁK, Max: *Die Fälschungen...*, s. 78–83.

⁵¹³ Do Albrechtovy krátké vlády spadá ještě zisk Pajštúnu z roku 1439. Není jisté, zda jej Šlikové opravdu získali a případně, do kdy jej drželi. Je docela možné, že jde pouze o další falzum; Pajštún, dnes zřícenina hradu nad obcí Borinka (o. Malacky, Bratislavský kraj), s. od Bratislavy; RI XII/1, č. 1177; NOVOTNÝ, Michal: *o. c.*, s. 101.

⁵¹⁴ HUFNAGEL, Otto: *o. c.*, s. 270–290, 294.

⁵¹⁵ CHMEL, č. 946, 947.

⁵¹⁶ HEINIG, Paul-Joachim: *o. c.*, s. 255; Znění listiny arcibiskupa kolínského z 18. října 1443 otiskl LÜNIG, s. 1192. Hraběcí titul je zde vztažen také na Kašparovy bratry a dědice (snad pozdější Matesův zásah do znění listiny?).

⁵¹⁷ V oddíle pro studenty z „národa polského“ jsou hned na prvních místech zapsáni „*nobilis dominus Ieronimus Sliqk de Lasano comes et dominus Novicacstri et Stolbergk*“ a „*generosus dominus Georius Sliqk de Lasano comes et dominus Novicacstri etc. atque miles*“ (ERLER, Georg (edd.): *o. c.*, s. 247).

⁵¹⁸ DVOŘÁK, Max: *Die Fälschungen...*, s. 88–89; Na nové souvislosti s prohlášením Šliků o „obnovení“ užívání hraběcího titulu roku 1503 upozornil nedávno TRESP, Uwe: *Zwischen Böhmen und Reich, Ständen und Königtum. Integration und Selbstverständnis der Grafen Schlick in Böhmen um 1500* (v tisku).

⁵¹⁹ Kašparova manželka Anežka zesnula o rok dříve. Příbuzenský poměr dalších osob, Erharta mladšího a Viléma (I.?) uvedených u A. Zechela, je nejistý, doložen je Vilém (II.?) jako syn Mikuláše a tedy Kašparův synovec (GRADL, Heinrich: *Zur ältesten Geschichte...*, č. 235, s. 20; srov. dále genealogie uvedené v pozn. č. 476).

Mates byl proboštem staroboleslavské kapituly, ale té se záhy po svém pasování na rytíře roku 1433 vzdal ve prospěch bratra Jindřicha.⁵²⁰ V té době se už Mates uplatňoval po Kašparově boku v královské kanceláři, kde nabíral první zkušenosti diplomata a získával první odměny za své služby. Nástup na jeho světskou dráhu pak ještě umocnil sňatek s Kunhutou ze Seinsheimu-Schwarzenbergu.⁵²¹ Ochrannou ruku kancléře vidíme i u mladšího bratra Jindřicha, kterého Kašpar ve snaze o jeho zajištění v letech 1443–1449 prosazoval (ovšem neúspěšně) na post biskupa ve Freisingu.⁵²²

Kancléř podporoval i dalšího z bratrů, Mikuláše. Ten sídlil v Chebu – v městských dlužních knihách vystupuje od roku 1431 jako *Nickel Slick der Junger, Purger zu Eger*. Kašpar se přimluvil u krále Zikmunda, aby klášter Waldsassen odstoupil Mikulášovi pro jeho syna Viléma dvě vsi u Konnersreutu.⁵²³ Místo Kašpara krátce zastával také úřad zemského správce. O jeho hodnosti se dozvídáme z kopiáře kláštera Waldsassen, od něhož Mikuláš ještě za 20 rýn. zl. získal „*auf ewige Wiederlösung*“ statky v Lažanech na Chebsku.⁵²⁴ Poté, co se Kašpar vzdal Ostrohu, psali se jak Mikuláš, tak jeho syn po tomto hradě.⁵²⁵ Vilém ještě roku 1438 okusil chebský nejvyšší úřad – snad jako *Pfleger* tehdy udělil chebským klariskám v léno jakési statky.⁵²⁶ Už následujícího roku je v chebských pramenech jmenován jako hofmistr (nebo hejtman?).⁵²⁷ Kašpar se postaral i o Mikulášova druhého syna Michala,⁵²⁸ který je roku 1438 doložen jako správce na Schönecku.⁵²⁹

Zbývají nám ještě dva Kašparovi sourozenci – o Františkovi toho mnoho nevíme, od roku 1465 je doložen jako kanovník v Řezně⁵³⁰ a konečně sestra Anna se provdala za mocného chebského měšťana Mikuláše Gummerauera.⁵³¹

⁵²⁰ Do té doby byl Jindřich proboštem v Nordhausen, kde jej nahradil sekretář Petr Kalde (RI XI/2, č. 9685).

⁵²¹ BERGER, Adolf: *Eine Episode aus der Geschichte von Petschau*. In: MVGD 10 (1882), s. 1–21, zde s. 18.

⁵²² Tomuto tématu věnoval celou kapitolu HUFNAGEL, Otto: *o. c.*, s. 334–348.

⁵²³ Vsi Höflas a Grün; Konnersreuth, z. od Waldsassen; GRADL, Heinrich: *Zur ältesten Geschichte...*, č. 150, s. 14.

⁵²⁴ Bylo to roku 1434 („z. *Z. pfleger zu Eger*“; GRADL, Heinrich: *Zur ältesten Geschichte...*, č. 198, s. 17); Lažany (Losan), dnes Horní a Dolní L., obec Lipová, o. Cheb, leží mezi Chebem a Dolním Žandovem.

⁵²⁵ „*Niclas Slick zu Seberg*“ (17. března 1437; GRADL, Heinrich: *Zur ältesten Geschichte...*, č. 213, s. 18).

⁵²⁶ „*Wilhelm Slick zu Seberg, [...] verleiht [...] von des h. röm. Reiches und der Pflege wegen [...] Güter und Zinse [...]*“ (3. prosince 1438; GRADL, Heinrich: *Zur ältesten Geschichte...*, č. 219, s. 19).

⁵²⁷ „*die Erbern vesten Wilhelm Slick zu Seberg, Hofmeister, und Pauls Weißpach, z. Z. Hauptmann zu Eger*“ (20. února 1439; GRADL, Heinrich: *Zur ältesten Geschichte...*, č. 220, s. 19); srov. s RAAB, Carlo von: *Regesten... I*, č. 389: „[...] unter Siegelung Wilhelms Slick zu Seeberg und Pauls Weisspach, Hauptmanns zu Eger.“

⁵²⁸ Určitou nejistotu vyslovenou M. Novotným ohledně příbuzenského vztahu Michala ke Kašparovi a Mikulášovi (NOVOTNÝ, Michal: *o. c.*, s. 134), můžeme snad rozptýlit dokumentem, který otiskl A. John (JOHN, Alois: *Weitere Beiträge zur Geschichte des ergerländer Dorfes Oberlohma*. In: *Unser Egerland* 15 (1911), č. 2, s. 24–25) a v němž Anna, manželka zesnulého Kašpara Junckera, Mikulášova dcera a sestra Viléma (II.?), nazývá Michala svým bratrem („[...] *auch meines Bruders, Herrn Michaelis zu Newdeck*“ – k Nejdku srov. níže).

⁵²⁹ „*Michel Slick, Amptman czu Schöneck*“ (GRADL, Heinrich: *Zur ältesten Geschichte...*, č. 217, s. 18).

⁵³⁰ CHMEL, č. 188–190 přináší dokumenty, které ukazují, že Jindřich roku 1440 snad usiloval o prebendu v Řezně a v Eichstättu a František v Olomouci.

Kašpar sám měl pak tři děti, Václava, Zikmunda a Konstancii.⁵³² V době jeho smrti byli oba synové však ještě nezletilí a poručnictví nad nimi tedy převzal strýc Mates. Lze se domnívat, že kancléřův náhlý skon znamenal zásadní zlom ve vývoji rodu. Sourozenci v něm ztratili jednak vlivného ochránce a přímluvce a dále, řečeno s trochou nadsázky, „živitele“ rodu, který svým bratřím postupoval některé své statky. Nelze říci, že by byli příbuzní na Kašpara zcela odkázáni, ale jeho podpora byla nemalá a pomohla jim upevňovat jejich vlastní pozice. Vidíme to zejména v případě rodiny nejmladšího Mikuláše, která zpočátku sídlila na původně Kašparově Ostrohu, a ve vztahu k proboštovi Jindřichovi. Vedle nich vyčnívá však Mates, jenž od druhé poloviny třicátých let samostatně kumuloval různé majetky. I jeho první zisk (bečovské panství) je ovšem spojen s intervencí staršího bratra – sňatek Matese a Kunhuty ze Seinsheimu dojednal roku 1437 právě Kašpar.⁵³³

Pokud platí Heinigovy předpoklady, že se Kašpar hodlal uchytit především v Itálii, k níž si budoval silné diplomatické i osobní vazby a kde doufal v zisk Bassana či uplatnění svých hraběcích listin na jiné panství odpovídajícímu jeho postavení, pak by se dalo očekávat, že by i se svými potomky odešel na jih Evropy.⁵³⁴ Matesovi a jeho linii by pak asi připadly zástavy obou purkrabských úřadů, Mikulášova větev by seděla nejspíše dále na Ostrohu. Otázkou zůstává, jak by bylo naloženo s Holíčí a hrady u Vídně, pokud by se jich Kašpar vzdal. Je zde vhodné připomenout jiný Heinigův postřeh, a sice, že kancléřova falza počítala s hraběcím stavem jen pro něj a jeho potomstvo, nikoliv však pro jeho sourozence, ačkoliv by s ním jako Kašparovi vlastní bratři museli sdílet i jeho původ. „*Zdá se však,*“ píše o Matesovi Heinig, „*že pro něj nebylo v Kašparově příběhu o rodovém původu místo, a toho si musel být ještě za jeho života vědom.*“⁵³⁵ Rovněž ostatní kancléřova privilegia včetně Holíče i obou hlavních zástav – na Chebsko a Loketsko – počítala pouze s Kašparovými dědici.

⁵³¹ Srov. např. GRADL, Heinrich: *Zur ältesten Geschichte...*, č. 198, s. 17 a č. 227, s. 20.

⁵³² Podobně jako Kašparův původ z rodu Collalto se v literatuře od starších dob po současnost tradují chybné genealogické vztahy, které popisují Kašpara někdy jako bezdětného, jindy se mu přisuzují pouze děti dvě, Zikmund a Konstancie, a Václav je jmenován jako synovec. Ačkoliv registrová edice Carla von Raaba z konce 19. století přinesla jasné důkazy, že Václav byl Kašparovým synem, setkáváme se s těmito nepřesnostmi ještě v současné literatuře (RAAB, Carlo von: *Regesten... I*, č. 510, 511 a 719; srov. např. BUBEN, Milan M.: *Hrabata Schlikové*. In: *Střední Evropa. Revue pro středoevropskou kulturu a politiku* 8 (1992), č. 25, s. 97–107; VINAŘ, Otakar: *o. c.*, s. 169; DURAJOVÁ, Miroslava – SMÍŠEK, Rostislav (edd.): *Hieronymus der Ältere Schlick: das Tagebuch. Eine Selbstdarstellung aus den Jahren 1580–1582* [=Prameny k českým dějinám 16.–18. století. Řada B = Documenta res gestas Bohemicas saeculorum XVI.–XVIII. illustrantia. Series B; sv. 2]. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2008, s. 20).

⁵³³ Mates získal Bečov nad Teplou od svého tchána Erkingera ze Seinsheimu, v jehož prospěch panství propadlo jako vyrovnání nesplacených dluhů Jindřicha II. z Plavna, který Bečov nejspíše roku 1440 vykoupil zpět (BERGER, Adolf: *o. c.*); Šlikové získali Bečov opět v druhé polovině 16. století (MAYER, J.: *Zur Geschichte von Petschau*. In: *MVGDB* 9 (1871), s. 80–84).

⁵³⁴ HEINIG, Paul-Joachim: *o. c.*, s. 272, 278–281.

⁵³⁵ *IBIDEM*, s. 275.

Aby rod mohl využít Kašparových privilegií, muselo být pozměněno jejich znění. Mates se zřejmě z těchto důvodů rozhodl zfalšovat hraběcí listinu, vyškrábal v její latinské verzi slova *heredes*, *heredesque* a *heredibus* a nahradil je příhodnějšími *fratres*, *fratresque* a *fratribus* a podle smyslu „opravil“ i další slova textu. Jednoznačná formulace „*te Gasparem memoratum, heredes heredesque tuos legitimos, qui de lumbis tuis descenderint maturo principum, comitum, baronum [...]*“ byla změněna na „*[...] heredes fratreeque tuos et omne qui ab eis descenderint [...]*“.⁵³⁶ K tomuto kroku muselo dojít nejpozději roku 1453, ze kdy máme dochován vidimus zfalšované (i tak již falešné) listiny.⁵³⁷ Mates pak vidimus předložil kurfiřtům braniborskému a saskému, kteří mu na něj o sedm let později vystavili svá potvrzení.⁵³⁸ To by rovněž vysvětlilo zápis Jeronýma a Jiřího Šliků v matrice lipské univerzity. Nevíme, ze které větve byl dotčený Jiří (snad potomek Šliků z Wunsiedelu?), ale v potomstvu Kašparovy linie toto jméno doloženo není. Naopak o Jeronýmu, píšícím se po Stollbergu, můžeme říci, že to zajisté bude Matesův druhý syn, neboť to byl právě Mates, který získal jmenované panství v Sasku. Bez podvrhů vylepšující jejich původ by se oba mladíci stěželi mohli uvádět jako *comes* na prvních místech zápisového listu.

Pro získání hraběcího titulu bylo potřeba ještě jedné změny v rodové historii, a sice povýšení do stavu svobodných pánů, legitimující následný vstup mezi vysokou šlechtu. V této souvislosti vznikly dvě listiny, které Mates předložil k ověření až roku 1454. Jedna se hlásí do roku 1434 a říká nám, že na přímluvu Kašpara Šlika byli do stavu svobodných pánů povýšeni jeho bratři Mates, Jindřich, Mikuláš a František „*die Slick von Lazan*“. Vidimus sepsali velmistr řádu křížovníků s červenou hvězdou a Václav Wende, děkan Loketského kraje a kanovník u sv. Václava v Praze 23. ledna 1454.⁵³⁹ Tito dva ještě téhož dne na Matesovu žádost vidimovali obdobnou listinu údajně z konce května 1442.⁵⁴⁰ Tato mladší listina krále Friedricha konstatuje, že uvedení bratři „*genannte dy Slick [...] von gutten Stamme*“ byli za zásluhy na dvoře králů Zikmunda a Albrechta povýšeni. Text tedy předpokládá urozený původ Šliků. Privilegium jim přisuzuje další výsady – právo pečetit červeným voskem a imunitu, která určila, že v Říši mají příslušníci rodu stát pouze před římským králem nebo

⁵³⁶ HEINIG, Paul-Joachim: *o. c.*, s. s. 275; razury postřehl už DVOŘÁK, Max: *Die Fälschungen...*, s. 101–103.

⁵³⁷ Vidimus zhotovil Jan, opat a arcijáhen v Chemnitz (LÜNIG, s. 1193–1194); Pokud vezmeme v úvahu, že Kašpar se oženil roku 1437 a prvního potomka mohl mít nejdříve následujícího roku, odpovídal by rok 1453 blížícímu se konci Matesovy poručnické správy.

⁵³⁸ Obě listiny in LÜNIG, s. 1194.

⁵³⁹ IBIDEM, s. 1182–1183; Lünigovo „*wir Ehrsamb Obristermeister*“ bychom měli spíše číst jako „*Erasmus*“, jak uvádí vidimus mladší listiny (srov. i pozn. níže).

⁵⁴⁰ IBIDEM, s. 1191–1192; Lünig se pravděpodobně při opisu dopustil drobné chyby – vidimus je datován „*am Mittwoch an Fabiani znd Sebastiani*“, tento svátek byl roku 1454 v neděli 20. ledna. Správné čtení je tedy asi *nach* místo *an*, tedy středa 23. ledna, jak lze číst v druhém vidimu.

císařem či soudem, k němuž by byli panovníkem přikázáni, a jde-li o nároky na půdu, pak před knížetem nebo pánem této země, jde-li však o léno, pak před jeho lenním pánem.

Konečně máme k dispozici i údajné privilegium ze Zikmundovy doby, datované 13. červencem 1433, jež potvrzuje pasování Kašpara, Matese a Viléma (I.?) na rytíře a rodu zároveň rozmnožuje jeho erb.⁵⁴¹ Tento dokument je očividně falzum, protože Kašpar je v listině titulován jako „*edel Caspar Slick, ritter, [...] pfleger zu Eger und burggraff zum Ellbogen*“ a my víme, že purkrabím na Lokti se stal až o rok později. Vzpomeneme-li také listinu, jíž se Jindřich Šlik 26. září 1433 vzdal proboštví v Nordhausen ve prospěch sekretáře Petra Kaldeho, máme další důkaz – v červenci se tento úředník ještě nemohl na šlikovskou listinu zaznamenat jako „*Petrus Kalde, prepos. Northuzens*“.⁵⁴² Účel, za kterým vzniklo toto falzum, by bylo potřeba ještě lépe prozkoumat, a to především v souvislosti s již námi rozebíranými nobilitačními listinami, v nichž se střídají jiná jména. Hodí se zde připomenout zajímavé svědectví, které přinesl H. Gradl ve své edici šlikovských pramenů. Chebský zpravodaj *Heincz Imhof* zaslal po Zikmundově císařské korunovaci radostnou zprávu do Chebu, že na mostě přes Tiberu byli pasováni „*czwen Slihk, her Caspar vnd her Mathes vnd etlich ander sein freund etc.*“⁵⁴³ Alespoň tyto dva bratry tedy za rytíře považovat můžeme.

Výčet šlikovských falz a privilegií datovaných do první poloviny 15. století není zdaleka úplný.⁵⁴⁴ Rozplést síť všech podvrhů a odhalit příčiny, souvislosti a dobu jejich vzniku nebylo v tuto chvíli ani účelem. Z předložených listin však dostatečně vysvítá pro nás důležitý fakt – osudy rodu v počátcích jeho šlechtické dráhy byly příliš spjaty s osobou kancléře Kašpara. Aby Šlikové předešli případným zpochybněním svého postavení, ztráty prestižních zástavních držav a ohrožení statků svých vlastních linií, rozhodli se pojistit svou budoucnost falzy. Hlavním aktérem zdá se být nejstarší Mates, jak můžeme usoudit podle jím vyžádaných vidimů z roku 1454 a dalších potvrzení, jež získal od kurfiřtů. Zda a do jaké míry na této věci participovali i ostatní bratři či synovci, zůstává nadále otevřenou otázkou.

Po Kašparově smrti stál v čele rodu očividně Mates.⁵⁴⁵ Po svém bratru si podržel oba purkrabské úřady, v nichž ovšem působil již dříve.⁵⁴⁶ Vedle toho na krátkou dobu získal již uvedený Bečov a dále spravoval několik úřadů na německé straně Krušných hor – od roku

⁵⁴¹ RA Šlik, k. 22, sign. IV. 4, inv. č. 207; RI XI/2, č. 9543; DVOŘÁK, Max: *Die Fälschungen...*, s. 95–96; LÜNIG, s. 1178–1179.

⁵⁴² Tak v RI XI/2, č. 9543; LÜNIG, s. 1179 čte „*Petrus Calde, pptus Northuzensis*“.

⁵⁴³ GRADL, Heinrich: *Zur ältesten Geschichte...*, č. 178, s. 15.

⁵⁴⁴ Asi třicátku listin přetiskl *in extenso* LÜNIG, s. 1175–1198.

⁵⁴⁵ Doposud nejucelenější biografickou skicu přináší NOVOTNÝ, Michal: *o. c.*, s. 107–125.

⁵⁴⁶ Jak jsme již ukázali výše, v chebském úřadě se bratři střídali častěji, na Lokti působil Mates nejspíše od počátku samostatně. Jako „*Mathes Slick, Ritter, zu Eger und Elbogen Burggraue*“ je nazýván 30. března 1436 (GRADL, Heinrich: *Zur ältesten Geschichte...*, č. 207, s. 18).

1439 wettinský úřad Vogtsberg,⁵⁴⁷ který na jaře 1447 vyměnil za panství Stollberg,⁵⁴⁸ kde působil až do roku 1473.⁵⁴⁹

Od roku 1449 se Mates Šlik objevuje i na Schönecku. Poněkud překvapivě se s ním setkáváme ve dvou listinách z 20. října 1449.⁵⁵⁰ Prvním dokumentem potvrzuje kurfiřt Friedrich Saský, že před časy zesnulému Kašparovi a jeho bratru Matesovi udělil v léno Schöneck a že jej nyní opět dal v léno zmíněnému Matesovi a bratřím Václavovi a Zikmundovi, synům zesnulého Kašpara. Druhá listina je revers, kterým Mates za sebe a jménem svých synovců za 3 000 rýn. zl. přebírá „*verliehenen Schloss*“ Schöneck. V těchto listinách tedy Mates evidentně nevystupuje pouze jako poručník dětí svého bratra, ale rovněž sám za sebe. Je to jistě zvláštní, když víme, že v předchozích listinách na Schöneck figuroval pouze Kašpar. Nemusíme nutně předpokládat, že Mates například kurfiřtovi předložil falzum, na základě kterého Friedrich vystavil svůj list, neboť při zavzetí Matesa do držby mohl svou roli hrát osobní zájem kurfiřta, který byl Matesovi, svému radovi, za mnohé zavázán. Přesto je zřejmé, že z Kašparových dětí byli učiněni pouzí spoludržitelé a že v obou písemnostech se o Schönecku mluví jen jako o lénu.

Ještě koncem března 1465 kurfiřt Ernst a vévoda Albrecht Saští udělují za služby jejich otci svým radům Václavovi, Zikmundovi a Matesovi Schöneck, a to v rozsahu, jak jej předtím kurfiřt Friedrich dal zesnulému Kašparu Šlikovi. Kašpar je v listině jmenován jako otec Václava a Zikmunda a jako bratr Matese. Následujícího roku byl Schöneck však udělen již jen Matesovi a Václavovi.⁵⁵¹

K tomu Šlikové neznámo kdy obdrželi ještě bývalý lubský újezd kdysi náležející klášteru Waldsassen. Všechny tyto oblasti byly českými korunními lény, která získali v průběhu 14. století Lucemburkové.⁵⁵²

⁵⁴⁷ Lantkrabí durynský Friedrich ml. oznamuje, že dovolil rytíři Matesu Šlikovi vykoupit Vogtsberg s městy Oelsnitz a Adorfem (26. února 1439; RAAB, Carlo von: *Regesten... I*, č. 390), Mates transakci potvrzuje 22. března (IBIDEM, č. 391) a 12. října lantkrabí s příbuznými potvrzuje Matesovi a jeho ženě Kunhutě a dědicům zámek a fojstství Vogtsberg s městy Oelsnitz a Adorfem za 2 500 rýn. zl. a 50 kop míš. gr. s výjimkou „*der ehrbaren Mannschaft, geistlichen und weltlichen Lehen und der Oberbete*“ (IBIDEM, č. 394). Již v únoru následujícího roku řeší Mates jako *Amtmann zu Vogtsberg* první zdokumentovaný konflikt ve svém úřadě (IBIDEM, č. 397); K Vogtsbergu viz RAAB, C[arlo] von: *Schloß und Amt Vogtsberg bis Mitte des 16. Jahrhunderts und das Erbbuch vom Jahre 1542*. Plauen: Vogtländischer Heimatverlag Neupert, 1999 [nezm. přetisk pův. vydání z roku 1907].

⁵⁴⁸ Kurfiřt Friedrich potvrzuje, že jeho „*Rath, Ritter Mathes von Lazan, genannt Slick, Burggraf zu Eger und Elbogen*“ mu půjčil za Vogtsberg 3 415 rýn. zl. a k tomu připočítává další 2 000 rýn. zl., které si vyžádal Hans von der Kager za Stollberg a za obě sumy Matesovi zapisuje hrad a městečko Stollberg s příslušenstvím (2. května 1447; IBIDEM, č. 485).

⁵⁴⁹ Podrobněji ke Stollbergu NOVOTNÝ, Michal: *o. c.*, s. 140–143, kde i o Matesově stavební činnosti.

⁵⁵⁰ RAAB, Carlo von: *Regesten... I*, č. 510 a 511.

⁵⁵¹ IBIDEM, č. 719 a 744.

⁵⁵² Šlikové získali Luby nejpozději roku 1461 (srov. dále v textu); K českým lénům v této oblasti viz BOBKOVÁ, Lenka: *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 1993, s. 24–28 a 92–102.

Mates Šlik pak získal roku 1446 ještě poslední lokalitu, a to město Nejdek s manstvím. Koupil jej od Jana Honingera (Honigára) z Ostrohu. Opět se nejednalo o soukromou držbu, Šlikové drželi Nejdek jako dědičné korunní léno. V jejich rukou zůstal až do 17. století.⁵⁵³

Z tohoto přehledu tedy vyplývá, že Mates rovněž neměl téměř žádnou soukromou držbu, orientoval se tedy na správu purkrabských úřadů a uplatňoval se ve službách Wettinů jako jejich rada.

5.2. Získání zástavy chebského purkrabského úřadu (1430)

Doposud jsme ponechávali stranou dva nejdůležitější šlikovské zisky, zástavu chebského hejtmanského úřadu a Loketského kraje.

Dne 16. října roku 1430 obdržel Kašpar Šlik od krále Zikmunda listinu, jíž mu panovník dovolil vyplatit chebským měšťanům zastavený správcovský úřad (*Pflege*), který mu doživotně zastavil za 400 kop gr. č. K této události se váže ještě několik důležitých skutečností. Jak uvedl Karl Siegl, doposud bylo běžnou praxí do hejtmanského úřadu jeho představitele jmenovat. Tato praxe se změnila v době Zikmunda Lucemburského, a to v tom smyslu, že od té doby byl úřad se všemi právy zastavován. Vysvětlení je třeba hledat nejspíše ve velmi nákladné politice, kterou král vedl, počítaje v to náklady na křížové výpravy proti husitům, jednání s koncily, kurií, zneprátelenými italskými signoriemi a v neposlední řadě úsilí o získání císařské hodnosti, což vše značně zatěžovalo panovníkovu komoru. Zikmund si proto musel půjčovat značné prostředky a svým věřitelům za ně zastavoval rozličná panství a klášterství. Také Kašpar Šlik patřil mezi osobnosti, které představovaly panovníkův finanční rezervoár. Jak jsme mohli již vidět, král jej zainteresoval na své revindikační politice, jež měla obnovit omezené a ohrožené zdroje Zikmundových příjmů. Udělení úřadů či panství do zástavy bylo jedním z neúčinnějších prostředků, jak si král mohl obstarat okamžitou finanční hotovost.

Dalším podstatným faktem je, že od dob postoupení Chebska jako říšské zástavy českým panovníkům velmi sílila pozice jeho nejdůležitějšího města. Zásahu na tom měl Jan Lucemburský a především Karel IV., který Cheb podpořil řadou privilegií.⁵⁵⁴ Město se rovněž dokázalo vypořádat se silným konkurentem – bývalou ministeriální šlechtou – a stávalo se hegemonelem své oblasti, disponovalo vlastní vojenskou hotovostí, rozvinutou městskou

⁵⁵³ PILZ, Josef: *Dějiny města Nejdku do roku 1923*. Nejdek: Město Nejdek, 2003, s. 49–71.

⁵⁵⁴ K tomu viz ŠAMÁNKOVÁ, Eva: *Cheb*. Praha: Odeon, 1974, s. 54–55; GRADL, Heinrich: *Die Privilegien der Stadt Eger*. Eger 1879.

správou včetně soudnictví. Jistou překážku ještě představovali zemští sudí, správci či hejtmané, jak byli nazýváni královi zástupci, nejvyšší úředníci Chebska. Od počátku 15. století, především v období působení Jindřicha z Plavna (asi 1413–1416), Václava z Donína (1416–1420/1422) a Wenda z Ilburka (1422–1429), probíhaly mezi hejtmany a Chebem spory, což vedlo městskou radu k úsilí o oslabení postavení tohoto úřadu i o jeho získání.⁵⁵⁵

Poprvé se do čela chebské zemské správy dostalo samo město snad roku 1402. K. Siegl to vyvozuje ze zmínky z knihy tzv. aichtovního soudu, v níž je uvedeno, že „*Burgermeister, der Rat der Stat zu Eger vnd Erhardus, des Gerichts schreiber, zu der czeit Richter von i(h)r(e)n wegen*“ vyřkli rozsudek nad dvěma vrahy. Již následujícího roku působil v hejtmanském úřadě Herbart z Kolovrat. Jednalo se možná jen o přechodné období, kdy panovník dovolil městu spravovat zemský úřad do doby jmenování nového hejtmana.⁵⁵⁶

Podruhé se chebští patricijové ujali nejvyššího úřadu v únoru 1429 a s touto transakcí jsou spojeni přímo Šlikové. Městská rada předložila prostřednictvím Jindřicha Šlika⁵⁵⁷ králi Zikmundovi žádost o postoupení hejtmanství městu. Panovník prosbě vyhověl, dovolil Chebským vyplatit Ilburky a za stejnou sumu, 300 kop gr. č., jim „*pflug Ampt*“ zastavil. Tento krok zdůvodnil tím, že jmenovanému městu se povede lépe, když bude mít správu ve vlastních rukou.⁵⁵⁸ Úřad hejtmana pak zastával purkmistr Chebu Mikuláš Gummerauer, manžel Anny Šlikové.

I tato zástava trvala pouze krátkou dobu, protože již následujícího roku ji převzal Kašpar Šlik. Určitou nesnáz nám působí, že se zástavní listina dochovala až v jejím potvrzení králem Vladislavem z roku 1486.⁵⁵⁹ Kašpar získal úřad se vším příslušenstvím za zmiňovaný obnos a také za služby prokázané proti Turkům a nepřátelům krále v Čechách (tedy především husitům), aby jej držel „*so lange er lebt*“. Zástava také nesměla být vyplacena bez jeho svolení a Kašparovi potomci ji mohli v případě nouze dále postoupit, ovšem nesměla být odpoutána od Čech.⁵⁶⁰ Zástavní suma byla snad ještě Zikmundem dvakrát navýšena, poprvé roku 1431 o 200 kop gr. č., které měl Kašpar půjčit panovníkovi na vypravení poselstva,⁵⁶¹ podruhé o šest let později, a to o částku 2 100 rýn. zl. půjčenou Šlikem v hotovosti. Z této

⁵⁵⁵ SIEGL, Karl: *Die Geschichte...*, s. 571–575.

⁵⁵⁶ IBIDEM, s. 571.

⁵⁵⁷ Není zcela jisté, zda šlo v tomto případě o Kašparova otce, nebo bratra. Předpokládáme spíše první variantu. Jindřich působil na dvoře římského panovníka vedle svého syna, proto měl k Zikmundovi z Chebských nejbližší.

⁵⁵⁸ „*die egenante vnser Stat dester in besser ordenung vnd eintracht sey, Wan sie solche pflege selber bestellen, vnd auch, das sie sulches Ires geldes sicher sein.*“ (IBIDEM, s. 575).

⁵⁵⁹ RI XI/2, č. 7875; obsáhlejší regest přináší GRADL, Heinrich: *Zur ältesten Geschichte...*, č. 136, s. 13.

⁵⁶⁰ „*[...] und daß seine Nachkommen die Pflüge im Nothfalle versetzen können, ohne dieselbe aber von Böhmen zu wenden.*“ (GRADL, Heinrich: *ibidem*).

⁵⁶¹ RI XI/2, č. 8048; GRADL, Heinrich: *ibidem*, č. 141, s. 13.

sumy padlo 900 rýn. zl. na nespecifikované výdaje králova dvora („zu unsers hofe notdurft“) a 1 200 na vypravení poselstva z Čech ke koncilu v Basileji. Dále císař povolil opravit obytné prostory na Chebském hradě, o nichž se prý sám přesvědčil, že jich je k obývání vhodných jen velmi málo, a vydanou sumu nechal připsat k zástavě. Nakonec dodává, že touto přízní chce obdařit každého pozdějšího držitele.⁵⁶² Tento dodatek, uvedené vysoké půjčky i způsob dochování vzbuzují určité podezření, že dokument se nemusí zakládat na pravdě. Mohl Šlikům posloužit k navýšení zástavní sumy, což by oddálilo nebo alespoň finančně zkomplikovalo případné budoucí vyplacení Chebska.

Postoj samotného města k novému postavení Šliků mohl být vcelku pozitivní. Jak ukázal F. Kubů, patricijské rody, které se střídaly ve vládě nad Chebskem, byly vlastně garanty jeho integrity. Mnoho radních vlastnilo rozličné statky po Chebsku, které zůstávaly městu otevřené, případně byly parcelovány, aby se nestaly místy odporu. Mezi městem jako celkem a jeho jednotlivými měšťany a rody panoval vyvážený vztah – měšťané mohli tyto statky bez obav držet, zatímco je rada na druhou stranu nepřímou kontrolovala, či přesněji mohla svými mocenskými nástroji eliminovat jejich případnou nežádoucí politiku. Řečeno z opačného úhlu pohledu, pozice městské rady jako vedoucí dominantní složky chebského městského státu se do velké míry odvíjela zase od mocenského postavení jednotlivých rodů, které měly zájem na zachování integrity této říšské zástavy navenek i uvnitř.⁵⁶³

Šlikové k těmto rodům patřili, stejně jako s nimi příbuzensky spjatí Gummerauerové, Junckerové a další mocné rodiny z prostředí řemeslnických a obchodnických kruhů, které se počátkem 15. století prosadily na úkor starší patricijské vrstvy z dob rozkvětu štaufské a mladší ministeriality.⁵⁶⁴ Právě příjmy z dálkového obchodu tvořily existenční finanční základ města a jeho představitelé měli silný zájem na tom, aby nebyl ohrožen. Vedle výsad z dob prvních Lucemburků, které přinesly Chebským například osvobození od cel a mýt v Říši, potřeboval městský stát i zajištění politické a vojenské. Vzhledem k finančním možnostem města a vstřícnosti panovníků byl Cheb schopen se postupně opevnit, od počátku 15. století se v něm rozšiřuje nejen užívání palných zbraní, ale i jejich výroba a město se pravidelně zapojovalo do výprav vedených proti husitům.⁵⁶⁵ Přesto nebyly jeho možnosti neomezené a spoléhalo se i na spolupráci svých sousedů, což dokládá jím iniciovaný landfrýd uzavřený roku 1412, namířený především proti odpůrcům města.⁵⁶⁶ Konsolidace Chebska pak

⁵⁶² RI XI/2, č. 12144; GRADL, Heinrich: *Zur ältesten Geschichte...*, č. 216, s. 18; Dodatek o povolení prostavět nespecifikovanou částku *Regesta Imperii* neuvádí, vycházeli autoři snad z jiné předlohy?

⁵⁶³ KUBŮ, František: *Chebský městský stát...*, s. 73–91.

⁵⁶⁴ IBIDEM, s. 55 a 75–83.

⁵⁶⁵ IBIDEM, s. 59 a 103–106; ŠAMÁNKOVÁ, Eva: *o. c.*, s. 56–57.

⁵⁶⁶ CIM II, č. 851.

probíhala především právě pomocí vojenských prostředků. Mezi úspěchy vnitřní politiky patřil reskript z roku 1397, který si pravděpodobně město vyžádalo na Václavu IV. – panovník jím omezil moc zemského správce v tom smyslu, že směl přijímat za many pouze osoby schválené městskou radou a nesměl udělovat léna cizím poddaným.⁵⁶⁷

Právě doba vlády Václava IV. a husitství pak ovlivnily politickou orientaci Chebu. Roku 1400 ztratil Václav říšskou korunu, což pro Cheb jako říšskou zástavu znamenalo určitou nejistotu. Skončilo tím období, kdy pozice českého zástavního pána a říšského krále byly spojeny v jednu osobu. Rozpačitou situaci nakonec měšťané vyřešili o sedmnáct let později přijetím ochrany z rukou Václavova bratra Zikmunda.⁵⁶⁸ Od něj Cheb získal důležité privilegium – obyvatelé Chebska směli být nadále předvoláváni jen před českého krále, jeho dvorský soud nebo před chebského hejtmána.⁵⁶⁹ Po vypuknutí husitských válek se Cheb stal důležitou oporou římského panovníka – zvláště poté, co Zikmund převzal nominálně i korunu českou. Město se v průběhu dvacátých let do křížových výprav zapojovalo, ovšem počátkem let třicátých nastal určitý zlom. Po řadě neúspěšných tažení do Čech a především poté, co husité začátkem roku 1430 přitáhli až k samotnému Chebu, bylo zřejmé, že místo zbraní se bude muset ke slovu dostat znovu diplomacie. Město Cheb k tomu mělo vzhledem ke svému postavení na pomezí Čech a přesto v Říši dobré předpoklady.

Stejněho roku převzal chebské hejtmanství Kašpar Šlik. Lze se domnívat, že ne náhodou. Šlik se osvědčil v diplomatických službách i ve vztahu k české problematice a králi Zikmundovi nyní ještě poskytnul další finanční prostředky. Za ně mu panovník postoupil do zástavy Chebsko, zemi, kterou Kašpar opustil, aby se vydal na politickou dráhu. Byl to snad právě on, který si hejtmanský úřad vyžádal. Pro městskou radu to byla zcela jistě přijatelná volba. Po letech konfliktů se šlechtici, kterým bylo správčovství pronajímáno, mohl nastoupit konečně někdo, kdo pocházel ze zdejšího prostředí a podle jehož příslušnosti k vládnoucímu chebskému rodu se dalo očekávat, že nebude proti městu vystupovat, ale naopak bude jeho zájmy hájit, a to nejen uvnitř Chebska, nýbrž také navenek, zejména ve vztahu k husitům. Cheb se skutečně stal místem složitých jednání, která po několika letech vyústila v ukončení konfliktů a uznání Zikmunda českým králem.⁵⁷⁰ Konečně, Kašpar Šlik jako jedna z osob nejbližších panovníkovi představoval dobrého prostředníka mezi městem a králem, od něhož především Cheb očekával poskytnutí politické i vojenské ochrany. Kašpar (a jeho příbuzní) ze zástavy vytěžil především prestižní postavení a příjmy z úřadu, k němuž sice patřily také

⁵⁶⁷ CIM II, č. 695.

⁵⁶⁸ RI XI/1, č. 2439.

⁵⁶⁹ CIM II, č. 870.

⁵⁷⁰ Připomeňme zde především dohodu mezi husity a basilejským koncilem z května roku 1432 známou pod tradičním názvem „soudce smluvený v Chebu“.

určité statky (podobně jako na Lokti, který Šlikové získali jen o čtyři léta později), ale nakládání s nimi bylo dosti omezené.

5.3. Pravomoce Šliků jako chebských hejtmanů a představitelů rodu v tomto úřadě (1430–1505, 1524–1546)

V následujících kapitolách si porovnáme obě šlikovské zástavy, Chebsko a Loketsko, z hlediska rozdělení moci a postavení obyvatel.

Oba územní celky prošly složitým vývojem, který v nich vytvořil rozdílná mocenská a sociální uspořádání. Vývoj Loketska byl podrobně probrán v předchozích kapitolách, o Chebsku jsme pojednali pouze v určitých souvislostech. Při porovnávání obou regionů vyjdeme z privilegií, která obdržely od Jana Lucemburského roku 1322 (Cheb) a 1341 (Loketsko).⁵⁷¹ Cheb existuje ještě řada dalších výsad, jež zde nebudeme všechny rozebírat, ale s ohledem na náš zájem o Šliky použijeme jen ty, které nejvíce ovlivnily jejich vztah k zemské a městské správě. Využijeme především podrobnou studii V. Knolla, mapující vývoj chebské správy od jejích počátků až do 15. století a rovněž starší, ale stále platnou práci K. Siegla o úřadu chebských zemských správců, přinášející i jejich jmenný seznam.⁵⁷²

Podle Janova privilegia z 22. října 1322 byl zemský soudce jediným, kdo měl moc nad městem, měšťané měli jednat pouze s panovníkem a jeho hejtmanem nebo soudcem. Prolínaly se zde dva instituty – štaufského zemského soudce s českým zemským hejtmanem. Odtud pramení i různorodost v titulaci: *Landvoigt, Burgpfleger, Pfleger, pflegar, Burgravius, capitaneus, Hauptmann*. Do jeho kompetence spadala hrdelní i nižší soudní pravomoc, zvláštní zemský soud (*Achtgericht*), nejvyšší lenní dvůr pro léna udělovaná jménem krále a správa vlastních statků. Přímo vykonával jménem krále politické a vojenské úkoly, soudní pravomoc byla delegována na jemu odpovědného soudce (*Burgrichter*), jehož však jmenoval panovník. Hejtman se tak omezil více na činnost purkrabího, jak je později častěji nazýván. Vzhledem k tomu, že tento úřad zastávali často mimochebští šlechtici, kteří ve městě trvale nepobývali, zastupoval je jim podřízený rychtář. Postupem doby byly pravomoci hejtmana neustále oklešťovány ve prospěch městské správy, například podřízením Židů městskému soudu (1379), zmiňovaným nařízením o manech a lénech (1397) a svěřením poddaných

⁵⁷¹ CIM II, č. 123 a řada dalších privilegií (Cheb); RBM IV, č. 910; CIM II, č. 222, 295, 622 (Loket).

⁵⁷² KNOLL, Vilém: *Vývoj chebské zemské a městské správy do počátku 15. století*. In: Právník. Teoretický časopis pro otázky státu a práva 141 (2002), č. 2, s. 207–246; SIEGL, Karl: *Die Geschichte der Egerer Burgpflege, o. c.*

příslušných k hradu pod ochranu městské rady (1398).⁵⁷³ Tato ochrana byla dokonce výslovně namířena proti purkrabímu, jehož se snažilo město omezit i v oblasti vojenské. Rada si po incidentech s purkrabím Zdimírem ze Sedlce totiž vymohla další ústupek panovníka, který jí potvrdil zákaz obnovy mostu pod hradem (poprvé již 1394) a spojovací fortny. Město pak smělo ještě zlepšit své opevnění. Tím bylo purkrabské sídlo téměř vyloučeno z bojového využití.⁵⁷⁴ Nakonec postupně v letech 1386–1465 přešel na město i hrdební soud, hejtmanovi zůstala jen vlastní starost o poddané, správa pozemkového majetku a kontrola odvodů dávek.

Podobně byla umenšována moc zemského soudu (*Landgericht*), který byl původně nejvyšší soudní instancí na Chebsku, jediným opravným prostředkem byla královská milost. Soudu předsedal zemský soudce (hejtman) za účasti šesti přisedlících původně z řad šlechty. Od konce 13. století si však tři místa vymohli měšťané. Pravomoc soudu se pochopitelně kryla s působností hejtmana a tedy se v ní odrazil její vývoj – do konce 14. století přešla poprava nad zemskými škůdci na město, které tím fakticky získalo hrdební pravomoc nad veškerým obyvatelstvem Chebska. Za škůdce mohla být totiž označena prakticky každá městu nepohodlná osoba. Právně získalo město hrdební soudnictví přechodně v letech 1465 a 1477, definitivně až v první třetině 16. století.⁵⁷⁵ Jak již bylo pojednáno v části o rozpadu chebské ministeriální vrstvy, tohoto institutu město hojně využívalo pro potírání nepřátel především z jejích řad.⁵⁷⁶

Na zemské úrovni působil ještě zvláštní soud, v literatuře zvaný někdy též aichtovní, uvalující klatby a později též tresty smrti a tělesné tresty za těžké zločiny (vražda, zabití, žhářství a další).⁵⁷⁷

Poslední institucí zemské správy byl zemský sněm, který se snad vyvinul ze shromáždění předáků chebských ministeriálů jako poradní orgán zemského soudce. V pozdější době se scházel jednou ročně a diskutoval celozemské otázky, především výši daní a vojenských kontribucí ve prospěch českého panovníka. Ty sněm odváděl podle znění privilegií jen jako dobrovolný dar.⁵⁷⁸

⁵⁷³ KNOLL, Vilém: *Vývoj...*, s. 214–216.

⁵⁷⁴ ŠAMÁNKOVÁ, Eva: *o. c.*, s. 57.

⁵⁷⁵ V. Knoll je toho názoru, že hrdební soudnictví přešlo na město již roku 1501 a odkazuje na rozhodnutí Vladislava II. (KNOLL, Vilém: *Vývoj...*, s. 216; CIM II, č. 558) K. Siegl se ovšem domníval, že k tomu došlo snad až roku 1532 nebo 1533. Usuzoval tak podle výroků hejtmana Albrechta Šlika z prosince 1531, který si stěžoval chebské radě, že jeho předchůdci „*allerlei Obrigkeit und Herligkeit von der Burg entzogen und sust In vill stucken einhaltung geschehen sei.*“ Stížnosti se (zřejmě bez úspěchu) opakovaly až do roku 1534. Srov. též níže o Albrechtovi (SIEGL, Karl: *Die Geschichte...*, s. 550 a pozn. 5).

⁵⁷⁶ KNOLL, Vilém: *Vývoj...*, s. 216.

⁵⁷⁷ Významnou edicí knih psanců (*Achtbuch*), v nichž nacházíme rovněž Šliky jako soudce, vydal SIEGL, Karl: *Das Egerer Achtbuch aus der Zeit von 1310 bis 1390* [též: *Das Achtbuch des Egerer Schöffengerichtes aus der Zeit von J. 1310–1390*]. In: MVGDB 39 (1901), s. 227–271 a 375–427; IDEM: *Das Achtbuch II des Egerer Schöffengerichtes v. J. 1391 bis 1668*. In: MVGDB 41 (1903), s. 345–386 a 345–386.

⁵⁷⁸ KNOLL, Vilém: *Vývoj...*, s. 217; ŠAMÁNKOVÁ, Eva: *o. c.*, s. 89.

Mezi zemské úředníky, podřízené zemskému soudci (hejtmanovi) patřil královský rychtář (*richter*). Úřad byl zpočátku svěřován ministeriálům jako panovnický a jeho náplň se v průběhu dob dosti měnila. Původně představoval hlavního úředníka městského soudnictví i správy a vůči městu vystupoval jako zástupce krále. Spolu s předními měšťany měl soudit všechny případy na území města s výjimkou osob spadajících do působnosti zemského soudce (tj. šlechticů, ministeriálů a cizinců). Jeho funkci však koncem 13. století vytlačoval purkmistr, představitel městské správy. Po roce 1322 byla zřejmě rychtářova kompetence rozšířena i na otázky zemského práva, čímž panovník reflektoval dominující postavení města v regionu, ale zároveň si zachoval vliv v jeho správě. „Vidíme zde soudního úředníka, pomocníka zemského soudce – hejtmana, v úloze hradního soudce, s kompetencemi soudce zemského, který však je zároveň i soudcem městským, rychtářem.“⁵⁷⁹ Během hejtmanovy nepřítomnosti rychtáři vykonávali jeho pravomoci, a tedy se stávali nejvyššími představiteli Chebska jako zástupci panovníka.

Spíše pro úplnost zmíníme ještě úřad mincmistra a úřad správce říšských lesů, o němž jsme pojednali již v souvislosti s rodem Nothaftů. Můžeme jen doplnit, že roku 1395 Václav IV. s konečnou platností potvrdil úřad lesmistra městu Cheb a zároveň zrušil platnost všech listin, které přisuzovaly úřad jiným osobám. Spory s Nothafty však trvaly až do jejich rezignace roku 1423.⁵⁸⁰

Pro představu, jak v Chebu fungovala dvoukolejná správa, uvedeme nyní její základní instituty, odvozené zejména z práva norimberského.⁵⁸¹ Mezi ně řadíme vnitřní radu, městský soud a obec, které spolu tvořily tzv. velkou (také vnější) radu, obnovovanou každým rokem volbou, přičemž do 16. století každý měšťan disponoval jedním hlasem. Vlastní výkonná moc ležela v rukou vnitřní rady, již ovládaly původně patricijské rody, koncem 14. století se do ní však prosadilo ještě šest zástupců řemeslníků a celkový počet členů se tak ustálil na devatenácti přísežných. Zpočátku působili jako přísedící městského soudu a pomocníci rychtáře, odpovídající za vnitřní správu města. Později se však profilovali jako protiváha rychtářova úřadu, přebírali řízení celé městské správy a nakonec i Chebska jako země. Narůstající vlastní agendu pak obstarávali placení měšťtí úředníci. Od roku 1281 se objevuje purkmistr, který se postupně stává hlavním představitelem městské správy na úkor rychtáře. V době šlikovské zástavy byli pravidelně voleni čtyři purkmistři na jeden rok, z nichž každý zastával funkci po jedno čtvrtletí. Funkce rychtáře zůstala nicméně zachována, předsedal třináctičlennému městskému soudu (*Schöffengericht*). Od rychtářovy pravomoci se odvíjely

⁵⁷⁹ KNOLL, Vilém: *Vývoj...*, s. 218; srov. se SIEGL, Karl: *Die Geschichte...*, s. 546–557.

⁵⁸⁰ KNOLL, Vilém: *Vývoj...*, s. 222–223.

⁵⁸¹ IBIDEM, s. 223–230; stručněji KUBŮ, František: *Chebský městský stát...*, s. 38, 88–91.

i kompetence tohoto soudu, jeho působnost byla pak rozšiřována na úkor soudu zemského (viz výše o rychtářovi a zemském soudu). Jako poslední uvedeme institut tzv. obce nebo také „rady třiceti šesti“ (*Gemein, sechsunddreissigern*), zákonodárné kolegium, tvořené 30 až 67 zástupci převážně méně zámožných měšťanských vrstev a též Židů. Z jeho řad pak byli vybíráni kandidáti do vnitřní rady a přísežní soudu. V různých složkách velké rady najdeme i zástupce rodu Šliků.⁵⁸²

Příjmy purkrabích (hejtmanů) plynuly především ze soudních pokut a z transakcí spojených s hradními lény. Jednalo se o poplatky spojené s přehlédnutím lenních listů při nástupu nového hejtmana, poplatky za potvrzení změny držitele léna, pokuty za zatajování směn spojené s případným propadnutím a novým udělením léna. Vedle toho měli hejtmané třetinové podíly na clech a tržních poplatcích, příjmy z plavení dříví po Ohři, náležely jim odvody z piva a ryb jak peněžní, tak v naturáliích. Peněžní dávky a určité naturálie jim odevzdávali také držitelé četných dvorů, příslušných k chebskému hradu. Tito od dob Karla IV. požívali různé výhody, z nichž nejdůležitější byla záruka neomezené dědičnosti, zahrnující nejen syny a dcery, nýbrž i další příbuzné. Purkrabí disponoval ještě vlastními pozemky – loukou pod hradem a hradní zahradou, kde si soukeníci za poplatek směli sušit sukno.⁵⁸³

Z těchto příjmů tedy plynulo hmotné zajištění Šliků v hejtmanském úřadě. Museli se ovšem o ně dělit se svými rychtáři, kteří úřadovali v jejich zastoupení. Není jisté, zda si ponechávali ve svých rukou například některá hradní léna, ale spíše se dá předpokládat, že je postupovali dále. Pokud jde o jejich držbu soukromou, tu na Chebsku představoval pouze hrad Ostroh.

V úřadu chebského správce se vystřídala celá řada příslušníků rodu Šliků. Jak již víme, Kašpar Šlik byl velmi zaměstnán diplomatickými jednáními na dvoře Zikmunda, Albrechta a posléze i Friedricha, takže v úřadu chebského i loketského purkrabího působil fakticky jen zřídka. Přesto je v období od července 1432 do ledna 1434 doložen jako předsedající achtovního soudu. Během své nepřítomnosti se nechal zastupovat svými příbuznými. Vystupuje mezi nimi Jindřich, o němž s jistotou nemůžeme říci, zda je to ještě Kašparův otec, nebo jeho bratr.⁵⁸⁴ Podobnou obtíž představuje i jméno Mikuláš, které se v pramenech objevuje s dodatkem „starší“, „mladší“ a bez rozlišení jako radní, rychtář

⁵⁸² Jejich působení zachytil především GRADL, Heinrich: *Zur ältesten Geschichte...*, passim; nově pak KUBŮ, František: *Chebský městský stát...*, s. 78 a 80.

⁵⁸³ Příjmy hejtmana včetně lén a dvorů příslušných k hradu, jejichž počet se v průběhu dob měnil, uvádí SIEGL, Karl: *Die Geschichte...*, s. 551–554.

⁵⁸⁴ K tomu srov. ZECHEL, Artur: *Studien...*, s. 25–27.

a „*toho času [zemský] správce*“. V následujícím přehledu hejtmanů a rychtářů je tedy třeba počítat s možnými nepřesnostmi.⁵⁸⁵

Zdá se, že Kašparův bratr Mates působil na Lokti hned po získání tohoto zdejšího purkrabství (1434), v Chebu se objevuje poprvé roku 1436 a lze se domnívat, že od té doby zastával hejtmanství trvale. Svědčí o tom rozsáhlá korespondence dochovaná v chebském archivu. Po Kašparově smrti si úřad podržel až do roku 1472. K. Siegl se domníval, že purkrabství předal svému synovci Václavovi někdy na přelomu let 1473 a 1474, protože se posledně jmenovaný objevuje jako předsedající aichtovního soudu až v březnu 1474.⁵⁸⁶ Mohlo tomu tak skutečně být, ale oficiálně získal Václav purkrabství již v rámci dělení mezi jím a Matesem, k němuž došlo v dubnu 1472.⁵⁸⁷ Za jeho správy došlo k oslabení soudní moci purkrabího, který vykonával hrdelní soudnictví společně s městem. Úřad roku 1501 za 3 000 rýn. zl. postoupil svému bratranci, Matesovu synovi Kašparovi (II.), s tím, že jej za šest let znovu vykoupí. K tomu však již nejspíše nedošlo.

Snad ještě téhož roku, nebo následujícího léta se v úřadě objevuje zároveň Kašparova tchýně Siguna z Ortenburgu, která purkrabství od svého zetě vykoupila za stejnou částku. V letech 1505 a 1506 je zachycena jako „*pflegerin zu Eger*“, Kašpar (II.) je ovšem doložen na aichtovním soudě ještě roku 1505, tedy několik let po prodeji.

Siguna postoupila hejtmanství svému synu Kryštofovi z Gutštejna, od něhož jej roku 1508 vykoupil Albrecht z Kolovrat. Ten měl s Chebskými ovšem spory a král Vladislav jej proto poháněl k soudu (1508–1509). Nejpozději roku 1509 vznikl mezi Kryštofem z Gutštejna, Albrechtem Kolovratem a Šliky konflikt o hejtmanství, který král vyřešil tak, že všem jmenovaným po dobu sporu zakázal úřad vykonávat. Ještě téhož léta jej obdržel Jan z Gutštejna. Jan pak prodal správcovství roku 1511 Matesovi Hýzrlemu z Chodova a ten po třinácti letech opět Šlikům, a to Jeronýmovi (II.), synu Kašpara (II.) z ostrovské větve.

Jeroným na krátkou dobu postoupil hejtmanství svému staršímu bratrovi Burianovi (je v úřadě zachycen jen k roku 1529) a poté, co je získal zpět, zase svému příbuznému Albrechtovi Šlikovi na Lubech. Za jeho působení definitivně přešlo hrdelní soudnictví do rukou města, od roku 1533 přestali hejtmané na aichtovním soudě působit. Albrecht odkoupil úřad od Jeronýma až roku 1536 za 6 000 rýn. zl., přičemž si Jeroným pro sebe a své dědice vymínil právo zpětného výkupu. K naplnění této dohody skutečně došlo a roku 1540 získal Jeroným úřad zpět. Po čtyřech letech jej Albrechtovi ovšem opět vrátil a ten zástavu

⁵⁸⁵ K tomu srov. NOVOTNÝ, Michal: *o. c.*, s. 31 a 44–45.

⁵⁸⁶ SIEGL, Karl: *Die Geschichte...*, s. 578.

⁵⁸⁷ Dokument je dochován jako vidimus z roku 1475 (RA Šlik, k. 35, sign. VII. 1, inv. č. 371).

hejtmanského úřadu roku 1546 prodal za zmíněných 6 000 zl. Wolfovi Adamovi z Wirsbergu. Tím působení Šliků v chebské správě definitivně končí.

Přehled Šliků v chebském hejtmanském úřadě a jejich rychtářů

Kašpar Šlik, hejtman (1430–1436/1449)

Jindřich Šlik (starší?), zástupce hejtmana (1431)⁵⁸⁸

Mikuláš starší, rychtář (tj. bratr Jindřicha staršího?) (1431)⁵⁸⁹

Mikuláš, rychtář (1431, 1433, 1435, 1436), zástupce hejtmana (1434)⁵⁹⁰

Mates Šlik, hejtman (1436/1449–1472, ve stejné době též hejtmanem na Lokti, 1437–1487 správním úředníkem na Schönecku, 1439–1447 na Vogtsbergu a 1447–1473 na Stollbergu)⁵⁹¹

Mikuláš Šlik, rychtář (1436)⁵⁹²

Vilém Šlik, zástupce hejtmana (1438)⁵⁹³

Lupolt Lamaner, rychtář a úředník (1446, 1448)⁵⁹⁴

Hans Daniel, rychtář (1449, 1454, 1461)⁵⁹⁵

Kaspar Petzforster, rychtář (1458)⁵⁹⁶

Leuthold von Obernitz, správce (1467, 1468, 1473)⁵⁹⁷

Václav Šlik, hejtman (1472–1501/1506)

Hans Koberger, rychtář (1473, 1474)⁵⁹⁸

Niklas Winterstein, rychtář (1475, 1477, 1478)⁵⁹⁹

Hanns Haller, rychtář (1479–1483, 1487)⁶⁰⁰

Hans Meißner, rychtář (1492, 1493, 1498)⁶⁰¹

⁵⁸⁸ ZECHEL, Artur: *Studien...*, s. 25–27; srov. s GRADL, Heinrich: *Zur ältesten Geschichte...*, č. 143, s. 13, kde pečeti „Heinrich Slick, d. Z. Verweser der Pflege zu Eger“ (19. února 1431).

⁵⁸⁹ „dem [...] Niclasen Slick dem älteren, Richter“ (1431) (GRADL, Heinrich: *Zur ältesten Geschichte...*, č. 154, s. 14).

⁵⁹⁰ „Richter“ (1433) (SIEGL, Karl: *Die Geschichte...*, s. 576); „Niclas Slick der Jünger, d. Z. Richter zu Eger“ (1435) a „z. Z. pfleger zu Eger“ (1434) (GRADL, Heinrich: *Zur ältesten Geschichte...*, č. 198 a 203, s. 17).

⁵⁹¹ Jako „Mathes Slick, Ritter, zu Eger und Elbogen Burggraue“ je nazýván již 30. března 1436 (GRADL, Heinrich: *Zur ältesten Geschichte...*, č. 207, s. 18).

⁵⁹² „Nickel Slick, z. Z. Richter zu Eger“ (1436) (GRADL, Heinrich: *Zur ältesten Geschichte...*, č. 207, s. 18).

⁵⁹³ IBIDEM, č. 219, s. 19.

⁵⁹⁴ „des herrn Mathesen Slicks Richter und Amtmann zu Eger“ (SIEGL, Karl: *Die Geschichte...*, s. 577.)

⁵⁹⁵ „richter des herrn Mathesen Slick in Eger“ (IBIDEM).

⁵⁹⁶ IBIDEM.

⁵⁹⁷ IBIDEM, s. 577–578.

⁵⁹⁸ IBIDEM, s. 578.

⁵⁹⁹ „Richter“, „Burgrichter“ (IBIDEM).

⁶⁰⁰ „Richter des Herrn Wenzel Schlick“ (IBIDEM).

⁶⁰¹ „Richter“ (IBIDEM).

Kašpar (II.) Šlik (ostrovská větev), hejtman (1501–1505)

Niklas Jur, rychtář⁶⁰²

Siguna, hraběnka z Ortenbergu, hejtmanka (1505–1506)

Kryštof z Gutštejna na Rabštejně, hejtman (1507)

Albrecht z Kolovrat (1508–1509)

Jan z Gutštejna (1509–1511)

Mates Hýzrle z Chodova (1511–1524)

Jeroným (II.) Šlik (ostrovská větev), hejtman (1524–1529, 1530, 1540–1544)

Hans Schmid, rychtář (1528)⁶⁰³

Burian Šlik (ostrovská větev), hejtman (1529)

Albrecht Šlik, hejtman (1530–1540, 1544–1546)

Erhard Mirauer, správce a rychtář (1531)⁶⁰⁴

Markwart von Herrmannsgrün, úředník (1532, 1533)⁶⁰⁵

Hanns Ott (1536)⁶⁰⁶

5.4. Šlikové v úřadu loketského purkrabího (1434–1547)

Zhodnocení správního působení rodu Šliků v Loketském kraji naráží na řadu obtíží. Jednou z největších jsou komplikované vztahy, které se zde v průběhu staletí utvářely a které jsme zčásti vysvětlili v prvních kapitolách této práce. Druhou výzvou je pramenná základna. Pokud jde o šlikovské listiny vztahující se k Loketsku, mnohé z nich jsou falza nebo je alespoň podezříváme. Velmi dobrým pramenem je šlikovský urbář pro Loketsko, sepsaný roku 1525 s použitím starších správních dokumentů, například daňové matriky z roku 1523. Dochoval se v opise zhotoveném nejspíše brzy po roce 1534.⁶⁰⁷ Urbář vznikl z příkazu Šebestiána Šlika a byl používán šlikovskou větví sídlící na Lokti.

⁶⁰² „*Burgrichter*“ (IBIDEM, s. 579).

⁶⁰³ „*Burgrichter*“ (IBIDEM, s. 581).

⁶⁰⁴ „*Verweser und Richter*“ (IBIDEM, s. 582).

⁶⁰⁵ „*Amtmann*“ (IBIDEM).

⁶⁰⁶ Bez úřední hodnosti, pouze jako „*tuchmacher vnd mitburger in Eger*“ (IBIDEM).

⁶⁰⁷ SCHREIBER, Rudolf: *Das Elbogener Urbar der Grafen Schlick von 1525* (Sudetendeutsches historisches Archiv 1). Prag: Verlag der Deutschen Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tschechoslowakische Republik, 1934.

5.4.1. Zástavní listina na Loketsko a další šlikovské listiny, scelování Loketska

Podobně jako chebský hejtmanský úřad byl i hrad Loket zastaven Půtovi z Ilburka. Král Zikmund mu jej zapsal v červenci 1420.⁶⁰⁸ Půta tak nahradil zdejšího purkrabího Jana Maleříka, který pravděpodobně přesídlil na Hartenberk.⁶⁰⁹ Ze 16. a 17. července téhož roku se nám dochovaly záznamy o potvrzení privilegií několika významných měst na Loketsku – města Lokte, Falknova a Karlových Varů – a byla rovněž potvrzena práva loketských manů.⁶¹⁰ Zikmundova finanční tíseň zřejmě panovníka nutila k dalším půjčkám od Ilburka, takže mu v březnu 1421 vedle hradu Lokte zastavil i pod ním ležící město a k tomu dále město Ostrov, celkem za 6 012 kop gr.⁶¹¹ Konečně v říjnu 1426 získal Půta do svých rukou celý kraj. Hodnota zástavy vystoupala na 10 774 kop.⁶¹²

Zmiňovaná potvrzení privilegií vznikla nejspíše jako reakce na postoupení purkrabského úřadu Ilburkovi, z obavy z jeho zneužívání, o čemž vypovídají již imunitní listiny klášterů ze 13. století. Obavy se skutečně naplnily a mezi Půtou a představiteli jednotlivých mocenských a sociálních složek kraje se rozhořel konflikt ohledně povinnosti platit berně. Sporná situace vznikla ze zvláštního postavení kraje, do kterého jej uvedla právě Zikmundova zástava. Dosavadní purkrabí, králův zástupce, byl ztotožněn s osobou svobodného šlechtice držícího svěřené území ovšem také jako zástavu, tedy jako statky, na nichž se zástavní držitel směl hojit. Obyvatelé kraje však odmítali platit Půtou vymáhané berně s ohledem na svá privilegia. Jak již víme, podle nich každý obyvatel kraje platil jen polovinu toho, kolik činil roční úrok na penězích, obilí a desátcích. Berně se neplatila každoročně, jak o to usiloval Půta, ale nepravidelně, pouze pokud ji král nařídil. Celý spor se nakonec dostal před panovníka, jež určil Jana, falckrabího rýnského a vévodu bavorského, aby věc rozsoudil. Jan dal za pravdu Loketským a v listopadu 1427 vydal listinu, v které jim potvrdil, že na základě královského privilegia (z roku 1341) platit Půtovi nemusí.⁶¹³

Konflikty mezi zúčastněnými stranami přesto neustaly a král se je proto rozhodl řešit vyplacením zástavy.⁶¹⁴ Loketsko však obratem zastavil znovu, tentokrát Kašparu Šlikovi, přičemž zároveň potvrdil privilegia loketské obci i celé krajině.⁶¹⁵ Zástavní listina z 28. září

⁶⁰⁸ SEDLÁČEK, August: *Zbytky register...*, č. 905.

⁶⁰⁹ IBIDEM, č. 1047.

⁶¹⁰ RI XI/1, č. 4161–4164.

⁶¹¹ SEDLÁČEK, August: *Zbytky register...*, č. 918.

⁶¹² IBIDEM, č. 1269a.

⁶¹³ SCHREIBER, Rudolf: *Die Stellung...*, s. 87, 93–94.

⁶¹⁴ RI XI/2, č. 10858; SEDLÁČEK, August: *Zbytky register...*, č. 1308.

⁶¹⁵ RI XI/2, č. 10845–10846.

1434 se nám ovšem v originále nedochovala, a to nám způsobuje nemalé komplikace.⁶¹⁶ Její znění známe z vidimu, který kdysi publikoval J. Ch. Lünig. Jde vlastně o vidimus vidimu, v němž je listina inzerována. První ověření si dal vystavit Lorenc Šlik dne 30. srpna 1547 od administrátorů pražské arcidiecéze Valentina a Jana z Půchova, mělnického probošta. Tento dokument pak znovu nechal ověřit Wolf Šlik o rok později. Lze předpokládat, že vidimus vznikl asi v souvislosti s majetkovými přesuny po konfiskacích, které následovaly po šmalkaldské válce.

Nad zněním listiny se vznášejí určité pochybnosti. Kašpar Šlik měl získat hrad, město a panství Loket, město Ostrov, hrad Andělskou Horu, šemnické statky a zvláště zboží Hroznětín, které panovník odkoupil od opata kláštera v Teplé. Byla mu postoupena i léna a šlechtická sídla, soudy, též ovšem královská berně, mince a doly.⁶¹⁷ Zvláště zmínka o mincování se jeví jako velmi podezřelá a mohla by souviset s pozdějším šlikovským dolováním na Jáchymovsku, spojeným se zřízením mincovny. Samostatné mincovní privilegium pro Kašpara, jeho bratry a dědice, datované do roku 1437, tuto domněnku jen posiluje, bylo totiž zhotoveno o desítky let později a jako falzum odhaleno již roku 1836.⁶¹⁸

Také je velmi nápadné ustanovení, které dovoluje převádět do majetku Šliků jim zastavené statky, pokud je tento výklad správný.⁶¹⁹ Následuje několik zajímavých klauzulí. Podle jedné bude mít všechna uvedená práva udělená Šlikům i ten, kdo se prokáže tímto listem, pokud jej bude držet „ve shodě s dobrou vůlí Kašpara a jeho dědiců“.⁶²⁰ Jim listina dovoluje zástavu postoupit dále, ovšem za předpokladu, že dotyčný nebude nepřítelem České koruny.⁶²¹ Šlikům je ještě přiznáno právo držet v Lokti či kdekoliv v kraji Židy, přičemž se

⁶¹⁶ Vidimovaný opis v RA Šlik, k. 60, sign. X. 1., inv. č. 490; vidimus z roku 1531 v NA Praha, fond Stará manipulace, sign. S 16/5; opisy v SHStA Dresden, Hof- und Zentralverwaltung (Wittemberger Archiv), Böhmisches Sachen, Loc. 4328, 5. Kapsel, fol. 309b, Bl. 152–153; edice v LÜNIG, Johann Christian (edd.): *o. c.*, s. 1179–1182; RI XI/2, č. 10848; SEDLÁČEK, August: *Zbytky register...*, č. 1306.

⁶¹⁷ „So haben wir ihne [=Kašpar Šlik] und denselben seinen Erben, [...] vnser Schloß, Stadt und Herrschafft zum Elbogen mit vnserm Königl. Bern und Stewer mit allen Herrligkeiten, Rechten, Mannschafften, Schlössern, Städten, Lehen, Geistlichen und Weltlichen die Stadt Schlagenwerthe, daß Schloß Engelsspurg, die Schebnitzer Güther, und sonderlich das Guth zur Achten=Stadt [sic! správně: Lichtenstat], daß wier ietzund von dem Aabt zur Tepl gekauft, und redlich an vns gebracht haben, alle obgenannte Stückh mit ihren Rechten, Gerichten, [...], und zu entsetzen mit Amtleuten zu bestellen, auch Müntzen [...], Bergwercken, welcherley Ertze, das ist Renthen, Nutzen, Zinßen, Fällern und allen anderen Zugerhörungen [...]“ (LÜNIG, s. 1180).

⁶¹⁸ IBIDEM, s. 1186–1187; RI XI/2, č. 12063; ZECHEL, Artur: *Studien...*, s. 297–299.

⁶¹⁹ „Auch erlauben und gönnen wir [...], daß sihe an sich lassen mögen, was von denen ehegenanten vnserem Land verpfendt ist, und was sie also an sich bringen, nach Ausweisung der Brieff die ihn inwerden dieselbe Summ schlafen wir ym und seinen Erben, als auff die ehegenante Schloß und Land zu der Summ die sie vormahls mit diesen Brieffe darauff haben und wollen.“ (IBIDEM, s. 1180).

⁶²⁰ „und wer diesen Brieff mit den ehegenanten Caspars und seiner Erben guten Willen innen haben wird, der anders ein Mann und Unterthan ist der Cron zu Böhm, der solle zu der vorgeschriebenen Verschreibung alle Recht haben, als sie selber.“ (IBIDEM).

⁶²¹ „Sie mögen auch daß ehegenante Schloß, Land und Herrschafft, ob sie noth angienge um so viel Gelds furbas fürsetzen, doch einen solchen Herrn, oder Mann, der der Cron zu Behem Feind, und wiederwerthiger nicht seye, [...]“ (IBIDEM).

panovník zavazuje za sebe, za své úředníky i za českou židovskou obec, že „jim do toho nebudou mluvit“, a ani nutit Židy k dani.⁶²² Navazuje významné osvobození od povinnosti účastnit se vojenských tažení, které po dobu zástavy platilo jak pro Šliky, tak pro celý kraj. Bylo zdůvodněno ve smyslu Janova loketského privilegia – kraj vytrpěl mnoho válek a musí se hájit před útoky z okolních zemí.⁶²³ V roce 1434 tím byly nepochybně myšleny války husitské. Listina se uzavírá výzvou k obyvatelům Loketska, aby Kašpara a jeho dědice přijali jako zástupce krále, jemu holdovali a zachovávali věrnost jako panovníkovi samému – tato skutečnost pak přišla v historii Šliků a Lokte ještě mnohokrát na přetřes.⁶²⁴

K této listině se vztahuje ještě několik dalších exemplářů, jejichž věrohodnost je dosti pochybná: Dne 1. srpna 1437 měl císař Zikmund převést hroznětínské zboží do svobodné držby Kašparovi Šlikovi.⁶²⁵ Z 20. června 1439 se však dochovala listina krále Albrechta, který Kašparovi a jeho dědicům daroval do dědičné držby to samé zboží (se vším příslušenstvím včetně kovů), které Zikmund kdysi vykoupil od opata Racka a dal je spolu s Loketským krajem Šlikovi do zástavy. Panství je vyjmuta z pravomoci loketských purkrabích a jiných úředníků a osvobozeno od daní a robot, Šlikům je na něm dovoleno držet Židy, mohou si též zřídit hrad a opevnění. Po vyplacení Loketska po Kašparově smrti dědicové sice odstoupí Loket, ale Hroznětín jim nadále zůstane. Na konci listiny stojí klauzule, že kdo disponuje tímto listem ve shodě s dobrou vůlí Kašpara, může užívat stejných práv jako on.⁶²⁶ Je velmi nápadné, že Albrecht by v tomto případě vlastně daroval již jednou darované zboží. O Zikmundově listině není v dokumentu žádná zmínka.

Dále tu máme listinu z 20. března 1440, kterou pro Kašpara vydala Alžběta jako královna-vdova po Albrechtovi, a to i jménem svého nezletilého syna Ladislava. Dokument je téměř shodný s Albrechtovou listinou, pouze úvodní partie jsou pozměněny – důvodem k darování jsou Kašparovy služby, které prokázal Zikmundovi, Albrechtovi i královně samé. Listina se opět tváří, jako by předchozí dokumenty neexistovaly.⁶²⁷ Pokud by Zikmundova

⁶²² „wir erlauben ihn auch, daß sie zum Ellenbogen oder anderswo in dem Land daselbst Juden auffnehmen, halten und den geniessen sollen und mögen, darein wir vnser Nachkommen, vnser Ambtleuthe, auch die Judenkheit [v jiném opise: judischayt] zu Böhem nicht sprechen sollen, noch sie zu einiger Gaab dringen, in kein Weiß, also lang sie die innen haben, [...]“ (IBIDEM).

⁶²³ „und wann auch das ehegenannt Land von dem anstossenden Landen viel Kriegs, und sich zu wehren hat, darumb freyen wir dem ehegenanten Caspar und seine Erben, also daß sie vns zu keiner Herfarth schuldig sollen seyn noch daß Land, dieweil sie daß innen haben, [...]“ (IBIDEM).

⁶²⁴ „und wir gebitten darumb allen und itzlichen Mannen, wie die genannt seyn des Landes, und den Burgermeistern und Burgern, Redten der Stadt Ellenbogen, und aller andern und sonst allen Landleuthen, [...], daß sie den vorgenannten Caspar und seine Erben, an vnser statt auffnehmen ihn hulden und geloben getrewe gehorsambt gegenwertig und beständig zu seyn, in aller Mühe, als vns selber, [...]“ (IBIDEM).

⁶²⁵ IBIDEM, s. 1185–1186; RI XI/2, č. 12018; SEDLÁČEK, August: *Zbytky register...*, č. 1587.

⁶²⁶ LÜNIG, s. 1188–1189; RI XII/1, č. 1006 (zde srov. rozdílnou interpretaci ohledně opevnění, podle níž měla být purkrabímu svěřena všechna hroznětínská opevňovací zařízení).

⁶²⁷ LÜNIG, s. 1190–1191.

listina byla pravá, darování Albrechta i Alžběty by byla nejspíše zbytečná. Podle téměř identického znění listin tohoto královského páru lze usoudit, že vznikly zároveň. Možná byly vytvořeny dvě verze obdobného obsahu, jež se liší pouze osobou, která Hroznětín měla darovat, aby mohl být použit první nebo druhý dokument podle politické situace – víme, že prosazení Ladislava na trůn po Albrechtově smrti bylo velmi komplikované a Alžbětiny nároky zpochybněny.

Všechny hroznětínské listiny je nutné považovat za falza, protože máme dochovanou Albrechtovu confirmaci ze září 1438, kde je Hroznětín jmenován jako zvláštní zástava vedle Loketského kraje, stejně jako v původní Zikmundově zástavní listině z roku 1434.⁶²⁸ Existuje ještě jedna listina Alžběty, „dědičky Českého království“, z počátku roku 1440, potvrzující Kašparovi Šlikovi privilegia od císaře Zikmunda a krále Albrechta.⁶²⁹ Confirmovány jsou obě doživotní zástavy, jak hejtmanství v Chebu, tak Loketského kraje s Andělskou Horou, které mají být po Kašparově smrti vyplaceny dědicům. Potom list na Schöneck a dále na Hroznětín, dědičně udělený „naším panem otcem a manželem“, tedy Albrechtem, a konečně ještě „několik listů na jiná zboží, práva a svobody“. Je samozřejmě otázkou, zda je falešná i tato listina. Pokud není, znamenalo by to, že Hroznětín mohl být od roku 1440 *de facto* považován za dědičný a tak s ním i rod Šliků mohl nakládat. Stojí ještě za poznámku, že v confirmaci je zmiňován list „über das Land zum Elbogen, über Engelspurg“, ale nikoliv město Ostrov a šemnické zboží. Snad byly tedy počítány přímo k Lokti.

K falzům je nutno připočíst ještě dědičné darování Falknova ze 4. listopadu 1435, které měl vydat císař Zikmund ve prospěch Kašpara a Matese a jejich dědiců. Listina je psána v obdobném duchu jako darování Hroznětína, včetně povolení výstavby (opevnění).⁶³⁰ Pro její nevěrohodnost hovoří především vnější nedostatky, zejména přenesení pečeti z jiné listiny.⁶³¹ Roku 1485 však na žádost Mikuláše Šlika toto domnělé Zikmundovo darování confirmoval v Kutné Hoře král Vladislav. Nebyl mu však předložen „originál“, ale pouze vidimus.⁶³²

Je otázkou, v které době Šlikové vystoupili s falzy na veřejnost a jestli vůbec se všemi. Na jejich základě tedy měla stát rodová dědičná držba. Listiny samotné však nemohly Šlikům zajistit poklidnou držbu. Sám Kašpar pobýval mimo region a hlavní tíha odpovědnosti za

⁶²⁸ RA Šlik, sign. XI. 4; DVOŘÁK, Max: *Die Fälschungen...*, s. 82–83.

⁶²⁹ RA Šlik, k. 23, sign. IV. 12, inv. č. 217; LÜNIG, s. 1190.

⁶³⁰ RA Šlik, k. 23, sign. IV. 7, inv. č. 210; LÜNIG, s. 1183; RI XI/2, č. 11218a; ZECHEL, Artur: *Studien...*, s. 312–315; dochována též jako vidimus z roku 1438 ověřený velmistrem křížovníků s červenou hvězdou Erasmem a Václavem Wende, děkanem Loketského kraje a kanovníkem u sv. Václava v Praze (RA Šlik, k. 23, inv. č. 211) a jako vidimus města Chebu z roku 1548 (IBIDEM, inv. č. 211a).

⁶³¹ K tomu viz HEINIG, Paul-Joachim: *o. c.*, s. 277.

⁶³² LÜNIG, s. 1194–1196; RA Šlik, k. 61, sign. X. 5, inv. č. 494; Ferdinand I. potvrdil Falknov Wolfovi Šlikovi roku 1538 (IBIDEM, sign. X. 6, inv. č. 495).

rodový i zástavní majetek padla na Matese. Ten musel čelit tlakům z různých stran. Po husitských válkách byla totiž Andělská Hora i město Ostrov v rukou Jakoubka z Vřesovic, který se jich vzdal až asi na přelomu let 1436 a 1437.⁶³³ Ve čtyřicátých letech potom ohrožovali Loketsko páni z Ilburka, kteří se nesmířili se ztrátou své bývalé zástavy.⁶³⁴ Boje skončily někdy na přelomu čtyřicátých a padesátých let po mnoha jednáních, kde na straně Kašpara intervenoval především Oldřich z Rožmberka, Mates se zase opíralo o pomoc saského kurfiřta.⁶³⁵

Podobně jako Ilburk, i Šlikové byli konfrontováni se složitou správní organizací Loketska a jeho právy. Znovu byla otevřena otázka povinnosti platit královskou berni. Není nám známo, zda se Šlikové pokoušeli o její výběr již dříve, ale doklad o tom máme až z roku 1461. Spor tentokrát rozsuzoval král Jiří. Zatímco rozhodnutí z roku 1427 proběhlo zcela v duchu znění Janova loketského privilegia, případ Šliků byl složitější díky jejich zástavní listině. Mates a jeho synovci Václav a Zikmund vystoupili totiž se svým nárokem na podkladě zmiňované klauzule, že jim je zastavena také královská berně. Jiří z Poděbrad nakonec po dohodě s oběma stranami rozhodl, že tato klauzule nebude uplatněna, a to ani v budoucnu. Obyvatelé kraje byli navíc provždy zproštěni povinnosti berni platit a její odevzdávání bylo ponecháno na jejich dobré vůli. Za to měli do dvou let složit ve prospěch hradu Lokte 1 300 kop grošů.⁶³⁶ Toto ujednání bylo pak až do 17. století respektováno a daň označuje jako „dar králi namísto berně“ též šlikovský urbář v zápise z roku 1523.⁶³⁷

V období vlády Jiřího z Poděbrad došlo ještě k dalším důležitým úpravám vztahů v kraji. Souvisí s nimi i uvedené vyplacení kraje z berní povinnosti. Loketští manové skutečně daných 1 300 kop králi odevzdali a ten je využil k vykoupení zastaveného Hartenberku z rukou Albrechta Maleřika.⁶³⁸ K této transakci přispěl i Mates Šlik, a to částkou 700 rýn. zl. Jiří pak umořil svůj dluh následujícím způsobem: Roku 1462 zapsal Matesovi získaný Hartenberk za 2 000 rýn. zl., jež připsal k Lokti, přičemž se Šlik zřekl půjčených 700 zl. a králi Jiřímu poddal ještě svá panství Nejdek a Hroznětín, která byla od té doby držena

⁶³³ KÜHNEL, Josef: *Geschichte der Stadt Schlackenwerth*. Schlackenwerth: Stadtgemeinde Schlackenwerth, 1923, s. 40, 44.

⁶³⁴ Ještě připomeneme, že po Ilburcích získali Šlikové i úřad chebského hejtmána.

⁶³⁵ IBIDEM, s. 44–45; HUFNAGEL, Otto: *o. c.*, s. 379–396.

⁶³⁶ SEDLÁČEK, August: *Zbytky register...*, č. 40, s. 257; SCHREIBER, Rudolf: *Der Elbogener Kreis...*, s. 181.

⁶³⁷ IBIDEM, s. 50–51; „Item hernach volget, was einem itzlichen im krey und zum Steinellbogen gehorig zum königlichen geschenke anstadt des bern zu geben aufgelegt worden.“ (SCHREIBER, Rudolf: *Das Elbogener Urbar...*, s. 42).

⁶³⁸ Tento hrad získal snad roku 1362 Těma z Koldic v léno, který jej nechal vykoupit Karlem IV. o dvě léta později za 1 300 kop v hotovosti a dalších 1 200 kop na úrocích měst Budyšina a Zhořelce. Panovníci pak hrad často zastavovali, například Štampachům, od nichž jej roku 1407 získal Jan Maleřík (SEDLÁČEK, August: *Zbytky register...*, č. 26, 52, 740, 759, 830).

k hradu Lokti.⁶³⁹ Z toho můžeme vyvodit, že Mates musel některý z falzifikátů o darování Hroznětína skutečně použít. Jinak by totiž nebylo možné logicky zdůvodnit převod panství na zástavu. Pro Šlika spočívala výhodnost této transakce v tom, že došlo ke zvýšení celkové zástavní sumy za Loketsko, a tím se opět zmenšila pravděpodobnost jeho vykoupení.

Po ukončení konfliktů s Vilémem Saským, spojených s kandidaturou na český trůn po smrti krále Ladislava, se králi Jiřímu podařilo saské vévody přimět k uznání české lenní svrchovanosti nad desítkami panství, jež se v průběhu let dostala pod jejich faktickou nadvládu. K dohodě došlo uzavřením smlouvy v Chebu v dubnu 1459.⁶⁴⁰ Jiřík tak zahájil velmi úspěšnou revindikační politiku, když v průběhu následujících pěti let dosáhl obnovení svrchovanosti České koruny nad lény nejen kurfiřta saského, ale i falckého a braniborského. Saská strana uznala české nároky mimo jiné i nad úřady, v nichž působili Šlikové: tedy Stollberg a Schöneck.⁶⁴¹ Pod Korunu přešly rovněž některé rody, mezi nimiž byli i Rousové (Reuřové) z Plavna. Ti měli v léno také statky Luby a Lesnou,⁶⁴² které pak v létě roku 1461 definitivně obdrželi Šlikové.⁶⁴³ Názor J. Pelanta, že Šlikové měli Luby v „lenní zástavě již od roku 1434“ naráží na určité komplikace, ale vyloučit jej prozatím s jistotou nelze. Luby však nebývaly za Lucemburků považovány za součást Loketského kraje, byly udělovány jako samostatné léno, které bylo ve dvacátých letech navíc v cizích rukou.⁶⁴⁴ Společné zastavení Lubů s Loketskem se tedy i s ohledem na přítomnost Rousů jeví jako dosti nepravděpodobné.⁶⁴⁵

Nakonec zmíníme poslední majetkový přesun, který způsobil další změnu ve vztahu Šliků ke kraji. Tato událost vlastně ještě předcházela revindikacím a rovněž souvisí s urovnáním česko-saských sporů. Do doby uzavření chebské dohody byl Mates Šlik straníkem Viléma Saského, jehož rovněž prosazoval na český trůn jako Jiříkova protikandidáta. Tento vztah vyplýval z dlouholetých vztahů ke kurfiřtovi, od něhož držel, jak již víme, také postupně několik úřadů (Schöneck, Vogtsberg a Stollberg). S nástupem krále Jiřího na trůn Mates svůj postoj přehodnotil a, aniž by zanevřel na Viléma, Jiříka uznal. Svou

⁶³⁹ SEDLÁČEK, August: *Zbytky register...*, č. 68, s. 260; SCHREIBER, Rudolf: *Der Elbogener Kreis...*, s. 182–183.

⁶⁴⁰ VESELÝ, Jiří: *Obnova zahraničních lén české koruny za Jiříka z Poděbrad*. In: *Právněhistorické studie* 8 (1962), s. 261–279.

⁶⁴¹ Také Vogtsberg, ale zde již Šlikové po roce 1446 neúřadovali.

⁶⁴² *Schönbach a Wald* (IBIDEM, 263–264); A. Sedláček přináší záznam z desek německých lén z roku 1459 o vydání lenního listu Rousům mj. i na *Schönpach* (SEDLÁČEK, August: *Zbytky register...*, č. 20, s. 256).

⁶⁴³ Šlikové byli v držení Lubů a Lesné již dříve, snad od roku 1459, nyní pouze přešli pod českou lenní svrchovanost (RAAB, Carlo von: *Regesten... I*, č. 644.)

⁶⁴⁴ PELANT, Jan: *Města a městečka Západočeského kraje. Stručné dějiny, současnost a výběrová bibliografie 129 míst*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1988, s. 182–183; podobně též NOVOTNÝ, Michal: *o. c.*, s. 128 a 130.

⁶⁴⁵ Existuje přece však drobná zmínka, která spojuje Šliky s Luby. Roku 1438 odtud psali společný dopis chebské radě *Michel Sliyk, Amptman czu Schonneck* a purkmistr a rada města Lubů (GRADL, Heinrich: *Zur ältesten Geschichte...*, č. 217, s. 18).

roli tu sehrála možná i obava o další osud zástavní držby. Že pro Šliky nebyla situace zcela jednoduchá, lze vyvodit z dokumentů z května roku 1461. Král Jiří Matesovi, Václavovi a Zikmundovi sice Loketsko potvrdil, ale zřejmě si kladl určité podmínky. Šlikové panovníkovi odstoupili šemnické zboží oseckého kláštera, Andělskou Horu a zřekli se dvou zápisů na 100 zl. a 1000 rýn. zl., které měli z dřívější doby.⁶⁴⁶ Poté, co se Jiřík vyrovnal s opatem kláštera v Oseku, obratem oboje zboží postoupil Zajícům z Házmburka.⁶⁴⁷

Těmito změnami v poděbradské době byla na dlouhou dobu dána podoba kraje, nyní s Falknovem jako jedinou lokalitou ve skutečném vlastnictví Šliků, jež se ale opírala o falzum.

5.4.2. Lenní soustavy na Loketsku v době působení rodu Šliků⁶⁴⁸

Když si připomeneme právní situaci kraje a jeho nejvýznamnějšího města Lokte, je zřejmé, že působnost purkrabího v tomto regionu byla dosti omezená. V tomto ohledu vyniká obdoba se situací hejtmana chebského, značně zkráceného na svých pravomocích ve prospěch města Chebu.

Šlikům byla především svěřena správa soustavy lén příslušejících k hradu Lokti (tzv. *Steinlehen*), která probíhala stále v duchu Janova privilegia z roku 1341, takže purkrabí měli pouze formální pravomoce, ale do směn lén mezi jejich držiteli fakticky nezasahovali. Loketský urbář z roku 1525 přináší formuláře lenního listu a reversu a také znění přísahy, jíž se leníci Šlikům zavazovali k lenní věrnosti a poddanosti tak, jak činili jejich předci českému králi, bylo jim zapovězeno vytváření podlén a zamlčování lén.⁶⁴⁹

Vedle těchto lén Šlikové udělovali ještě svá vlastní, dědičná léna, která však neměla takové dispoziční svobody jako léna hradní – spadala opět na vrchnost. Mnoho o nich nevíme, jen to, že to byla léna manská a manové přísahali věrnost přímo Šlikům.⁶⁵⁰ V urbáři také nejsou tato léna nijak rozlišena, ani neexistuje jejich soupis. Pouze z určitých zmínek vyplývá, že byla nazývána „plavenskými“. Toto pojmenování zčásti souvisí s transakcí Jeronýma (I.)

⁶⁴⁶ SEDLÁČEK, August: *Zbytky register...*, č. 39, s. 257 a č. 45–46, s. 258.

⁶⁴⁷ Srov. však s jiným zápisem, kde Jiří potvrzuje hrad Andělskou Horu se Šemnicí svému komorníku Janovi ze Štampachu (IBIDEM, č. 112, s. 264).

⁶⁴⁸ Viz Přílohy IV a V na této práci.

⁶⁴⁹ „*Ich schwere un gelobe Gott [...] und dem wollgeborn hern, herrn Sebastian, Quirin und herrn Allbrechten Schlicken gebrudern [...], als meinen herrn manschaft, dinnst, lehengetreue, gehorsam und underthenigkeith zu leisten, nichts weniger dan wie unser vorfaren einem könige zu Behem selbstin vorpflicht gewesen sein, [...] auch den lehen, so oft da not thuet, volge zu thun, kein affterlehen zu machen und khein lehen zu vorschweigen, [...]*“ (SCHREIBER, Rudolf: *Das Elbogener Urbar...*, s. 23).

⁶⁵⁰ IBIDEM, s. 27–29.

Šlika s pány z Plavna, která musela proběhnout před rodovým dělením roku 1489.⁶⁵¹ O tato léna probíhal na začátku 16. století mezi Plavenskými a syny Jeronýma (I.) spor ohledně výše úhrady, jejich poloha však uvedena není. R. Schreiber přinesl drobné zmínky, že jako dědičná a plavenská léna byly okolo roku 1550 označeny (Dolní a Horní) Nivy a Stará, roku 1535 ještě Lomnice. A. Sedláček uvádí zápis z února 1400 nebo 1401, kdy král Václav dal v manství Jindřichovi z Plavna dvůr Rozmyšl v Loketském kraji se šestnácti sedláky. V 16. století se označení „plavenská léna“ používalo běžně pro všechna šlikovská dědičná léna, čímž je možnost jejich rozlišení ještě ztížena.⁶⁵²

Naproti tomu Šlikové nedisponovali lenními právy nad soustavami jiných vrchností. V loketském urbáři je v tomto duchu vedena poznámka, která říká, že Šlikové nemají žádnou pravomoc jak nad saskými, tak nad leuchtenberskými a nothaftskými lény.⁶⁵³

O saských lénech jsme se dosud nezmiňovali, a to z toho důvodu, že vznikla poměrně pozdě. Jejich vztah ke kraji je dosti nejasný. Podle R. Schreibera tato léna vznikla tak, že roku 1411 předali Hans von Perglas svou ves *Pirk* a Hans Vorreiter oba své dvory v Hlavně, které „dosud volně a svobodně“ drželi, Vilémovi Durynskému, aby je od něj obdrželi jako léna.⁶⁵⁴ Saští vévodové a kurfiřti udělovali oba statky jako léna i nadále, a to i v době zřízení loketského urbáře. V září 1526 drželi Habartov Wirsbergové,⁶⁵⁵ od kterých jej v roce 1538 koupil Albín Šlik, jenž si ves nechal udělit v léno kurfiřtem Janem.⁶⁵⁶ Pozoruhodné je, že ve šlikovském urbáři je tento statek rovněž uveden jako wirsberský, lenní poddanost Sasku však zmíněna není.

Roku 1410 udělili markrabě Friedrich a Vilém také jako „pravé manské léno“ Heinrichovi z Reitenbachu dvory v Sedle, Rychnově a „co Nothaftové mívali v Tisové, což vše leží ve správě Lokte.“ Uvedené statky tedy markrabata získala pravděpodobně koupí od Nothaftů. Nacházíme je ale všechny zároveň v seznamu nothaftských lén z roku 1454 a jako

⁶⁵¹ „[...] *ausgenommen unsere [=šlikovská] erbliche lehen, die man nennet blawenische lehen und sind fellig, die unser vatter Hieronimus vom herrn von Blauen zu sich gebracht hat noch inhalt und vormuge königlicher vorschreibung und anzaygung der register und nit zum schloß Ellbogen gehörn, [...]*“ (IBIDEM, s. 23.); Nároky na plavenská léna uvádí rodové dělení z roku 1489 (SCHLESINGER, Ludwig: *Chronik...*, s. 9).

⁶⁵² SCHREIBER, Rudolf: *Der Elbogener Kreis...*, s. 33; SEDLÁČEK, August: *Zbytky register...*, č. 210.

⁶⁵³ „[...] *uber das jeiner andern lehen sey wier [=Šlikové] niemand gestendig wieder herzogische [=saská] noch lanngräffische [=leuchtenberská] noch nottofftische aber wie die genend möchten werden.*“ (SCHREIBER, Rudolf: *Das Elbogener Urbar...*, s. 23).

⁶⁵⁴ SCHREIBER, Rudolf: *Der Elbogener Kreis...*, s. 33; Podle A. Johna se tak mělo stát již před rokem 1407 (JOHN, Alois: *Weitere Beiträge zur Geschichte des ergerländer Dorfes Oberlohma*. In: *Unser Egerland* 15 (1911), č. 2, s. 24–25).

⁶⁵⁵ „*Michel von Wirsberg, Pfleger zu Rauhen- und Schlehtenculm, welcher das von Churfürst Johann zu Sachsen etc. zu Lehen erhaltene Dorf Habersbirk im Elbogener Kreise seinem Vetter und Schwäher Stephan von Wirsberg übergeben hat, lässt die Lehen an demselben auf.*“ (RAAB, Carlo von: *Regesten... II*, č. 386).

⁶⁵⁶ „[*Churfürst Johann Friedrich zu Sachsen etc.] leiht dem [...] Edlen Albin Schlicken, [...], das Dorf Habersbirck (Habersbergk) mit seinen Zugehörungen, wie er dasselbe von Steffan von Wirssberg kaufweise an sich gebracht und dieser es von Churfürst Johann Friedrich zu Sachsen etc. zu Lehen gehabt hat, als Söhne- und Töchterlehn.*“ (IBIDEM, č. 713).

loketská hradní léna se objevují i ve šlikovském urbáři. Tuto situaci lze interpretovat snad jen tak, že původní lenní příslušnost upadla postupem doby v zapomnění a fakticky spadla pod pravomoc Lokte. To by podporovala i skutečnost, že zmiňované statky jsou uvedeny v lenní knize, již Albrecht Nothaft v červenci roku 1454 obnovil. Tehdy se buď ukázala skutečná příslušnost statků, nebo Nothaftové vycházeli již ze zastaralých, neplatných údajů.

Tato lenní kniha je dokladem, že v polovině 15. století Nothaftové stále ještě udělovali svá léna. Je v ní zaznamenána asi třicítka lokalit, především v okolí Falknova a Lokte. Tento seznam byl v následujících letech doplňován a z jeho textu vyplývá, že Nothaftové si svá léna opravdu podrželi. Jejich skutečný rozsah zůstává otevřenou otázkou, většinou jsou uvedeny pouze názvy vsí, jen někdy i jméno držitele a počet dvorů.⁶⁵⁷

Důkazem, že léna byla Nothaftům udělována panovníkem, je řada dochovaných dokladů. V době šlikovské zástavy udělil v dubnu 1459 Jiří z Poděbrad Albrechtovi Nothaftovi léna v Chebsku a v Loketsku a též polovinu Weißensteinu.⁶⁵⁸ Na začátku listopadu 1479 dal Gilgovi a Hansovi Nothaftům v léno Weißenstein a seniorátní léna na Chebsku a Loketsku i král Vladislav.⁶⁵⁹ Nothaftové svá léna spravovali tedy i dále v novověku, nejen do 15. století, jak se domníval F. Kubů.⁶⁶⁰ Také narovnání o dědictví z konce roku 1646 mezi Nothafty sídlícími na Wiesenfelden, Aholmingu a Rundingu připomíná chebská a loketská léna.⁶⁶¹ Z této smlouvy lze vyčíst, že soustava lén během třicetileté války značně utrpěla, status mnohých lén upadl v zapomnění a řada jich rovněž zpusla.

Podobný osud zřejmě sdílela i léna leuchtenberská, která byla podle Schreibera lantkrabím udělována českými panovníky ještě v 17. století, ačkoliv Leuchtenbergové již fakticky nad nimi neměli moc.⁶⁶² H. Gradl totiž otiskl opis lenního reversu Jeronýma Šlika z května roku 1542, jenž obsahuje soupis leuchtenberských lén v Loketském kraji, která

⁶⁵⁷ GRADL, Heinrich: *Beiträge...* 3, s. 272–273.

⁶⁵⁸ BayHStA München, Notthafft-Archiv, Lit. 1110 – Kopialbuch 1333–1585, fol. 32' a IBIDEM, Lit. 1075 – Memorial aller abgeschriebenener Lehenbrief und anderer Documenta, welche Herrn Christoff Adam Notthafften von und zum Weissenstein zuständig, č. 10.

⁶⁵⁹ IBIDEM, Lit. 1110, fol. 33–33' a Lit. 1075, č. 19.

⁶⁶⁰ KUBŮ, František: *Štaufská ministerialita...*, s. 62.

⁶⁶¹ „Also auch vnd fürs Neunzechente sollen wir vber vnser lieben Voreltern vnderschiedener Orthen, sunderlich zu Straubing, Regenspurg, Elbogen, Eger, Lue, Khölhaimb, Passau, Windorf, Wernberg, Khirchberg, Sinching, Eglofshaimb vnd Scheyer gar löbl[iche] vnd Heil[ige] Stüfftungen, auch deren Erhalt vnd schuldige Volziehung, wie nichtweniger vnser fleissiges Aufmerckhen haben, weil sich auß vnsern Geschlechts-Documenten erfündet, das die Vesten Weissenstain mit allen ihren zuegehörigen Lechen, des Eger: vnd Elbogner Landts, allererstmahß von vnserm Stam[m]en auf selbige Lini hinumb gerathen, wan sich hirbey mit derselben nach dem Willen Gottes vber khurz oder lang einiger Abgang vnd Erlöschung begeben solt, das man sich derentwegen bey khöniglicher Böhaimischer Lehenstuben zeitlich anzugeben nicht vnderlassen thue.“ (BayHStA München, Notthafft-Archiv, Urkunden, 1106/III, podle STARK, Harald: *Familie Notthafft* [online], poslední revize v únoru 2006 [cit. 8. října 2008]. URL: <<http://www.notthafft.de/archiv/familienvertrag-wernberg-runding-1646.htm>>.)

⁶⁶² SCHREIBER, Rudolf: *Der Elbogener Kreis...* s. 34.

předtím, roku 1538, přešla na Jindřicha, purkrabího míšenského.⁶⁶³ Udělování lén Leuchtenbergům se tedy buď postupem doby stalo spíše formální záležitostí, nebo v kraji drželi ještě nějaké drobné statky.

Nicméně je zajímavý fakt, že jak léna Nothaftů, tak Leuchtenbergů byla udělována jako celek českými králi, nikoliv loketským purkrabím. To hovoří ve prospěch hypotézy, že tyto lenní celky vznikly vzdáním svobodných statků zmíněných rodů v léno, podobně jako jsme to mohli vidět u Hertenbergů. Nasvědčuje tomu i sám fakt, že Jeroným Šlik získal leuchtenberská léna až roku 1542, což znamená, že do té doby nad nimi loketští purkrabí své lenní pravomoci neuplatňovali.

Loketský urbář nám přináší poměrně dobrý přehled o majetkových poměrech jednotlivých leníků a dokládá značnou roztržitost jejich držby.⁶⁶⁴ Mezi nimi najdeme ještě staré, na Loketsku po staletí usedlé rody, například Hertenbergy, Perglery z Perglasu (tehdy působící v úřadu hejtmána na Lokti), dále Vorreitery, Wirsbergy, rozvětvené Steinbachy (Štampachy) a jiné. Z údajů je dobře patrný kompaktní díl Wolfa Šlika na Falknově s Jindřichovicemi, dochován je i rozsah panství Hartenberku a Lubů spojených s Lesnou. Zaevidována je i nárokovaná leuchtenberská oblast v okolí Kynšperku. Lenní državy měst byly v této době ještě skromné, město Loket mělo v léno statky v osmi lokalitách především v okolí města, Karlovy Vary držely sousední Rybáře (dnes součást města), ostrovská městská rada disponovala Hroznětínem. Tři lokality vlastnil Falknov.

5.4.3. Organizace zemského soudnictví a hrdelní právo na Loketsku

Tím se nám rovněž otevírá otázka, jak bylo v těchto celcích uplatňováno soudnictví. Urbář uvádí šest hrdelních soudů se sídly v Lokti, v Boru, v Ostrově, ve Falknově, v Kynšperku, na Hartenberku a v Lubech. Jejich obvody pokrývaly téměř celý kraj, není však zachycen obvod hartenberského soudu.⁶⁶⁵ Některé lokality nejsou zmiňovány vůbec – oblast Jindřichovic, Nejdku a Hroznětína. Je to dáno tím, že v nich bylo hrdelní soudnictví postoupeno přímo držitelům panství. Hroznětín s Jindřichovicemi patřily původně tepelskému konventu a jak jsme viděli již v části o klášterních imunitách, pravomoc purkrabích se na ně nevztahovala už tehdy. Hartenberk a Nejdeček získaly vlastní soudnictví ještě za Lucemburků, kteří obě panství postoupili Hertenbergům a Plikům jako ušlechtilá léna. Hrdelní soud v Lokti byl vlastně

⁶⁶³ GRADL, Heinrich: *Beiträge...* 3, s. 272.

⁶⁶⁴ Srov. mapu s přílohou na konci této práce (Příloha IV a V).

⁶⁶⁵ SCHREIBER, Rudolf: *Das Elbogener Urbar...*, s. 36–37 a 93.

soudem městským. Vrchnost si vyhradila jak soudní případy městského práva, tak práva útrpného. Urbář uvádí výčet vsí v jeho obvodu i konkrétní soudní pokuty, které náležely zčásti panstvu, zčásti rychtáři, případně žalobci.⁶⁶⁶

Hrdelní pravomoc purkrabích se tedy vztahovala na všechny ke kraji příslušné statky, jak uvádělo již Janovo privilegium v roce 1341. Vedle hrdelních soudů existovaly ještě „selské“ či „kárné“ soudy („*pauern- und rugerecht*“) na Lokti, v Sedlci, Chodově, Starém Sedle a Kynšperku. Představovaly jistě nižší soudní moc v kraji, uplatňovanou na svém vrcholu purkrabími.⁶⁶⁷ Pro 16. století je takové uspořádání soudní moci poněkud nezvyklé. Je to však reziduum lokálních poměrů. Zatímco ve vnitřních Čechách měla šlechta soudní pravomoc nad svými poddanými celou, na Loketsku si ji ve svých rukou ponechával panovník.

Vedle soudní pravomoci měli Šlikové jako zástavní pánové v přenesené působnosti i správu daní, o níž jsme se již vyjádřili, a také odpovědnost za postavení vojenské hotovosti. V urbáři je uveden soupis urozených lidí, kteří měli být v případě potřeby obesláni, a vyzbrojení statků, odstupňované podle jejich velikosti.⁶⁶⁸ V pramenech se za Šliků na Lokti již běžně objevují hejtmané (například v urbáři je jmenován Václav Pergler z Perglasu), kteří zřejmě od purkrabích převzali jejich vojenské povinnosti.

Urbář také zmiňuje podobu zemského (manského) soudu a upravuje jeho vztah ke Šlikům. Soud byl obnovován vždy následující čtvrtek po sv. Valpurze na hradě Lokti, kde rovněž zasedal. Obnova probíhala tak, že přísedící urození manové vybrali dva nepřisežné a naopak. Tito volitelé pak určili dvanáct přísedících na následující rok, během něhož soud pak čtyřikrát zasedal. Jména přísedících měli podle urbáře volitelé sepsat a předat panstvu ke konečnému schválení. Tento dovětek se však jeví jako pochybný, protože by tím Šlikové fakticky soud ovládli.⁶⁶⁹ Vzhledem k tomu, že minimálně od dob Janova privilegia byl celý kraj vyjmut z působnosti pražského zemského soudu, soud loketský tak představoval nejvyšší orgán urozených v kraji, vytvářel jeho právo a byl jedním z nejvýraznějších pojítek rozdrobeného regionu.⁶⁷⁰

⁶⁶⁶ IBIDEM, s. 31–32, 36–39.

⁶⁶⁷ IBIDEM, s. 36–39.

⁶⁶⁸ IBIDEM, s. 39–42.

⁶⁶⁹ „Diese vier vorordnen alsdan die erbarne manne, so das jare das lanndrecht besitzen und zwölfe sein sollen, und [der soll] uberantwort werden der herrschaft, darein siehet der herr, was ime gefellig ist, darnach entlich zu verordnen.“ (IBIDEM, s. 23).

⁶⁷⁰ Ještě zde připomeneme soud v Tachově, spolu s Loktem si byly navzájem odvolací instancí.

K výkonu rozsudků manského soudu měli Šlikové právo určit jednoho zemského rychtáře (*landrichter*)⁶⁷¹ a jemu nápomocného zemského písaře (*lanndschreiber*) a sluhu či posla (*lanndknecht, lanndpote*), kteří Šlikům také skládali přísahu. Urbář ve znění těchto přísah zmiňuje pouze jméno hradního pána Šebestiána Šlika, na rozdíl od přísahy manů hradních lén, kde jsou uvedeni i jeho bratři Quirin a Albrecht. Je tomu tak možná z toho důvodu, že Šebestián byl v období sepsání urbáře „vládnoucím pánem“ či vladařem rodu (*regierende herr*). Ještě připomeneme ustanovení Janova privilegia, že soudní pokuty lenního soudu měli platit manové podle znění loketského městského práva.

5.4.4. Právní postavení města Lokte vůči purkrabím

V urbáři se dochovaly i další cenné údaje, vypovídající také o vztahu zástavních pánů k městu Lokti. Město získalo za dob Lucemburků řadu významných privilegií, mělo však také zvláštní statut – nepodléhalo královskému podkomořímu, ale zčásti loketském purkrabímu jako královu zástupci. Jistá práva dostalo město již za Jana Lucemburského, ale ta údajně shořela při požáru města roku 1352. Král Karel je však obnovil a zřejmě i rozšířil.⁶⁷² Měšťané získali nejen mílové právo, ale také výraznou daňovou úlevu: Byli osvobozeni od všech berní a daní, pouze jednou ročně měli panovníkovi odevzdat spíše symbolických pět liber švábských haléřů v dřevěném poháru. Tak měli učinit navíc jen v případě, když král město navštívil. Významné bylo i dědické právo, měšťanům zůstával totiž majetek vypovězených měšťanů a též obyvatel odsouzených za hrdelní čin, pokud nebyl použit jako odškodnění. Zde můžeme vysledovat obdobné ustanovení Janova privilegia pro Loketský kraj. Od počátku 15. století smělo město vykonávat hrdelní soudnictví a zisky z pokut mohly být použity na jeho potřeby. Rada měla také právo vyhostit nebo pokutovat všechny, kteří by se nepodřídili jejím rozhodnutím. Král Václav postoupil měšťanům roku 1412 v léno loketské brány, tehdy jediný přístup do města i hradu.⁶⁷³ Připomeneme ještě výsadu z roku 1420, že zemského písaře a soudce má volit loketský purkrabí společně s městskou radou a oba tito úředníci se měli zavazovat přísahou jak městu, tak purkrabímu.⁶⁷⁴

⁶⁷¹ „Auch mage die herrschaft einen tuglichen lanndrichter ired gefallens erwellen und sezen.“ (IBIDEM, s. 24.)

⁶⁷² Státní okresní archiv v Sokolově se sídlem v Jindřichovicích, fond Archiv města Lokte, Pergamenturkunden, Majestätsbriefe (dále AM Lokte), inv. č. 2 a 3.

⁶⁷³ IBIDEM, inv. č. 6 a 7.

⁶⁷⁴ VLASÁK, Vladimír – VLASÁKOVÁ, Eva: *Dějiny města Lokte*, s. 32–33; KUČA, Karel: *o. c.*, s. 605.

Urbář však očividně tato práva omezuje. Přisuzuje zástavním pánům právo přijímat a propouštět měšťany a vyžaduje na nich přísahu Šlikům.⁶⁷⁵ Jim se také odpovídal městský rychtář (*stadtrichter*). Přísaha byla však vyžadována i na konšelech, aniž by zmiňovala osobu panovníka nebo Šliky jako pouhé zástavní pány. Také proces obnovení rady řadí město Loket na roveň měšťům poddanským. Zástavní pán vybral dva měšťany z odstupující vnitřní rady a dva z vnější, ti po přísaze měli volit dvacet čtyři starších a konšely. Konečné slovo o složení městských orgánů zůstalo však vyhrazeno panstvu.⁶⁷⁶ Podobně omezující je i ustanovení o čtyřech purkmistrech.⁶⁷⁷

5.4.5. Shrnutí klíčových konfliktů mezi Šliky a krajem v období let 1471–1506

Z historie Loketska víme, že se o takové přeuspořádání poměrů a práv ve prospěch zástavních pánů Šlikové nejpozději od sedmdesátých let 15. století opakovaně pokoušeli. O těchto sporech, které probíhaly během konfliktů mezi králem Jiřím a Matyášem Korvínem a trvaly až do roku 1506 nás informuje tzv. Loketská kronika, která vznikla v prostředí loketských měšťanů jako apologetický spis popisující svévolné chování Šliků k městu. Obsahuje také cenné opisy některých dobových dokumentů.⁶⁷⁸

Roku 1471 se Šlikové pokusili postoupit svou zástavu saskému kurfiřtovi Arnoštovi a vévodovi Albrechtovi za 23 000 rýn. zlatých.⁶⁷⁹ Město Loket se však zdráhalo této transakci podřídit. Sasové přitáhli i s vojskem, ale po dlouhých jednáních nakonec z prodeje sešlo. Situace totiž využili pánové z Plavna, kteří prodej označili za akt proti integritě státu a Matyášovým jménem vystoupili proti kurfiřtovi a Šlikům. Po smrti krále Jiřího v březnu 1471 se kurfiřt Arnošt a vévoda Albrecht s Matyášem dohodli a loketské zástavy se na nátlak města, manů i českých stavů vzdali. Na jejich přímluvu zůstalo Loketsko v rukou Matese, který ovšem uznal Matyáše panovníkem.⁶⁸⁰

Nejpozději do této doby spadá úsilí Šliků o přeměnu poměrů na Loketsku. Měšťané byli nuceni holdovat Šlikům jako svým skutečným pánům, kteří se roku 1473 nebo 1474

⁶⁷⁵ „Item die burger in der stat zum Elbogen sind uns vorpflicht und geschworen, [...] und ein jeder, der in die stadt Ellbogen ziehen will, [...] sol und mues erstlich von uns aufgenommen werden und den eidt, [...], schweren.“ (SCHREIBER, Rudolf: *Das Elbogener Urbar...*, s. 29).

⁶⁷⁶ „Was alsdan der herrschaft aus den erkiesten oder anndern auß gemeiner stadt gefellig ist weitter aus- und einzusetzen, stet zu seiner macht und willen.“ (IBIDEM, s. 31).

⁶⁷⁷ „Und die vier [ergänzt: burger] meister aus dem innern radt, der itzlicher das yare ein quatterember das burgermeisteramt vorweset, die nimbt die herrschaft, welche sie wöllen ir gefellig ist.“ (IBIDEM).

⁶⁷⁸ SCHLESINGER, Ludwig (edd.): *Chronik der Stadt Elbogen (1471–1504)* (Deutsche Chroniken aus Böhmen: sv. 1). Prag, Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen, 1879, s. 4.

⁶⁷⁹ Vzpomeňme zde klauzuli zástavní listiny, která takovou transakci umožňovala.

⁶⁸⁰ IBIDEM, s. 139–164; AČ VII, s. 542–548.

dokonce zmocnili loketských městských privilegií, za což si vysloužili papežskou klatbu.⁶⁸¹ Konflikt byl tentokrát urovnán, v dubnu 1476 král Vladislav potvrdil Matesovi a jeho synům Mikulášovi, Jeronýmovi a Kašparovi (II.) jejich svobody a zástavu Lokte po dobu jejich životů a o tři roky později konfirmoval i městská privilegia Loketských.⁶⁸²

Po rodovém dělení po smrti Matese, které proběhlo na konci července 1489, se ujal vlády na Lokti Jeroným, který v agresivní politice pokračoval, nechal dokonce stít jednoho z manů, Niklase Bernsteinerja.⁶⁸³ Roku 1491 byl však zavražděn na cestě do Uher. Po něm držel Loket Kašpar (II.), který zpočátku vládl jménem Jeronýmových synů Šebestiána, Quirina a Albrechta. Útoky na měšťany a many kraje neustaly, vznikl též spor o loketské brány a kompetence městské rady, který v letech 1497 a 1498 řešil zemský soud. Král Vladislav nakonec obnovil městu jeho výsady a upravil obnovování rady, které nyní probíhalo prostřednictvím volitelů vybíraných každoročně po dvou z rady a z obce. Ti měli z obce také volit dvacet čtyři dohlížitelů nad městskými financemi. Město se smělo opevnit, ovšem nikoliv na úkor hradu. Konšelé měli nyní skládat přísahu Šlikům výslovně jako jejich zástavním pánům.⁶⁸⁴ Konflikty eskalovaly znovu v letech 1504–1506, kdy se proti útisku Šliků spojila města Loket a Karlovy Vary spolu s loketskou šlechtou. Drobnou válku se pokusila ukončit i zemská hotovost, ovšem neúspěšně. Šebestián Šlik se však nakonec podřídil výroku zemského sněmu, který nařídil uvést věci do původního pořádku dle privilegií zúčastněných stran a opět potvrdil, že manové zasedající na lenním soudu měli Šlikům přísahat pouze jako zástavním pánům, a to až po panovníkovi.⁶⁸⁵ Z textu urbáře však evidentně vyplývá, že Šlikové nebrali na vědomí ani královská nařízení, ani výnos sněmu a konflikty se objevovaly znovu.⁶⁸⁶

Při srovnání chebské a loketské zástavy tedy můžeme shrnout, že úřad hejtmana nebo purkrabího byl velmi omezen ostatními mocenskými složkami regionu – městy Chebem a Loktem. Chebu se v průběhu dob podařilo ovládnout i zemské instituce, v případě města Lokte tomu tak nebylo. Na Loketsku si podržel svou úlohu zemský (manský) soud. Šlikové ve vztahu k Chebu nevystupovali konfliktně, protože městská rada byla již tak dominantním

⁶⁸¹ KÖPL, Karl: *Ein Beitrag zur Geschichte der Fehde der Schlicke mit der Stadt Elbogen*. In: MVGDDB 33 (1895), s. 379–395; SCHLESINGER, Ludwig: *Chronik...* s. 165–167.

⁶⁸² SEDLÁČEK, August: *Zbytky register...*, s. 294, č. 56; SCHLESINGER, Ludwig: *Chronik...*, s. 167–169, 171–172; KUČA, Karel: *o. c.*, s. 605.

⁶⁸³ AČ VI, s. 563–565; SCHLESINGER, Ludwig: *Chronik...*, s. 8–13, zde i otisk rodového dělení.

⁶⁸⁴ SCHLESINGER, Ludwig: *Chronik...*, s. 62–66; AČ VI, s. 560; AM Lokte, inv. č. 14, 16 a 30.

⁶⁸⁵ SCHLESINGER, Ludwig: *Chronik...*, s. 172–177; AČ VI, s. 332–337.

⁶⁸⁶ Například roku 1499 a též 1516 král urovnává spor mezi Šebestiánem Šlikem a městem Karlovy Vary (GNIRS, Anton (edd.): *Karlsbader Geschichtsquellen in den älteren Ratschriften der Stadt Elbogen. Als Beiträge zur Sozial- und Wirtschaftsgeschichte der Kurstadt für die Zeit des 16. bis 18. Jahrhunderts*. Karlsbad: Walter Heinisch, 1929, s. 2, 15–17).

mocenským představitelem, jehož pozici navíc systematicky posiloval panovník, že by jakékoliv pokusy byly odsouzeny k neúspěchu. Schopnost čelit těmto tlakům Cheb ostatně prokázal i dočasným převzetím hejtmanství.

Na Loketsku byla situace v mnohém podobná. Zde se však Šlikové prosadit již pokusili. Po počátečních konfliktech s Ilburky přišel první výrazný spor s představiteli kraje o královskou berni, který Šlikové prohráli. Po smrti Kašpara, kdy Šlikové postupně ztratili možnost získat vlastní panství mimo území Čech, soustředili se na svou hlavní zástavu – Loketský kraj. Vzhledem k jeho složitému uspořádání, rozdrobení území do sítě drobných lén, naležejících navíc i cizím vrchnostem, byla naděje Šliků na získání dědičné držby mizivá. O její zajištění se pokusili užitím falz a zejména od sedmdesátých let 15. století tlakem na many a města v podobě omezování jejich svobod.

Město Loket ve spojení s manskou šlechtou však rovněž prokázalo schopnost těmto tendencím odolávat, i když se střídavými úspěchy. Konflikty, které řešil mnohokrát panovník i zemský sněm, nakonec ustaly až s odchodem Šliků z kraje po konfiskacích, jež následovaly po šmalkaldské válce.

Přehled Šliků v loketském purkabském úřadu (1434–1547)

Kašpar Šlik (1434–1436/1449)

Mates Šlik (1436/1449–1487), fakticky úřadoval již za Kašpara

Jeroným (1487–1491)

Šebestián (1491–1528)

Albrecht (1528–1541)

Jeroným (II.) (1541–1547)

6. Rodová dělení a vývoj majetkové držby rodu Šliků v období od roku 1489 do poloviny 16. století

6.1. Rodová dělení

V průběhu sedmdesátých let 15. století došlo ke třem v pramenech zachyceným dělením majetku v rodě Šliků.

První dělení nastalo vzápětí po neúspěšném pokusu o prodej Loketska saskému kurfiřtovi, dne 20. dubna 1472.⁶⁸⁷ Došlo v něm k uplatnění nároků Kašparova syna Václava, který se rovnal o majetky se svým strýcem Matesem. Ten dosud do značné míry určoval politiku rodu. Ve smlouvě je zachyceno ještě několik dalších členů rodu, mezi nimi i Mikuláš starší, bratr Kašpara a Matese, dále Václavův bratr Zikmund, Michal Šlik, píšící se po Nejdku, a nám jinak neznámý Konrád Šlik.

Z úvodu dokumentu vyplývá, že již před touto smlouvou došlo v rodě k úpravě vztahů, protože statky, o něž se Mates s Václavem dělí, jim byly již dříve přirknuty. Jednalo se o zástavu hejtmanství v Chebu a Lokti, dále o Stollberg, Lesnou, Schöneck a Luby.⁶⁸⁸ Zbylé statky, zejména uherská Holíč a hrady nedaleko Vídně (především Kreuzenstein), tedy byly v rukou jiných členů rodu, nejspíše Kašparova a Matesova bratra Mikuláše (st.) a jeho synovce Zikmunda. Zikmund totiž musel mít stejně legitimní nároky na dědictví po Kašparovi jako jeho bratr Václav, takže by bylo s podivem, kdyby jeho osoba byla opomenuta. Kreuzenstein je v listině také v souvislosti s Mikulášem zmiňován a ještě můžeme připojit dvě drobné zmínky z let 1477 a 1479, ze kterých se dozvídáme, že Zikmund měl v této době v zástavě poblíž Vídně ležící hrad Wald.⁶⁸⁹

Václavovi připadlo chebské hejtmanství, Lesná, Hartenberg, Schöneck a Luby včetně tamějších lén a dalšího příslušenství.⁶⁹⁰ Mates si podržel loketskou zástavu, Stollberg, dvůr v Chebu na tzv. *Vorburgu* a mimo jiného ještě Kašparovy nároky na Bassano a zemi Wenden.⁶⁹¹ Možná ještě v rodě přetrvávala určitá naděje na jejich zisk, když transakce

⁶⁸⁷ Vidimovaný opis z 5. května 1475 (RA Šlik, k. 35, sign. VII. 1., inv. č. 371).

⁶⁸⁸ „Nemlich das vnns Mathes vnd Ventzlav Slicken etc. dy Güter hioben ym Landt alls dy Pflug zu Eger, der Elbog(e)n, Stolburg, Wald, Schönneck vnd Schönpach mit aller yrer Zugehör(u)ng vnd dy halb Judenstewr zu Nurnberg zugesproch(e)n sind etc [...]“ (IBIDEM).

⁶⁸⁹ Zástavní suma činila 6 000 uherských zlatých (CHMEL, č. 7118 a 7283; RA Šlik, k. 61, sign. X. 4., inv. č. 493).

⁶⁹⁰ „Also vnd solichermass(en) das mir Ventzlav Slick etc. zu meym tayl zusteem vnd beleib(e)n sol dy Pflug zu Eger, Wald, Hertenberg, Schönneck vnd Schönpach mit aler yrer Zugehörung [...]“ (RA Šlik, *ibidem*); Václav prodal Schöneck roku 1502.

⁶⁹¹ „Item so sol mir Mathes Slick etc. zu meym tayl zu steen vnd beleyben der Elbogen mit aller seiner Zugehörung, Stolburg, vnd dy halb Judenstewr zu Nurnberg. Item der hoff zu Eger auff der Vorburg, der vor tzeit(e)n des funckels gebest ist. Auch alle Schuld, dy man h(e)rn Caspar(e)n vnns(er)e)n Bruder vnd Vater seligen schuldig beliben ist: Alls nemlich dy Venediger auch von etlich zuspruch keyserlich(en) vnd

s Loketským krajem zkrachovala. Mates se s Václavem také vyrovnal o dluhy a vzájemně se zavázali předkupním právem na rozdělené statky.

Další dvě dělení proběhla v Matesově linii v letech 1485 a 1489 a jejich průběh se nám zachoval v textu Loketské kroniky.⁶⁹² Podle ní se ještě za Matesova života ujal vlády rodu jeho syn Jeroným, který se se svými bratry dohodl na rozdělení loketské zástavy. Mikuláš mladší získal Falknov s příslušenstvím, Jeroným Ostrov a Kašpar (II.) vládu nad městem Loktem a lény.⁶⁹³ Toto uspořádání vydrželo pouhé čtyři roky, bratři se po smrti otce Matese (+1487) rozdělili znovu: Mikuláš si ponechal tvrz a město Falknov, Markrabský dům na Lokti, Ostroh a Jindřichovice s Nejdkem a Lužcem. Jeronýmův podíl na loketském hradě spočíval ve dvou místnostech s kuchyní a sklepy, dále k němu přešlo město Loket a hradní zboží se vši vrchností, Karlovy Vary, tavírna cínu mezi loketskými branami a nárok na vyplacení Kynšperka. Kašpar (II.) a jeho dědici získali původně Jeronýmův Ostrov, na Lokti tzv. Červenou komnatu, město Hroznětín, Mírovou a ostrovské a radošovské clo. Jeroným tedy jako vladař rodu podržel nejdůležitější úřad se správou celé soustavy, nicméně hradní a plavenská léna drželi bratři dohromady, první nápad na plavenská léna však příslušel Jeronýmovi. Podobně měli užívat také společné objekty hradu Lokte. Jeronýmova linie tedy po rodovém dělení nabyla svou převahou nad ostatními na významu.

Tímto aktem se Matesovo potomstvo rozdělilo na tři větve: falknovskou, ostrovskou a loketskou. Vedle těchto linií ještě nějakou dobu žili členové lubske větve Kašparova syna Václava, po jehož smrti roku 1506 zdědili jeho lenní statky synové Erasmus, Pankrác a Albrecht. Erasmus roku 1507 získal lení list na Hartenberk, Lesnou i Luby spolu s bratry, přičemž se o ně zřejmě brzy rozdělili. Erasmus seděl nejspíše na Lubech i na Lesné, k níž roku 1518 složil lenní přísahu, ale později ji prodal.⁶⁹⁴ Pankrác je doložen roku 1509 na Hartenberku, který roku 1523 prodal ostrovské linii. Později zdědil po Erasmovi také Luby,

kuniglich(en) Verschreibung über dy Graffschaft zu Passawn vnd ander Schuld meer. Als der Herzog von Maylan vnd dann dy kuniglich Verschreibung über das Lanndt Wenden [...]" (IBIDEM); Stollberg si Mates podržel do roku 1473.

⁶⁹² SCHLESINGER, Ludwig: *Chronik...*, s. 7–12.

⁶⁹³ „es hat auch her Jeronimus von wegen hern Mathisen seins vaters, hern Niclosen und hern Caspar seiner bruder dasz regiment gefuert und regiert, so lang und sy dy guter zuslagen haben. dy selbige zuslahung ist im anfang also gewest, dasz her Niclosz Valkenaw mit seiner zugehorung und her Jeronimus Slackenwerth mit seiner zugehorung und her Caspar dy herlichkeyt und stad Elbogen gehapt. ist aber solche zuslahung zwischen den hern nicht lang bliben, [...]" (IBIDEM, s. 7–8).

⁶⁹⁴ V padesátých letech jsou zde doloženi Mulcové.

kde zřejmě pobýval i Albrecht. Ten nakonec Luby roku 1530 prodal svému bratranci Jeronýmovi (II.).⁶⁹⁵ Protože všichni tři bratři byli bezdětní, Václavova linie vyhasla.

6.1.1. Loketská linie

Po smrti Jeronýma (+1491) zůstali v držení Lokte jeho nezletilí synové Šebestián, Quirin a Albrecht, za něž poručensky vládl Jeronýmův bratr Kašpar (II.). Zpočátku bratři drželi statky v nedřlu, Quirin však později vstoupil do řádu německých rytířů a působil v jeho službách jako komtur v Prusku. Když roku 1528 zemřel Šebestián, vládl Albrecht na Lokti sám.

6.1.2. Falknovská linie

Falknovská větev se rozdělila po smrti Mikuláše Šlika (+1522) smlouvou z 24. dubna 1525.⁶⁹⁶ V té době žili celkem čtyři bratři a dvě sestry, třetí, Brigita, již zesnula.

Wolf a Kryštof se rozhodli držet své zděděné statky v nedřlu. Připadl jim hrad a město Falknov, tzv. Markrabský dům na Lokti, Rychnov, řada rybníků a nádrží v okolí Falknova a další příslušenství, dále vsi a statky Těšovice, Dolní Rychnov, Novina, Tisová, Horní Rychnov, Citice, Vítkov, Královské Poříčí, Svatava, Lísková s rybníčkem *Lampzk*, Dolní a Horní Nivy, Stará, (Nová) Role, Děpoltovice a pustá samota *Heýnerßgrün* (nejedná se o dnešní Jindřichovice). Tito bratři také převzali odpovědnost za hmotné zajištění svých sester – Anně, která ještě nebyla provdána, bylo slíbeno 1 000 rýn. zl. na věno, dalších 1 000 rýn. zl. mělo být vyplaceno za zesnulou Brigitu jejímu manželovi Albrechtu Šlikovi. Konečně třetí sestra Uršula se stala jeptiškou (a později abatyší) kláštera klarisek v Chebu, Wolf s Kryštofem se zavázali k výplatě 20 rýn. zlatých v její prospěch. Všichni čtyři bratři se však měli podělit na náklady na svatbu Anně a rovněž na hmotném příspěvku jejich matce.

Albínovi připadl hrad a trh Nejdek s vesnicemi Suchou, Fojtovem a Lužcem, dále také pustý *Hermaßgrün* (snad Heřmanov?) a k tomu platy a dávky v Děpoltovicích. Viktorinova volba padla na Jindřichovice (*Heýnerßgrün*), k nimž obdržel trh s vesnicemi Loučnou, Heřmanovem (*Hermaßgrün*), Hradeckou, Mezihorskou, *Schillerßgrünem* (snad Šindelová?) a Krásnou Lípu s příslušenstvím. Tím se Viktorin stal zakladatelem jindřichovické větve.

⁶⁹⁵ SEDLÁČEK, August: *Hrady... 13*, s. 166–171.

⁶⁹⁶ Viz Přílohu VI.

O hrdelních soudech se bratři dohodli tak, že na všech dílech zůstávají na místech, jak od dávna bývaly, ale ostatní soudy, které nejsou hrdelní (*Gericht, daß nicht hallß, vnd Hanndt AnTrifft*), si mohl zřizovat každý z bratrů na svém díle dle libosti. Dále se dohodli na vyrovnání dluhů a rovněž se podělili o movitý majetek.

Společně naopak vlastnili podíl na hradu Lokti po svém otci, tj. především Markrabský dům, který sice příslušel falknovskému dílu, ale měl zůstat otevřený všem bratřím. Společné byly také podíly na plavenských lénech a též nároky, které mají na Holíč a Schöneck(!). Velkým tématem smlouvy byla též dohoda o desátcích a dalších výnosech z dolování – výnosy měly být rozděleny rovným dílem. Všechny doly a rýžoviště všech kovů měli držet nedílně s výjimkou těžby železa, kterou mohl provozovat každý sám na svém díle. Zajímavé je ustanovení o průběhu založení nového dolu, kdy jeho osazenstvo mělo náležet držitelům dílu, kde měl důl vzniknout, úředníci však přísahali všem dílům stejně a byli též ze společného placeni.

V závěru se bratři dohodli, že případné spory budou řešit před vladařem rodu, který drží Loket, a vladařem, který má doly v Jáchymově. Uznali též právo těchto příbuzných těžit stříbro a zlato podle panovnických privilegií, čemuž nebudou bránit, ani nebudou omezovat využívání lesů pro doly, panstvo nebude muset platit z lesů žádné poplatky. Všichni bratři se také přihlásili k podílům na desátcích z jáchymovské těžby. Rodová privilegia měli spravovat společně, ale listiny týkající se dědičných statků měli mít v rukou držitelé příslušných dílů.

6.1.3. Ostrovská linie

V tomto dělení se již tedy v plné míře ozývá nový šlikovský fenomén – dolování na Jáchymovsku.⁶⁹⁷ Znovuobjevení bohatých ložisek stříbra poblíž osady Konradsgrün v Krušných horách vyneslo ostrovskou linii po roce 1515 rázem do popředí. Povolení prodeje

⁶⁹⁷ K Jáchymovu, dolování a mincování existuje bohatá literatura, pouze výběrově: MATHESIUS, Johann: *Sarepta oder Bergpostill. Sampt der Jochimßthalischen kurczen Chronicken*. Nürnberg 1564, reprint Praha: Národní technické muzeum, 1975; KNOPE, Karl: *Die Wunderstadt St. Joachimsthal. Eine Monographie. Erster Band*. S. l., s. d.; LORENZ, Hans: *Bilder aus Alt-Joachimsthal*. Sanct Joachimsthal 1925; STURM, Heribert: *Abriß der geschichtlichen Entwicklung von Stadt und Bezirk St. Joachimsthal*. Sanct Joachimsthal 1932; NEMEŠKAL, Lubomír: *Jáchymovská mincovna v první polovině 16. století (1519/20–1561). Význam ražby tolaru*. Praha: Československá akademie věd, 1964; MAJER, Jiří: *K problematice báňské techniky 16. století v Jáchymově*. In: *Dolování v Jáchymově 1516–1966*. Sborník statí přednesených na symposiu „450leté výročí otevření jáchymovského ložiska“. Praha – Jáchymov 30. 9. – 1. 10. 1966 (Rozpravy Národního technického muzea v Praze; sv. 29). Praha 1967, s. 128–142; VOREL, Petr: *Od českého tolaru ke světovému dolaru. Zrození tolaru a jeho cesta v evropském a světovém peněžním oběhu 16.–20. století*. Praha 2003; BOUBLÍKOVÁ-JAHNOVÁ, Juliana: *Počátky medailérství v Čechách (Jáchymovské portrétní medaile hrabat Šliků)*. In: Sborník Národního muzea v Praze. Řada A – Historie 57 (2003), č. 1–2.

stříbra a mincování získané roku 1520 na zemském sněmu se stalo určitou náplastí za dlouholeté neúspěšné pokusy podmanit si Loketsko. Štěpán Šlik založil nové město Jáchymov, roku 1520 povýšené na svobodné horní, které se během několika málo let stalo druhým největším městem v království. Vznikla zde propracovaná horní správa a brzy i další horní městečka jako Abertamy nebo Hřebečná. Štěpán převzal úlohu vladaře rodu a setrval v ní až do své smrti.

Na nebývalém zisku z těžby a prodeje stříbrny byli zainteresováni samozřejmě i další členové rodu. Brzy mezi nimi povstaly neshody, které byly nakonec vyřešeny porovnáním mezi Štěpánem, Burianem, Jeronýmem (II.), Wolfem, Lorencem, Mikulášem, Šebestiánem, Quirinem a Albrechtem Šliky v prosinci roku 1520.⁶⁹⁸

Rozvětvená ostrovská linie však během velmi krátkého období ztratila mnoho svých členů: Když Kašpar (II.) roku 1516 zemřel, zanechal po sobě jedenáct doložených dětí. Mnohé však svého otce dlouho nepřežily. Katastrofou jistě byla společná smrt čtyřech sourozenců Mateše, Jana, Kašpara a Wolfa roku 1521, v roce 1526 zemřel v bitvě u Mohacse po boku krále Ludvíka Jagellonského Štěpán Šlik a o šest let později zesnul i Burian.

6.2. Přehled šlikovských panství na území Čech v první polovině 16. století

Příjmy z horního podnikání Šlikům umožnily přikupovat rozličná přílehlá panství, díky kterým se konečně dostali i za hranice Loketského kraje a získali tak svobodnou držbu. Následující přehled získaných panství nemůže být zcela vyčerpávající, měl by však podat určitou rámcovou představu o rozsahu šlikovského majetku, poukázat na tendenci Šliků soustředit své državy do blízkosti Loketského kraje a nastítnit ambice jednotlivých větví. Z toho důvodu byla opomenuta řada krátkodobých zástav, které neměly úlohu rozšířit zpupnou držbu.⁶⁹⁹

Nejvíce zisků si připsala ostrovská větev: Štěpán Šlik koupil od Gutštejnů Kynšperk, o který rod již dlouhou dobu usiloval, po jeho smrti přešel na loketskou větev a Albrecht jej připojil ke kraji.

⁶⁹⁸ RA Šlik, k. 35, sign. VII. 2, inv. č. 372.

⁶⁹⁹ Zestručněný přehled základních panství byl vytvořen na základě díla A. Sedláčka, doplněného o další díla. Jen Sedláček přináší údaje o rovné stovce lokalit, které kdy měli v zápisném nebo zpupném držení Šlikové. Tento přehled by se měl v budoucnu stát podkladem pro ověřování ne vždy spolehlivých údajů v pramenech (SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl třináctý, Plzeňsko a Loketsko*. Praha: Argo, 1998 (3. vyd., v Argu 1.); IDEM: *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl čtrnáctý, Litoměřicko a Žatecko*. Praha: Argo, 1998 (3. vyd., v Argu 1.); ANDĚL, Rudolf et al.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 3. Severní Čechy*. Praha: Svoboda, 1984; BĚLOHLÁVEK, Miloslav et al.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku [IV]. Západní Čechy*. Praha: Svoboda, 1985.)

Nedlouho před svou smrtí Štěpán ještě stihl od pánů ze Žeberka zakoupit zámek Planou s městem a vesnicemi, k nimž přidal ještě Brod a Týn. Panství bylo vloženo v desky až roku 1527, kdy jej jménem svého nezletilého syna Mořice spravovala vdova Markéta Pluhová z Rabštejna. Když Mořic dospěl,⁷⁰⁰ otevřel na svých horách doly. Ještě roku 1527 Jeroným (II.) koupil od Pluhů z Rabštejna Kraslice, sousedící s Luby a Jindřichovicemi.

Jindřich (III.) získal v roce své smrti (+1528) panství Haunštejn (Horní Hrad) s Velichovem a hrad Hymlejšejn, které dále drželi jeho synové. Toto panství sousedilo s Loketskem na severovýchodě a jak víme z klášterních imunit, patřilo dříve doksanskému klášteru, než jej od něj vykoupil král Jan.

Kolem roku 1533 pak proběhla další transakce ostrovské linie. Bratři Jeroným a Lorenc za sebe i jménem svých synovců Mořice, Kašpara (III.) a Jindřicha (IV.)⁷⁰¹ zakoupili od Viléma z Lobkovic polovinu hradu Hasištejna na Chomutovsku včetně příslušenství a městečkem Přísečnicí s tvrzí. Cena byla stanovena na 14 000 rýn. zlatých. Roku 1540 získal všechny zakoupené díly Lorenc, který o pět let později od panství panovníkovi odprodal Přísečnici. Lorenc také na krátkou dobu pěti let (1542–1547) získal od Jindřicha z Plavna žlutické panství.

Jeroným (II.), který ke svým statkům roku 1542 přidal ještě mašťovské zboží (koupil jej od Jana ml. z Lobkovic), vynikl zejména po Štěpánově a Jindřichově smrti, kdy se spolu s bratrem Lorencem v pravidelných dvouletých cyklech střídali v pozici vladaře rodu. Toto pojetí rodové správy je zachyceno v tzv. Jáchymovské kronice Johanna Mathesia, která vlastně představuje tabulkové zpracování nejvýznamnějších událostí na horách, a to jak změny ve správě, tak vzpoury horníků (1518, 1523 a 1525), výnosy těžby či návštěvy významných osob.⁷⁰²

Vedle ostrovské linie působí linie falknovská co do nákupu statků naopak nevýrazně. V první polovině 16. století si udržela svá sídla Falknov a Jindřichovice a jejich příslušenství, nezdá se však, že by své državy rozšířila. Nejdek přešel roku 1530 od Albína do rukou ostrovské linie.

Větev Šlíků na Lokti se zredukovala na samotného Albrechta, který však projevil velmi podnikavého ducha. Ještě spolu se Šebestiánem získal jako královskou zástavu panství Rabštejn nad Střelou (roku 1518), rozkládající se na polovině cesty mezi Karlovými Vary a Plzní. Později je bratři postoupili ostrovské větvi, v držbě se pak prostrídali téměř všichni

⁷⁰⁰ Bezdětnému Mořici pak Ferdinand I. udělil mocný list, aby mohl odkázat dědičné statky dle své vůle (RA Šlík, k. 35, sign. VII. 3., inv. č. 373; list z 25. února 1546).

⁷⁰¹ Mořic byl synem Štěpána, Kašpar (III.) a Jindřich (IV.) syny Jindřicha (III.).

⁷⁰² MATHESIUS, Johann: *Sarepta, o. c.* Ke střídáním ve vládě viz např. v údaje v kronice k rokům 1520, 1532.

Albrechtovi synovci, až Rabštejn roku 1545 získal do svých rukou Jeroným (II.). S Jeronýmem se také Albrecht střídal v úřadu chebského purkrabího až do definitivního prodeje zástavy Wolfovi Adamovi z Wirsbergu roku 1546 a spolu provedli několik transakcí se svým majetkem.

Jako jeden z mála Šliků vstoupil Albrecht do královských služeb. Od počátku podporoval kandidaturu Ferdinanda I. Habsburského, za což se mu po svém zvolení odvděčil úřadem nejvyššího mistra komory Království českého. V letech 1534–1547 mu byla panovníkem zastavena Kadaň, již spravoval, mezi lety 1540 až do své smrti roku 1555 pak zastával úřad dolnolužického fojta.⁷⁰³ Zejména po roce 1540 získal Albrecht řadu zástav v západních, severních i středních Čechách, které však pro něj znamenaly jen obchodní artikl. Snad i z důvodů svého působení u dvora a zejména po přesunu do Lužice Albrecht asi roku 1541 postoupil své loketské statky bratranci Jeronýmovi (II.). Ten tak kromě Loketska získal i Kynšperk. Albrechtovi na oplátku předal Budenice a Pětipsy, původně získané jako královskou zástavu, již Albrecht roku 1545 od panovníka vykoupil. Místo vyplacení částky použil zástavu Kadaně, kterou králi vrátil jako úhradu.

Převzetím hradu a města Lokte byl demonstrován jistý triumf ostrovské větve, především Jeronýma (II.), který po svých zemřelých sourozencích a směnami s příbuznými shromáždil ve svých rukou většinu šlikovských panství – Loketsko, Hartenberk, Luby, Kraslice, Mašťov a Rabštejn. Šlikům se tedy díky vysokým příjmům plynoucích z dolování a mincování podařilo získat svobodná panství v širokém okolí Loketska, čímž se zároveň stali jedněmi z nejmajetnějších rodů v království.⁷⁰⁴

6.3. Konfiskace – konec jedné etapy dějin šlikovského rodu a Loketského kraje

Po tomto rozmachu následoval pád v souvislosti s velmi dobře známými událostmi na Jáchymovsku a v Českém království vůbec. Po nástupu Ferdinanda I. Habsburského na trůn došlo k revizi poměrů na krušnohorských stříbrných horách. Události let 1528–1545 byly

⁷⁰³ BŘEZINA, Luděk: *Dolnolužické zemské fojtvství za úřadování Albrechta Šlika v letech 1540–1555*. In: Bobková, Lenka – Konvičná, Jana (edd.): *Korunní země v dějinách českého státu II. Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14.–16. století. Sborník příspěvků přednesených na kolokviu pořádaném ve dnech 12. a 13. května 2004 v Clam-Gallasově paláci v Praze (Sešity Ústavu českých dějin FF UK, řada A, sv. 3)*. Praha 2005, s. 191–222.

⁷⁰⁴ K tomu obecně např. MÍKA, Alois: *Majetkové rozvrstvení české šlechty v předbělohorském období*. In: *Sborník historický 15 (1967)*, s. 45–75; pro berní údaje Šliků viz PEŠÁK, Václav: *Berní rejstříky z roku 1544 a 1620 (Prameny a studie k českým dějinám; sv. 3)*. Praha: Historický ústav Československé akademie věd, 1953, s. 31–33.

zřejmě jednou z hlavních příčin, kdy se většina příslušníků rodu Šliků přidala na stranu stavovské opozice.

Schopný panovník, který po nástupu na trůn potřeboval konsolidovat především komorní finance, se brzy zaměřil na otázku legálnosti jáchymovské těžby a mincování. Sněmovní usnesení z roku 1520, které Šlikům tyto aktivity schválilo, a to dokonce se sankcí krále Ludvíka, skýtalo určitou možnost, jak postoupení tohoto čistě královského regálu do rukou šlechty napadnout. Král si totiž tehdy vymínil jeho neplatnost v případě, že by porušovalo jeho či zemské zájmy. V létě roku 1528 proto Ferdinand na zemském sněmu usnesení o minci zpochybnil, protože evidentně královské zájmy poškozovalo. Tento nepopíratelný fakt stavové s nelibostí uznali, ale prosazení zrušení šlikovského práva na minci podle usnesení z 28. září nebylo tak přímočaré. Král byl nucen k řadě ústupkům, v podstatě se se stavy a s Šliky dohodl na určitém kompromisu. Mincovna byla sice předána do rukou královských úředníků, nicméně Šlikům byly ponechány relativně vysoké podíly na výnosech. Vzhledem k tomu, že na mincování byli zainteresováni tehdejší nejvýznamnější šlechtici, jakým byl Lev z Rožmitálu, Jan Pluh z Rabštejna a Šternberkové, kteří usnesení na sněmu roku 1520 za tučné úplatky a podíly na výnosech prosadili, musel také je panovník určitým způsobem odškodnit.⁷⁰⁵

Snahy Šliků obcházet královské úředníky a spory s nimi, které zesílily v roce 1542, kdy vrchnost nechala vytisknout nový horní řád, se staly podnětem k vyslání kontrolní komise. Na podzim roku 1544 král zahájil vyšetřování Šliků z ostrovské linie, které pro jejich odpor a bouře, které byly jimi vyvolány v Jáchymově, raději odložil. O rok později byla však Ferdinandova pozice v Čechách již natolik silná, že Šliky znovu předvolal a obvinil z rozdmýchávání nepokojů v Jáchymově proti králi. Soud oprávněnost obvinění potvrdil, což pro Šliky mohlo znamenat ztrátu hrdla a majetku. Panovník se samozřejmě k takovému radikálnímu kroku neodhodlal, přiměl však Šliky k podpisu reversu, kterým panovníkovi odstoupili všechna svá práva k Jáchymovsku, včetně města, správy revíru a samozřejmě dolů. Rozhodnutí nakonec zmírnil dohodou o měsíc později, podle níž Šlikům zůstaly alespoň dědičné podíly a desátek.⁷⁰⁶

Nicméně karty byly rozdány a když v Čechách vyvrcholila šlechtická opozice v povstání, Šlikové se do něj od počátku zapojili. Po jeho porážce roku 1547 byli souzeni tedy i oni. Věrnost panovníkovi zachovali jen dva ze Šliků, Wolf z falknovské linie a dolnolužický

⁷⁰⁵ NEMEŠKAL, Lubomír: *o. c.*, s. 39–40; JANÁČEK, Josef: *České dějiny. Doba předbělohorská I/2*. Praha: Academia, 1984, s. 61–63.

⁷⁰⁶ Srov. spisy o zabírání jáchymovských dolů císařem z let 1534–1548 a 1656 (RA Šlik, k. 61, sign. X. 7, inv. č. 496); NEMEŠKAL, Lubomír: *o. c.*, s. 90–91; JANÁČEK, Josef: *o. c.*, s. 168–169.

fojt Albrecht. Ferdinand I. se však zachoval poměrně velkoryse, takže někteří příslušníci rodu byli vysokých trestů do určité míry ušetřeni. Všem bylo odňato jejich poslední právo na Jáchymově, tedy dědičné kuksy a desátky, a své statky museli poddat v manství.⁷⁰⁷

Kašpar (III.) Šlik z ostrovské linie se vzdal svých rozsáhlých panství Hymlejšejna a Haunštejna, Jindřich (IV.) poddal v léno Ostrov s příslušenstvím a též Hroznětín, kde byl rovněž zavázán manskou povinností sloužit se třemi koňmi. V tomto ohledu je jistě zajímavé, že obě lokality musely být považovány za zpupné zboží, aby mohla konfiskace vůbec proběhnout. Zřejmě tu svou roli sehrála stará rodová falza. Mořic, sídlící na Plané, odevzdal tento svůj zámek i s městem a příslušenstvím a musel (za žold) sloužit osmi koňmi. Na jeho statcích mu bylo alespoň povoleno dolování. Nejrozsáhlejší konfiskaci podléhal samozřejmě Jeroným (II.), držitel řady významných panství. Propadl Loketský kraj a panství Hartenberk a Luby, avšak získal za ně náhradou bývalé švaberské panství s hradem Krasíkovem, které dříve držel Wolf Krajíř z Krajku. Roku 1548 je za 16 000 kop odkoupil od komory a vyměnil je s ní za svá ztracené državy. Zároveň se přestěhoval na Rabštejn, kde asi také dožil. Se synovci Jindřichem (IV.) a Kašparem (III.) však přišel o podíly na Přísečnici a Hasištejnu, byly mu odebrány rovněž statky příslušné k Lokti, Kynšperku a Kraslicím. Přesto můžeme v případě Jeronýma hovořit spíše o směně než o konfiskaci. Velkorysost projevil král i vůči Albínovi, jehož nejdecké statky nebyly zkonfiskovány, i když před trestem uprchl ze země.

V průběhu dalších let došlo k odprodejům konfiskátů od komory zpět Šlikům. Například roku 1557 si Jáchym Šlik na králi vyprosil převedení panství Ostrova ze zástavní držby do dědičné, který získal od svého strýce Jindřicha (IV.). Podobně Mořicovi Šlikovi byla roku 1574 odprodána Planá za 8 000 kop a ve stejné době získali do vlastních rukou za 1 000 kop Haunštejnsynové Kašpara (III.).

Konfiskace však paradoxně poškodily Ferdinandova straníka Wolfa Šlika z Falknova, který zůstal panovníkovi po celou dobu povstání věrný. Propadnutí Lokte a jáchymovských desátků se totiž dotýkalo také jeho práv. Podle dělení z roku 1489 k falknovskému dílu Šliků patřila část hradu Lokte a odúmrťe loketských a šlikovsko-plavenských lén, stejně tak horní důchody Loketského kraje. Wolf proto vznesl námitku a jako odškodnění navrhl přenechat mu Hartenberk, Luby, Kynšperk nebo několik vsí okolo Falknova, obnovení příjmů z Jáchymova a zapsání jeho majetku do zemských desk. Roku 1549 byly uznány jeho nároky na desátky, ale na řešení své situace si ještě musel tři roky počkat. Poté mu byl slíben zápis do desk, desátky mu měly zůstat na doživotí a ještě dalších deset let jeho dědicům a konečně

⁷⁰⁷ Seznam konfiskátů podle REZEK, Ant[onín]: *Statky konfiskované r. 1547 a jich rozprodávání*. In: Památky archaeologické a místopisné 10 (1874–1877). Praha 1878, sl. 451–482, šlikovské statky uvedeny ve sl. 459–460, 477 a 479–481.

obdržel zápis na 3 000 zl., za který si směl vyhlédnout části loketského hradního zboží. Nároky na hrad a lenní vrchnost na Lokti měly být dále vyjasněny jednáním s příbuznými.⁷⁰⁸

Zápisem Falknova se širokým příslušenstvím⁷⁰⁹ a panství Ostrova do zemských desk započal faktický rozpad Loketského kraje. Obě panství byla vyňata z pravomoci zdejších úřadů, zejména zemského soudu s jeho hrdelním právem. Ostrov, Nejdek a Jindřichovice se připojily k Žateckému kraji a Falknov k Plzeňskému, ačkoliv s ním nebyl územně propojen. Tímto způsobem Šlikové dosáhli plných soudních pravomocí nad svými poddanými, jak tomu bylo běžné v českém vnitrozemí.⁷¹⁰

Konfiskacemi loketských statků a převedením částí kraje do svobodné držby se uzavírá dlouhé období šlikovské zástavy. Správní vývoj Loketska se začal pomalu ubírat směrem k ukončení jeho samostatnosti a omezení daňových privilegií. Právní postavení jednotlivých drobných lén se stalo nepřehledným až se nakonec lenní soustava v průběhu novověku rozpadla.⁷¹¹ Loket samotný byl zastaven mezi lety 1551–1562 Jindřichovi z Plavna, zástavu purkrabství pak převzalo spolu s Kynšperkem, Luby a Hartenberkem na dlouhou dobu město Loket, které se tak nyní prosadilo jako nejvýznamnější mocenský činitel v regionu.

⁷⁰⁸ SCHREIBER, Rudolf: *Der Elbogener Kreis...*, s. 42–43.

⁷⁰⁹ Dvory Hard nad městem Falknovem a *Aussenhof* u Lískové, Lísková, Svatava, Citice, Dolní a Horní Rychnov, Pastviny, Novina, Těšovice, Tisová, Královské Poříčí, Horní a Dolní Nivy, Rozmýšl, Staré Sedlo, Hrušková, les *Golda* u Jindřichovic a Nová Role.

⁷¹⁰ SCHREIBER, Rudolf: *Der Elbogener Kreis...*, s. 41.

⁷¹¹ FIALA, Jaroslav: *Zánik lenního systému na Loketsku*. In: Historický sborník Karlovarska 7 (1999), s. 5–13.

7. Závěr

Předkládaná diplomová práce se pokusila přispět k zodpovězení dosud nevyjasněných otázek ohledně správního vývoje Sedlecka a následnického Loketského kraje, formování jeho institucí a mocenských a sociálních složek v období od počátku zachycení prvních správních úřadů v pramenech do poloviny 16. století. První část se zabývala především osvětlením vzniku lenních soustav a jejich vzájemného poměru, druhá část pak rozebrala podobu správy Loketska (a Chebska) v období jejich zástavní držby rodem Šliků. Výsledky výzkumu lze shrnout následujícím způsobem:

Předchůdkyní Loketského kraje byla provincie Sedlecko, jejímž centrem se stalo hradiště Sedlec u Karlových Varů. Úřad kastelána jako první doklad stabilní správy je znám od roku 1159, jeho primární funkcí byla nejspíše vojenská ochrana území, zejména zemských hranic, přičemž nelze pominout i jeho úlohu hospodářskou. V okolí hradiště se vytvořil okruh knížecích vsí. I přes velmi sporé doklady lze již v této době usuzovat na sociální proměny nesvobodného obyvatelstva v tomto regionu, jehož část byla pravděpodobně zainteresována na panovnické hradské správě a její postavení vylepšeno poskytnutím určitých práv.

K systematickému osidlování této části Poohří v průběhu 12. století využíval český panovník především potenciálu klášterů, jimž postupně svěřil rozsáhlé územní celky v povodí Ohře mezi Kláštercem nad Ohří a Sedlcem. První a na delší dobu ojedinělá donace proběhla již ve dvacátých letech ve prospěch kláštera v Postoloprtech, který obhospodařoval území mezi Kláštercem a Stráží nad Ohří, čímž byl zajištěn vstup ze Sedlecka do vnitřních Čech. Odtud navazovalo území doksanského kláštera položené dále na západ, v okolí Velichova při úpatí Doupovských hor. Ke kolonizaci český panovník přizval i konvent kláštera ve Waldsassen, který obhospodařoval oblast Chodova západně od Sedlce. Bylo to nejzápadněji položený újezd v regionu, do něhož cisterciáci nejspíše přivedli německy mluvící obyvatelstvo. Následující donace již zmiňovaným klášterům, k nimž do konce 12. století přibýly ještě Doksany, směřovaly k zahuštění území spíše směrem do vnitrozemí (okolí Kadaně, Kotviná). Kolonizační aktivity klášterů pak chránil knížecí Sedlec.

Na přelomu 12. a 13. pak podobu provincie formovaly dva nové faktory – donace velmožů knížecí družiny a expanze říšského panovníka. Čeští šlechtici získali půdu v našem regionu s největší pravděpodobností od panovníka, s jehož svolením postupovali své pozemky klášterům, čímž zejména v případě donace tepelskému klášteru v okolí Hroznětína a oseckému konventu v oblasti jihozápadní části Doupovských hor postoupilo osidlování dále

proti proudu Ohře až téměř k Sedlci. Přesto, že kolonizace probíhala z iniciativy velmožů, panovník tyto aktivity nadále usměřňoval.

V osmdesátých letech, v období slabé české vlády, však došlo k dočasnému obsazení Sedlecka císařem Friedrichem I., z čehož je zjevné, že se na tomto území střetly dva kolonizační proudy, a to českých knížat a říšských císařů. Tento stav však trval pouze jedno desetiletí a po opětovném ovládnutí regionu Přemyslem Otakarem I. říšští ministeriálové Sedlecko zase opustili. Také v literatuře mnohdy zmiňované tvrzení, že Štaufové pronikali na české území z Chebska už v druhé polovině 12. století, se nepotvrdilo.

Velký prostor byl věnován klášterním imunitám 13. století, na jejichž interpretaci byl rekonstruován přibližný vývoj hradské správy po jejím přesunu ze Sedlce na Loket mezi lety 1226 a 1234. Zejména od poloviny 13. století lze pozorovat sílící napětí mezi klášterstvími a hradskými úřady, jejichž držitelé zneužívali svěřené moci k prosazování vlastních, zejména hospodářských zájmů. Kláštery z těchto důvodů usilovaly o vymanění se z moci hradu Lokte. Ačkoliv je proces jejich imunizace součástí celozemského vývoje, potvrdily se starší Vaněčkovy názory, že se při interpretaci exempcí nelze příliš spoléhat na analogie. Panovník nepřistupoval v otázkách vztahu svých úřadů ke klášterům podle jednotné správní šablony, ale vždy s ohledem na konkrétní potřeby své i klášterů. Individuální přístup se projevil ve velké variabilitě znění expemcí. Přesto v nich lze postřehnout určité obecné tendence. Kláštery, které se cítily být ohroženy drancováním ze strany královských úředníků (purkrabích), žádaly zpočátku především exempce v hospodářské oblasti. Od nich se pak druhotně odvíjely i požadavky na vynětí z hradské jurisdikce, které měly opatům a konventům zajistit kontrolu nad chodem klášterství. Řeholníci pak panovníkovi předkládali své individuálně koncipované požadavky na vynětí ze služebných povinností vůči správnímu hradu v podobě listin, které pak vytvářejí jakýsi negativní otisk náplně hradských úřadů.

Na základě shrnutí názorů v literatuře na podobou hradské správy ve 13. století a jejich srovnáním s prameny dochovanými pro náš region se oproti jiným autorům potvrdila relevantnost Vaněčkových názorů i využitelnost závěrů L. Jana k tomuto tématu. Výsledky byly využity k následné interpretaci imunitních listin k rekonstrukci vzniku a dalšího formování loketských úřadů, postižení jejich náplně a popsání procesu vydělování klášterních domén z působnosti kraje. Vzhledem k obdobnému pokusu V. Knolla o rekonstrukci podoby zdejší správy byly porovnány výsledky bádání i s jeho koncepcí a představena vlastní varianta možné podoby loketského administrativního aparátu, určená k další diskuzi.

Do období druhé poloviny 13. století také spadá příchod štaufských ministeriálních rodů z Chebska na Loketsko, který zřejmě podnítl české panovníky k vytvoření lenní

soustavy příslušné k hradu Lokti, jež měla zajistit pohraniční území před expanzí z Říše a která navazovala na kolonizační oblasti klášterů. V tomto ohledu lze přistoupit na předpoklady literatury, jež budování tohoto systému přisuzuje Přemyslovi Otakarovi II. Odpovídá to jeho aktivitám na Trutnovsku, v Kladsku a dalších hraničních oblastech a také jeho horlivé kolonizační činnosti. V období interregna na říšském trůně podle F. Kubů došlo k proměně mocenského a sociálního postavení chebské ministeriální šlechty vedoucí k rozpadu této společenské vrstvy a její transformaci ve šlechtu svobodnou, již nezávislou na římském králi, přičemž část ministeriality se coby drobná šlechta poddala mocnějším sousedním rodům, u nichž našla ochranu, část služebné šlechty vymřela a část splynula s chebským patriciátem, který se postupně prosazoval jako jeden z hlavních mocenských faktorů.

Tento vývoj na Chebsku lze aplikovat i na jeho sousední oblast loketskou. V intencích výsledků bádání F. Kubů byla nastíněna hypotéza, že po dočasném ovládnutí Chebska Přemyslem v polovině šedesátých let 13. století mohl panovník pozvat říšské rody na své území sám. Především drobným rodům mohl poskytnout svou ochranu a udělením lén v okolí Lokte za výhodných podmínek si je zavázat a zároveň zabezpečit toto území. Také zřízení nových hradských úřadů nebo alespoň vyjasnění jejich kompetencí, jak se nám tento proces odrazil v imunitních listinách druhé poloviny 13. století, lze klást do souvislosti s budováním manské soustavy. Dále lze předpokládat, že mocnější rody přicházely v této době na Loketsko již o své vlastní vůli, spíše než z popudu římských králů, jejichž moc právě procházela obdobím úpadku. Rozšiřovaly si tak své chebské državy dále na východ, přičemž docházelo ke konfliktům s českými kláštery, jejichž statky byly napadány, jak máme doloženo v případě Nothaftů v Hroznětíně a Hohenbergů v Žandově.

Knollova hypotéza, že rod Nothaftů se na našem území usídlil již za Václava I., jehož podpořil v boji s odbojným synem Přemyslem, není neopodstatněná, ale v souvislosti s ní je třeba zodpovědět otázku, jak se vyvinul vztah Nothaftů k Přemyslovi po Václavově smrti roku 1253 a jak se vyrovnat s dokumentem z následujícího roku, který přináší doklad o působení Nothaftů v protičeském táboře.

Otázka postavení právě těchto mocnějších rodů, k nimž se vedle Nothaftů řadili Falkenbergové (a jejich dědici pánové z Leuchtenbergu), Hohenbergové a Hertenbergové, zůstává vzhledem k nedostatku pramenů bez jednoznačně uspokojivé odpovědi. V případě Hertenbergů lze předpokládat, že budovali svou vlastní lenní soustavu, protože se nám dochoval jejich lenní revers, kterým své državy vzdali v léno Karlovi IV. U Leuchtenbergů hovoří zase dochování obvodu kynšperského hrdelního soudu v loketském urbáři, který se

kryje s územním rozsahem jejich lén, pro královské udělení. Okolnosti vzniku této soustavy však neznáme. Mohlo by se zdát, že Nothaftové, kteří sídlili v těsné blízkosti Lokte, získali své statky také od panovníka, ale transakce Winklerů, jež odevzdali Falknov v léno králi Janovi coby původně svobodnou držbu, napovídá, že i Nothaftové museli předtím držet Falknov svobodně. Lze alespoň konstatovat, že mocné rody by zcela jistě přistoupily na nabídku vstupu do svazku s panovníkem pouze v podobě ušlechtilého léna, jak je doloženo v případě Hertenbergů, Winklerů a Pliků, nikoliv léna služebného.

Původní, historické Chebsko se od dob Štaufů do období 14. století již velmi zmenšilo. Zatímco okrajové oblasti byly od něj odtrženy, ve vnitřním Chebsku se upevňovala pozice jeho nejvýznamnějšího města na úkor bývalé ministeriality, a to s vydatnou podporou Lucemburků po udělení tohoto regionu do zástavy ve prospěch Českého království roku 1322. Výsledkem těchto neustálých konfliktů byla konečná porážka bývalé ministeriální šlechty, která císaři Karlovi roku 1358 v Chebu holdovala. Mezi těmito rody nalezneme také Nohafty. Jednotlivé rody z Chebska buď odešly nebo splynuly s vrstvou chebských měšťanů.

Podobnou politiku prováděli první Lucemburkové i na Loketsku, kde navázali na integrační snahy Přemyslovců v tomto regionu a usilovali o vytvoření kompaktního celku s centrální správou, který by dobře sloužil k ochraně hranic země, přičemž si lenními vztahy zavázaly i bývalou ministeriální nobilitu, případně ji z kraje vytlačili. Janovým privilegiem z roku 1341 byla upevněna pozice hradu Lokte a k němu příslušných služebných lén a zvláštní postavení kraje s vlastním zemským (manským) soudem, který byl zpočátku nejspíše pouze v rukou purkrabího, jak tomu nasvědčuje i výsledek interpretace klášterních imunit. Nemalé daňové svobody a velmi volná dispozice s lenním majetkem v této době napomáhaly integraci zdejší panovnické domény.

Lucemburkové v této době rovněž vyřešili svůj poměr k mocným postministeriálním rodům. Zatímco Nothaftové přijali lenní svrchovanost Lucemburků pravděpodobně jen pro svá léna v Říši, z oblasti Loketska se postupně stáhli. V práci bylo upozorněno na prameny, které posunují opuštění Falknova Nohafty do pozdější doby, než jak běžně uvádí literatura (1339). S jejich odchodem z tohoto rodového sídla bychom měli počítat spíše až v padesátých letech, přičemž ovšem zůstali v regionu, kde jsou doloženi na Liboci ještě v letech osmdesátých. Dále se oproti jiné literatuře, jež klade zánik jejich soustavy do 15. nebo 16. století, potvrdil názor těch badatelů, kteří poukázali na fakt, že Nothaftové si některá svá léna udrželi a dále je spravovali ze vzdáleného hradu Weißensteinu v Bavorsku až do konce století osmnáctého. Tyto statky jim byly pravidelně udělovány jako celek českými panovníky, což svědčí pro jejich status ušlechtilých lén.

Správnost pojetí procesu transformace ministeriality, jak jej popsal F. Kubů pro Chebsko, lze doložit i situací na Loketsku. Hertenbergové se po počátečních konfliktech s císařem Karlem podřídili jeho autoritě a vzdali mu své statky okolo rodového hradu Hartenberku a nejspíše i hradu Kynžvartu v léno. Jako urození vazalové vstoupili do lucemburských služeb na Loketsku, členy tohoto rodu nalézáme také v chebských zemských úřadech. Někteří z Hertenbergů zřejmě také klesli na úroveň měšťanů, jako například Konrád a jeho manželka Kateřina, doložení v Lokti roku 1417.

Do lenního poměru k Lucemburkům se pravděpodobně dostali i Leuchtenbergové, kteří zdědili zdejší léna snad po rodu Falkenbergů a v kraji přímo nepobývali. Jejich lenní knihy dokládají, že ve svých rukou měli hrdelní soud již ve 14. století, z čehož lze odvodit, že i jejich soustava byla udílěna českými panovníky (jak je doloženo z mladších dob) jako léno urozené. Jako podléna drželi jejich statky nejen drobní šlechtici, ale i Hertenbergové, Nothaftové a též loketští i chebští měšťané.

Nápadná je rovněž velká provázanost lén, kdy nad jednou lokalitou mohlo uplatňovat svá práva i několik šlechtických rodin. Odráží to zejména vzájemné příbuzenské vztahy a také cílé vztahy obchodní, které byly umožněny minimálně omezenou dispozicí s lény.

Vedle větších lenních soustav vznikala na Loketsku vzdáním svobodné držby i další, menší ušlechtilá léna, náležející Winklerům (Falknov, Lomnice) a Plikům (Nejdek). Tato léna přinejmenším do období poloviny 15. století rovněž nespadala pod působnost hradu Lokte, jehož soudní a lenní autorita se vztahovala na léna připojená k hradu vazalitou nižšího typu, přičemž purkrabí směl na těchto lénech vykonávat hrdelní jurisdikci i vůči poddaným šlechtě. Tyto rozdíly se však mohly umenšovat v pozdějších dobách, kdy šlechta jako mezičlánek mezi králem (a jeho jménem úřadujícím purkrabím) a poddanými svých ušlechtilých lén ustoupila do pozadí vzhledem ke své faktické nepřítomnosti v kraji – to se týká zejména rodu Nothaftů a Leuchtenbergů.

Jiný přístup uplatňovali poslední Lucemburkové, zejména Zikmund, donucený nákladnou říšskou a protihusitskou politikou k zastavování kraje s jeho městy i lény, čímž vznikla komplikovaná právní situace. Představitelé specifických mocenských a sociálních struktur kraje disponující rozsáhlými privilegii, která jim poskytovala na jedné straně rozsáhlou autonomii a na druhé straně je vázala přímo na osobu panovníka, sice museli respektovat práva zástavních pánů vyplývající z jim svěřeného úřadu purkrabích, ale odmítali jejich pokusy o uplatňování práv plynoucích z jejich pozice zástavních držitelů, především snahy na kraji se finančně hojit, jež narážely na svobody zakotvené ve zmíněných privilegii.

Roku 1434 bylo loketské purkrabství i hejtmanský úřad v Chebu zastaveno pozdějšímu říšskému kancléři Kašparovi Šlikovi, jehož rod v těchto úřadech setrval až do poloviny století šestnáctého. Dvorská dráha tohoto původně chebského měšťana přinášela Kašparovi značné příjmy jak finanční, plynoucí z jeho úřadu, tak zisky v podobě drobných zástav po celé Říši, které získával od Zikmunda za poskytnutí četných půjček. Zajištění rodu v této době bylo příliš vázáno na působení Kašpara u dvora, což by po jeho odchodu ze služby způsobilo existenční problémy a opětovný sociální propad nejen rytíře-kancléře, který po své nobilitaci vstoupil do nerovného vztahu s knížecí dcerou Anežkou Olešnicko-Kozelskou, ale i dalších členů rodu, kteří po svém pasování na rytíře opustili měšťanské prostředí.

Kancléř se proto kromě zajištění svých sourozenců a příbuzných soustředil na zisk nebo vytvoření vlastní šlechtické svobodné držby, kterou původně směřoval do severní Itálie, kde mu panovník postoupil panství Bassano del Grappa (asi 1431). Kašpar se dokonce ve prospěch svých příbuzných vzdal jediné vlastní držby, hradu Ostrohu na Chebsku, což dokládá jeho úsilí dosáhnout vyšších met ve vrstvách říšské šlechty. Pomocí falz se pokusil přeměnit Bassano v dědičný majetek a zároveň pro něj získat statut říšského hrabství, což se mu ovšem nepodařilo. Neuspěly ani další (zřejmě ilegální) pokusy o zisk Toggenburgu v dnešním Švýcarsku a zemi Wenden v severovýchodním Německu. Až roku 1438 konečně získal panství Holíč (Újvár) v Horních Uhrách, což Kašpara konečně zařadilo do kruhů vysoké šlechty. Ostatní členové rodu byli od třicátých let zainteresováni na správě Kašparovi zastavených úřadů hejtmana v Chebu, purkrabího na Lokti a správce Schönecku ve Vogtlandu.

Vedle Kašpara vynikl zejména jeho bratr Mates, který svou šlechtickou dráhu začal rovněž pod kancléřovými ochrannými křídly a během jeho působení v kancléřském úřadě spravoval jeho zástavy. Vedle toho začal rozvíjet svou vlastní kariéru rady na dvoře Wettinů, od nichž získal úřad Vogtsberg, vyměněný později za Stollberg. Po Kašparově smrti (+1449) byli příslušníci rodu konfrontováni s faktem, že všechna jeho majetková privilegia (ať již skutečná nebo podvržená) i zástavní listiny zněla pouze na jeho jméno a byla vztažena jen na jeho nezletilé dědice. Mates proto přistoupil k pozměnění textů těchto listin tak, že za Kašparovy dědice byli ustanoveni i jeho bratři. Tím se vevázal do držby všech statků, které spravoval nejen jako poručník bratrových dětí, ale rovněž svým vlastním jménem.

Z těchto důvodů byl v práci věnován prostor shrnutí dosavadního bádání o šlikovské falzátorské činnosti, které se v názorech na její interpretaci rozchází. Práce, aniž by si kladla ambice na vyřešení všech otázek spojených s řadou falz, alespoň poukázala na další souvislosti mezi majetkovými a nobilitačními falzy, které potvrzují výklady vzešlé z pera

M. Dvořáka, P.-J. Heiniga a nejnověji též M. Novotného, oproti do značné míry nekritickému přístupu A. Zechela.

Vzhledem k tomu, že se rodu nepodařilo udržet si Holíč ani získat ostatní nárokováná panství, soustředili se jeho členové na držbu majetků zástavních. Rozbor mocenského postavení purkrabí obou hlavních úřadů v Chebu a na Lokti ukázal, že možnosti uplatnění vlastní rodové politiky byly velmi omezeny privilegii a právní konstelací v obou regionech.

Město Cheb se v průběhu 14. století prosadilo jako fakticky jediný výrazný mocenský činitel Chebska, jehož území si s vydatnou podporou Lucemburků na úkor bývalé ministeriální šlechty celé podřídil, přičemž dvakrát dosáhl i na hejtmanský úřad, zdánlivě paradoxně i zásluhou Šliků. Ti byli ovšem koncem třicátých let především ještě (ač významnými) chebskými měšťany, jejichž šlechtická dráha měla teprve začít. Ziskem hejtmanství městská rada ovládla nejen město samotné, ale celé Čechám zastavené území. I po postoupení tohoto úřadu Šlikům si po celou dobu jejich působení podržela své dominantní postavení, navíc umocněné přechodem pravomocí ve vojenských otázkách a v oblasti hrdelního soudnictví do jejích rukou. Zástavní pánové toto postavení města zřejmě respektovali, městská rada naopak kvitovala fakt, že hejtmanem se stali chebští rodáci, díky nimž získala snazší přístup k panovnickému dvoru. Šlikové využívali úřadu jako zdroje příjmů a také, především zpočátku, k uplatnění mladších členů rodu v úřadu hejtmanova zástupce, čímž se jim dostalo hmotného zajištění a sociální prestiže. V tomto ohledu by se dalším badatelským tématem mohl stát rozbor dosud nevytěžené korespondence zejména velmi aktivního Matese Šlika a dalších příslušníků rodu, který by dále poznání vztahu Šliků a města prohloubil.

Za této situace Šlikům nezbývalo, než se pokusit upevnit a proměnit své postavení na Loketsku. To bylo od počátku spojeno s určitým napětím vyplývajícím i ze zkušeností z období zástavy kraje Ilburkům. Snad již v prvotní fázi usiloval Mates Šlik o převedení některých zastavených statků do vlastní držby pomocí falz (zejména Hroznětín). Práce se pokusila vyhodnotit rozpory mezi jednotlivými listinami, otevřenou otázkou však stále zůstává, se kterými falzy vystoupili Šlikové na veřejnost a která si nechávali pouze „do zálohy“ jako pojistku pro případ zpochybnění jejich jednání. Po pacifikaci husitského hejtmána Jakoubka z Vřesovic, sedícího na některých šlikovských panstvích, a vyřešení konfliktů s Ilburky ve čtyřicátých letech, nesmířených se ztrátou purkrabského úřadu, nastala fáze scelování Loketska spadající do období vlády Jiřího z Poděbrad. Na začátku však stálo uznání jeho vlády spojené s ústupky v podobě vzdání se Andělské Hory a Šemnice v jeho prospěch, za což jim byla zástavní držba kraje potvrzena.

Na počátku šedesátých let rod v souvislosti s Jiříkovou revindikační politikou vůči Sasku od panovníka získal navrácená korunní léna Luby a Lesnou, pod českou svrchovanost se vrátily i Šliky držené úřady Stollberg a Schöneck. K další integraci Loketska přispělo Jiříkovo vykoupení zastaveného Hartenberku od Maleříků, který byl postoupen Matesovi, jenž se na transakci podílel půjčkou. Aby však byla zástava půjčky ekvivalentní, vzdal se Mates ve prospěch krále ještě Hroznětína a Nejdku, které mu byly připsány k držbě Lokte. Tato směna je tedy dokladem, že obě zmiňované lokality byly v dané době považovány za soukromý majetek Šliků. Neznámo kdy došlo také k přechodu města a hrádku Falknova do jejich rukou, který do konce 16. století představoval jedinou vlastní držbu Šliků na Loketsku.

Rod se pak pokoušel své zástavy ovládnout, narazil však na odpor města Lokte i manů. Svůj první známý významný spor o vybírání královské berně však Šlikové roku 1461 prohráli. Podařilo se jim však v kraji vybudovat soustavu svých vlastních lén, jejichž rozsah ovšem neznáme, protože v loketském urbáři jsou uvedena jako nerozlišená od lén hradních. To poukazuje na fakt, že se Šlikové zřejmě snažili o setření rozdílů v postavení jednotlivých jejich dědičných a zástavně spravovaných lén. Urbář však potvrzuje, že Šlikové neměli žádné pravomoce nad ještě zbývajícími lény Nothaftů a Leuchtenbergů. Většinu statků posledně jmenovaného rodu získali pod svou kontrolu definitivně až roku 1542 prostřednictvím jejich odkoupení od pánů z Plavna. Vedle těchto soustav bylo v průběhu 15. století ještě několik drobných lén poddáno saským panovníkům. Určitým počtem statků disponovala i města Loket, Karlovy Vary, Falknov a Ostrov, v této době byla však jejich držba ještě nevýrazná.

Právní poměry na Loketsku, konflikty s many, městy a okolní šlechtou (zejména Plavenskými) přiměly Šliky k rozhodnutí svou zástavu postoupit saským panovníkům. Tento pokus však roku 1471 selhal a rod se proto rozhodl opanovat Loketsko násilím. Různé potyčky a systematická snaha Šliků o ovládnutí privilegovaných úřadů města a šlechty nakonec vyvrcholily tzv. Loketskou válkou, ukončenou roku 1506, kdy se proti zástavním pánům spojila města Loket s Karlovými Vary a many. Situaci částečně vyřešily opakované zásahy panovníka a zemského sněmu, které upravily některé vztahy mezi jednotlivými vrstvami kraje a Šliky a potvrdily jejich privilegia.

Po integrační fázi v počátku šedesátých let nastalo období dělení rodu a jeho zástav v souvislosti s nároky Kašparových synů na ^{jejich} své dědictví, jež fakticky stále ovládal jejich strýc Mates. Listina z roku 1472, jíž se o državy podělili Matese a jeho synovec Václav, dokládá, že ještě v období šedesátých let muselo dojít k vyrovnání s ostatními členy rodu, jejichž statky v listině zahrnuty nejsou. Na základě toho předpokládáme, že na uherských statcích a hradech u Vídně před jejich ztrátou působili Mikuláš Šlik se synovcem Zikmundem. Následujícími

dvěma smlouvami (1485 a 1489) se rod po smrti Matese rozdělil na tři základní větve se sídly na Lokti, ve Falknově a v Ostrově. Linie Kašparových potomků sídlící na Hartenberku, Lubech a Lesné v průběhu první poloviny 16. století vyhasla.

Primát si zpočátku udržovala loketská větev, jejíž představitelé se stali vladaři rodu a byl jim svěřen purkrabský úřad se správou zástavních práv k Loketsku, zejména tedy hradními lény a dohledem nad městem Loket. Falknovská linie si podržela Falknov a Jindřichovice, přičemž se ještě o tento podíl roku 1522 její členové zčásti dále rozdělili. Ostrovská linie pak po roce 1510 nabývala na významu v souvislosti se znovuobjevením stříbra na krušnohorských statcích, jež náležely k jejímu dílu. Založením města Jáchymova (asi 1516) a získáním svolení k těžbě a minci od zemského sněmu a panovníka (1520) Šlikové rychle bohatli. Především díky schopnému Štěpánovi, který převzal organizaci dolování i vládu nad rodem, získala ostrovská větev na prestiži.

Třicetileté období těžby představuje novou kapitolu v dějinách Šliků, které upevnilo jejich postavení v Českém království a otevřelo možnosti vystoupit z těsných poměrů v Loketském kraji. Finanční prostředky umožnily jednotlivým větvím systematické skupování zpupných panství v přilehlém okolí Loketska, čímž byla konečně zajištěna vlastní rodová držba. V tomto ohledu se jako nevýrazná projevila falknovská větev disponující Falknovem, neboť potvrzení jejich falešných privilegií roku 1485 jí zajistilo dědičné panování nad tímto šlikovským dílem. Naopak vynikly aktivity větve ostrovské, která i po brzké smrti Štěpána (+1526) a dalších sourozenců dokázala shromáždit největší podíl z nákupů svobodných statků. V souvislosti s vymíráním větve pak většinu těchto statků scelil Jeroným (II.), který na svém bratranci Albrechtovi získal později i Loket.

Zásadní změna v dějinách rodu pak nastala s nástupem Ferdinanda I. Habsburského na trůn, jehož podporovali falknovský Wolf Šlik a uvedený Albrecht, který na panovníkově dvoře zastával nejprve úřad nejvyšší komorníka a později působil v Dolní Lužici jako její fojt. Král se rozhodl revidovat legálnost šlikovské těžby a na zemském sněmu prosadil roku 1528 odvolání sporného usnesení z roku 1520. K nelibosti Šliků byla panovníkovi postoupena mincovna a podíl na dohledu nad doly, nicméně Šlikům byly ponechány relativně vysoké podíly na výnosech. Snahy Šliků obházet jáchymovské královské úředníky se pak roku 1544 staly zámkou k zatčení na těžbě zainteresovaných členů rodu, kteří pak byli přinuceni odstoupit Jáchymovsko zcela. Došlo sice k zmírnění trestu, kdy Šlikům zůstaly alespoň dědičné podíly a desátek, nicméně tento akt vehnal rod do spojenectví s odbojnou šlechtou, která se v reakci na centralizační politiku Habsburků rozhodla pro povstání.

Konflikt šlechty s panovníkem, který skončil neúspěchem roku 1547, znamenal také porážku Šliků. Loketské statky všech zúčastněných členů rodu podlehly konfiskacím. Jeroným (II.) opustil kraj a přesídlil na Rabštejn a krasíkovské panství, které navzdory svým prohrěškům získal od panovníka náhradou za propadlé zástavy. Na Loketsku pak zůstal Wolf Šlik, jemuž byl i díky jeho setrvání ve věrnosti vůči králi postoupen Falknov s příslušenstvím a další statky na Loketsku, které pak vydělil z kraje a držel zcela svobodně. Podobně se z kraje vydělil Ostrov, který Šlikové od komory zpětně vykoupili a byl jim rovněž převeden do vlastnictví.

Tím se uzavírá dlouhé období působení rodu Šliků coby zástavních držitelů Loketského kraje, jehož další správní vývoj směřoval k ukončení jeho autonomního postavení v rámci Čech. Po období desetileté zástavy Loketska Jindřichovi z Plavna (1551–1562) převzalo purkrabský úřad samotné město Loket, které se tak konečně na určitou dobu prosadilo jako nejvýznamnější mocenský činitel tohoto regionu.

Seznam použité literatury a pramenů

Archivní prameny:

Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Abteilung I Ältere Bestände, 3. Weltliche Herrschaften, Notthafft-Archiv, Lit. 903, 1072, 1074 a 1075.

Sächsisches Hauptstaatsarchiv in Dresden, Hof- und Zentralverwaltung (Wittemberger Archiv), Böhmisches Sachen.

Státní oblastní archiv v Zámrsku, Rodinný archiv Šliků

Státní okresní archiv v Sokolově se sídlem v Jindřichovicích, fond Archiv města Lokte

Online:

BayHStA München, Notthafft-Archiv, Urkunden, 1106/III, podle STARK, Harald: *Familie Notthafft* [online], poslední revize v únoru 2006 [cit. 8. října 2008]. URL: <<http://www.notthafft.de/archiv/familienvertrag-wernberg-runding-1646.htm>>.

Národní archiv, Hejtmanství německých lén 9–10 A I/I; převzato z: STARK, Harald: *Familie Notthafft* [online], poslední revize v únoru 2006 [cit. 8. října 2008]. URL: <<http://www.notthafft.de/archiv/notthafft-zum-thierstein-1373.htm>>.

Pramenné edice:

ALTMANN, Wilhelm (edd.): *Eberhart Windeckes Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds*. Berlin: R. Gaertners Verlagsbuchhandlung, 1893.

ALTMANN, Wilhelm (edd.): *Regesta Imperii XI. Die Urkunden Kaiser Sigmunds (1410–1437), Bd. I–II*. Innsbruck: Wagner'schen Universitäts Buchhandlung, 1896–1900.

BÖHMER, Johann Friedrich – HUBER, Alfons (edd.): *Regesta Imperii VIII. Die Regesten des Kaiserreichs unter Kaiser Karl IV. 1346–1378*. Innsbruck: Wagner's Universitäts-Buchhandlung, 1877.

ČELAKOVSKÝ, Jaromír (edd.): *Codex juris municipalis Regni Bohemiae. Tomus II., Privilegia regalium civitatum provincialium annorum 1225–1419*. Praha: Edv. Grégr, 1895.

DURAJOVÁ, Miroslava – SMÍŠEK, Rostislav (edd.): *Hieronymus der Ältere Schlick: das Tagebuch. Eine Selbstdarstellung aus den Jahren 1580–1582* (Prameny k českým

dějinám 16.–18. století. Řada B = Documenta res gestas Bohemicas saeculorum XVI.–XVIII. illustrantia. Series B; sv. 2). České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2008.

- EMLER, Josef (edd.): *Pozůstatky desk zemských království Českého r. 1541 pohořelých. Díl II* = Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumtarum. Tomus II. Praha: Nákladem Jindřicha Jaroslava Clama Martinice: In commissione apud librarios Dr. Gréger & Ferd. Dattel, 1872.
- EMLER, Josef (edd.): *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim. Libri primi pars altera ab anno 1363 usque ad annum 1369*. Praeae, Typis Grégerianis, 1874.
- EMLER, Josef (edd.): *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars II, Annorum 1253–1310*. Praeae: Typis Gregerianis, 1882.
- EMLER, Josef (edd.): *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars III, Annorum 1311–1333*. Praeae: Sumtibus regiae scientiarum societatis Bohemiae – Prostat apud bibliopolam Ed. Valečka, 1890.
- EMLER, Josef (edd.): *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars IV, Annorum 1333–1346*. Praeae: Sumtibus regiae scientiarum societatis Bohemiae – Prostat apud bibliopolam Ed. Valečka, 1892.
- ERBEN, Karel Jaromír (edd.): *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars I. Annorum 600–1253*. Praeae: Typis c. r. typographiae aulicae Filiorum Theophili Haase, 1855.
- ERLER, Georg (edd.): *Codex diplomaticus Saxoniae Regiae II. Haupttheil. XVI. Band. Die Matrikel der Universität Leipzig. I. Band. Die Imatrikulationen von 1409–1559*. Leipzig: Giesecke & Devrient, 1895.
- FRIEDRICH, Gustav (edd.): *Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae. Tomus I inde ab A. 805, usque ad A. 1197*. Praeae: Sumptibus comitiorum Regni Bohemiae, 1904–1907.
- FRIEDRICH, Gustav (edd.): *Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae. Tomus II inde ab A. 1198, usque ad A. 1230*. Praeae: Sumptibus comitiorum Regni Bohemiae, 1912.
- FRIEDRICH, Gustav *Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae. Tomus III inde ab A. 1231 usque ad A. 1238. Fasciculus 1 ann. 1231–1238 Maii*. Praeae: Sumptibus comitiorum Regni Bohemiae, 1942.
- FRIEDRICH, Gustav – KRISTEN, Zdeněk (edd.): *Codex diplomaticus et epistolaris Regni*

Bohemiae. Tomi III, fasciculus secundus inde a mense iunio A. 1238 usque ad exeuntem A. 1240. Pragae: Sumptibus Academiae scientiarum Bohemoslovenicae, 1942.

GNIRS, Anton (edd.): *Karlsbader Geschichtsquellen in den älteren Ratschriften der Stadt Elbogen. Als Beiträge zur Sozial- und Wirtschaftsgeschichte der Kurstadt für die Zeit des 16. bis 18. Jahrhunderts.* Karlsbad: Walter Heinisch, 1929.

GRADL, Heinrich (edd.): *Monumenta Egrana. Denkmäler des Egerlandes als Quellen für dessen Geschichte. I. Band (805–1322).* Eger: A. E. Witz, 1886.

GRADL, Heinrich (edd.): *Zur ältesten Geschichte der Schlick.* In: Jahrbuch der K. k. heraldischen Gesellschaft Adler in Wien (XVI. Jhrg. der Zeitschrift, XIII. des Jahrbuches). Wien 1886, s. 1–26.

HEINIG, Paul Joachim (edd.): *Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440–1493). Nach Archiven und Bibliotheken geordnet. H. 4: Die Urkunden und Briefe aus dem Stadtarchiv Frankfurt am Main.* Wien, 1986.

HÖDL, Günther (edd.): *Regesta Imperii XII. Albrecht II. (1438–1439).* Wien: 1975.

HRUBÝ, Václav (edd.): *Archivum Coronae regni Bohemiae. Tomus II., inde ab A. MCCCXLVI. usque ad A. MCCCLV.* Pragae: Institutum historicum Rei publicae Bohemoslovenicae, 1928.

CHMEL, Joseph (edd.): *Regesta chronologico-diplomatica Friderici III. Romanorum Imperatoris (Regis IV.).* Hildesheim 1962 (přetisk).

JIREČEK, Hermenegildus (edd.): *Codex juris Bohemici. Tomi II. Pars I., Documenta Juris publici saec. XIVmi (1306–1378).* Pragae: Fr. Tempsky, 1896.

JIREČEK, Hermenegildus (edd.): *Codex juris Bohemici. Tomi II. Pars 3., Scripta ad rempublicam administrandam spectantia saec. XIVmi.* Pragae: Fried. Tempsky, 1889.

KALOUSEK, Josef (edd.): *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské sebrané z archivů domácích i cizích. Díl VII.* Praha: Domestikální fond království Českého, 1887.

LÜNIG, Johann Christian (edd.): *Das Teutsche Reichs-Archiv [23]. Spicilegium seculare des Teutschen Reich-Archivs [...]. Th. 2.* Leipzig: Friedrich Lanckischens Erben, [ca 1719].

MENDL, Bedřich (edd.): *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars VI, (1355–1363). Fasciculus I–II.* Pragae: Ministerium scholarum et instructionis publicae, 1928–1929.

- MENDL, Bedřich – LINHARTOVÁ, Milena (edd.): *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars 6, (1355–1358). Fasciculus 3.* Pragae: Státní pedagogické nakladatelství, 1954.
- MENDL, Bedřich – LINHARTOVÁ, Milena (edd.): *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars 7, (1358–1363). Fasciculus 1, (1358–1359).* Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954.
- MENDL, Bedřich – LINHARTOVÁ, Milena (edd.): *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars 7, (1358–1363). Fasciculus 2, (1359–1360).* Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1955.
- PALACKÝ, František (edd.): *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i morawské z archivův domácích i cizích. Díl druhý.* Praha: Kronberger i Řivnáč, 1842.
- PALACKÝ, František (edd.): *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i morawské z archivův domácích i cizích. Díl šestý.* Praha: Fridrich Tempský, 1872.
- RAAB, Carlo von: *Regesten zur Orts- und Familien Geschichte des Vogtlandes. Bd. 1., 1350–1485* [Mittheilungen des Altertumsvereins zu Plauen 10 (1893/1894).] Plauen 1893.
- SEDLÁČEK, August (edd.): *Zbytky register králův Římských a Českých z let 1361–1480* (Historický archiv 39). Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1914.
- SCHLESINGER, Ludwig (edd.): *Chronik der Stadt Elbogen (1471–1504)* (Deutsche Chroniken aus Böhmen; sv. 1). Prag: Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen, 1879.
- SCHREIBER, Rudolf: *Das Elbogener Urbar der Grafen Schlick von 1525* (Sudetendeutsches historisches Archiv; sv. 1). Prag: Verlag der Deutschen Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tschechoslowakische Republik, 1934.
- SIEGL, Karl: *Das Egerer Achtbuch aus der Zeit von 1310 bis 1390 [též: Das Achtbuch des Egerer Schöffengerichtes aus der Zeit von J. 1310–1390].* In: MVGDB 39 (1901), s. 227–271, 375–427.
- SIEGL, Karl: *Das Achtbuch II des Egerer Schöffengerichts v. J. 1391 bis 1668.* In: MVGDB 41 (1903), s. 345–386 a 345–386.
- SVITÁK, Zbyněk – KRMÍČKOVÁ, Helena – KREJČIKOVÁ, Jarmila (edd.): *Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae. Tomi VI, fasciculus primus. Inde ab A. MCCLXXVIII usque ad A. MCCLXXXIII.*, Pragae: Sumptibus Academiae scientiarum Rei publicae Bohemicae, 2006.
- ŠEBÁNEK, Jindřich – DUŠKOVÁ, Sáša (edd.): *Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae. Tomi IV. Fasciculus primus. Inde ab A. 1241 usque ad A. 1253.* Praha:

Nakladatelství Československé akademie věd, 1962.

ŠEBÁNEK, Jindřich – DUŠKOVÁ, Sáša (edd.): *Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae. Tomi 5. fasc. 1. Inde ab a. 1253 usque ad a. 1266.* Praha: Academia, 1974.

ŠEBÁNEK, Jindřich – DUŠKOVÁ, Sáša (edd.): *Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae. Tomi V, fasc. 2 inde ab a. MCCLXVII ad a. MCCLXXVIII.* Praha: Academia, 1981.

TINGL, Franciscus Antonius (edd.): *Liber primus confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim nunc prima vice typis editus, inchoans ab anno 1354 usque 1362, tomus primus.* Pragae: Ed. Grégr, 1867.

TINGL, Franciscus Antonius (edd.): *Liber secundus confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim nunc prima vice typis editus, inchoans ab anno 1369 usque 1373.* Pragae: Typis typographiae B. Stýblo, 1868.

WIESFLECKER, Hermann (edd.): *Regesta Imperii XIV. Ausgewählte Regesten des Kaiserreiches unter Maximilian I. (1493–1519). Bd. 1: 1493–1495 (Vol. 1–2).* Köln 1990.

WIESFLECKER, Hermann – HOLLEGER, Manfred (edd.): *Regesta Imperii XIV. Ausgewählte Regesten des Kaiserreiches unter Maximilian I. 1493–1519. Bd. 2: 1496–1498 (Vol. 1–2).* Köln 1993.

Literatura:

ADAMOVIÁ, Karolína – SOUKUP, Ladislav: *Prameny k dějinám práva v českých zemích I.* Plzeň: Západočeská univerzita, Právnická fakulta, 2000.

ANDĚL, Rudolf et al.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 3. Severní Čechy.* Praha: Svoboda, 1984.

BANNERT, Harald: *Schönneck/Vogtland. Einblicke in 625 Jahre Stadtgeschichte.* Klingenthal, 1995.

BERGER, Adolf: *Eine Episode aus der Geschichte von Petschau.* In: MVGDB 10 (1882), s. 1–21.

BĚLOHLÁVEK, Miloslav et al.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku [IV]. Západní Čechy.* Praha: Svoboda, 1985.

BOBKOVÁ, Lenka – BARTLOVÁ, Milena: *Velké dějiny země Koruny české IV. a–b (1310–*

1402). Praha – Litomyšl: Paseka, 2003.

BŘEZINA, Luděk: *Dolnolužické zemské fojstství za úřadování Albrechta Šlika v letech 1540–1555*. In: Bobková, Lenka – Konvičná, Jana (edd.): *Korunní země v dějinách českého státu II. Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14.–16. století. Sborník příspěvků přednesených na kolokviu pořádaném ve dnech 12. a 13. května 2004 v Clam-Gallasově paláci v Praze (Sešity Ústavu českých dějin FF UK, řada A, sv. 3)*. Praha 2005, s. 191–222.

BUBEN, Milan M.: *Hrabata Schlikové*. In: *Střední Evropa. Revue pro středoevropskou kulturu a politiku* 8 (1992), č. 25, s. 97–107.

ČECHURA, Jaroslav: *Vývoj pozemkové držby kláštera v Teplé v době předhusitské*. In: *Minulostí Západočeského kraje* 24 (1988), s. 205–225.

ČECHURA, Jaroslav: *Velkostatek kláštera Osek v letech 1310–1419*. In: *Časopis Národního muzea – řada historická*, roč. 160 (1991), č. 1–4, s. 20–46.

ČECHURA, Jaroslav: *Sekularizace církevních statků v západních Čechách v letech 1421–1454*. In: *Časopis Národního muzea – řada historická* 165 (1996), s. 1–16.

DOLISTA, Karel: *Tepelský klášter v pozdní gotice a renesanci*. In: *Minulostí Západočeského kraje* 5 (1967), s. 173–197.

DUŠKOVÁ, Sáša: *Dva zvláštní případy konfirmačních listin Václava II., Listina tepelská a herburská*. In: Šebánek, Jindřich – Pražák, Jiří – Dušková, Sáša: *Studie k české diplomatice doby přemyslovské (Rozpravy ČSAV – Řada společenských věd; roč. 69, č. 9)*, Praha: Nakladatelství ČSAV, 1959, s. 83–109.

DVOŘÁK, Max: *Die Fälschungen des Reichskanzlers Kaspar Schlik*. In: *MIÖG* 22 (1901), s. 51–108.

Fest-Schrift zum siebenhundertjährigen Jubiläum der Gründung des Praemonstratenser-Stiftes Tepl. S. 1.: Stift Tepl, [1893].

FIALA, Jaroslav: *Osídlení Sedlecka na přelomu 12. a 13. století*. In: *Minulostí Západočeského kraje* 28 (1992), s. 33–83.

FIALA, Jaroslav: *Zánik lenního systému na Loketsku*. In: *Historický sborník Karlovarska* 7 (1999), s. 5–13.

FIALA, Zdeněk: *Panovnické listiny, kancelář a zemský soud za Přemysla II. (1247 – 1253 – 1278)*. In: *Sborník archivních prací* 1 (1951), s. 165–294.

GRADL, Heinrich: *Beiträge zur Geschichte Nordwestböhmens*. In: *MVGDB* 21 (1883), s. 158–173.

GRADL, Heinrich: *Beiträge zur Geschichte Nordwestböhmens. 2. Folge. Königswart*. In:

MVGDB 21 (1883), s. 318–329.

GRADL, Heinrich: *Beiträge zur Geschichte Nordwestböhmens. 3. Folge. Leuchtenberger und Nothafische Lehen im Elbognerlande.* In: MVGDB 26 (1888), s. 266–282.

GRADL, Heinrich: *Zur Herkunft der Schlicke.* In: MVGDB 20 (1882), s. 347–351.

HAUBERTOVÁ, Květoslava: *O nejstarších tepelských listinách.* Plzeň: Státní oblastní archiv v Plzni, 1981.

HEINIG, Paul-Joachim: *War Kaspar Schlick ein Fälscher?* In: Fälschungen im Mittelalter. Internationaler Kongress der MGH, München, 16.–19. Sept. 1986, Teil III., Diplomatische Fälschungen I. Hannover 1988, s. 247–281.

HLINOMAZ, Milan: *Klášter premonstrátů Teplá. Přehled dějin duchovního fenoménu Tepelska* (Malé karlovarské monografie, sv. 2). Karlovy Vary: Státní okresní archiv Karlovy Vary, 2003.

HOLÍK, Ladislav: *Kapitoly z dějin Loketska ve 13. až 16. století. Diplomová práce.* Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav pro pravěk a rannou dobu dějinnou, 2005.

HUFNAGEL, Otto: *Caspar Schlick als Kanzler Friedrich III.,* in: MIÖG, Erg.-Bd. 8 (1911), s. 253–460.

CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Kolonizace oseckého kláštera ve 13. a 14. století.* In: Folia historica Bohemica 6 (1984), s. 235–288.

CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Vývoj osídlení na panství kláštera v Teplé ve 13. století.* In: Historická geografie 28 (1995), s. 71–91.

CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Historie oseckého kláštera od založení do roku 1421.* In: 800 let kláštera Osek. Jubilejní sborník – 800 Jahre Kloster Ossegg. Festschrift. Osek: Cisterciácké opatství Osek a Spolek přátel kláštera Osek, 1996, s. 49–62.

CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Ekonomika oseckého kláštera ve 13. a 14. století.* In: 800 let kláštera Osek. Jubilejní sborník – 800 Jahre Kloster Ossegg. Festschrift. Osek: Cisterciácké opatství Osek a Spolek přátel kláštera Osek, 1996, s. 287–305.

JAN, Libor: *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy* (Knihnice Matice moravské, sv. 6 – Spisy Masarykovy univerzity v Brně. Filozofická fakulta. Č. 334. Stránky středověké historie. Series II/1 – Historica). Brno: Masarykova univerzita – Matice moravská, 2000.

JAN, Libor: *Václav II. a struktury panovnické moci* (Knihnice Matice moravské, sv. 18). Brno: Matice moravská, 2006.

JANÁČEK, Josef: *České dějiny. Doba předbělohorská I/2.* Praha: Academia, 1984.

- JANÁK Jan – Hledíková, Zdeňka – Dobeš, Jan: *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005.
- JIRÁT, Tomáš – Šebesta, Pavel: *K počátkům historie Kynšperka*. In: Sborník Chebského muzea 2004. Cheb 2005, s. 16–33.
- JOHN, Alois: *Weitere Beiträge zur Geschichte des ergerländer Dorfes Oberlohma*. In: Unser Egerland 15 (1911), č. 2, s. 24–25.
- KAVKA, František: *Západoevropský lenní institut jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského*. In: ČČH 88 (1990), s. 225–251.
- KEJŘ, Jiří: *Císař Friedrich Barbarossa jako pán západočeské provincie sedlecké (loketské)*. In: Malý Karel (usp.): Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám – Collectanea opusculorum ad iuris historiam spectantium Venceslao Vaněček septuagenario ab amicis discipulisque oblata. Praha: Universita Karlova, 1975, s. 11–27.
- KNOLL, Vilém: *Nothaft – základní přehled o dějinách jednoho ministeriálního rodu*. In: Sborník Chebského muzea 1998. Cheb 1999, s. 18–26.
- KNOLL, Vilém: *Vývoj chebské zemské a městské správy do počátku 15. století*. In: Právník 141 (2002), č. 2, s. 207–246.
- KNOLL, Vilém: *Štaufští ministeriálové a Sedlecko. Poznámka k počátkům loketského manského systému a loketské krajské správy*. In: Západočeský historický sborník 8 (2003), s. 7–27.
- KNOLL, Vilém: *Von Kinsberg. Kritické vyhodnocení predikátů a přehled dějin jednoho ministeriálního rodu*. In: Sborník Chebského muzea 2002. Cheb: Krajské muzeum Cheb, 2003, s. 79–94.
- KÖPL, Karl: *Ein Beitrag zur Geschichte der Fehde der Schlicke mit der Stadt Elbogen*. In: MVGDB 33 (1895), s. 379–395.
- KUBŮ, František: *Štaufská ministerialita na Chebsku*. Cheb: Chebské muzeum, 1997.
- KUBŮ, František: *Chebský městský stát. Vznik a vrcholné období do počátku 16. století*. České Budějovice: Veduta, 2006.
- KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. III. díl. Kolín – Miro*. Praha, Libri: 1998.
- KÜHNL, Josef: *Geschichte der Stadt Schlackenwerth*. Schlackenwerth: Stadtgemeinde Schlackenwerth, 1923.
- MAYER, J.: *Zur Geschichte von Petschau*. In: MVGDB 9 (1871), s. 80–84.
- MORAVEC, Milan: *Zástavy Zikmunda Lucemburského v českých zemích z let 1420–1437*. In:

Folia historica Bohemica 9 (1985), s. 89–166.

- NEMEŠKAL, Lubomír: *Jáchymovská mincovna v první polovině 16. století (1519/20–1561). Význam ražby tolaru*. Praha: Československá akademie věd, 1964.
- NOVOTNÝ, Michal: *Šlikové. Majetková struktura panství a společenské postavení rodu do roku 1487*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Ústav hospodářských a sociálních dějin, 2006 (nepubl. dipl. práce).
- PELANT, Jan: *Města a městečka Západočeského kraje. Stručné dějiny, současnost a výběrová bibliografie 129 míst*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1988.
- PELLETER, Mich[ael]: *Denkwürdigkeiten der Stadt Falkenau an der Eger und ihrer nächsten Umgebung. Ein Beitrag zur Geschichte der Deutschböhmen*. Falkenau 1876.
- PENNRICH, Alfred: *Die Urkundenfälschungen des Reichskanzlers Kaspar Schlick nebst Beiträgen zu seinem Leben*. Gotha: Friedrich Andreas Perthes, 1901.
- PILZ, Josef: *Dějiny města Nejdku do roku 1923*. Nejdek: Město Nejdek, 2003.
- PRAŽÁK, Jiří: *Privilegium Přemysla I. pro Doksany a jeho konfirmace z r. 1276. Poznámky k dějinám doksanského klášterství ve XII. a XIII. století*. In: Sborník archivních prací 5 (1955), č. 1, s. 159–203.
- REZEK, Ant[onín]: *Statky konfiskované r. 1547 a jich rozprodávání*. In: Památky archaeologické a místopisné 10 (1874–1877). Praha 1878, sl. 451–482.
- SEDLÁČEK, August: *Loket*. In: Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Díl 16. Líh–Media. Praha: J. Otto, 1900, s. 279–281.
- SEDLÁČEK, August: *Loketsko*. In: Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Díl 16. Líh–Media. Praha: J. Otto, 1900, s. 281.
- SEDLÁČEK, August: *O starém rozdělení Čech na kraje* (Rozpravy České akademie věd a umění. Třída 1, č. 61). Praha: Česká akademie věd a umění, 1921.
- SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl třináctý, Plzeňsko a Loketsko*. Praha: Argo, 1998 (3. vyd., v Argu 1.)
- SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl čtrnáctý, Litoměřicko a Žatecko*. Praha: Argo, 1998 (3. vyd., v Argu 1.)
- SCHLESINGER, Ludwig: *Ältere Geschichte von Elbogen I*. In: Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 17 (1879), s. 10–17.
- SCHREIBER, Rudolf: *Der Elbogener Kreis und seine Enklaven nach dem dreissigjährigen Kriege* (Sudetendeutsches historisches Archiv 2 – Untersuchungen zu den Bevölkerungsverhältnissen Böhmens in der Mitte des 17. Jahrhunderts 1). Prag: Verlag der Deutschen Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die

Tschechoslowakische Republik, 1935.

SCHREIBER, Rudolf: *Die Stellung des mittelalterlichen Elbogener Landes zu Böhmen*. In: *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 74 (1936), s. 1–28 a 81–94 (též jako zvl. otisk).

SIEGL, Karl: *Die Geschichte der Egerer Burgpflege*. In: *MVGDB* 50 (1912), s. 546–594.

SIEGL, Karl: *Alt-Eger in seinen Gesetzen und Verordnungen*. Augsburg – Kassel: Johannes Stauda Verlag, 1927.

SOVADINA, Miloslav: *Dvůr Václava I.*, in: *Sborník archivních prací* 45 (1995), s. 3–40.

STURM, Heribert: *Districtus Egranus. Eine ursprünglich bayerische Region* (Historischer Atlas von Bayern, Altbayern, Reihe II, Heft 2). München: Kommission für Bayerische Landesgeschichte, 1981.

ŠAMÁNKOVÁ, Eva: *Cheb*. Praha: Odeon, 1974.

ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *České dějiny. Dílu I. část 5. Středověká kolonisace v zemích Českých* (Laichterův výbor nejlepších spisů poučných, sv. 64). Praha: Jan Laichter, 1938.

TURČIN, Oldřich – PEŠTOVÁ, Jiřina – MARTINKOVÁ, Marie: *Rodinný archiv Šliků 1416–1948 (1957). Inventář*. Státní oblastní archiv v Zámrsku, 1986.

URBAN, Michael: *Zur Geschichte der Stadt und Herrschaft Königswart*. In: *MVGDB* 19 (1881), s. 24–50.

ÚLOVEC, Jiří: *Hrady, zámky a tvrze na Chebsku*. Cheb: Chebské muzeum, 1998.

VANĚČEK, Václav: *Studie o imunitě duchovních statků v Čechách do polovice 14. století. (Pokus o věcný rozbor imunitních textů)* (Práce ze semináře českého práva na Karlově universitě v Praze, sv. 13). Praha: Nákladem vydavatelovým, 1928.

VANĚČEK Václav: *K soudní imunitě duchovních statků na Moravě*. Praha 1931.

VANĚČEK, Václav: *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12.–15. stol.). Část první. Zakladatelská práva* (Práce ze semináře československých právních dějin na Právnické fakultě Karlovy university v Praze, sv. 18). Praha: Nákladem vydavatelovým, 1933.

VANĚČEK, Václav: *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12.–15. stol.). Část druhá. Pozemková vrchnost. Imunita hospodářská* (Práce ze semináře československých právních dějin na Právnické fakultě Karlovy university v Praze, sv. 22). Praha: Nákladem vydavatelovým, 1937.

VANĚČEK, Václav: *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12.–15. stol.). Část třetí. Imunita soudní* (Práce ze semináře československých právních dějin na Právnické fakultě Karlovy university v Praze,

sv. 24). Praha: Nákladem vydavatelovým, 1939.

VELÍMSKÝ, Tomáš: *Hrabišici. Páni z Rýzmburka* (Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska 1). Praha: Lidové noviny, [2002].

VESELÝ, Jiří: *Obnova zahraničních lén české koruny za Jiříka z Poděbrad*. In: Právněhistorické studie 8 (1962), s. 261–279.

VINAŘ, Otakar: *Pět století Šliků*. Praha: Klub pro českou heraldiku a genealogii, 1998 [jako zvl. otisk ze sborníku Heraldika a genealogie 31, č. 3–4].

VLASÁK, Vladimír – VLASÁKOVÁ, Eva – JISKRA, Jaroslav: *Dějiny obce Královské Poříčí*. Královské Poříčí: Obecní úřad Královské Poříčí – Státní okresní archiv Sokolov se sídlem v Jindřichovicích, 1998.

VLASÁKOVI, Eva a Vladimír: *Dějiny města Nového Sedla*. Nové Sedlo: Město Nové Sedlo, 1997.

VLASÁK, Vladimír – VLASÁKOVÁ, Eva: *Dějiny města Lokte*. Loket: Město Loket, 2004.

ZECHEL, Artur: *Studien über Kaspar Schlick. Anfänge, erstes Kanzleramt, Fälschungsfrage. Ein Beitrag zur Geschichte und Diplomatie des 15. Jahrhunderts*. Prag: Verlag der Deutschen Gesellschaft der Wissenschaften und Künste in Prag, 1939.

ŽEMLIČKA, Josef: *Spor Přemysla Otakara I. s pražským biskupem Ondřejem*. In: Československý časopis historický 29 (1981), s. 704–730.

ŽEMLIČKA, Josef: *Čechy v době knížecí (1034–1198)* (Česká historie, sv. 2). Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997.

ŽEMLIČKA, Josef: *Počátky Čech královských 1198–1253. Proměna státu a společnosti* (Česká historie, sv. 10). Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002.

Seznam příloh

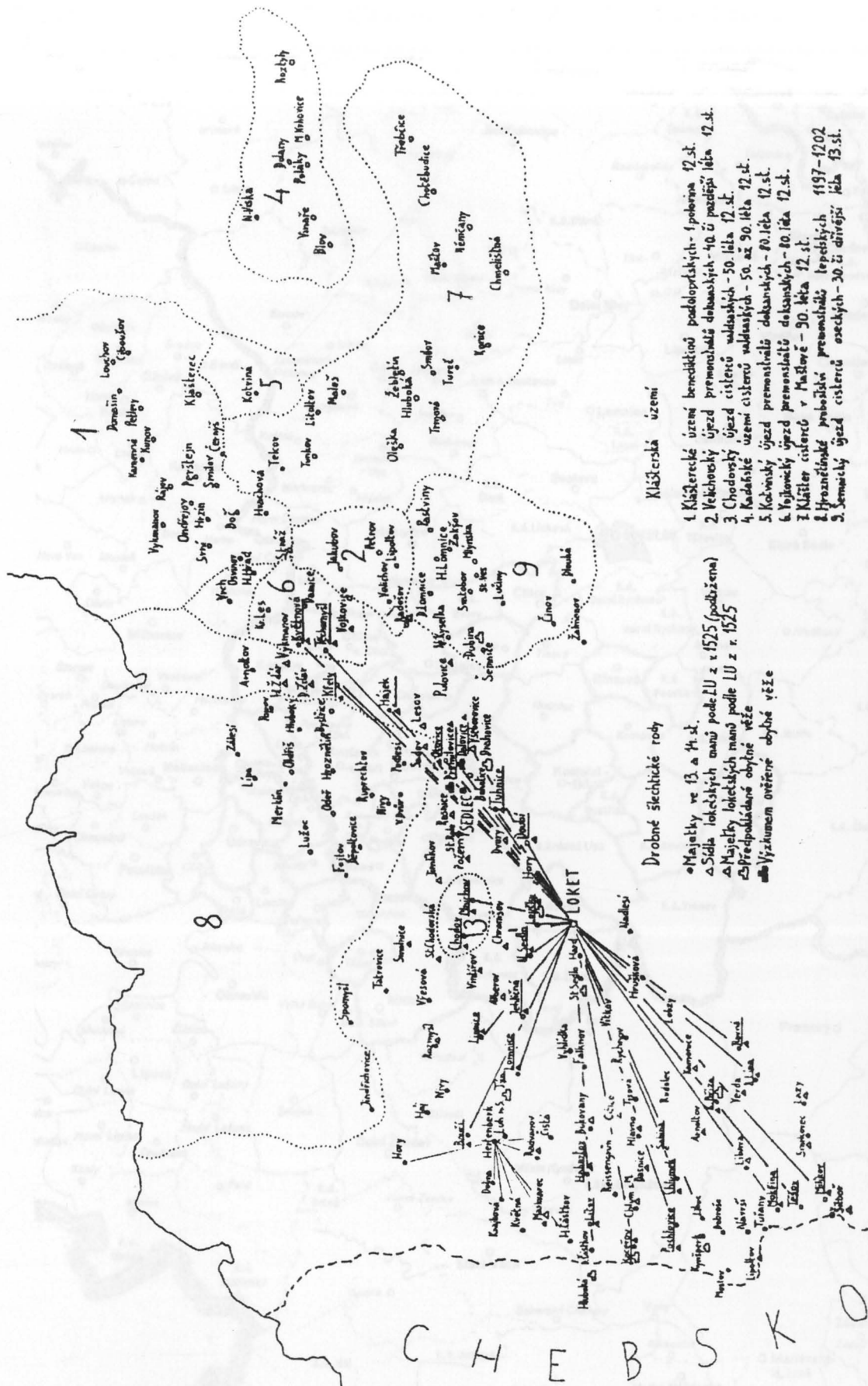
- Tab. č. 1 Přehled jmenovitě doložených úřadů Loketského kraje ve 13. století podle úřadů
- Tab. č. 2 Přehled jmenovitě doložených úřadů Loketského kraje ve 13. století podle chronologie
- I. Mapa klášterských území na Loketsku
(převzato z: FIALA, Jaroslav: *Osídlení Sedlecka na přelomu 12. a 13. století*. In: *Minulostí Západočeského kraje* 28 (1992), s. 79.)
- II. Leuchtenberská léna při převzetí rodem Šliků roku 1542
- III. Rodokmen rodu Šliků od konce 14. století do poloviny 16. století
- IV. Mapa Loketského kraje s rozmístěním lén zachycených v loketském urbáři
- V. Přehled lén podle loketského urbáře
- VI. Přepis smlouvy dělení falknovské větve Šliků z roku 1525
(Sächsisches Hauptstaatsarchiv Dresden, Geheimer Rat (Geheimes Archiv),
Loc. 7216/16)

název úřadu	jméno	označení úřadu v listině	rok	pramen
purkrabí, kastelán, prefekt	Sulislav	<i>castellanus sive prefectus; Zulizlaus, castellanus castri; Zulizlaus purchravius de Loket</i>	1234	RBM I, č. 831; CDB III/1, č. 65
	Sulislav	<i>Sulizlao de Cubito</i>	1237	RBM I, č. 928; CDB III/1, č. 173
	Sulislav	<i>Zvilzlao, burgravio de Loket</i>	1238	RBM I, č. 952; CDB III/2, č. 195
	Sulislav	<i>Zulizlaus castellanus</i>	1238	RBM I, č. 953; CDB III/2, č. 196
	Sulislav	<i>Sulizlaus burchrauius de Loket</i>	1239	RBM I, č. 978; CDB III/2, č. 219
	Jaroš	<i>Iaroschius de Whsperch; burgravius existentibus in Cubito</i>	1264/1272	RBM II, č. 470; CDB V/2, č. 652
		<i>iurisdiccione prefectorum [...] in Elnbogen</i>	1272	RBM II, č. 786; CDB V/2, č. 666 ⁺
		<i>burgraviorum [...] Cubitensis provincie</i>	1276/1333	RBM II, č. 619; CDB V/2, č. 564 ⁺⁺ a 564 ⁺⁺⁺
		<i>purcrauiio castri Cubitensis</i>	1290	RBM II, č. 1511
		<i>burggravius castri Cubitensis; iurisdiccione burgravorum [...]</i>	1290	RBM IV, č. 1879
		<i>judicio et iurisdiccione qalibet [...] purcrauij [...] Cubiten(sium)</i>	1292; 1301	RBM II, č. 1573; RBM II, č. 1894
advokát		<i>advocatis ibidem [= Cubito] existentibus</i>	1264/1272	RBM II, č. 470; CDB V/2, č. 652
		<i>iurisdiccione [...] advocatorum [...] in Elnbogen</i>	1272	RBM II, č. 786; CDB V/2, č. 666 ⁺
		<i>iurisdiccione [...] advocatorum</i>	1290	RBM IV, č. 1879
sudí (rychtář)		<i>iurisdiccione [...] iudicum in Elnbogen</i>	1272	RBM II, č. 786; CDB V/2, č. 666 ⁺
		<i>[...] iudicum [...] Cubitensis provincie</i>	1276/1333	RBM II, č. 619; CDB V/2, č. 564 ⁺⁺ a 564 ⁺⁺⁺
		<i>judicio et iurisdiccione [...] iudicis [...] Cubiten(sium)</i>	1292; 1301	RBM II, č. 1573; RBM II, č. 1894
[lesník, správce lesů]		<i>forestariorum seu custodum silve – zmíněni ve zfalšované části listiny</i>	1272	RBM II, č. 786; CDB V/2, č. 666 ⁺
měšťané (městský soud)		<i>judicio et iurisdiccione [...] ciuium, [...] Cubiten(sium)</i>	1292; 1301	RBM II, č. 1573; RBM II, č. 1894
nespecifikovaní úředníci	Wolfardus; Koyan	<i>castrenses</i>	1234; 1239	RBM I, č. 831; CDB III/1, č. 65; RBM I, č. 971
		<i>[...] aliorum officialium Cubitensis provincie</i>	1276/1333	RBM II, č. 619; CDB V/2, č. 564 ⁺⁺ a 564 ⁺⁺⁺
		<i>judicio et iurisdiccione qalibet [...] omnium officialium Cubiten(sium)</i>	1292; 1301	RBM II, č. 1573; RBM II, č. 1894

Tab. č. 1 – Přehled jmenovitě doložených úřadů Loketského kraje ve 13. století podle úřadů

rok	název úřadu	označení úřadu v listině	pramen	imunitní území	vlastník (klášter)
1234	purkrabí Lokte; kastelán nebo prefekt; kastelán hradu; hradčané	<i>purchravius de Loket; castellanus sive prefectus; castellanus castri; castrenses</i>	RBM I, č. 831; CDB III/1, č. 65	velichovský a vojkovický újezd	OPraem Doksany
1238	purkrabí Lokte	<i>burgravio de Loket</i>	RBM I, č. 952; CDB III/2, č. 195	okolí Postoloprty	OSB Břevnov
1238	kastelán	<i>castellanus</i>	RBM I, č. 953; CDB III/2, č. 196	x	x
1239	purkrabí Lokte	<i>burchrauius de Loket</i>	RBM I, č. 978; CDB III/2, č. 219	x	x
1264/1272	purkrabí na Lokti; advokáti na Lokti	<i>burgravius existentibus in Cubito; advocatis ibidem existentibus</i>	RBM II, č. 470; CDB V/2, č. 652	Šemnice a Svatobor	OC Osek
1272 (potvrzení a rozšíření předchozí listiny)	prefekti, advokáti a sudí (rychtáři) na Lokti; (lesníci nebo správci lesů)	<i>iurisdiccione prefectorum, advocatorum et iudicum in Elnbogen; (forestariorum seu custodum silve)</i>	RBM II, č. 786; CDB V/2, č. 666 ⁺	Šemnice a Svatobor	OC Osek
1276/1333, falzum hlásící se do 1268 (text znám až z roku 1333)	purkrabí, soudci (rychtáři) a jiní úředníci loketské provincie	<i>burgraviorum sive iudicum aut aliorum officialium Cubitensis provincie</i>	RBM II, č. 619; CDB V/2, č. 564 ⁺⁺ a 564 ⁺⁺⁺	Hroznětínsko	OPraem Teplá
1290	purkrabí hradu Lokte	<i>purcrauiio castri Cubitensis</i>	RBM II, č. 1511	obecné	OPraem Doksany
1290	purkrabí hradu Lokte; purkrabí a advokáti	<i>burggravius castri Cubitensis; iurisdiccione burgravorum atque advocatorum</i>	RBM IV, č. 1879	statky na Loketsku	OC Waldsassen
1292; 1301 (konfirmace listiny z r. 1292)	soud a jurisdikce purkrabího, soudce, měšťanů a všech úředníků loketských	<i>judicio et iurisdiccione qalibet [...] purcrauij [...] iudicis, ciuium, et omnium officialium Cubiten(sium)</i>	RBM II, č. 1573; RBM II, č. 1894	okolí Boče	OSB Postoloprty

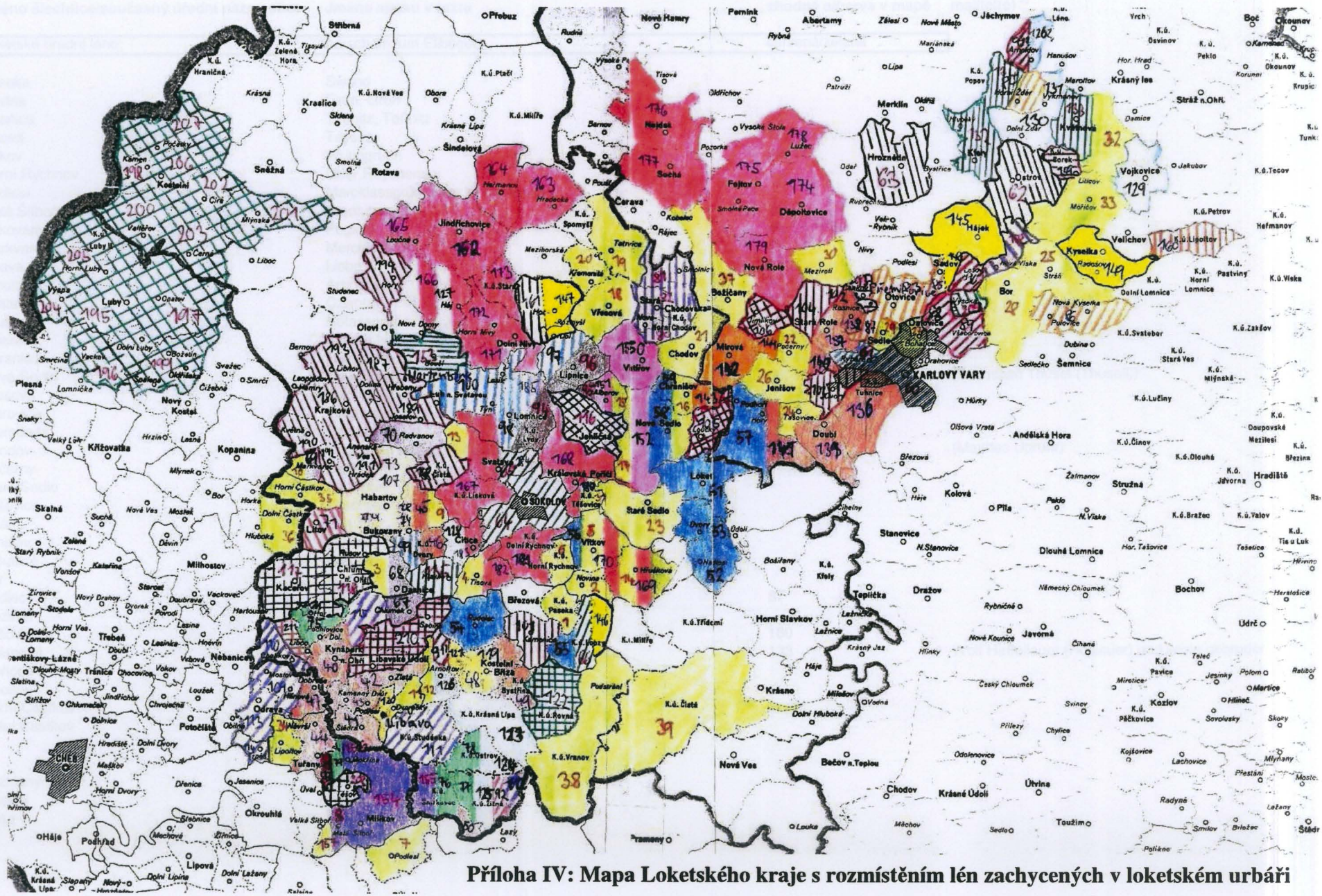
Tab. č. 2 – Přehled jmenovitě doložených úřadů Loketského kraje ve 13. století podle chronologie

- Klásterská území**
1. Klášterské území benediktinů podloptáckých - 1. polovina 12. st.
 2. Východošský újezd premonstrátských dokamanských - 40. a později léta 12. st.
 3. Chodovský újezd cisteriů valdávských - 50. léta 12. st.
 4. Kadahské území cisteriů valdávských - 50. až 90. léta 12. st.
 5. Kadahské území cisteriů dokamanských - 60. léta 12. st.
 6. Východošský újezd premonstrátských dokamanských - 40. léta 12. st.
 7. Klášterské území cisteriů v Maškově - 90. léta 12. st.
 8. Hvozdičské území premonstrátských tepetických - 1197-1202
 9. Semčický újezd cisteriů osekých - 30. a dříveji léta 13. st.

- Drobné šlechtické rody**
- Majetky ve 13. a 14. st.
 - △ Sídla loketských manů podle LU z r. 1525 (podložena)
 - △ Majetky loketských manů podle LU z r. 1525
 - ◻ Předpokládané obytné věže
 - Významem ověřené obytné věže

Příloha I: Mapa klášterských území na Loketsku
 (převzato z: FIALA, Jaroslav: *Osídlení Sedlecka na přelomu 12. a 13. století.*
 In: *Minulostí Zánadočeského kraje* 28 (1992), s. 79.)

Příloha IV: Mapa Loketského kraje s rozmištěním lén zachycených v loketském urbáři

Příloha V: Přehled lén podle loketského urbáře

č. ¹⁾	Jméno šlechtice/současný úřední název obce	Jména statku v textu	shodné s/barva v mapě	majitel(é) ²⁾	oblast ³⁾
I.	Loketské hradní léno:	herrschaft zum Ellbogen	červená/zelená		
1.	Paseka	Swand			
2.	Novina	Grun, Grün			
3.	Dasnice	Tesnitz, Teßnitz	68		
4.	Tisová	Teyssa	182, XXXVIII.		
5.	Vitkov	Wutingruen	56, 170		
6.	Horní Rychnov	Ober Reychenaw			
7.	Podlesí	Marcklassgrün unter Königswardt			
8.	Malá Šitboř	Stedtuber	157		
9.	Bukovany	Pugkwa	45, 74, 108		
10.	Markvarec	Mercklasgrun	69, 192		
11.	Libava	Lieba	120		
12.	Arnoltov	Arnolzgrün	91?, 121, 126?		
13.	Svatava	Czwota	65, 184		
14.	Hrušková	Notassgrüen	169		
15.	Alberov	Allbern hofe	95, 151		
16.	Chranišov	Grenessaw	59, 143		
17.	Nové Sedlo	Neue Sattl, Newe Sattel, Neuen Sattell	58, 152	(Sebastian Thusel (Thusell))	OL
18.	Vřesová	Tocklassgrüen			
19.	Tatrovíce	Totterwiesen			
20.	Křemenitá	Gryssbach			
21.	Chodov	Cudaw ein pfarkirch, Cudaw		(Matthes Unruhr)	UL
22.	Počerny	Bottschirn	140, 144		
23.	Staré Sedlo	Alt Sattell			
24.	Tašovice	Teschwiz			
25.	Stráň	Elm			
26.	Jenišov	Ihenassen, Jhenassen			
27.	Bohatice	Wehatiz			
28.	Bor	Hayde			
29.	Sedlec	Czedlitz, Czedliz	87		
30.	Mezirolí	Setzmansgrün			
31.	Těšovice	Teischwitz	180		
32.	Květnová	Bermansgrün, Bermansgruen, Permansgrun	133	Wolf Haßellauer (Hoslauer) und seine gebruder	UL
33.	Mořičov	Meritschau			
34.	Lipoltov	Lewpelsfelld under Königswart			
35.	Horní Častkov	Ober Schossenreut			
36.	Dolní Častkov	Under Schossenreut			
v sumáři i:					
37.	Božičany	Poschizau			
38.	Vranov	Fronaw			
39.	Čistá	Lauterbach			

č. ¹⁾	Jméno šlechtice/současný úřední název obce	Jména statku v textu	shodné s/barva v mapě	majitel(é) ²⁾	oblast ³⁾
II. Zámek Kynšperk:					
		Königssbergk (schloß)	modrá/hnědá		
40.	(Kynšperk)		115		
41.	Štědrá	Milln			
42.	Kamenný Dvůr	Steinhofe			
43.	Podlesí	Ebersfeld, Ebersfeldt			
44.	Návrší	Rolesgrün			
45.	Bukovany	Buckwa	9, 74, 108		
46.	Dvory (u Sokolova)	Meyerhofen	99		
47.	Dobroše	Thobrassen			
48.	Kostelní Břıza	Kirchenpirgk, Kirchenbirck, Kirchenbirgk	119, XXVIII.	(Englhard (von) Steinbach)	DT
49.	Bystřina	Reychenpach			
50.	Smrkovec	Schönficht	76, 155		
III. (51.) Město Loket:					
		rath der stadt Ellbogen	černá/modrá		
52.	Nadlesí	Nalassgrün			
53.	Dvory (u Lokte)	Hoffen			
54.	Rudolec	Ruttolzgrün			
55.	Lobzy	Lobs	66, 146		
56.	Vítkov	Wütingrün	5, 170		
57.	Hory u Lokte	Hornn	141		
58.	Nové Sedlo	Neue Sattll, Neue Sattel, Neuen Sattell	17, 152	(Sebastian Thusel (Thusell))	OL
59.	Chranišov	Grenessau	16, 143		
IV. (60.) Město Karlovy Vary:					
		Warmpadt (rath)	červ./šikmé modré pruhy		
61.	Rybáře	Fischern			
Jindřich Šlik		herr herr Heinrich Schligk zu Schlackenwerda			
V. Město Ostrov:					
		Schlackenwerdt (rath)	červ./černé kosé šrafování		
62.	Ostrov nad Ohří	Schlackenwerdt			
63.	Hroznětín	Lichtenstadt			
VI. Město Sokolov:					
		Falcknau	červ./tm. zel. šikmé šraf.		
64.	Sokolov	Falcknau	XXVIII.		
65.	Svatava	Czwota	13, 184		
66.	Lobzy	Lobs	55, 146		

č. ¹⁾	Jméno šlechtice/současný úřední název obce	Jména statku v textu	shodné s/barva v mapě	majitel(é) ²⁾	oblast ³⁾
VII.	Václav Pergler z Perglasu, hejtman loketský:	Wenzel [chybně Wilhelm] vom Berglas haubtman zum Ellbogen	černá/světle vínová		
67.	Chlumek	Berglas		Heinrich Weickhart (Weyckhart)	OL
68.	Dasnice	Tesniz	3		
69.	Markvarec	Marcketzgrün	10, 192		
70.	Radvanov	Robissengruen			
VIII.	Volf Pergler z Perglasu (Chlumku) ml. na Lítově:	Wolff vom Berglas der junger czu der Luttengrun	modrá/kosé červ. šraf.	viz i č. XXIII.	
71.	Lítov	Luttengrun, Luttengruen		(Wolff Bergler)	OL
IX.	Mikuláš Kočovský z Kočova na Mokřínách:	Nicol von Kotzaw zum Krottensehe	černá/tm. červená		
72.	Mokřina	Krottensehe (ein pfarkirch)	79, 156	(Nickel Kotzauer), Christof Globmer	DT
X.	Michal z Wirsbergu:	Michäl von Wirßbergk	modrá/sv. oranžová	viz i č. XX.	
73.	Habartov	Habersbirck, Habersbirgk	107	(Michäel von Wirßberg)	OL
74.	Bukovany	Buckwa	9, 45, 108		
XI.	Jošt Globner z Globenu:	Jobst von Globm	černá/zelená		
75.	Pochlovice	Bochlawitz, Bochlawiz	XXVIII.	(Jobst von (vom) Globm)	OL
76.	Smrkovec	Schönficht	50, 155		
77.	Žitná	Rockendorf	92, 112, 125		
78.	Ostrov	Werde	124		
79.	Mokřina	Krottensehe (ein pfarkirch)	72, 156	(Nickel Kotzauer), Christof Globmer	DT
XII.	Mates Unruher na Chodově:	Matthes Unruhr zu Cudau	černá/sv. vínová		
80.	Horní Chodov	Ober Cudau			
81.	Smolnice	Bechengrun, Bechegrun			
82.	Stará Chodovská	Steltzengrun			
XIII.	Euphemia z Jahnu:	Frau von der Yhann:	modrá/oranž. šikmé šraf.		
83.	Otovice	Ottnawiz, Ottnabitz		Görg (Geörg) von der Jhane (Yahn) und seine gebruder	UL
84.	Horní Žďár	Ober Brand	134		
85.	Sadov	Sotha	148		
86.	Pulovice	Polbiz			
87.	Sedlec	Czedliz	29		

č. ¹⁾	Jméno šlechtice/současný úřední název obce	Jména statku v textu	shodné s/barva v mapě	majitel(é) ²⁾	oblast ³⁾
XIV.	Albrecht Hysserlin:	Allbrecht Hysserlin	černá/červeně šrafovaní		
88.	Dalovice [viz 87	Teylbitz, Tellbitz, Teillwitz		Bernhard Hysserle (Hisserle) (139)	UL
89.	Všeborovice	Schobrawiz			
90.	Lesov	Lessaw	158		
91.	Arnoltov	Arnolzgrun	12?, 121?, 126?		
92.	Žitná	Rockhen dorf	77, 112, 125		
XV.	Jan z Kamenice na Přemilovicích:	Hans Steinbach zu Bremlawitz	červená/vodorov. m. pruh.		
93.	Přemilovice (u Karlových Varů)	Bremlawitz, Bremlabiz		(Hans Steinbach)	UL
XVI.	Sebald Vorreiter na Lomnici:	Sebald Vorreyter zu Lamptz	červená/černá		
94.	Lomnice	Lamptz, Lamptß ein pfarkirch, Lambtzs	98, 185, XXVIII.	Wolf (Wolff) Roder	OL
95.	Alberov	Albernhofe	15, 151		
96.	Lipnice	Lytmiz, Lyttmitz, Litmitz	97	(Sebald Vorreyter (Seboltt Vorreiter))	OL
XVII.	Merten Vorreiter:	Merten Vorreiter	černá/modré svislé pruh.		
97.	Lipnice	Lytmiz, Lyttmitz, Litmitz	96	(Sebald Vorreyter (Seboltt Vorreiter))	OL
98.	Lomnice	Lambtzs, Lamptz, Lamptß ein pfarkirch	94, 185, XXVIII.	Wolf (Wolff) Roder	OL
99.	Dvory	Meierhofen	46		
100.	Týn (východně od Luhu nad Svatavou)	Deynn			
XVIII.	Albrecht Meinl na Kamenici:	Albrecht Meinll zu Steinbach	černá/červ. svislé pruh.		
101.	Kamenice	Steinbach			
102.	Rosnice	Rossnitz	138		
103.	Dvory	Meierhofen			
104.	Stará Role	Allt Rolau	137		
XIX.	Petr Rausengrüner na Loučkách:	Peter Rausengruner zum Grunlas	modrá/červ. kosočtverce		
105.	Loučky	Grunlas		(Peter Rausengruner (Rausengrunner))	UL
106.	Jimlíkov	Imlikau			
XX.	Michal z Wirsbergu, správce	Michal von Wirsbergk, pfleger zum Rauhenn und Schlechten Kulm	modrá/sv. oranžová	viz č. X.	
107.	Habartov	Habersbirck, Habersbirgk	73	(Michäel von Wirßberg)	OL
108.	Bukovany	Bugkwa	9, 45, 74		

č. ¹⁾	Jméno šlechtice/současný úřední název obce	Jména statku v textu	shodné s/barva v mapě	majitel(é) ²⁾	oblast ³⁾
XXI.	Mostov:	Moschaw	modrá/vínové šikmé šraf.		
109.	Mostov	Moschaw			
110.	Chotikov	Gottigaw			
111.	Studánka	Schönprun			
112.	Žitná	Rockendorf	77, 92, 125		
113.	Odrava	Kullsham			
114.	Trpěš	Triptessenreuth			
115.	Kynšperk n. Ohří	Königsberg	40, XXVIII.		
XXII.	Mikuláš Globner z Globenu na Jehličné:	Nickel Globmer zum Grassath	červ./tm. modré kosočtv.		
116.	Jehličná	Grassath, Grassat, Grassant		(Nickel Globmer)	OL
XXIII.	Volf Pergler st. z Perglasu na Kaceřově a Chlumu	Wolff von Berglas zu Getzengrun, zum Kulm	červ./modré čtverce	viz č. VIII.	
117.	Kaceřov	Getzengrun, Getzengruen, Getzengrun		Christof Bergler	OL
118.	Chlum n. Ohří	Kulm	XXVIII.		
XXIV.	Englhart z Kamenice:	Englhart Steinbach	černá/žlutá		
119.	Kostelní Bříza	Kirchenpirgk, Kirchenbirck, Kirchenbirgk	48, XXVIII.	(Englhard (von) Steinbach)	DT
120.	Libava	Lyba	11		
121.	Arnoltov	Arnolzgrun	12, 91?, 126?		
XXV.	Sebestián z Kamenice na Rovné:	Sebastian von Steinbach zu Ebmath	modrá/zelené čtverce		
122.	Rovná	Ebmath		(Sebastian (von) Steinbach)	DT
XXVI.	Jeroným z Kamenice na Krásné Lípě	Jeronimus von Steinbach zu Schönlind	černá/sv. modrá		
123.	Krásná Lípa	Schönlind, Schönlindt		(Hieronimus von Steinbach (Jeronimus Steinbach))	DT
124.	Ostrov	Werde	78		
125.	Žitná	Rockendorf	77, 92, 112		
126.	Arnoltov	Arnolzgrun	12?, 91?, 121?		
127.	Háj	Silbersgrun	166		
128.	Citice	Czitiz	183		
129.	Vojkovice	Wickwiz			
130.	Dolní Žďár	Niderbrandt			
131.	Vykmanov	Weickmansgrun			

č. ¹⁾	Jméno šlechtice/současný úřední název obce	Jména statku v textu	shodné s/barva v mapě	majitel(é) ²⁾	oblast ³⁾
XXVII. Merten Hazlovský z Hazlova na Kfelech:					
		Merten von Haslau zum Gefelle	červ./tm. zel. svislé pruh.		
132.	Kfely	Gefelle, Gefell, Gfelle		(Merten Haßlauer (Hoslauer) v. Haslau)	UL
133.	Květnová	Bermansgrün, Bermansgruen, Permansgrun	32	Wolf Haßlauer (Hoslauer) und seine gebruder	UL
134.	Horní Žďár	Obern Brandt	84		
135.	Hlavno	Globm			
XXVIII. Jan Thumshirn na Tuhonicích:					
		Hans Thumßhirn zu Tohonitz	modrá/hnědá		
136.	Tuhnice	Tohonitz, Tohoniz		(Hanns Thumshirn (Hans Thumßhirn))	UL
137.	Stará Role	Allt Rollaw	104		
138.	Rosnice	Rosnitz	102		
139.	Doubí	Aych, Ayche ("seyen vorsetz gut" - Hysserle)		Bernhard Hysserle (Hisserle) (88)	UL
140.	Počerny	Botschirn	22, 144		
141.	Hory u Lokte	Horn	57		
XXIX. Adam Hofman na Mírové:					
		Adam Hofman zu Munchof	modrá/tm. oranžová		
142.	Mírová	Munchof, Munchoff		(Adam Hofman)	UL
143.	Chranišov	Grenessau	16, 59		
144.	Počerny	Botschirn	22, 140		
XXX. Sebastian Hofman na Hájku					
		Sebastian Hofman zu Grasengrun	modrá/žlutá		
145.	Hájek	Grasengrun, Grosengrun		(Sebastian Hoffman (Hofman))	UL
146.	Lobzy	Lobs	55, 66		
147.	Rozmyšl	Rossmeußsell	161		
148.	Sadov	Sothau	85		
149.	Radošov	Rodessfurth			
XXXI. Sebastian Thusell:					
		Sebastian Thusell	černá/růžová		
150.	Vintiřov	Wintersgrun			
151.	Alberov	Albern hofe	15, 95		
152.	Nové Sedlo	Neue Sattll, Newe Sattel, Neuen Sattel	17, 58	(Sebastian Thusel (Thusell))	OL
XXXII. Wolf Hertenberger na Bouči:					
		Wolf Hertnberger zu Buchelbergk	červ./vodor. tm. zel. pruh.		
153.	Bouči	Buchelbergk, Puchellbergk		Veyt von Deyn (Deynn), (Wolf Hertenberger)	OL

č. ¹⁾	Jméno šlechtice/současný úřední název obce	Jména statku v textu	shodné s/barva v mapě	majitel(é) ²⁾	oblast ³⁾
XXXIII.	[Jiří a Mikuláš] Hertenbergerové z Hertenbergu:	Hertenberger	červ./fialová		
154.	Milíkov	Milikau, Milikaw, Milykaw		(Georg Hertenberger, Nickel Hertenberger)	DT
155.	Smrkovec	Schonficht	50, 76		
156.	Mokřina	Krottensehe (ein pfarkirch)	72, 79	(Nickel Kotzauer), Christof Globmer	DT
157.	Malá Šitboř	Stedtuber	8		
XXXIV.	Sathaner na Lesově:	Sathaner zu Lessaw	červ./tm. modr. kosé pruh.		
158.	Lesov	Lessaw	90		
XXXV.	Sichellauer na Borku:	Sichellauer zum Heidlaß	modrá/tm. červ. vod. pruh.		
159.	Borek	Heidlaß			
XXXVI.	Höfer na Lipoltově:	Hoffer zu Leupoldsdorf	modrá/modré svislé pruh.		
160.	Lipoltov (u Karlových Varů)	Leupoldsdorf			
XXXVII.	Mates Hertenberger na Rozmyšli:	Matthes Hertenberger zun Roßmeußell	modrá/černé svislé pruh.		
161.	Rozmyšl	Rossmuessell	147		
XXXVIII.	Statky duchovních a farářů ze Sokolova, Lomnice, Chlumu nad Ohří, Lokte a Kynšperku nad Ohří ⁴⁾		modrá/černé svislé pruh.		

č. ¹⁾	Jméno šlechtice/současný úřední název obce	Jména statku v textu	shodné s/barva v mapě	majitel(é) ²⁾	oblast ³⁾
XXXIX. Wolf Slik na Falknově:					
		Wolf Schlick zu Falcknaw	modrá/červená		
162.	Jindřichovice	Hännersgrün			
163.	Hradecká	Scheffe			
164.	Heřmanov	Hermansgrün			
165.	Loučná	Weitzengrün			
166.	Háj	Silbersgrün	127		
167.	Lísková	Haselbach			
168.	Královské Poříčí	Konigswerde			
169.	Hrušková	Notassgrün	14		
170.	Vitkov	Wutigengrün	5, 56		
171.	Dolní Nivy	Unter Neuengrun			
172.	Horní Nivy	Ober Neuengrun			
173.	Stará	Altengrün			
174.	Děpoltovice	Dippolzgrün			
175.	Fojtov	Voytsgrün			
176.	Nejdek	Neideck			
177.	Suchá	Tierbach			
178.	Lužec	Kamersgrün			
179.	Nová Role	Neu Rolaw			
180.	Těšovice	Teschwitz	31		
181.	Rychnov	Reychenaue			
182.	Tisová	Teyssaw	4, XXXVIII.		
183.	Čitice	Czytitz	128		
184.	Svatava	Czwotaw	13, 65		
185.	Lomnice	Lambtzs, Lamptz, Lamptß ein pfarkirch	94, 98, XXXVIII.	Wolf (Wolff) Roder (89, 93)	OL

č. ¹⁾	Jméno šlechtice/současný úřední název obce	Jména statku v textu	shodné s/barva v mapě	majitel(é) ²⁾	oblast ³⁾
XL. Panství Hartenberk:					
		schlos und herschaft Hertenbergk	černá/tm. červ. kosé šr.		
186.	Krajková	Gossengrün			
187.	Dolina	Lochdorff			
188.	Čistá (u Sokolova)	Lautterbach			
189.	Luh nad Svatavou	Werdaw			
190.	Květná	Blumbergk			
191-2.	Hrádek a Markvarec	Purgles und Marckassgrun	192: 10, 69		
193.	Libnov	Lubenaw			
194.	Hory (u Oloví)	Hornn			

č. ¹⁾	Jméno šlechtice/současný úřední název obce	Jména statku v textu	shodné s/barva v mapě	majitel(é) ²⁾	oblasti ³⁾
XLI.	[Statek Luby]:	[Schönbach]	červená/zelené kosočtv.		

196.	Vackov	Wackenreith
197.	Opatov	Absrade
198.	Kámen	Stein
199.	Oldřišská	Ulrichsgrunn
200.	Valtěřov	Waldersgrün
201.	Mlýnská	Kunstadt
202.	Čirá	Lautterbach
203.	Černá	Schwerznbach
204.	Výspa	Thurngrun, Durngrun
205.	Horní Luby	Oberrn Schönbach
206.	Kostelní	Kirschpergk
207.	Počátky	Ursprinck

Mimo seznam:

208.	Těšov (u Mokřiny)	Tescha	červ./černé čtvercování	Sebastian Bergler	DT
209.	Vysoká (u Karlových Varů, pod Lesovem)	Hohendorf	červ./zelené kusé pruh.	Nickl Hysserle (Nickel Hisserle)	UL
210.	Šabina (sv. od Kynšperku nad Ohří)	Scheben	modrá/červ. čtvercování	Wenzel von Perglas? (Rudolf Schreiber)	OL
211.	Liboc (z. od Kynšperku nad Ohří)	Leybytsch, Leybitsch	modrá/hnědé čtvercování	Hanns Groß	OL

¹⁾ číslo na mapce

²⁾ list 3': "die erbarn und edelleuth im kreis"; list 28': "Item wie man die edelleuthe, auch die geistlichen, desgleichen die stette. merkte und dörfler dieses kreys eilends alles uf einmale in Under- und Oberland beschicken und bereyten soll. Ist durch mich Sebastian Schligke grafen und herrn etc. am sontage Exaudi anno etc. im 25., wie volget, verzeichnet."

³⁾ UL = Unnterland, Unternlandt (Horní Země)

OL = Oberland, Oberlandt (Dolní Země)

DT = dritte teyll (Třetí díl)

⁴⁾ erzdakon zu Falcknau (Sokolov; Citice, Radvanov); her Jobst Thoß, pfarrer zu Lambz (Lomnice - 94, 98, 185; Jindřichovice - 162); her Mathes Guthan, pfarher zum Kulm (Chlum n. O. - 118); her Kilian, pfarher zum Ellbogen (Loket - III.; Sedlec - 29, 87, Stará Role - 104, 137; her Jobst, alltarist zu Königsbergk (Kostelní Bříza - 48, 119; Tisová - 4, 182); die fromes zu Königsbergk (Tuřany, Pochlovice - 75)

Príloha VI: Přebis smlouvy dělení falknovské větve Šliků z roku 1525

[Sächsisches Hauptstaatsarchiv Dresden, Geheimer Rat (Geheimes Archiv), Loc. 7216/16]

Derer Graffen von Schlicken Erb-Theilung und Lehen belangende, ingleichen Irrungen zwischen Niclas von Globen zu Schönlinde in der Cron Boheim und dem Amte Schwarzenberg de A[nn]o 1438. — 1620.

Inn Dem Nahmen Der Aller Heiligsten Dreýfaltigkeidt Ame[n]:

Nach Christi vnsers Lieben Herrn Gebuerdt Fünfftzehn Hundertt, vnd Im Fünff vndt Zwaintzigistenn Jahre Am Monttagk nach dem Sontag Quasimodo Geniti, Haben wier die hernach geschriebenen mit Nahmen Ich Wolff, Ich Albin, Ich Victorin, vndt Ich Christoph Schlickh, Gebrüeder Graffen Zue Passaun, Herrenn Zu Weissennkirchenn, Elbogenn, vnnnd Falckhenaw [etc.] mit vnnser Aller guetten Freýen Willenn, Wissenm, vndt FürbeTrachttenn guetten Rath, vnnndt Zue Vorgehabte[?] gebüerlicher Wahle, der Iungern Auß vnnß, biß auf den Elltern, Für vnnß selbsten, umb alle Vnnser Vätterlich an er Erbet Gueth, esseindt Erb Güetter, Aber Pfanndtschafft, Ligenndt oder Fahrent, gannz nichtts außgeschlossenn, gannz, vnnnd gar Brüederlich, vnnnd Freundlich enndtschlagen, Vnnnd Erblichenn In gestalt weiß, vnd bestem Form einer Rechtenn volkhom[m]enen bestettigter, vnnnd bestenndiger ErbThaillung geteilt, In meinung, vnd Form, wie hernach volget %
Zum Ersten Alls wier Ich Wolff, vnnnd Ich Christoph Gebrüeder Obgemelt auß guettem Freýen Willenn, vnd mit Rath der Andern Zwayenn, vnnser Lieben Herrn Brüeder, Graff Albinß, unnd Graffen Victorins [etc.] Auch obgemelt vnnser Zwen gebüerlich Teill, so vnsere Iedem nach gehabter Wahle Zuegefahllen, vndt erwelt wider Zusammen geschlagenn, vnd alß vnge Teilt Brüeder beýsamen Zuebleiben Fürhaben, Ist vnnß Zue vnsern Zwayen Thailen gefallen, vnd an vnß kommen, Diese nach folgende Güetter Nemblich Erstlich Schloß, vnnnd Stadt Zue Falckenaw, Der Marggrauen Hauß Im Schloß Zum Elbogenn, Das Forbergk Zue Reichenaw, Daß Forbergk Zue Aussenn, Den Haý Teých, den Teich Im Gestell, den Teich Zue Lamp Zigk, den Strag Teich, vnnnd alle andere klaine Teich, vnd beháltter, so Zue Falckhenaw gehörig, alle vischer, Zinnß, der StemPergk, vnd andere Püsche, vndt Höltzer, sogen Falckhenaw gehören. Vnnnd diese nach geschriebene Dörffer, vnd Güether, Sovill wier dann Mannschafft In Iedem Dorff haben vngeföhlich, Nemblich Teschwicz, vnder Reichenaw, Nottaßgrün, Deýssa, Ober Reichenaw, Zititz, Wuttingrün, Königs Werdt, Zwota, HaselPach, mit dem Teichle Lampzk, vnter Neuen grün, Ober Neuengrün, Allten grün, Rolaw, Dippoltzgrün, die Wüstung Od Heýnerßgrün, Doch hat vnnser Lieber Herr, vnnnd Vatter, Herr Nicklas Seliger Auff der bemelten Wistung Heýnerßgrün Nickell Pitterling, Vmb ettlich Zinß ettlich Stuckh daselben vorschriebenn wie dann dieselbig vorschreýbung vngeföhlich Auß weist, Auch den Graser Zinst ein mader, vnd ei henn, Solch Zinnß gehören gehn Neüdegk, daß Fischwasser die Rohlaw Antzuefahenn, An der Hammer wure, doselbsten biß in den Einfahl der Eger, Doch sollein Ieder Inhaber, vndt besitzer, Neüdegk macht haben, darauff Zue flössen Daß Fischwasser die Zwotta, doch soll der Inhaber Hainerßgrün, darauff macht haben Zueflössenn diese Stuckh Alles vnd Iedes mit sein Rechten vndt Zuegehörünngten, ungeuehrlich dauon sollen wier beede Brueder schuldig sein Zuentrichttenn, Nemblich Zum Ersten daß wier schuldig, vndt Pflichtig seinndt, vnser Lieben fraw Muett[er] Irn vorTragk, So wier alle gebrüeder mit Ihrer Liebe haben genntzlich, vndt gnüegklich volgThan, wie ehr Ietzt in sich heldet, wo Aber nach Außgannk des VorTragks, wie der VorTragk Inheldt, fraw Muetter etwaß mehr gedecht Zuerhabenn, Vndt die freundt finden wuerdenn, daß wier ettwas mehr, vber den vorigenn VorTragk hinauß geben soltten, dieselbig übermuß soll auf vnß Zwen vngeTeillte Brüeder die helff, vnnndt Die Annder hellft auf die Ander Zwen Thail geschlagenn wehrdenn %
Zum Andern Sollen wier vnnser Lieber Schwester, Frawle Anna halttenn, vnnndt versorgenn, mit Rostung vnd AllTegigenn Klaidern, Auch so Gottverleyhett, daß sie sich verheýradet,

Sollen wier Ir Thausent gulden Reÿnisch, Zue Heÿret Gueth auch gebenn, vnd von vnsern Theill auß Richttenn, waß Aber gehen wuerdt auff die Hochezeit, geschmuckh, vndt Verttigung, Solle auf vnnß, gebrüeder, Alle vier Zue gleichen Theill gehenn, Zum Dritten Sollen wier Zwen vngeTheilte Brüeder, Auch schuldig sein, auß Zue Richtten Tausent Reinisch gulden, Graff Albrechten Schlickhen [etc.] vnsern Lieben herren Schwager, vndt Vettern, von wegen vnser lieben fraw Schwester Fraw Brigitta Löblicher gedechtnuß. Zum Vierdten, Sollen wier Ierlich vnser Lieben Schwester Frewlein Vrsula, Im Closter Zu Eger gebenn Zweintzig gulden Reÿnisch, vnd nach Irem Todt, Zweÿhundert gulden Reÿnisch, dem Closter Zu Eger auß Richttenn, wie dann die von Falckenaw dafür verschrieben, Diese Stuckh Alle sollen wier vormeldt, vonn vnserm Thail Zu Falckenaw, Ander Anndern Brueder Schaden auß Richttenn.

Zum Andern, Ist mihr Albin, Zue meinem Thail nach meiner Wahle gefallen, Das Schloß, vndt Marckh Zu Neüdegk, mit sambt den Dörffern Týrbach, VoitZgrün, vndt Khamerßgrün, vnd Öde Hermaßgrün, do der Fußhannß Sitzt, mit Allen Zuegehörungen, dartzue gebüert mir auch daß geldt Zu DiPPelZgrün, Für den Rauchen Zehendt, dartzue auch soll mir der Inhaber Dipeltzgrün Ierlich geben von DiPPelZgrün Siben vnd Zwaintzig Pflüeg, vnd Anderhalb vnd Zweintzig Strich habern, Aber Ailff gülden dafür, Stehet Zue mihr, Ob ich das geldt, oder die Pflüeg vnd haber nehmen will, doch hat der Inhaber DiPPelZgrün Albeg macht, wen ehr will solche Phlueg, vndt haber AbZuLösenn, mit Zweÿhundert, vnd Dreÿssig gulden Reÿnisch, dartzue auch solen mihr mein Herrn Brüeder, So Falckenaw Inne habern, Inn Jahresß frist Zwäÿhundert gulden betzallen, So solle mihr mein Brueder Graff Victorin In Jahresß frist, auch Hundert gulden geben, vnd betzallen, Zum Dritten Ist mir Victorin nach meiner Wahle, Zue meinem Theill gefallenn, Heÿnerßgrün, Der Marckgt sambt denn Dörffern WeiZengrün, Hermaßgrün, Schefft, Kirch Pergk, Schillerßgrün, vnd Schönlind, sambt allen Iren ein vnd Zuegehörung, Solche Alle Stuckh, vnd Iedeß besonder, wie Iedem Zu sein Theill gefallen, vndt geweldt hatt, Solle ein Ieder haben, vndt besitzenn, mit Aller herrlichkhait, Mannschafften, Lehen, Lehenßschafftenn, Geistlichenn, vnd weltlichenn, wie daß vnser herr Vatter Löblicher gedechtnuß In gehabt, genutzt, vnd gebraucht hat, Es sey Erbschafft, oder Pfandtschafft, vngefehrlich, Item die Halß Gerichtt Auf allen Theillenn [etc.] sollen bleiben an den Örtthern, da sie von Alterß hingebraucht, vndt gehört habenn, Aber sonst[liche] Alle Anndere Gericht, daß nicht halß, vnd Hanndt AnTrifft, soll ein Ieder haben, auf sein Güett[er]n, vnd Theillenn [etc.] Item alle Schuldt Ist vor Zeichnett, vndt Iedem Theill ein Zettell gebenn, waß an In vorweist, Sol ein Ieder Theill also auß Richttenn, vndt betzallen, den Andern Thailen Ohn nachteill, wuert sich Aber Schuldt findenn, die beweißlich vnd wißlich, vndt in die Zettell nicht vortzeichent, auch hesserleß AnsPrüch wie, das Im Rechtten verlorn, Soll Ieder Theilsein gebüerlichen Theill daran betzallen, So bin ich Wolff auch Pürg worden, für Herr Hÿnko SPöttell, vmb Fünff Thausendt Schockh, sindt vnser Bürgen, Sechß, haben gegen vorschreibung Ob ettwan solt ein Schadt darauß Erwachssenn, da Gott vorbeüett, sol auf vnß All gehen, Item auß Alle[n] Fahrennden Haaben, Rüstungen, Kleÿnodien, wie daß nahmen haben magk, Haben wier vnnß geTailt, vnd Ieder sein Tail emPfangt. Item Alle vnnsere Gerechtigkhait, so vnß Zuestenndig, von vnser herr Vatterß Seligenn wegenn, An der Herrschafft Elbogenn, Offnung denn Erbar mannen, vnd waß daß sein möcht, das in dieser vnser ErbTaillung nicht gemelt ist, dartzue auch vnsern Tail so wier an den Plawenischen Lehen haben, Auch die Anforderung so wier An der Weissenkirchen habenn, vndt An Schöneckh diese Stuckh Alle sollen vngeThailt Zue diesem mahl bleibenn, vnd ein Ieder soll seinß Tailß daran gewarten sein. Item die weil des Marggraffen hauß Im Schloß Zum Elbogenn gehn Falckenaw geTailt, Soll der Inhaber sein Wohnung, so im eben ist, vndt gefellig darin habenn vngehindert, doch sollen die Andern gebrüeder Ire Offnung darinne haben, An schaden des Inhaberß [etc.] Item Alle Perckhwerch, Auff Allen vnsern Guettern, vndt Herrschafften, so Ietzt in dieser

vnnsere ErbTaillung begriffen, auf allerlay Metall, wie daß nahmen haben magk, vnd alle Seiffenbergk (außgenahmen Eysen, vnd Stahel, soll ein Ieder auf seinen Gründen für sich allain haben) Sollen vngeThailt bleÿben, vnd Ieder sein gebüerlichenn Theill Am Zehenndenn, vnnd Anderen Nutzung habenn, vnnd so ein NewPerckhwerckh auf vnser einß gründen, vnd Podem auff Keme, Soll derselb Auß vnß, des der grundt ist, die Mannschafft habenn, Aber die AmPtLeüth Allß Perckhmaister, Zehenndter, Auß Tailler, Hütten Reütter geschworne, über daß Perckhwerch, Sollen vnß allen Tailen Zu gleich Schweren, vnd geschworen sein, des gleich von vnß Allen Tailen Zu gleich Aufgenommen werden, vndt Zuuor Ahn, auß dem Zehendt versoldet werden, nach gestaldt vnd Radt vnnsere Aller Gebrüeder, vnd darnach waß also vber die besoldung vberig ist, es sey Am Zehenndten, Schmeltz hütten, Seiffenn, vnnd alle Anderen Nutzungen wie die Nahmen haben, so von Perckhwerckhen, Seiffen werckhen vnß Allen gefallen, sollen vnß alle vor Rechent, vnd Iedem Zu gleich, sein gebüerlicher Teill geuolgen, Zue Ieder Quattertemmer, vndt Ob auch, ZwiTracht endtstüende Zwischenn vnnsere gebrüeder Obgemelt aber vnnsere Erbenn, Also daß ettwan ein Perckhwerch auf vnser eines grundt, vnd Podenn auffKeme, vnd also dersoll auß vnß, sich Zufahl des Perckh werchs, vnd Zuuorhinderung des Zehenndten, Vngeschicklich den Anndern vnß gebrüedern Zue nachTaill Hielte, oder ob wier alle gebrüeder In erwehlung der Obbemelten AmPtLeüth, Allß Perckhmaister, Zehenndter, AußTailler, Hütten Reütter, vnd Geschwornnen, nicht mochtten vnß vor Tragenn, So sollen wier sollicher IrThumb ganntz mechtigklich bleÿbenn, beÿ den Wollgebornnen vnnsere freundtlichen Lieben herren vnd Vettern, Nemblich dem Regierennden Herrn, so Elbogen Inhat, vnd dem Regierennden Herrn, so daß Perckhwerch In Sandt Joachimbß Thall Inhad, Nachdem die bemelten vnnsere herrn, vndt Vettern, Lauth Fürstlichen VorTrags, Auch Taill Am Silber, vndt Goldt Perckhwerch habenn, waß dieselben deß halben er khennen, vnnd Sprechenn, Sollen wier Zu haltten verPflicht sein, damit die Perckhwerch nicht gehindert, Sondern gefürdert werden, Es sollen auch Alle wälldt, vnnd Höltzer, Zue dem Perckhwerch, Zue Nutz freÿ sein, waß vnß, Allß die Herrschafft beTriff, Alß daß wier alle kein walldt Zinß dauon Zu geben schuldig sein, Item An dem Zehenden In Sandt Joachimbstahl, waß vnß allen gebrüedern Obgemelt An bemelten Zehenndten gebüerd, Nach laut des Fürstlichen VorTrags, Soll Ieder Thail sein gebüerlichenn Thail daran haben vngehindert. Item Alle priuilegia, So daß Gemein geschlecht AnTreffen, Sollen mit Rath, vnnsere Aller verwaret werden, waß aber AnTriff vorschreibung die ErbGüetter beTreffenndt, Sollen Iedem Thail sein vorschreibung, vnd priuilegia geAndtwort werden, Solche Alle punct, vnd Artickell, So in diser vnnsere ErbTaillung begriffenn, wie vormeldt, haben wier gebrüeder Obgemelt, von Allen Tailen Für vnß, vnnsere Erbenn, Erbnehmen, vnd nachkommen, einer dem Andern, geTrewlich vnd auffrichttig gegen einAnder Zuehaltten beÿ vnnsere guett[en] Trewen, vnnd wahren Wortenn, mit mundt, vndt mit handt Zuehalt[en] Zuegesagt, Treulich, vnd Ohn alles geuerde, Der Zue Vrkhundt habenn wier vnnsere Ieder sein eigen Insigell, vnden An diesen vnnsere Brieff der Erblichenn Theillung Thuen henngen, vnnd vnnsere Ieder sich auch mit eigener Handtschrift vnderschriebenn, Des Auch Iedem Theill einer gleichs Laudts, vnd Inhadts gegeben, vnnd behenndigt, Sich hab darnach Zurichttenn [etc.] Vnnd Zue mehrer getzeugknuß haben wier mit Vleiß erbettenn, Denn Ehrwirdigen Edlen, vnd vesten Herrn Jobst Thuosell Iacensischen Ertz diacon, pastur Zu Falckenaw, vnd die Ersame weise Burg[er]maister, vnd Rath der Stadt Falckenaw, vnnsere Liebe geTrew, die dann auch von vnß allen Zue solcher vnnsere ErbTaillung wie vormelt gefordert, vnnd gebettenn, das sie Ire Insigell, neben die vnnsere haben Thuen henngen, Iedoch Inen Iren Erben, vnd In Sigeln one schaden, Erschehenn, vnnd geben Am Tag, vndt Iahr Zahl wie Oben %